

Rövid jelentések – *Short reports*

A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolith Age</i>
Me	Mezolitikum	<i>Mesolith Age</i>
U	Újkőkör	<i>Neolith Age</i>
R	Rézkor	<i>Copper Age</i>
B	Bronzkor	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kör	<i>Scythian Age</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Ró	Római kör	<i>Roman Period</i>
Sza	Római kör barbár	<i>Sarmathian Age</i>
N	Népvándorlás kör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German Period</i>
A	Avar kör	<i>Avarian Period</i>
Ka	Karoling kör	<i>Karolingian Period</i>
H	Honfoglalás kör (10 th C. A. D.)	<i>Period of the Hungarian Conquest</i>
Kö	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Arpadian Period</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Age</i>
Tö	Török kör	<i>Turkish Period</i>
Ú	Újkör	<i>Modern Age</i>
Kú	Kora újkör	<i>Early Modern Age</i>
I	Ismeretlen kör	<i>Unknown Period</i>
Ø	Régészeti jelenség nélkül	<i>No archaeological features</i>

1. Aba, Belsőbáránd, Bolondvár

(Fejér megye) Kö

A részletes jelentést lásd a 111. oldalon.

NOVÁKI GYULA-TEREI GYÖRGY

2. Adony, Vöröskereszti-dűlő

(Fejér megye) B, Rő, Ű

2001. március 5. és június 12. között a fenti lelőhelyen (0451/6 és 1256/1, 2 hrsz.) az Intercisa Múzeum kábel-fektetést megelőző feltárást végzett.

Az egy méter széles kutatóárokka kb. 870 méter hosszúságban tártuk fel Vetus Salina polgári településének részletét. Az ásás során 67 objektum került elő, zömmel szemetes gödrök és kisebb-nagyobb árok szakaszok. Előbbiek közül kiemelkedik a 14. objektum, melyből a gazdag kerámiaanyag és számos bronztárgy töredéke mellett aranyozott bronz hajtű, ezüstlemez-kék, csontfésű került elő. A házmaradványok között volt egy, melynek viszonylag jó állapotban megmaradt a vízvezető-rendszere, a közelében lévő szemétdörben illetve törmelék rétegben talált kőoszlop és tubus pedig arra utal, hogy az épület egy része padlófűtéses lehetett. Előkerült egy kavicsos agyagból épített út is, melyen jól meg lehetett figyelni a szekérek által vágott árkokat. Említésre méltó egy fürdőmedence, melyre idő hiányában nem tudtunk teljesen rábontani, így csak a nyugati oldal szélességét ismerjük (212 cm). A medence alján nagyon jó állapotban megmaradt a terrazzo. A medence feltehetően a Pongrácz Zsuzsanna által 1997-ben megtalált házhoz tartozott, amelynek falai ezúttal is előkerültek. A kutatóárok érintette a Barkóczy László és Bónis Éva által 1949–1950-ben megásott castellumnak a 6-os számú főút Ny-i oldalára átnyúló árokrendszerét is. A kerámiaanyagban leginkább a terra sigillata dominált, találtunk két nagyobb amphoratöredéket, faltenbechertöredékeket, mécseseket.

A telepjelenségek között három K-Ny tájolású római sír került elő, melyeket állatfejes karperec és hagamafejes illetve aláhajtott lábú fibulák datálnak a késő római korra.

A római település É-i peremén egy zsugorított sír került elő, melyet három edénye a nagyrévi kultúra időszakára keltez. Még északabbra hat, melléklet nélküli, talán újkori sírt találtunk, melyek tájolásában igen nagy eltérések voltak.

BUZA ANDREA

3. Aggtelek, Baradla-barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, V

Az Aggteleki Nemzeti Park bejelentése nyomán 2001. február 3-án azonnali helyszíni szemlét tartottam a Baradla-barlangban.

A bejelentett Róka-ág ezen részét évek óta raktárnak használják, ahol különböző kőelemeket tárolnak el-

sősorban. Egy kőelemekből álló járdaszakasz mentén kb. 150 cm átmérőjű, vörös, átégett agyagrész látható szabadon. Az agyagtapasztás egyértelműen folytatódik a kb. 4–5 cm vastagságú, még meglévő réteg alatt. A tapasztást megvizsgálva egy tüzelőhely vagy kemence egyik sarka került elő. A szemle során csak kevés cserép került elő, késő bronzkori és bükki vegyesen.

A tüzelőhely maradványai egyértelműen veszélyeztetettek, fel kell tární a területet. A kőraktár más részeit megvizsgálva 4–5 m-es körzeten belül máshol is fel lehet fedezni más foltokat, de ezek adódhatnak a cseppkőtörmelék rétegződéséből is, ahogyan ez a sziklafal mellett egyértelműen látható.

Március 17–18-án a leletmentő feltárást megtörtént. A körülmények meglehetősen rosszak voltak, mind a világítás nehézsége, mind a teljesen nedves talaj megnehezítette a dolgunkat.

Egy 110×150 cm-es részen bontottunk rá a felszínen is látható objektumra 20 cm-es mélységben. Eleinte kevert bronz-, vaskori és bükki cserepek kerültek elő. Hamar láthatóvá vált, hogy egy többszörösen megújított tűzhelyről van szó: 6–7 faszenes réteg különíthető el nagy biztonsággal. Kb. 20 cm-es mélységben egy steril bükki réteget találtunk.

Mivel látható, hogy az objektum jellege és a leletek állapota miatt különösebb meglepetésre nem lehet számítani, így a teljes feltárást helyett sokkal értékesebb lenne a bolygatatlan bükki réteg megőrzése a későbbi kutatás, kontroll számára. Ezért a feltárt részt kitisztítva, dokumentálva geofóliával leborítottuk, és beton elemeket helyeztünk el a szélén.

REZI KATÓ GÁBOR

4. Algyő, Elbontott barakktábor

(Csongrád megye) Szk, Ű

A részletes jelentést lásd a 63. oldalon.

BENDE LÍVIA

5. Algyő határa

(Csongrád megye) Sza, Á, Kk, Ű

2001. március 20. és október 30. között végeztük el az M43 autópálya nyomvonalának 3–35. km közötti szakaszának terepbejárását. A kutatási területet a megbízóval (Nemzeti Autópálya Rt.) egyetértésben 200 m széles sávban határoztuk meg, nem tekintettük feladatunknak a lelőhelyek teljes nagyságának meghatározását.

A 4413. sz. országút mentén fekvő Boldizsár-tanya, és az Algyői Rákóczi TSZ-hez vezető kövesút mentén, attól kb. 100 méterre húzódó dombháton Árpád-kori település nyomait találtuk (1. lh.). Algyő déli határában a Keleti út és a tervezett M43 nyomvonal bal oldalán, egy környezetéből alig kiemelkedő dombháton szarmata és középkori; a Pörös-ér enyhe partján, a Cirok-tanyától keletre szarmata és újkori; az F4 jelű úttól nyugatra, a 666. sz. olajkút környékén késő középkori; a Dé-

li úttól nyugatra, a 431. sz. olajkúttól keletre 40 m-re kis kiterjedésű, szarmata és késő középkori; a Déli úttól nyugatra, a 294. sz. olajkút és a nyomvonal között kis kiterjedésű, késő középkori települések nyomait regisztráltuk (14–18. lh.).

A munkában részt vett: Bende Lívía, Lőrinczy Gábor, Türk Attila régészek, a Móra Ferenc Múzeum régész technikusai, valamint szegedi régészhallgatók.

SZALONTAI CSABA

6. Almásfüzitő, Vicus

(Komárom-Esztergom megye) R, Ró

A Timföldgyár VII. sz. iszaptároló kazettája melletti részen, az egykori római vicusban 2001. július 23. és augusztus 31. között folytattuk az 1998-ban megkezdett kutatásokat. Az idei ásatást azzal a célkitűzéssel indítottuk el, hogy tovább keressük a késő római temető sírjait és feltárjuk a tavaly félbehagyott objektumokat, különösen a kutakat.

A 230 m² nagyságú feltárt terület objektumai, a kőépületek, az árkok, egy lakógödör, egy kemencemaradvány, valamint a kutak anyaga a többperiódusú település életébe nyújtanak betekintést. Két gödör anyaga alapján az is beigazolódott, hogy a római kort megelőzően, az őskorban is lakták a vizekben gazdag, megtelepedésre kiválóan alkalmas területet, amiről a rézkori Furchenstich kerámia töredékei tanúskodnak.

A kutak teljes feltárása során számos korszótöredék, vaseszköz, csonttárgy és az egyikben a kútbélés deszkamaradványa került a felszínre, melynek dendrokronológiai vizsgálatától a kút pontos korának meghatározását várjuk. A kavicsos vízzáró réteget 6,5 illetve 7 méter mélyen értük el.

A terület erős bolygatottsága ellenére az egymás alatti, különböző korú rétegek, a Kr. u. 80–90 táján létesült vicus életének több fázisát tárják elénk. A legkorábbi időszakot képviseli az a lakógödör, mely egy téglalap alakú, földbe mélyített, tapasztott falú építmény volt. Ebből a gödörházból a gazdag kerámialeleteken és a kormeghatározást alátámasztó dél-galliai terra sigillata edényeken túl, több vaskés is felszínre került, az egyik faragott csontnyelű. A feltárt kőépületek alapjai a Kr. u. 2. sz. végére és a 3. századra keltezhető épületekhez tartoznak, kormeghatározásukat Severus-kori érmeik segítik. Az előkerült falmaradványok 3 különböző épülethez tartoznak, mindössze egy esetben találtunk felmenő falakat (25–30 cm magasságban). A másik két épület esetében csupán az alsó kősor maradt fenn, a 2. sz. épületnél azonban részben ez is elbontásra került, és a fal árkát habarcsos kavicssal töltötték fel. Ezen épület falát az omladékból ítélve vörös-fehér festésű freskóval díszítették. A 2. és a tőle keletre fekvő 4. épület közötti részen egy kétrétegű (megújítási szinttel) kő–tegula–kavics szerkezetű utat tártunk fel, melyből számos edény, bronz- és üvegtöredék került elő.

A szabályos utcaserkezetű település épületeit víz-elvezető árkokkal határolták. Az idén egy újabb ÉNy–DK irányú árkot és egy tavalyi ÉK–DNY irányú árok záródását bontottuk ki.

Az ÉK–DNY-i árok betöltődését vagy betöltését követően részben egy kemencét építettek az árok feletti területre, melyből mindössze az égetőtér alsó, erősen átégett agyaglapja, és a szintén helyenként átégett agyagtapasztású fűtőcsatorna maradt fenn. A kemencét használaton kívül helyezve húzták fel a 4. épületet, amelynél a fal alapját nagyméretű mészkövek alkotják kötőanyag nélkül, míg a felmenő falakat habarcszóssal kisebb méretű mészkövekből emelték. Az épület belsejét kisméretű kövekkel borították le, amelyre 5–8 cm vastagságban agyagpadlót húztak.

A korábbi gödrökbe, árkokba, sőt az épületek falába beásva, rajzolódnak ki a kőépületek építésének korát mintegy 100–150 évvel meghaladó temető sírfoltjai. A Kr. u. 340–380 közé keltezhető temető sírjainak száma további 8 csontvázas és egy hamvasztásos sírral egészült ki. A tavalyi mellékletekben szegény sírokkal szemben a mostaniak gazdag leletanyagot tártak elénk; több esetben került elő érem, fibula, vaskés, illetve edény-, valamint üvegmelléklet. A késő római korban a hamvasztásos rítus a csontvázas temetkezésekkel szemben csak szórványosan fordul elő, ezért mindenképpen örömdetes, hogy immáron két hamvasztott sírt sikerült Almásfüzitő határában felfedeznünk.

HORVÁTH FRIDERIKA

7. Alsóberecki, Zasaró-tanya (Túrőszacskö-dűlő)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

2000 novemberében a terület tulajdonosa értesítette Dankó Katalinon (MNM Rákóczi Múzeum) keresztül a Herman Ottó Múzeumot, hogy mélyszántás közben nagy mennyiségű kerámiatöredék került elő. Helyszíni szemlénk során egy újkőkori település maradványait, nagyméretű, szabálytalan alakú, sötétszürke, néhol hamus foltokat sikerült megfigyelni. Valamennyi foltból igen nagy mennyiségű újkőkori kerámiatöredéket: kézzel formált, roszs égetésű, fekete, okkersárga, vörös színű oldal-, perem- és aljtöredékeket; újbonyomkodással tagolt lécdíszes oldaltöredékeket, nagyméretű kerek bütykökkel díszített oldaltöredékeket gyűjtöttünk. Az igen nagyszámú kerámiatöredék és a foltok nagy mérete, szabálytalan, „elhúzódó” alakja arra enged következtetni, hogy a régészeti objektumok nagyobb részét a mezőgazdasági művelés már megbolygatta.

A területre a tulajdonos barackost kívánt telepíteni, ezért indokolt volt a leletmentés elvégzése.

A 2001 áprilisában végzett leletmentés során három, szabálytalan alakú gödröt sikerült feltárnunk. Mindháromból nagy mennyiségű neolitikum kerámiatöredék (középső neolitikum Tiszadobi csoport?) került elő.

Munkatárs: B. Hellebrandt Magdolna.

PATAY RÓBERT

8. Alsóörs, Református templom

(Veszprém megye) Kő, Kű

A templom részbeni kutatására a millennium kapcsán történő újbóli helyreállítás adott lehetőséget. Az ásatás során előkerült a templom középkori szentélyének fal-kiszédeése, illetve a szentély D-i falának kőalapozása. (2000-ben a szentélyhez É-ra csatlakozó sekrestye került elő). A szentély végződése a K-i templomtérben elhelyezkedő karzatfeljáró miatt pontosan nem volt meghatározható. Mivel az É-i falkiszédeés feltárt vége és a jelenlegi templomvég között a távolság meglehetősen kicsi, nagy valószínűséggel felvethető, hogy a szentély egyenes záródású volt. (Ez azonban régészetiileg nem igazolt!)

A falkutatás során bebizonyosodott, hogy a középkori falazaton lévő legelső festés átfut a befalazott középkori D-i kapun – annak befalazásában egy fiülkét alakítottak ki –, de befut a jelenlegi boltozatot tartó templom Ny-i felében elhelyezkedő féloszlopok mögé.

A jelenlegi bejárat a 18. századi átalakításkor készült. A középkori D-i kapu teljes kőszerkezetét ekkor ide át-helyezték.

A padlástérben jól kivehető volt, hogy a jelenlegi párkányvonalnál alacsonyabb tetőszerkezete volt a templomnak, a torony barokk, korai architektúrája ehhez illeszkedik. Ugyanakkor a jelenlegi tetőszerkezet is kettéoszlik a középkori hajóvég vonalában. A tetőszerkezet korábban síkmennyezetes volt, ennek elfűrészelt gerendái jól láthatók a tetőtérben.

A torony első karzatszintjén a középkorban maga a torony hasábjába a hajótérben helyezkedett el. Erre utalnak a falelválások és jelenleg a toronybelső sarkainak támaszkodó falazat mögé befutó meszelésnyomok.

Míndez több periódusra utal. Egy középkorira, egy első kora újkori átépítésre, még alacsonyabb párkányvonalal – ami a középkori is lehetett –, de már barokk stílusú Ny-i oromzattal és a középkori szentély megőrzésével. Ezt követően megemelik valamiért a tetőszerkezetet – magasabb párkányszint. Majd a következő periódusban kialakítják a jelenlegi csarnoktemplomot, át-helyezik a D-i kaput, és a templom tetőszerkezetét megtartva azt K felé megtoldják – a templom még mindig síkmennyezetes. Majd végül kialakítják a jelenlegi boltozott hajóteret.

A torony tömege a középkorban feltehetően megjelent a belső térben. Maga a karzat tehát nem három ívként jelent meg ezek szerint. Legalábbis az eddigi kutatás nem talált erre utaló nyomot.

A szószék mostani nehézkes tömege 19. századi, a kutatás során előkerült egy faragott fejezet, ami a korábbi szószék szerkezetéhez tartozhatott.

A templom oldalán található középkori festést restaurálták.

KOPPÁNY ANDRÁS

9. Alsótold határa

(Nógrád megye) Ó

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

Alsótold É-i határánál, az Alsótold és Felsőtold közötti út Ny-i oldalán, az út és a Zsunyi patak között a szántott földben kevés kerámia és vastárgy került elő. A lelőhely (15. sz.) a patak és az út közötti csatornától D-re, a falu utolsó házatól É-ra fekszik.

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

10. Alsóvadász határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, LT, Kő, Kk

2001 őszen szisztematikus terepbejárást kezdtünk a Vadász-patak völgyében, melynek célja a patak völgyében található régészeti lelőhelyek feltérképezése, különös tekintettel a paleolitikum és neolitikum időszakára. Ez évben a Vadász-patak Hernádba ömlésétől Alsóvadász község É-i határáig jutottunk. A terepbejárást során a regisztrált régészeti lelőhelyeken felül 9, eddig nem ismert lelőhelyet találtunk a patak völgyében, további kettőt pedig a Hernád jobb partja közelében.

Alsóvadász Bonta nevű határrészében középső neolitikus, bronzkori, kelta kori és késő középkori településekre utaló szórványos felszíni nyomokat találtunk a Vadász-patak menti dombvonulat egy kiszögellő teraszán.

A település déli határában egy dombnyúlványon középső neolitikus és bronzkori település elszórt, de nagyobb mennyiségű kerámiát szolgáltató felszíni nyomait regisztráltuk.

A Vendéges nevű határrészben, a patak menti dombháton, változó sűrűségben középső neolitikus, rézkori, bronzkori és középkori településekre utaló felszíni nyomokra bukkantunk.

LENGYEL GYÖRGY – CSENGERI PIROSKA

11. Alsózsolca, Bakmányos

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

Az Abaúj megyéhez tartozó Kemely falu neve Alsózsolca határában helynévként maradt ránk. 1982-ben Abaúj megye elpusztult településeinek kutatása során terepbejárást végeztem a területen, ekkor azonban az egykori falu nagy részét erdő borította. 1997-ben, a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársaival, Pusztai Tamással és a Borsod Megyei Levéltár kutatójával Bodnár Tamással közösen végzett terepbejárástunk alkalmával konstatáltuk, hogy az erdőterület visszazso-

rult, és a középkori Kemely falu nagy részén szántó-földi művelést folytatnak. A szántásban cseréptöredékeket, állatcsontokat, megbolygatott kemencemaradványokat, illetőleg házhelyekre utaló erősen paticsos, fekete foltokat észleltünk. A szántott terület és az erdő határán embercsontokat, nagyobb köveket, és habarcsmaradványokat is találtunk. Mindez arra engedett következtetni, hogy ezen a részen állhatott a falu temploma, amelyet már a 14. század elején a pápai tizedjegyzék is említett.

2001-ben az alsószolcai önkormányzat anyagi támogatásával szondázó jellegű feltárást végeztünk a területen. Ennek során egy templomrészletet, valamint a körülötte elhelyezkedő temető 26 sírját tártuk fel. A temetőből pártamaradványok, övmerevítő, övveret, kapocs, valamint egy I. Mátyás denár (CNH II. 232.) került elő. Egy gyermeksírban bronzveretekkel díszített bőrövet, valamint egy bronz díszgombot találtunk. A templom omladékai közül több, másodlagos helyzetben lévő faragott kő is előkerült.

WOLF MÁRIA

12. Andornaktálya, Zúgó-dűlő

(Heves megye) Pa

2001. augusztus 22-én Salétli Györgynek, a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága munkatársának bejelentésére Fodor László, az egri Dobó István Vármúzeum régész muzeológusa közreműködésével a Miskolci Egyetem Ős- és Ókortörténeti Tanszéke régészeti terepbejárást végzett az őskori lelőhelyen.

Hozzávetőleg 200×200 m-es területen közel félezer paleolitikus szisztematikus gyűjtését végeztük el. Az előkerült őskori leletanyag az Aurignacien régészeti kultúrával mutat nagyfokú egyezést. Az eddigi leletanyag alapján nem kizárt, hogy itt az Istállóskői-barlang Aurignacien I. kultúrájának szabad ég alatti lelőhelyéről van szó.

RINGER ÁRPÁD

13. Aranyosgadány határa

(Baranya megye) R, Rő?

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A Bereki-dűlőben a Pécsi-víz mentén két, szórvány és bizonytalan korú (római ?) cserepekkel jelzett lelőhelyet (51–52. lh.), a nyomvonal 1154. pontjától K-re 50 m-re pedig nagy kiterjedésű őskori (Baden) telepet regisztráltunk, aminek jelentős része a szomszédos Pelérd területére esik (53–54. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

14. Bajna, Sándor-Metternich kastély

(Komárom-Esztergom megye) Kk

A kastélyegyüttes több éve folyó régészeti feltárása során a 2001. évben elsősorban a főépület D-i és Ny-i homlokzata előtt, a nagy udvarban, a „C” épület folyosóin és csekély mértékben a főépületben folyt kutatás. Arra kerestük a választ, hogy a már ismert 15–16. századi Bajnai Both nemesi család főépület alatt húzódó kúriájához csatlakoztak-e más épületek (főleg K, Ny és D felé). Ugyanakkor hitelesíteni szeretnénk volna D. Mezey Alice korábban a falkutatáshoz kapcsolódó feltárásait, melyek alkalmával a D-i homlokzat előtt és a „C” épület folyosóján téglaburkolatos felületeket, a nagy udvar D-i részében pedig falakat talált.

Ebben az évben nagyobb részt a klasszicista kiépítéssel elpusztított korábbi barokk építkezés eddig ismeretlen részleteit tártuk fel. A főépület D-i homlokzata előtt és annak folytatásában, a „C” épület D-i folyosóján a 15–16. századi nemesi kúriához tartozó épületet, épületrészt nem találtunk, ugyanakkor feltártunk egy betömedékelt barokk pincét, folyosójának meszelt falait, téglaburkolatát, Ny-ról nyíló lejárátát. Hasonlóan negatív eredményre jutottunk a nagy udvarban és a tőle D-re lévő „C” épület É-i folyosóján. A nagy udvarban a sárga löszös altalaj igen magasan jelentkezett. A DK-i sarokban egy kőből falazott barokk vermet tártunk fel, a folyosón pedig rossz megtartású, szintén barokk, É-D irányú falmaradványt azonosítottunk.

A Ny-i homlokzat két vége elé húzott írkokban nagyobb részt szintén újkori falakra és az ÉNy-i sarokban pincére leltünk. A pince boltozatának egy szakaszára már a korábbi kutatásaink alkalmával rábukkantunk, de kiterjedését és pontos helyzetét akkor még nem tudtuk azonosítani. A kastélyegyüttes főépületén kívül eddig egyetlen helyen, a DNy-i sarok előtt tártunk fel a nemesi kúria második periódusához tartozó részleteket. A Ny-i falra merőlegesen csatlakozó K–Ny irányú kiszedett fal vonalát ill. falsarkát, és pusztulási – erősen égett, faszenes – rétegét találtuk meg. Sajnos a későbbi építkezésekkel a további szakaszt megsemmisítették.

A főépületen belül, az É-i szobasor ÉNy-i sarokszobájában egy cölöpsor maradványát bontottuk ki, mely határozottan a késő középkori épülethez tartozott. A kúriaépület rövidebbik, É-i végének Ny-i szakaszában, a falra merőlegesen állt a cölöpsor, mely később leégett. A közvetlenül felette lévő kevert rétegből egy egyelőre pontosan még meg nem határozott ezüstpénz került a felszínre.

A feltárás leletanyagából a kevés késő középkori (15–16. századi) kerámiát (szürke mázatlan kályhaszemtöredékeket, szürke vastag peremű bepecsételt tárolóedény darabjait) kell megemlíteni. Kis mennyiségben állatcsont és fém is felszínre került.

A feltáráson részt vett Bodó Balázs régész, és Orosz Krisztina végzős régészhallgató.

Művészettörténész munkatárs: D. Mezey Alice.

B. BENKIHARD LILLA

15. Balassagyarmat, Bercsényi utca (Nógrád megye) Kk

A Nógrád Megyei Múzeumi Igazgatóság megbízásából végeztük a terepbejárási, szemlézési és ásatási munkát a 2001. szeptember 17-től szeptember 27-ig tartó időszakban.

A terepbejárás érintette a Balassagyarmat és Ipoly-szög közti szennyvíz gerincvezeték Balassagyarmat és Órhalom közti szakaszát, Órhalom és Hugyag közti szakaszát, valamint a 22-es út és Patvarc közti szakaszát.

A helyszínelések érintették a felsorolt külterületi szakaszokat, illetve az ott folyó kivitelezési munkákat. Ezen kívül Balassagyarmat, Balassagyarmat-Ókővár, Hugyag, Patvarc belterületi munkáit.

A Bercsényi utcában vezeték fektetése közben kerültek elő embercsontok a házak előtti bekötési szelvényekből. A kivitelező nem jelentette a múzeumnak. Egy lakó rendőrségi bejelentése után itt ásatást végeztünk, mely két szakaszból állt.

1. A nyitva hagyott bekötő csatornák tisztítását és bontását végeztük, összegyűjtöttük a hányókban lévő embercsontokat.

2. Az utca aszfalt-burkolatának felbontása után a gerincvezeték nyomvonalát tártuk fel. Itt késő középkori temető került elő. A csontvázak részben koporsóban feküdtek, ezek famaradványait lehetett dokumentálni. A temető a gerincvezeték É-i részén helyezkedett el, 80–260 cm mélység között. A mélyebben fekvő sírok az egykori Ipoly-partnál voltak, itt később homokráhordás miatt kerültek mélyebbre. Az egész temetőszakaszon a sírokat már korábban megbolygatták. Viszonylag épségben egy gyermekcsontváz felső része maradt meg a koporsóval. A feldúlt sírokból egy koponyatöredéssel került elő egy gyöngyös párta. A gerincvezeték földjéből két helyen került elő igen rossz állapotú, olvashatatlan pénz. Ugyancsak a megbolygatott földből került elő egy bronz övveret bőrrmaradványokkal, és rendkívül sok vas koporsószeg.

VADAY ANDREA

16. Balassagyarmat határa (Nógrád megye) Kö

2001. június 23–24-én terepbejárást végeztünk a 22-es út tervezett, Balassagyarmatot elkerülő nyomvonalszakaszán. A bejárt, mintegy 6 km-es szakasz a tervezett keleti csomóponttól a jelenlegi határátkelőig részben nádas, mocsaras terület, részben sűrű bozótos dombhátak.

A település Sárrét nevű határrészében a balassagyarmati határátkelőtől keletre, az Ipoly egyik déli hordalékúpján szórványosan középkori kerámiát gyűjtöttünk.

A Marha-legelőn azonosítottunk egy Hegedűs Katalin által már ismertté vált lelőhelyet Balassagyarmat és Újkővár között, ahonnan szórványosan középkori kerámiát gyűjtöttünk.

Munkatársak: Majcher Tamás, Bácsmegi Gábor.

TANKÓ KÁROLY

17. Balatoncsicső, Szent Balázs templomrom (Veszprém megye) Á

Az objektum 2001. évi részkutatására az Árpád-kori kistemplomok helyreállítására meghirdetett program keretében az épületmaradvány romtalanításához, illetve a romkonzerváláshoz kapcsolódva került sor. A templom régészeti feltárását Cs. Dax Margit végezte 1970–71-ben, amit kiegészítettünk az építészeti munka követelményeinek érdekében végzett falkutatás és tereprendezés során nyert adatokkal.

Maga az épület, melyet a Szent Balázs-hegy tetejének közelében, a nyugati lejtőn, keletnek tájolva emeltek, több építési periódus során jött létre. Legkorábbi része 5 m széles, 8 m hosszú, 70 cm-es falvastagságú hajóból és 2,8 m hosszú, belül 2,2 m széles, 60–90 cm-es falvastagságú, kívül egyenes záródású, belül íves, a hajó szintjéhez képest lépcsővel megemelt szintű szentélyből áll. A hajó falai opus spicatum-technikával készültek, a sarokkvádereket, a diadalívől megmaradt egy-egy alsó, függőleges tömböt, a nyugati karzat maradványaként azonosított, az északi és a déli fal mellé elhelyezett, 50×60 cm-es, rézsús oldalú pillérlábazatokat, valamint alsó rétegtömbjeit, továbbá a szentélylépcső alá is benyúló, a sziklába vájt, dongaboltozatos kriptá ajtajának a sziklára állított, hasáb alakú szárköveit könnyen megmunkálható, puha, porózus, barnás kőből faragták. Mivel a kriptaaajtó szárelemeinek és a kriptá keleti falában elhelyezett egyik kőnek, valamint a hajó sarokkvádereinek és a karzat maradványaként azonosított pillérek lábazatai – a későbbi építkezések során már nem használt – kőanyaga azonos, a kriptá feltehetően egyidőben, vagy közel egyidőben épült a korai templommal.

E korai templomot később, nyugati falát és a feltevések szerint karzatát lebontva, de a lábazatos karzatpilléreket részben megtartva, valamint a délnyugati és az északnyugati kváderes hajósarkokat sem elbontva, egy szélesebb, háromarkúdos karzatú, nyugati tornyos hajóval meghosszabbították, vagyis az új, 1,2 m vastag falat, kétoldalt, „U” alakban a korábbi hajó külső falsíkja mellé falazták. Nyugati homlokzatának északi és déli végét egy-egy támpillér támasztja nyugatról.

Az általunk végzett falkutatás során egyértelműen meg lehetett határozni a Pelárgus János-féle, 1872-es rajzon ábrázolt három ablak helyét a hajó déli falán. A karzataljat három, észak-déli tengelyű dongaboltozatos szakasz fedi. A karzatra a hajó északi fala mellett lehetett feljutni. A karzat középső, torony alatti szakasza széles, félköríves nyílással kapcsolódott a hajóhoz, és ki-

sebb, félköríves nyílású lehetett a karzat déli szakasza is. A nyugati homlokzaton a karzat két, szélső szakaszából egy-egy résablak nyílik. Pelárgus János 1872-es rajzának tanúsága szerint a karzat torony alatti szakaszából is nyílt ablak a nyugati homlokzaton. A harangszinten négy ablak törte át a torony falát. A tornyot a gerendafészek alapján deszkafödémek osztották szintekre. A bővítmény déli falának keleti falsíkján, a külső oldalon a fal építésével egykorú, szögben záródó fülke található. Az új templomhajót falfestményekkel is díszítették. Az 1971-es kutatás során az északkeleti sarokban előkerült, vörös színnel előrajzolt, meglehetősen magasra felhúzódó sűrű függőymotívum maradványának letisztítására a 2001-es helyreállításkor került sor. A falfelületeket, vakolatokat később többször javították, meszelték.

A korai hajó északi falához sekrestyekápolna csatlakozott, északkeleti sarkában falazott oltártömbbel. A 75 cm széles falú, 2,6×5,7 m-es alapterületű sekrestyekápolna felépítésének kora kérdéses. Talán ennek a kápolnának volt a papja az a János nevű, az 1334-es pápai tizedjegyzékben említett káplán, aki az 1333–34-ben szereplő, 5 penzát (200 dénár) és 8 kisdénárt adózó Jakab nevű szentbalázi pap mellett szintén fizetett tizedet. A kutatásunk során talált közel 40 darab, különféle típusú római tetőcserepdarab, és a kúpcserépek (imbrex) – köztük egy a kékkúti villából előkerült antefix-szel megegyező, háromszögletű tüskével díszített darab – töredékei alapján bebizonyosodott, hogy legalábbis a tető egyes részeit, és feltehetően a padlót a környékbeli római kori villából összegyűjtött tetőcserepekkel fedték. Előkerültek azonban lekerekített végű, cseréplécre akasztható, 3,4 cm vastagságú középkori tetőcserepek töredékei is.

A templomot a középkor későbbi szakaszában is gazdagították, további oltárokkal gyarapították. A karzatalj déli szakaszát is kápolnának használhatták. Kutatásunk során itt egy oltártömb 28 cm magas maradványát találtuk. A déli hajófalhoz épített maradvány oldalát borító vakolat a toronyalj felőli oldalon az egykori járósíntre is ráfordul. A hajó építésénél későbbi eredetét bizonyítja, hogy alapozási kiülésének felső síkja magasabban van, mint a hajó déli, belső falán lévő vakolat alsó szegélye. A templom 1400 tájára tehető felújítására a gazdagon tagolt, körtetagos, sárga és vörös festéssel is díszített nyugati kapu utal. Ugyanekkor készülhetett a déli kapu rézsűs élszedésindítású, félköríves kőkerete is. Talán ekkor kapott új kőkeretet a sekrestyeajtó is. A templom középkor végi történetének utolsó fejezete lehet a sekrestyekápolna használatának megszűntetése, amelyre ajtájának elfalazása utal.

A templom történetének sajátos fejezeteként megemlítendő, hogy a romot 1926-ban egy német állampolgár, dr. báró Liebensfelsi Lanz György megvásárolta. A báró bc is költözött a templomba, miután a maga és a hagyomány szerint az ide telepedett vallásos közösség számára lakhatóvá alakította. A templom északi

oldalához szintén agyagba rakott kőfalú épületet csatoltak.

A templomrom állagmegóvásának terveit Nándori Klára készítette.

BALÁZSIK TAMÁS

18. Balatonőszöd, Temetői-dűlő

(Somogy megye) R, LT, A, H, Á

Az MTA Régészeti Intézete a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságával együttműködve 2001. július 12-én kezdett hozzá Balatonőszöd DK-i határában, az úgynevezett Temetői-dűlőben az M7 autópálya tervezett nyomvonalszakaszának és csomópontjának feltárásához (M7/S10 lh.). A több mint 100 000 m² alapterületű szakasz feltárása során a Balatonszemes felől Balatonszárszó irányába enyhén lejtő domboldalt mintegy 600 m hosszan nyitottuk meg a nyomvonaltengegyben, majd a feltárás súlypontját a Balatonőszödöt és Balatonszárszót elválasztó, vízjárta völgygel párhuzamosan szélesedő csomópont középső sávjának feltárására helyeztük át.

Ez a nagyjából É-D irányú, vízzel párhuzamos dombhát, és az ettől Ny-ra lévő sekély mélyedés ugyanis kedvező adottságokkal rendelkezett a megtelepedésre.

Az első lakosok a leletek tanúsága szerint a későrézkorban jelentek meg a dombtetőn. A Bádeni kultúra jellegzetes tárgyait és eszközeit használó népesség mintegy 5000–5500 évvel ezelőtt hozta létre azt a települést, amelynek életébe, a ritkaságszámba menő lakóobjektumok mellett, a mindennapok hulladékával betöltött gödrök nyújtanak bepillantást. A szarvasmarha, kutya temetkezések, az emberi és állatsontvázak, összetört edényeket tartalmazó két áldozati gödör pedig az itt lakók kultikus hátterére utalnak.

Eddigi ismereteink szerint a késő rézkor után több mint 3000 évvel jelentek meg újabb lakók a mai Balatonőszöd határában. A kb. 2000 évvel ezelőtt itt élt kelta népesség szép számmal hagyta hátra magas szintű anyagi kultúrájának bizonyítékait. Jelentősebb településekre utal a nagy mennyiségben előkerülő, jó minőségű kerámia és egyéb leletanyag, míg kultuszaikba engednek bepillantást a teljes, illetve részleges szarvastemetkezések.

A vízparti dombvonulat következő lakói már a kései népvándorlás korban, a 7–8. század folyamán érkeztek ide. Az ebben az időben a Kárpát-medencében élő avar népesség egy kisebb csoportja használhatta téli szállásul a kedvező adottságokkal rendelkező helyet és hagyta hátra kisméretű, félig földbe mélyített lakóházait.

Valószínűleg a kedvező környezet hatására a dombtető ettől kezdve folyamatosan lakott volt. A veremházakból előkerült leletanyag tanúsága szerint az avar népesség után valószínűleg a honfoglaló magyarok egy csoportja is a vízpart mellé húzódott, majd lassan a kora Árpád-kori és végül a 13. századra a már rögzült házlyekkel rendelkező középkori falu vette birtokba a teljes, Balatonszemes felé emelkedő domboldalt.

A 2001. évi ásatási évadban 2001. július 12. és november 30. között több, mint 28 800 m² területen 1000 objektumot tártunk fel és dokumentáltunk.

BELÉNYESY KÁROLY

19. Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő

(Somogy megye) U, Kö

Az MTA Régészeti Intézete a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságával együttműködve 2000 szeptemberében kezdett hozzá Balatonszárszó délkeleti határában, az úgynevezett Kis-erdei-dűlőben az M7 autópálya tervezett csomópontjának (M7/S8) feltáráshoz.

Az ásatás elsődleges feladata a középkori Szárszó falu ismert és a csomópont által érintett templomának illetve temetőjének kutatása volt, de már a feltárás korai szakaszában előkerültek egy korábban nem ismert újkőkori település jelentős lelőhelyet ígérő nyomai is. A 2001. március 5. és november 30. között zajló ásatás célja az említett jelenségek párhuzamos és immár nagy felületű kutatása volt.

A templomdombot, ahol a középkori temetőt is sejtettük közel 5 méter széles és 2 méter mély árok vette körül. Ezen a zárt, feltehetően védelmi céllal körbevett területen belül, szabályos szerkezetű, sűrűn egymás mellé épített, könnyűszerkezetű épületekből és tároló vermek tömegéből álló településrészletet sikerült feltárnunk. Az egymástól elkülöníthető körülbelül 8–10 „telken”, a 14–15 század folyamán 14 cölöpváz-szerkezetes, paticsfalú ház épült. Az általában 15 méter hosszú és 5 méter széles épületek egymáshoz és az erődítésárokhoz való igazodása egységes rendszerre, templom körüli erődítésre utal, amely az Erdélyből ismert, megerősített templomkörzetekkel mutat rokonságot, de a középkori Magyarország „közepén” a maga nemében egyedülálló jelenség.

Az erődítéssel párhuzamosan a 13. században épült templom körül létesült és az újkorig használt temetőben 765 temetkezést tártunk fel.

A temető területén végzett ásatás korai szakaszában kiderült, hogy az autópálya tervezett nyomvonala nem érinti a központban álló templomot, ezért ennek feltáráására az adott keretek között nem kerülhetett sor. Ezt a helyzetet mérlegelve külső források bevonásával és a balatonszárszói önkormányzat támogatásával végeztük el az épület kutatását, amelynek eredményeként pontosan megrajzolhatóvá vált a 13. század elején épült és a 18. század végéig álló templom építéstörténete, illetve a település történetében játszott szerepe.

A középkori templomdomb kutatása mellett nagy hangsúlyt fektettünk a korábban ismeretlen újkőkori falu feltáráására. A nagy felületek megnyitása során világossá vált, hogy nagyjából az autópálya nyomvonal-tengelyében egy korábban nem sejtett méretű neolit falu húzódik, amelynek 24 házát tártuk fel. Ezek cölöpszerkezetes, paticsfalú épületek voltak. A megmaradt cölöplyukak alapján vázukat 3 sorba rendezett oszlopok

alkották, melyeket mindkét hosszanti oldalon egy-egy sövényfal kísért. Szélességük 8–10 méter, míg hosszúságuk 12 és 25 méter között változik. Tengelyük megközelítőleg É–D irányú. Hosszanti oldalukat általában egy-egy házhossznyi árok kíséri, amelyekbe később gödröket, vermeket mélyítettek, amelyeket a mindennapi élet hulladéka töltött fel.

Ennek tanulsága szerint a mintegy 7000 éves falu lakói az ún. zselizi kultúra és az úgynevezett dunántúli vonaldíszes kultúrkör Keszthely csoportjának jellegzetes tárgyait, eszközeit használták.

A nagy mennyiségben előkerülő állatcsont mellett megjelenő nagyszámú örlőkő és a ritkaságszámba menő gabonamaradványok szerint az itt élő közösség az állattenyésztés mellett már megművelte a környékbeli földek egy részét. Kézművességük legfigyelemreméltóbb emlékei a kagylóberakással, vörös és polikróm festéssel díszített kerámiaedények. A házak között elszórtan, az egykor itt lakók 16 temetkezését is sikerült feltárnunk, amelyek közül kiemelkedik egy edény- és kőeszköz-melléklettel eltemetett férfi és egy tengeri kagyló ékszerrel sírba helyezett kisgyermek sírja.

Ebben az ásatási évadban 36 900 m² területen közel 4000 objektum feltárást és dokumentálását végeztük el.

BELÉNYESY KÁROLY

20. Balatonszemes, Bagó-domb

(Somogy megye) U, R, Rö, A

A lelőhely (M7/S12 lh.) egy lankás domboldal D-i végén fekszik, területét a Bagó-dombi Campinghez vezető, keskeny, közel É–D irányú betonút két részre választja szét. A lelőhelyből az autópálya tervezett nyomvonala-ba a terepbejárás adatok alapján 21 600 m² nagyságú terület esik bele. 1999. szeptember–novemberben 9000 m²-t, 2000 tavaszán és őszén 14 400 m²-t, 2001-ben további 440 m²-t tártunk fel. A lelőhelyen a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kultúra települése, a középső rézkori Balaton–Lásinja kultúra gödrei, egy avar temető 3 sírja és egy népvándorlás kori (feltehetőleg az avar korhoz tartozó) kemence és sír, továbbá egy feltehetően római kori kerítőárok került elő.

A 2001. március 20. és 2001. április 27. közti időszakban végzett ásatással befejeztük a lelőhely feltárást. Az 1999 szeptemberétől – több, kisebb megszakítással – összesen 7 hónapon folyó munka eredményeként a dunántúli vonaldíszes kultúra telepét teljes szélességében átszelő nyomvonalban a lelőhelyből összesen 27–800 m²-t tártunk fel. Ezzel a bagó-dombi telep jelenleg a 4. legnagyobb feltárt neolitikus falu a Dunántúlon.

Az újkőkori objektumok száma a 2001. évi ásatáson több mint 100, emellett az idei évben értük el az eddig szórtan jelentkező rézkori falu (középső rézkor, Balaton–Lásinja kultúra) központi részét. A dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozó objektumok öz-

me különféle tároló-, szemétködör, az ezek között elhelyezkedő cölöpházaknak sajnos kevés nyoma került elő a lelőhely talajadottságai miatt. Az ideai anyag figyelemre méltó darabja egy nagyméretű ülő idol, mely nagyrészt épen maradt meg. A nagy mennyiségű kerámia mellett számos kőpenge is előkerült (kova és obsidián is), különleges lelet a szépen megfaragott csonttű-pár. A neolitikus falu területén összesen 6, melléklet nélküli zsugorított csontvázas sír került elő; az egyik halott testét vastag okker réteg borította.

A Balaton-Lasinja kultúra közel 40 objektumát tártuk fel, ezekből is gazdag leletanyag került elő.

A lelőhely teljes területét metsző, helyenként ketős-hármas árokrendszert kezdetben a dunántúli vonaldiszes kultúra telep árkanak tartottuk. A későbbiekben a rézkori objektumokkal megfigyelhető szuperpozíció segítségével egyértelműen bebizonyosodott, hogy az újkőkornál és a rézkornál is fiatalabb. A tavalyi évben az árokból előkerült római kori cserepek és egy idén talált bronzkarika a római kori kelteztést valószínűsíti. Az árokrendszer – melynek pontos megfelelője, feltehetően folytatása került elő a balatonszárszói lelőhelyen – talán egy római kori latifundium határát jelző kerítőárokhoz azonosítható.

A 2000 tavaszán előkerült avar temető újabb sírja nem került elő. Az ideai szelvény Ny-i területén egy újkori tanya nyomait is megtaláltuk.

A leletanyag restaurálása az MTA Régészeti Intézetében történt, azt követően Kaposváron a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága raktáraiban helyeztük el őket.

Munkatárs: Kulcsár Gabriella.

KISS VIKTÓRIA

21. Baracs, Római katonai tábor (Fejér megye) Ró

2001. július 2–20. között folytattuk le a baracsi római katonai tábor (Annamatia) feltárásának harmadik ásatási szezonját a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK és az Intercisa Múzeum közös munkájának keretében.

Az ideai ásatás során befejeztük a tábor DNY-i saroktoronyainak, illetve az É-i kapunak feltárását. A saroktoronynál egy szelvénnel feltártuk a tavalyi IV. árok K-i folytatásában a táborfalat, a trapéz és a legyező alakú tornyok K-i falait. A táborfal és mindkét toronyfal néhány kisebb falcsonktól eltekintve teljesen kiszedett volt, a 2 m széles legyező alakú tornyot a korábbi fossa betöltésére alapozták rá. A különleges trapéz alakú torony belsejében található egy vékonyabb, a toronyfállal párhuzamos falcsonk, amely talán lépcsőfeljárt lehetett. Annyi bizonyos, hogy még a trapéz alakú torony használata során visszabontották, ahogy később a toronyfalat is, amikor a legyező alakú tornyot építették. Az elplanírozási réteg felett sárga agyagos járósíntet figyeltünk meg.

Ez évben a porta principalis sinistra K-i kaputornyát tártuk fel teljes egészében. A torony mind mére-

tében, mind szerkezetében teljesen megegyezik a tavalyi feltárttal (60 cm széles falak, kiugró alapozás, 1 m-es megmaradt felmenő falmagasság, sóderes, habarcsos padlószint). A kb. 3 m széles via principalis egyoszlatú volt, de megtaláltuk a torony belső sarkához épített beszűkítést is, amely a fal túlsó oldalán is megvastagodott a Ny-i toronyéhoz hasonlóan. Az út alatti kevert rétegben faragott kőtöredékeket találtunk. A táborfal belső földtöltésének szerkezete is megegyezett a tavalyiéval (korábbi szürkeagyagos vályogfalak felhasználásával épült). Igen fontosak az útrétegben, illetve a belső földtöltésben talált keltező értékű pannoniai szürke, Faltenbecher-, valamint festett edénytöredékek. A feltárás legfontosabb novuma volt, hogy a torony ÉK-i sarkához építve megtaláltuk a toronnyal egykorú, bár 40 cm-rel magasabban alapozott táborfalat. Különlegessége, hogy nem a várt K-Ny irányba, hanem É felé haladt, majd kb. 5 m-rel később fordult el csak K-i irányba.

Az előkerült leletanyagból a számos érem és bélyeges téglá mellett egy aranyozott bronz császárszobor töredék (ruhaerdő) érdemel említést. A bélyeges téglák közül a legfontosabb a cohors VII. Breucorum Maximiana bélyege, utóbbi csapatkitüntető jelző eddig ismeretlen volt.

Konzulens: Pongrácz Zsuzsánna és Gabler Dénes. Az ásatáson részt vettek Thúry László régész (ÁMRK), Pataky Miklós, Fácányi Edina, valamint a PPKE BTK egyetemi hallgatói.

KOVÁCS PÉTER

22. Bácsalmás, Óalmás, homokbánya (Bács-Kiskun megye) Sza, Kú

2000 nyarán illegális homokbányászás több sírt tett tönkre az 1993 óta ismert Óalmás kora újkori temetőjében. 2001-ben – a terület régészeti védelmével kapcsolatos talajrendezés előtt – legalább a bányaperemen levő sírok mentését szerettük volna elvégezni.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és helyi támogatással megvalósuló leletmentés során további 145 rác és szarmata sírt tártunk fel. Előbbiek többnyire melléklet nélküliek voltak, de viszonylag nagy számban kerültek elő kiscsömögös bronz hajtűk és ezüst fülesgombok, továbbá néhány kauri kagyló is. Az egy sírből előkerült két pénz egyike török akcse, a másik egy 12. századi pénz utánzata volt. A helyenként jó állapotban megmaradt, szegekkel összefogott vagy ácsolt koporsóládák mellett nem ismert sírképzéseket figyeltünk meg: a sírfenéken középen egy, a láb felé keskenyedő, 10–20 cm mély, teknőszerű mélyedés, mely a koporsó alsó részét jelzi. Ezekben a sírokban sem szeg, sem famaradvány nem volt.

A területen levő szarmata település objektumai közül ebben az évben néhány gyér mellékletű gödröt tártunk fel.

WICKER ERIKA

23. Bátmonostor, Laposok

(Bács-Kiskun megye) U, R

2001. november 24-i terepbejárásomon korábban talált légi fotó azonosítására tettem kísérletet. A légi fotót a Földmérési és Távvezérlési Intézet légifotó-tárában találtam 0-073-1420-as számon, rajta egy nagy négyzetes alakú építmény található.

A terület a Bátmonostort Szeremlével összekötő alsóbbrendű úttól É-ra található. A területet É-ról és Ny-ról a Ferenc-csatorna határolja, D-ről a már említett út található meg. Ottjártamkor frissen volt szántva. A légi fotón látható objektumot a terepen nem láttam, annak ellenére, hogy igen alaposan bejártam a teljes területet. Egyetlen helyen jelentkezett az út mentén, kb. 8-10 m szélességben és kb. 30-40 m hosszan leletanyag. Az előkerült anyag: neolitik és rézkori cserepek, illetve egy kőeszköz. Ezek mellett a felületen jelenkori cserepek is voltak.

VADAY ANDREA – HAJDÚ ÁDÁM

24. Belvárdgyula, Topos

(Baranya megye) Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.-május 11. és október 8-18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeplé miatt járhatatlan volt.

Egy enyhén lankás domboldalon szórvány leletekkel jelzett, kis római kori telep nyomait találtuk (44. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

25. Benczúrfalva, Majorhegy

(Nógrád megye) B

2001. március 12-14. között szennyvízberuházást megelőző terepbejárást végeztünk. A tervezett nyomvonalat bejárva a hegy alatt a patak partján, a falu kiszögélyében 200-250 méter hosszan késő bronzkori (Pili-nyei kultúra, Kyjatice kultúra) lelőhelyet figyeltünk meg. A régészeti jelenség a szántott felszínen igen intenzíven, de foltokban jelentkezett. Korábban Patay Pál már ástott ennek a területnek a közelében, így szinte biztos, hogy az erődített településen kívüli kézműves műhelyek, illetve a vártól távolabb a temető feltárása várható ezen a területen.

TANKÓ KÁROLY

26. Beregsurány, Református templom

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk

A templom műemléki felújításához kapcsolódóan fal-kutatást és szintmeghatározást végeztünk. Azonosítottuk az elbontott sekrestye helyét is.

A templom 1335 és 1363 között épült, nem azonos a korábbi forrásokban említett suányi templommal. Eredeti részletei közül eddig csupán a D-i és a Ny-i kapu, a D-i kapu felett egy körablak, valamint a szentély D-i oldalán egy elfalazott csúcsíves ablak volt ismert. A kutatás során megállapítottuk, hogy a hajó többi gótikus ablaka – melyek egy Rómer-rajz szerint osztósugaras, mérműves nyílások voltak – egy 1893-as átalakítás során megsemmisültek. Előkerült viszont az egykori, gerendafödemes sekrestyébe vezető, egyszerű, élszedett, csúcsíves ajtó, valamint megtaláltuk a szentély eredeti boltozatának lefaragott vállait is. A járószint a mainál 40 cm-rel lentebb húzódott.

A 15. század végén a szentélyt átépítették. Ekkor keletkeztek a szentély ma is működő ablakai, valamint a jelenlegi boltozat is. E periódus további emlékeként feltártuk a szentségtartó fülke szamárhátíves, vakméműves felső részét.

Az újkor elején megrongálódott templomot 1715-ben állították helyre, de a középkori részleteket ekkor még megőrizték.

A Ny-i homlokzat elé 1893-ban tornyot emeltek, ekkor alakították ki a jelenlegi nyílásrendszert is.

Az újkorban birtokos Bay család 1828-ban kriptát építtetett a templomba. A jelenlegi járószint legkorábban ekkor, legkésőbb az 1893-as építkezés nyomán alakult ki.

SIMON ZOLTÁN

27. Bezi-Fehértő-Györsövényház-Köny-Markotabödöge

(Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kö

2001-ben folytattuk a Keleti Tóköz elpusztult árokrendszerének kutatását. Munkánk három alapvető célja volt: 1. a teljesen elpusztult árkok, árokszakaszok azonosítása. 2. az árkok felépítésének, belső szerkezeti jellemzőinek pontos megismerése. 3. az árokrendszer funkciójának és működésének lehetőség szerinti rekonstruálása.

Az objektumok megfigyelhető maradványaira, vagy azok feltehető helyére keresztben kutatóárkokat húztunk. A megfigyelt jelenségeket rajzban rögzítettük és (nem minden esetben) fotót is készítettünk. Egyes kutatóárkokból (elsősorban a medrek betöltéséből) talajmintát is vettünk. Korhatározó értékű leletanyag egyetlen kutatóárkból sem került elő. Meghatároztuk a kutatópontok tengerszint feletti magasságát is.

2001. március 30. és október 21. között 42 kutatóárkot ástunk ki (37-76. kutatóárok, 1-2. szelvény). A kutatóárkok helyileg hét község határába estek: Tárnokréti, Rábcakapi, Cakóháza, Fehértő, Györsövényház, Köny, Markotabödöge.

A kutatás folyamán olyan tapasztalatokra is szert tettünk, amelyek némilgy módosítják korábbi ismereteinket. Így például három esetben olyan objektummal találkoztunk, amelyek nem az eddigi „megszokott” ket-

tős és hármas szerkezetet mutatják. A 41. és a 13. objektum négy, a 30. objektum öt párhuzamos gödörből állt. E szerkezeti forma funkciója még rejtély. Ugyanekkor továbbra sem talákoztunk olyan árokkal, amely igazolhatóan csak egyetlen mederből állt. A 11. objektum kutatása során olyan jelenségeket figyeltünk meg, amelyek arra utalnak, hogy a csatornák egymásba torkollásánál fából készült csőátereszeket használtak. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy a hármas szerkezetű csatornák oldalsó medreit a töltéseken átvezetett faátereszek kötötték össze a középső mederrel.

TARÁCS KÁROLY

28. Békés, Viharsarok TSZ

(Békés megye) Ú?

2001. június 16-án, az alföldi újkőkori tellek légi régészeti kutatása során Békés település határában, a Kis-Körös-csatornától északra, a topográfiai térkép alapján Viharsarok TSZ-ként jelölt terület mellett, kb. 200×150 m-es területen, a gabonában szögletes, egymásba ékelődő téglalapokból álló, negatív és pozitív növényzeti elszíneződéseket vettünk észre. A jelenség modern bolygatás nyoma is lehet.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

29. Békéscsaba határa

(Békés megye) Ó, V, Sza, Á, Kk

A Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága 2001. október 3. és 31. között végezte el a 44. sz. főút Békéscsabát elkerülő szakaszának tervezett nyomvonalán az építést megelőző régészeti terepbejárást. Az elkerülő útszakasz 119,05 és 134,47 kilométerszelvényei között, közel 18 kilométer hosszúságban, a város északi részén húzódó nyomvonalon végeztük el a felszíni lelőhelykutatásokat a nyomvonal megadott szélességében, de a lehetőségek szerint a lelőhelyek teljes kiterjedését a nyomvonalon kívülre eső részekben is igyekeztünk meghatározni.

Balassa utca: két lelőhely (3. és 4. sz.) Békéscsabától É-ra helyezkedik el, a Mezőberénybe vezető műút keleti oldala és a Franyó-dűlő közötti területen, a konzervgyári iparvágány átjárója mellett, az egykori Telek-ér medrének északi partján. Az egykori érmeder partja ezen a helyen a felszínből kissé kiemelkedik. Ezen található a lelőhelyek, melyeket csak a felszínen talált leletek korszakai választanak el egymástól. A 3. számún kb. 100 méteres körben kevés szarmata kori edénytöredéket és paticstot találtunk. A 4. sz. lelőhelyről (MRT 10. k. 2/228. lh.) kizárólag Árpád-kori edénytöredékeket találtunk, amelyek kis kiterjedésű, valószínűleg kevés objektumot tartalmazó, egykori megtelepedés nyomaira utalnak.

Berényi út, Digógödör: A területen a Telek-ér medre halad keresztül egy kisebb, a felszínből enyhén kiemelkedő, háttas részt D felől megkerülve. Ennek a magasabban fekvő területnek a nyugati oldalán gyűjtöttünk szarmata kori és kevés Árpád-kori edénytöredéket, kb. 150×250 méteres felületen.

Békekert-dűlő: A lelőhely Békéscsabától nyugatra, a gyulai és a dobozi úti csomópontok közötti szakaszon található, a felszínből alig kiemelkedő, L alakú, nagy kiterjedésű magaslat délnyugati részén. A magaslat az egykori vízjárta terület egykori szárazulata volt. A lelőhely ennek a szárazulatnak a délnyugati nyúlványát foglalja el kb. 300×100 méteres területen. Kevés számú vaskori edénytöredéket találtunk, a lelőhely kiterjedése és intenzitása a rossz látási viszonyok miatt bizonytalan.

Felvégi-legelő (MRT 10. k. 2/1. lh.): Bolygatatlan állapotú szarmata kori telep nyomaira bukkantunk.

Lencsési elágazás: A lelőhely Békéscsabától keletre, a főút jelenlegi nyomvonalának északi oldalán egy ÉNy-DK irányú, sekély, egykor vízjárta meder déli oldalán helyezkedik el, kb. 300×200 méteres területen. A lelőhely északi része a meder partján megfigyelhető, a felszínből kissé kiemelkedő magaslatra támaszkodik, déli része a laposabb területre is áthúzódik. A viszonylag nagy területen elhelyezkedő lelőhelyen szórványosan gyűjtöttünk közelebről nem meghatározható őskori edénytöredékeket.

Megyeri faluhely (MRT 10. k. 2/78. lh.): A már régóta ismert, nagy kiterjedésű, jelentős régészeti lelőhelyen mostani felszíni leletgyűjtésünk során Árpád-kori és késő középkori edénytöredékeket találtunk igen nagy számban, melynek azonban ez alkalommal csak a déli irányú kiterjedését vizsgáltuk meg.

Mokri vagy Gortka tanya (MRT 10. k. 2/222. lh.): A lelőhely Békéscsabától északra, a Mezőberénybe vezető műút és a vasút közötti részen helyezkedik el. Ezen a területen egy É-D irányú, nem túl széles, háttas rész húzódik, amelytől minden irányban távolabb esnek az egykori vízjárta területek. Kevesebb Árpád-kori, többségében késő középkori leletanyagot gyűjtöttünk. Tapasztalataink szerint a lelőhely a vasút nyugati oldalára is ártérjed, É-D irányú kiterjedését azonban a terület beépítettsége miatt nem lehet meghatározni.

Veszei-híd (MRT 10. k. 2/308. lh.): A folyómeder északi partján, a Veszei-híddal alkotta sarokban bolygatatlan vaskori telep nyomait rögzítettük.

Vidovszki tanya (MRT 10. k. 2/227. lh.): A lelőhely Békéscsabától északra helyezkedik el, a Mezőberénybe vezető műút keleti oldala és a Franyó-dűlő közötti területen, az egykori Telek-ér medrének északi partján. A magaslaton kevés őskori, szarmata és Árpád-kori edénytöredéket gyűjtöttünk, kb. 100×200 méteres területen.

Munkatársak: Medgyesi Pál régész, Demcsák Ildikó, Kékegyi Dorottya, Kollárovskyné Zsilinszki Éva, Zahoránné Sajti Erzsébet ásatási technikusok. A leletanyag a Munkácsy Mihály Múzeumba került.

GYUCHA ATTILA – LISKA ANDRÁS

30. Bicsérd, Falualja-dűlő

(Baranya megye) R, B

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

Egy alacsony dombtetőn 50×50 méteres kiterjedésben szórvány cserepekkel jelzett őskori (Baden és mészbetétes kultúra) telepet regisztráltunk (49. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

31. Bikács, Belső-sziget

(Tolna megye) Á

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Ócsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A már korábban is kutatott 13. századi földvárát több alkalommal is fotóztam. Tavasszal, a búza zöld állapotában, amikor a világoszöld búzában sötétzöld csíkként mutatkozott az erődítés; a búza érett, aratás előtti állapotában, amikor az egykori sáncárkokat a még éretlen, zöld növényzet jelezte. Decemberben, hóban jól látható a védett terület, valamint az erődítés É-i szakasza. Domborzatilag már csupán hóban figyelhető meg az erődítés, mivel a szántás következtében szinte teljesen ellapultak az egykori árkok, sáncok.

MIKLÓS ZSUZSA

32. Birján határa

(Baranya megye) R

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

A Zártkert nevű határrészben és vele érintkezően a Lothárdhoz tartozó Grabina-dűlőben is egy-egy őskori (Baden) telep nyomát találtuk (46–47. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

33. Bokor határa

(Nógrád megye) Ő, Á, Kú

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Mú-

zeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

A település északi határában, a faluból kivezető út hídjától nem messze, a tőle ÉK-re fekvő dombon helyezkedik el a kevés Árpád-kori kerámiával jelzett (10. sz.) lelőhely. A Csapások-dűlőtől 50 m-re keletre elhelyezkedő szántó földön őskori és kora újkori cserepeket gyűjtöttünk (11. lh.).

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

34. Boldogkőváralja, Vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

A vár felső részét az 1963-ban indult ásátáskor teljes egészében – a sziklafelszínig – feltárták. Az ásató régész, K. Vígh Katalin munkáját 1966-ban a Herman Ottó Múzeum Évkönyvében publikálta. A helyreállítás során turistaszállót alakítottak itt ki, mely jelenleg nem üzemel, a vár helyreállított palotaszárnyában kiállítóterem van.

2001-ben az önkormányzat a Széchenyi-tervhez kapcsolódóan pályázni kívánt, ehhez volt szükség a várról kutatói véleményt adni, illetve az 1963-as kutatást – ott, ahol az megkívánja – kiegészíteni.

2001-ben a hegy oldalában korábban már ismert tároló vermetet kitisztítottuk a modern beмосódott törmeléktől.

A falak vakolatlan felületein, ahol az hozzáférhető volt, megfigyelést végeztem, amely részben kiegészíti a korábban már ismerteket.

A vár koronaszintjein és nyílásain jelentős 19. századi romantikus átépítés tapasztalható. Az akkori tulajdonosok a várat romantizálták és újból „használatba” vették.

Az írott és képi források alapján megállapítható volt, hogy a malom bástyának nevezett épületrész egy L alakú palotaszárny része. Jelenleg toronyszerű alakja a vár romos állapotából fakad. A tömlőnek tekintett verem, legalábbis a legutolsó 17. századi periódusban tároló verem volt, a tömlő az említett L alakú palotaszárny földszintjén helyezkedett el, tetőszerkezet nem fedte.

A 2002. év során a meginduló újbóli helyreállítást és falrenoválást megelőzően további falkutatásra van szükség.

KOPPÁNY ANDRÁS

35. Borjád határa

(Baranya megye) Ő, R, LT, Ró

Az M6 56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást.

A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyepterület miatt járhatatlan volt.

A falu közigazgatási határán belül két őskori, szórvány leletekkel jelzett lelőhelyet (36–37. lh.), valamint egy több korszak (lengyeli kultúra, kelta, római kor) megtelepedését mutató telephelyet (58. lh.) találtunk.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

36. Bóly határa

(Baranya megye) U, R, B, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyepterület miatt járhatatlan volt.

A Békás nevű határrészben egy őskori (vonaldíszes, lengyeli és mészbetétes kultúra) (33. lh.); az Aranydombon két, főleg őskori (mészbetétes), szórványosan római kori cserepekkel jelzett településnyomot találtunk (34–35. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

37. Budakalász határa

(Pest megye) B, LT, Á, Kk

2001 tavaszán az M0 autópálya nyomvonalán végeztünk terepbejárást a Duna jobb partja és a 11. sz. főút közötti szakaszon.

A Csajerszke nevű határrészben kis területen néhány jellegtelen bronzkori és középkori cserepet találtunk. A lelőhely valószínűleg megegyezik a korábbi ismert (MRT 7. k. 3/12. lh.) lelőhellyel.

Ettől a lelőhelytől DNy-ra kb. 500 m hosszan és 200 m szélesen Árpád-kori, késő középkori és kelta cserepeket gyűjtöttünk (3/24. sz. lh.). Legtöbb a fehér, keményre égetett Árpád-kori töredék. Elég sok a jellegzetes kelta szürke LTD periódusra jellemző, homokkal soványított, jól iszapolt kerámia, és van néhány durvább kidolgozású, kavicsos anyagú töredék is. A leletek Ny felé ritkulnak.

A leletek a szentendrei Ferenczy Múzeumba kerültek.

OTTOMÁNYI KATALIN

38. Budakalász, Zöld-barlang

(Pest megye) R, B, LT, Ró, N, Á, Kk

A Zöld-barlang a Nagy-Kevély K-i oldalában (367 m), a Nagy-Kevély egyetlen magasan elhelyezkedő, rég felha-

gyott, kisebb mészkőfejtőtől kb. 100 m-re található. A barlangászok 2001-ben végzett munkálatai során szinte ugyanazok a régészeti korszakok leletei kerültek napvilágra, mint a közeli Mackó-barlangból. Ézsias György és barlangkutató társai az eddig régészetileg ismeretlen lelőhely, a barlang egymástól kb. 10 m-re levő két bejárata közül az egyik feltárását kezdték el.

A barlang bejáratainál és a környéken a felső réteget vastag, laza, kötőrmelék, feketés-barna humusz alkotta, mely alatt vörös agyag volt. A felszínen gyűjtött edénytöredékek nagy része a középső rézkor Ludanice csoportjába, néhány oldaltöredék leginkább a bronzkori vatyai kultúrába sorolható, elenyésző hányada a kerámianak római, 13. századi illetve késő középkori. Az ugyancsak a felszín közelében talált köpús vas lándzsahegye kelta. Egy ismeretlen rendeltetésű bronzlemez őskori, vagy római kori. A barlang fülkéjének felső kitöltési rétegében az őskori leletanyag már kevesebb, főleg római kori és középkori cserepek fordultak elő. Egy-két oldaltöredék talán népvándorlás kori, a legtöbb lelet 13. századi (pl. egy kereszt fenékbélyeges szürke töredék). A többi kerámia késő középkori, illetve 16–17. századi. Az aknában gyűjtött néhány darab kerámia rézkori és 13. századi, két oldaltöredék Árpád-kori (10–11. sz.).

A régészeti leletek mellett az ember időnkénti jelenlétére a viszonylag nagyszámú embercsont, valamint nagytestű háziállatok csontjai és az azokon található vágásnyomok utalnak. A barlang csontleleteit dr. Kordos László paleontológus (Magyar Állami Földtani Intézet) dolgozta fel. A Zöld-barlang jelenlegi feltárási szintje megfelelő arra, hogy a tanúfalak alapján a rétegeket szépen elkülöníthessük, és azt a 2002-re tervezett munkálatok során dokumentálhassuk.

REPISZKY TAMÁS

39. Budakeszi, Római katolikus templom

(Pest megye) Kö, Kú

2001. november 29-én járdaépítés közben a középkori templom kerítésfala és a plébánia kerítése között egy 15. századi ház részletei kerültek elő. A ház téglalap alaprajzú volt, hozzávetőleg ÉK-DNy-i irányú hosszanti falai a plébánia kerítésfala alatt az udvar irányába futottak. Belmérete kb. 1000×400 cm lehetett. Formátlan, különböző méretű kövekből emelt, 70 cm szélességű falait fehér habarcsba rakták. Északnyugati fala mellett kb. 15 cm vastagságban kavicsból, kőből rakott külső járószintet találtunk, mely a tengerszint felett 231,16 m magasságban húzódott. Belső, kb. 7–12 cm vastagságú fehér, öntött, habarcsos járószintjét valamivel mélyebben (231,02 m) találtuk meg. Fölötte, kb. 40–50 cm magasságban, másodlagosan emberi csontmaradványokat terítettek el a már romos házban. A csontréteget kb. 13 cm vastag újkori humuszréteg borította. Magát a plébániához tartozó 1801-ben épült kerítésfalat (feliratos kő a falban) az elbontott középkori házfal felületére alapozták.

A területen már a 12. századtól temető volt a középkori templom körül és egészen 1777-ig temetkeztek a környéken. Mivel a temetőt kerítés vette körül, kiterjedése nem változott, a különböző korok halottait egymásra temették. A többretegű temetőt a 18. század második felében az új templom és a plébánia építéskor végzett földmunkák során megbolygatták. Sok szórvány emberi csont került a felszínre (melyek a környéken ma is mindenütt fellelhetők). Ekkor helyezték el az elbontott középkori ház padlózatán a most előkerült emberi csontmaradványokat.

SIKLÓSI GYULA

40. Budapest, I. Csónak utca 1–3.

Kő, Tő

A részletes jelentést lásd a 99. oldalon.

TÓTH ANIKÓ

41. Budapest, I. Kapisztrán tér, Mária Magdolna (volt helyőrségi) templom

Kk

Az újonnan építendő helyőrségi templom előkészítő munkájaként a helyreállított háromhajós templom hajójának K-i felében folytattunk 2001 májusától októberig régészeti kutatásokat. A korábbi feltárások alaprajzi megfigyelésének pontosítása, kiegészítése, dokumentálása megtörtént. A főhajó területén az eredeti sziklafelszín igen mélyen találtuk meg, elképzelhető, hogy itt egy árok húzódott. A 2001-es ásatás során 36 db sírt tártunk fel.

BENCZE ZOLTÁN

42. Budapest, I. Kapucinus utca 4–6.

LT, Á, Kk, Tő

A Budapesti Történeti Múzeum Középkori osztálya előzetes régészeti szondázó kutatást végzett a telken 2001. november 5–26. között abból a célból, hogy a terület régészeti jelenségeit, azok elhelyezkedését és szintviszonyait felderítse, és meghatározza a teljes régészeti feltárást igénylő terület nagyságát, illetve a teljes feltáráshoz várható időtartamát.

A telken korábban földszintes lakóház állt, amelyet néhány éve lebontottak.

A szondázó feltárást a Kapucinus u. 4. szám alatti telken végeztük el. A telek közepén, az utcán merőleges irányban, 3 m széles, 20 m hosszú kutatóárkot nyitottunk. Az árok K–Ny-i irányban húzódott a telek K-i végében lévő kőfaltól a Ny-i végében lévő támfalig. A pontosabb dokumentálás és a munkamenet egyszerűsítése kedvéért az árkot 4 szelvényrészre osztottuk.

Az 1. szelvényben a sárga agyagos altalaj a lebontott újkori ház lebetonozott járósíntje alatt 50 cm-re kezdődött. A szelvény É-i oldalától 45 cm-nyire azonban ebbe az agyagba a 14–15. század folyamán egy

meszes habarccsal tapasztott, tört köves falú pincét építettek, amely pince 40 cm széles falának visszabontott csomkját a szelvény ÉK-i sarkában megtaláltuk. Ennek a pincének a falait a török korban visszabontották és földdel tapasztott nagyméretű kövekből rakták újra, majd így használták. Ez a pincehelyiség azonban beomlott, ekkor egy kisebb részt elrekesztettek belőle, és egy újabb, földdel tapasztott tört köves, 35–40 cm széles falazatot építettek. Ez utóbbi pincét tártuk fel a szelvény DK-i negyedében. A pince mindhárom használati periódusában feltételezhető, hogy a bejárat az utcáról nyílt. A pincéket laza, barna, kő-, és téglatörmelékkel omladékkal töltötték fel, amely török kori kerámiát és sok vaszerszámot tartalmazott. A szelvény DK-i sarkában 260 cm, DNy-i sarkában 180 cm és É-i sávjában 55 cm mélységben találtuk meg az altalajt.

A 2. szelvényben az É-i sávban ugyancsak magasan, 0–40 cm mélyen volt a sárga agyag altalaj. Az agyagba itt is volt egy középkori építésű pince. Széles tört kövekből összeállított falát kavicsos habarccsal kötőanyag tartja össze. A pince É-i fala 30 cm széles, K–Ny-i irányban húzódik, téglából rakott dongaboltozatának csak legalsó, ferdén rakott sora maradt meg. K-i falát a török korban 185 cm mélységig visszabontották, a falcsomkot a szelvény K-i sávjában bontottuk ki. A pince Ny-i fala a kutatóárok Ny-i fala, D-i fala a kutatóárok D-i fala alatt húzódik. A pince hossza kb. 5 m, szélességét egyelőre nem ismerjük. Sárga, agyagos betöltése török kori kerámiát tartalmazott. A felszíntől 250 cm mélyen egy 10 cm széles agyagszint alatt vékony, szürke, hamus puszta réteget találtunk, ez alatt egy 40 cm vastag sötétbarna, törmelékkel, humuszos réteg húzódott, ami 14–15. századi kerámiát tartalmazott. A pince betömött földjébe egy nagyméretű, ovális alakú gödört ástak, melynek széle égett, faszenes volt. Betöltése vastag, paticsos, égett földtömeget és sok török kori kályhaszemetet tartalmazott. A szelvény DNy-i negyedében 4, egymásba ázott török kori és egy rájuk ázott négyzetes alakú, újkori szemétdöngör körvonala metszette egymást.

A 3. szelvényben egy nagyméretű, ovális alakú, török kori kerámiát tartalmazó szemétdöngöröt tártunk fel. A gödör K-i és Ny-i oldalán egy-egy vastag (80–100 cm széles), kavicsos habarccsal kötött tört köves építésű faltömb volt. A faltömbök feltételezhetően másodlagosan kerültek erre a helyre, egy közelben levő támfal ostrom alatt megsérült darabjai gurulhattak ide. Környezetükben török kori kerámiát találtunk.

A 3. szelvény Ny-i felében és a 4. szelvény K-i felében egy altalajba ázott Árpád-kori veremház részletét bontottuk ki. Mélysége a mai szinttől számítva 100 cm, sajnos a tereprendezések miatt az eredeti Árpád-kori járósíntet, amibe a házat ásták, nem ismerjük. A ház ÉK-i, ÉNy-i sarkában, valamint É-i falában további két cölöplyukat találtunk. A cölöplyukakat sárga agyaggal tapasztották ki. Tűzhelyre utaló nyomot nem találtunk. A ház betöltött földje a 13. század közepéről származó kerámiát tartalmazott.

A 4. szelvény ÉK-i sarkában egy négyzetes alakú újkori mcszcsögödör, Ny-i végén pedig egy újkori pince volt. A szelvény középső harmadában a sárga agyag általaj sötétbarna, fekáliás réteg borította. A 4. szelvényben a bolygatatlan általaj szintén 10–25 cm mélyen volt.

A kutatás eredményeként elmondhatjuk, hogy a kutatóárokban kelta, Árpád-kori, késő középkori és török kori leleteket és objektumokat tártunk fel. A telek Ny-i részén előkerültek egy 13. századi veremház részletei, a telek közepén pedig egy késő középkori (14–15. századi), az utcára merőleges lakóház többszörösen átalakított pincéi. Az épület a török korban pusztult el. Egyelőre nem ismert kapcsolata a telek É-i oldalán található középkori pincemaradvánnyal.

VÉGH ANDRÁS

43. Budapest, I. Szabó Ilonka utca 73.

Rő, Kö, Tő

A Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztálya a Fellerer Kft. megbízásából építkezést megelőző régészeti szondázást végzett a telken.

A vizsgálatot a beépítetlen területen, a lebontott épület K-i oldalán található kert területén folytattuk. Az utca vonalára merőlegesen 16×3 m alapterületű kutatóárkot húztunk a kert közepén, a telek hosszában, a hegyoldal lejtésirányának megfelelően. A kutatóárkot a kultúrrétegek aljáig, vagyis a tisztán geológiai rétegek megjelenéséig mélyítettük.

A kutatóárok É-i harmadában, a telek alsó részén modern és újkori feltöltési rétegeket találtunk 160 cm mélységig, amelyek közvetlenül az általajon helyezkedtek el. A mesterséges terepszintet feltehetően az 1684. és 1686. évi ostromok előtt a Várhegy D-i és É-i lejtőjén az erődítmény védhetősége kedvéért végzett földmunkák során alakították ki, eltüntetve ezzel a korábbi korszakokból származó régészeti jelenségek bizonyos hányadát.

A kutatóárok középső és D-i harmadában az újkori humuszrétegek alatt átlag 100 cm mélyen, egységesen egy vastag, 17. századi kerámiákkal keltezhető laza, vörösesbarna, faszenes planírozási réteget találtunk, amely valószínűleg az 1686-os ostrom rombolásának eltakarításából származik. Alatta egy 10–50 cm vastagságú, többségében 14–15. századi, de elvéve néhány török kori kerámiát is tartalmazó tömött, világosbarna földréteg helyezkedett el, ami alatt jól kirajzolódott a török kori nyesés, terepegyengetés vonala. Ez alatt 20 cm vastag, tömött, sárgásbarna, szemcsés anyagú réteget találtunk, amelyből kizárólag középkori (14. századi) leletanyag került elő. Ebbe a rétegbe egy széles, sekély mélységű árkot ástak a 15. században. Az árok feltehetőleg a középkori oklevelekben sokszor előforduló majorságok egyikéhez tartozott, melyek a várfalak alatt kerültek el. A 14. századi réteg alatt 10 cm vastag, leletanyag nélküli humuszréteget tártunk fel, alatta az árok D-i felére eső, nagyméretű, 70 cm vastag, tömött, sötétsárga agya-

got tartalmazó beásás betöltött részlete került elő, amely római kori (3–4. század) kerámiatöredékeket tartalmazott. Az árok D-i végében 300 cm mélyen, É-i végében pedig 160 cm mélyen találtuk meg a sárga agyagos talajt.

VÉGH ANDRÁS

44. Budapest, I. Szentháromság tér 15.

Ø

A Szentháromság tér 15. szám alatt pavilonépítés földmunkájánál végeztünk régészeti kutatást, illetve megfigyelést 2001. május 14. és július 31. között.

A régészeti jelenlétre azért volt szükség, mert ez a terület a középkorban erősen beépített volt, kutatás pedig még nem történt, így a rétegvizonyokat nem ismerjük. A munka során kiderült, hogy az alapozási mélységben nincs régészeti réteg, objektum. 1,00–1,20 m-ig 20. századi törmelék (betont) és a korábbi parkosítás nyomait találtuk meg a helyszínen.

Valószínűnek tartjuk, hogy a II. világháborúban ezen a helyen álló háznak a törmelékét nem szállították el, hanem elplanírozták.

TEREI GYÖRGY

45. Budapest, II. Felhévizi utca 7. – Ürömi utca 31.

Rő

A telken 2001. június–július hó folyamán 22 munkanapos, beruházást megelőző feltárást folytattunk. A feltárást során késő római, ÉK–DNy irányú útréteg került elő. Megfigyelhettük az ún. Szépvölgyi-árok egy szakaszát. Az árok köves rétege felett sok kerámiát tartalmazó réteg volt, egyéb jelenség nem került elő.

FACSÁDY ANNAMÁRIA

46. Budapest, II. Medve utca 5–13.

Rő, Á, Kö, Kk

2001. augusztus–december hónapokban régészeti feltárást végeztünk a Medve u. 5–7., illetve 13. számú telken a Csík Ferenc Általános Iskola és Gimnázium tervezett bővítéséhez kapcsolódva a II. kerületi Polgármesteri Hivatal megbízásából. A feltárást három helyszínre osztottuk. Az iskola D-i udvarán (az egykori Medve u. 5. területén) 10×10 m-es felületet, valamint kisebb kutatóárkot nyitottunk fel. Feltártuk egy 18. század közepén használt temető részletét (mintegy 100 sírt), amelyek nagyméretű középkori épületek alapfalmaradványait fedték be. A falmaradványok kapcsolatba hozhatók a D-ről szomszédos telken (Medve u. 3.) kiásott középkori templommaradványokkal (Szt. Péter mártír plébániatemplom, Garády Sándor és H. Gyürky Katalin ásatásai), napvilágra került egy ossarium (csontkőpólya?) részlete, valamint a hozzá Ny-ról csatlakozó épületszárny.

Az iskola É-i udvarán (egykori Medve u. 7.) középkori eredetű és egészen az iskola felépüléséig használt

pince részletei kerültek elő, valamint egy középkori eredetű kút és a ház udvarának eredeti rétegsora. Utóbbi különösen azért jelentős, mivel a környéken a házak szanálása után szintsüllyesztést hajtottak végre, és egyedül az iskolaudvar őrizte meg az eredeti feltöltési rétegeket. Az iskolától É-ra lévő terület nagy részét (egykor Medve u. 9–11.) már 1994-ben feltártuk, mindössze egy kb. 12 m széles sávot kellett még megkutatnunk a terület É-i végében (egykori Medve u. 13.), hogy a tervezett épület teljes felszínét átvizsgálhassuk. Ezen a felületen az 1994-es feltárásokhoz hasonlóan faépületek maradványaira bukkantunk, amelyek az Árpád-kortól folyamatosan épültek a helyszínen, napvilágra került egy középkori pince részlete is.

A Medve u. 13. sz. telken szelvényeink közvetlenül kapcsolódtak a korábbi, 1994-es feltáráshoz. Az akkor napvilágra kerül római kori épületek újabb részleteit tártuk fel a 2–3. századi periódusból. Előkerült egy nagyméretű lapos kövekből álló járósínt maradványa. A korábbi, első századi periódus feltáráására nem kerülhetett sor, mert a későbbi periódusok elbontása nélkül nem fértünk hozzá. A kutatás célja is a 2–3. századi emlékek fekvésének és állapotának meghatározása volt, az épülő iskola alapozási cölöpeinek ideális elhelyezéséhez. A Medve u. 5–7. telken, az iskola É-i udvarán végzett munkák során jelentős volt a korábban feltárt K–Ny-i irányú csatornázott útból D felé kiágazó csatornarészletének feltárása. Itt is sikerült néhány falmaradványt dokumentálnunk, de sajnos az újkori meszesgödörök, csatornák, bombatölcsér az emlékek nagy részét megsemmisítette. A D-i udvar jelentette az ez évi kutatások nagy szenzációját. Itt ugyanis rengeteg, a későbbi bolygatás ellenére látványos részlete megmaradt egy fűdő több helyiségének. Előkerült a hozzá tartozó fűtőhelyiség (praefurnium részlete) is. Az épület kialakításának több periódusa is megfigyelhető volt. Említésre méltó még egy téglalap formájú, lapos kövekből száraz falazással készített kút vagy ciszterna. Ennek feltárását azonban a rendelkezésünkre álló idő alatt nem tudtuk befejezni. A korai periódusok vizsgálatára itt sem kerülhetett sor. Örömteli azonban, hogy a romok majdani bemutatásának lehetőségét az iskola tervezése során az alsó szinten biztosították, így a kutatások folytatásának a későbbiekben nincs akadálya. A romokat geotex szövetrel takarták le, felületüket és oldalukat homok védőréteggel vették körül. Erre került megfelelő tömörítéssel a földvisszatöltés.

A romok állagmegóvását H. Vladár Ágnes és Gillyén Nándor műemléki szakmérnökök szakmai irányításával végezték. Munkatársak: Benda Judit régész, Málík Éva rajzoló, Viemann Zsolt geodéta, Bakos Margit és Komjáthy Péter fotós, Nagy Alexandra technikus.

H. KÉRDŐ KATALIN – VÉGH ANDRÁS

47. Budapest, II. Tölgyfa utca 3. – Henger utca 2.

B, Ró, Á, K

A telken (hrsz. 13509), amelyre mélygarázs és irodaház épül, a beruházó megbízásából végeztünk három ütem-

ben megelőző feltárást. Február–május hónapban nyílt lehetőségünk a tervezett A épületszárny helyén a már 2000-ben megkezdett feltárás befejezésére. Ezen kívül a főépület helyén augusztusban, a B épületszárny helyén szeptember–októberben kutattunk.

Az A épületszárny folytatásában a 2000-ben megtalált egyik legfontosabb középkori objektum, a 15. századi, É–D-i irányú köves út további részleteit nem sikerült megfigyelni, mert az újkori bolygatás itt mélyebbre nyúlt. Az első középkori réteg az út alatti Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) pénzeivel datált planírozás volt. Alatta, már a középkori–római váltórétegbe ásva folytatódott a kisméretű, szabadban álló, 13. századi kemencék sora. A főépület helyén a megfigyelés során került elő az a tört kőből rakott, K–Ny-i irányú, boltozatos alagút, melynek Ny-i folytatását a remíz épületével teljesen elpusztították, így csak mintegy 4 m hosszú szakaszát tudtuk megfigyelni, beomlott lejárati része azonban előkerült. A pincegádorba 16. századi réteg omlott be, az alagút csak a 18. század elején töltődött fel fekete iszapos hordalékkal. A pince további részei az A és B épületszárny közötti udvarrészre esnek, így erre nem volt lehetőségünk folytatni a kutatást, pedig erre a pince kiterjedésének meghatározása és pontos datálása szempontjából nagy szükség lett volna.

Itt került elő egy nagyobb méretű 13. századi kemence is, melynek platniját kétszer megújították, mindhárom platniba nagy mennyiségű, jellegzetes 13. századi, fehér anyagú, bekarcolt csigavonaldíszű fazék-töredéket tapasztottak.

A B épületszárny helyén a Henger utcával párhuzamosan épített 19. századi ház pincéi szinte minden középkori jelenséget elpusztítottak. A megmaradt objektumok a 13. századra keltezhetőek. Előkerült egy K–Ny-i irányú, mintegy 3,5 m széles köves út kb. 6 m hosszú szakasza. Az út közvetlenül egy kőfalú, római épület omladékára épült. Az út kövei között a 13. századi kerámia-töredékeken, patkó- és szögtöredékeken kívül sok római kerámia is volt. Az úttól É-ra került elő egy döngölt agyagpadlós épület újkori beásásokkal erősen bolygatott részlete. (A megfigyelhető alapterület kb. 2×4 m volt.) Az agyagpadlót egy szintén agyagból épült fal osztotta két részre. A falat gerendaváz tarthatta, az előkerült mintegy 2 m hosszú szakaszon egy nagyobb cölöplyukat figyeltünk meg, amelyet az agyagtapsztás körbevett. A fal mindkét oldalát vakolták, K-i oldalon egy helyütt a vakolat kétrétegű volt. Megtálatuk az elégett, padlóra zuhant ajtó maradványait is a Ny-i helyiségben.

A kutatott telek a római kori topográfia szerint a Fő utca–Csalogány utca–Fazekas utca–Kacska utca által határolt területre lokalizált római tábornótól való távolsága alapján már mindenképpen az ahhoz tartozó vicus területére esik. A limesút a mai Fő utca Ny-i oldalán a telek K-i határától mintegy 60–80 m-re futhat. A telek É-i, jelenleg nem kutatott részén feltételezhető a Tölgyfa utca 24-ben megfigyelt K–Ny-i irányú út részlete. Szel-

vényeink részben kapcsolódtak az 1999–2000-ben feltárt felületekhez. Az akkor feltárássra került paticsfalú, sárga agyagpadlós épület újabb részletei kerültek napvilágra egy mintegy 7,5×5 m-es felületen (az A épület-szárny helyén). Sajnos teljes kiterjedésének megállapítására nem volt lehetőség. Egyrészt a beépítendő felület nem volt akkora kiterjedésű, másrészt a későbbi római periódus, melynek kőalapozású falai (többnyire csak falkiszedések formájában ránk maradva) több helyen elvágta az agyagpadlókat. Így nem lehet megállapítani, hogy ezeken a részeken voltak-e az épületnek osztófalai. A falalapozások nyomai általában 30 cm szélesek voltak, a padlófelületeket égett paticsomladék borította. A rögek hátoldalán jól megfigyelhetők voltak a vesszők lenyomatai. Az épületet tűz pusztította el. A padlóról 1. századi érmék, niello technikával díszített nyelű, műhelybélyeggel (VRBAN[VS]) ellátott bronz strigilis („testkaparó”), bronz kocsidísz, bronz szűrőedény, melynek nyele hiányzott, kisebb bronztöredékek kerültek elő. Ezek alapján arra gondolhatunk, hogy az épület talán javító műhely lehetett. Erre utal a tárgyak eltérő funkciója, töredékes, vagy hiányos voltak, valamint az, hogy részben bizonyítottan (a strigilis esetében), részben feltételezhetően nem itt készültek.

Az épületnek a tavalyi feltáráson megfigyelt korábbi periódusát itt is sikerült dokumentálnunk. A későbbi periódus pusztulási rétegéből került elő a másik Attist ábrázoló bronz applikáció. A kőalapozású épületek többnyire itt is csak falkiszedések formájában voltak megfigyelhetők. A telek É-i részén (B épületszárny helye) szintén megtaláltuk a paticsfalú periódus maradványait. Itt a falak két oldalán helyenként eredeti helyén maradt meg a habarcsos, fehér vakolat. Ezen a részen a középkori emlékeket szinte teljesen elpusztították a későbbi bolygatások. Összefoglalva az eredményeket elmondhatjuk, hogy a feltárással elsősorban az első századi periódusra vonatkozóan hozott fontos, új eredményeket. Az értékes leletanyagot túl a műhely ittléte a vicus szélét jelezheti. Sajnos a későbbi periódusok esetében sem a településszerkezetre, sem az épületek funkciójára vonatkozóan nem nyertünk jelentős, új információkat.

A szóban forgó területen az elmúlt évek ásatásai intenzív késő bronzkori megtelepedést regisztráltak. Ennek megfelelően az idén is feltártunk néhány urnaezős kultúrába tartozó gödröt, emellett azonban kora bronzkori telepnyomokat is dokumentáltunk.

H. KÉRDŐ KATALIN – KOVÁCS ESZTER – SZILAS GÁBOR

48. Budapest, II. Ürömi utca 39.

U, Ró

2001. szeptember 17. és december 10. között a Budapesti Történeti Múzeum a fenti cím alatti 14844 hrsz-ú telek területén a földmunkával járó beruházással érintett telekrészeken megelőző, teljes felületű feltárást végzett a telek tulajdonosa az Akkád Szövetkezet megbízásából.

A beruházótól kapott rajzok alapján első lépésben a telek két végén tervezett épület helyén végeztünk feltárást. A kutatás során a 0,5–1 m közötti vastagságú újkori feltöltés alatt a Szépvölgyi-árok betöltődött medrét azonosítottuk. A fekete humuszos agyagú feltöltésben római kori épületmaradványt, és neolitikus (dunántúli vonaldíszes kultúra) eróziós úton idekerült nyomait azonosítottuk. A betöltődött természetes árkot a későbbiekben az erőteljes vízmozgások több helyen újra kivájták, és „másodlagos árkokat” alakítottak ki. Ezeknek az árkoknak a betöltése többnyire löszös, kőhordalékos. Második lépcsőben az időközben történt termódosítás miatt (a két épület között mélygarázst terveztek) szükségessé vált a teljes telek átvizsgálása. A két korábbi felület között húzott kutatóárokban az ősrakok humuszos betöltésében előkerült egy pontosan be nem azonosítható korú gyermekcsőr, továbbá egy a dunántúli vonaldíszes kultúra idejére meghatározható gödörjektum, amelyben tüzelés nyomait azonosítottuk. A régészeti rétegek alatt az árok medrének kőagyazatát figyeltük meg.

Az ásatáson részt vett Anderkó Krisztián régészhallgató.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

49. Budapest, III. Fényes Adolf utca 4.

Ró, Kk

2001. június–július folyamán építkezést megelőző feltárást végeztünk a címmel megjelölt telken a beruházó költségén.

A terület az aquincumi katonaváros D-i részében fekszik, a limesút Ny-i oldalán. Az ásatás során előkerült a limesút úttestjének Ny-i széle és az azt kísérő csatorna.

Az út Ny-i oldalán állott ház kiterjedését sikerült meghatározni. A 2. század elején épült házat többször átépítették és bővítették, a terület a 4. században is lakott volt. Az épületek elhagyása után előkerült sírok az 5. századra tehetőek.

NÉMETH MARGIT – MADARASSY ORSOLYA

50. Budapest, III. Hajógyár utca

Ró, Kö, Ú

2001. szeptemberében az utca D-i útpadkája mentén munkagéppel átlag 1 m szélességű közműárkot ástak 90 cm mélységben. Az óbudai Zichy-kastély É-i homlokzata előtt futó árkot a főtér ÉK-i szélétől hajtották a Duna irányába. Észlelésünk után a munkálatokat Németh Margit római koros kollégánál felügyelete alatt folytatták. Az árok K-i felének dokumentálása után, ahol egy kváderkövekből kirakott bélésű újkori kút került elő, a fektetési és temetési munkálatokat folytatták. A közműtárok Fő tér felőli feléről megállapodás született a kivitelezővel, hogy az árokszakas részletes vizsgálata és dokumentációja, illetve a kitermelt föld tüzetes átvizsgálása után lehet foly-

tatni a munkálatokat. Ennek ellenére a kijelölt szakasz egy részén lefektették a vezetéket és a védő homokágyat, de az árkot nem temették be.

A metszett falak és az árok aljának letisztítását követően legfelső újkori feltöltés alatt az óbudai prépostság Szent Péter templomának a középkorban kiszedett falainak nyomait, továbbá vastag bontási réteget azonosítottunk. Az árok több pontján megfigyelhettük a templom habarcságyába ültetett kőlapokból készült padlójának csekély maradványait is. A kőpadló alatt a területen jellegzetes sötét késő római réteg tetejét is megfigyeltük.

A csekély mennyiségű leletanyagból kiemelkedett kettő darab román stílusú és egy darab római kori kőfaragvány-töredék, amelyeket a géppel kitermelt föld átvizsgálásakor találtunk.

A leletmentés során újabb adatokat nyertünk az óbudai Szent Péter templom Bertalan Vilmosné által frissen kiserkesztett alaprajzána tisztázásához. A vízvezetéket a templom É-i mellékhajójában és az É-i sekrestye területén fektették le.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

51. Budapest, III. Kiscelli utca 75.

Ró, Ú

A 2001. december 3.–2002. január 22. között végzett megelőző feltárás célja az ún. Kiscelli utcai kerámia- és téglakészítő ipari központ pontosabb megismerése, kiterjedésének meghatározása, műhelyeiben előállított termékek széles skálájának bővítése. A római kultúrréteg a jelenlegi felszín alatt kb. 140–160 cm-nél kezdődött. A feltárás kezdetén az épülő ház pincéjének É-i végében nyitott három szelvényben nagy mennyiségben kerültek napvilágra a Kiscelli műhely kerámia- és téglatöredékei. A leletanyagban számos deformálódott, rontott kerámia-töredék, rosszul kiégetett téglatöredék és nagyobb olvadékok fordultak elő. Az I–II. szelvényeink É-i végében egy K–Ny irányú falszakaszt tártunk fel, amelyet még a római korban visszabontottak, illetve az I. szelvényben megfigyelhető beásással kiszedtek. A fal alapozása opus spicatum technikával kőből, felmenő fala vályogtéglából illetve részben kőből készült. Az épülethez, amelynek kiterjedése É felé folytatódott (falsarok a II. szelvényben), a D-i irányban egy terasz vagy udvar csatlakozott. Az udvartól D-re (IV. szelvényben) egy másik K–Ny-i irányú falkiszedést dokumentálhattunk. Valószínűleg a két falszakaszt azonos időszakban bontották vissza. A teraszos építményt egy korábbi, valószínűleg féltetes, oszlopos (porticus jellegű) szárító vagy tárolóhelyiségként funkcionáló épületre emelték. Ehhez a korábbi objektumhoz tartozott egy K–Ny-i irányú sóderes út. A feltárás során Ny–K-i irányban kemencék planírozási rétegeit dokumentáltuk. Kemencemaradványt nem találtunk. A feltehetően nyugatabbra, de viszonylag közel fekvő kemencék működése során keletkező végtermékek, rontott darabok törmelékéregeit és a központ felhagyása, pusztulása utáni

planírozási rétegeket lehetett megfigyelni. A területen (IV–V. szelvényekben) felszínre került egy kőből épített kút, amelynek beásásában illetve feltöltésében 3 m-ig újkori kerámia került elő. A kutat teljes mélységében nem volt lehetőségünk feltárni, azonban az épülő pince alapja nem fogja elérni az általunk kibontott mélységet.

Az ásatás során egy kora császárkori bronzérem, hajtűk nagy mennyiségben, egy ritka formát képviselő dörzstál, azonkívül más dörzstálak, számos, a Kiscelli műhely termékének tartott edénytöredék, egy lóherelevélszájú kiöntős, majdnem teljesen ép szürke kancsó, egy vállrészéig ép kétfülű amphora, bepecsételt díszítésű, vörös festésű tál két összeillő nagyobb töredéke, füstöltál töredéke, pompeii vörös tál(-ak) töredékei, sok téglá: tegulae (két töredéken a 700-nak a jelét tüntették fel), imbrices, tubuli (több töredéken szögletes és más alakú áttörés is megfigyelhető) került elő. A néhány rontott kerámiadarab utal a kemencék, műhelyek közelségére. Egy-két üvegtöredék és kevés csont is napvilágra került, azonkívül réz- és más olvadék. A Kiscelli utcai Kr. u. 1. század végén 2. század elején működő ipari központ kemencéi a feltárt telektől Ny-i irányban állhattak. A műhelykörzet K-i határa azonban a közelben húzódnak, mivel egy-két épület még erre a területre is átnyúlt.

KIRCHHOF ANITA – NÉMETH MARGIT

52. Budapest, III. Kunigunda útja 39.

B, Ró

2001. március 19. és április 18. között megfigyeléshez kapcsolódó leletmentést végeztünk a régészeti védett telken (hrsz. 18878/16), ahol olyan könnyűszerkezetű iroda- és raktárépületet kívántak építeni, amelynek nincsen pincésintje, így a tervek ismeretében eltekinttünk a teljes felületi feltárástól. Az építkezéshez kapcsolódó megfigyelés eredményeképpen került sor a leletmentésre, amely az épületalapszintnek megfelelően kutatóárok (szonda) formájában történt. Az első ütemben két, nagyjából É–D-i irányú 25 m hosszú, 2,5 m széles szondát húztunk a telek hosszában a rétegvizonyok megismerése céljából.

Az 1. szondában egy vastag, átlagosan 1,5 m-es újkori salakréteg alatt elértünk egy köves történeti réteget, amelyben több római faragott építészeti elemet, többek között egy monumentális párkánytöredéket és domborműrészletet találtunk. A köves felület átvágása után egy többperiódusú útnak bizonyult. A szonda Ny-i metszetalapján két falkiszedés nyoma is kirajzolódott. A D-i oldalon, az út legkésőbbi rétege alatt két bolygatlan szórt hamvas rítusú római sír került elő.

A 2. szondában egy római temető részlete vált ismertté. A feltárt sírok közül három szórt hamvas rítusú, két csontvázas temetkezés. Az egyik csontvázas sír holygatott volt. A szonda D-i oldalán három kisebb K–Ny-i irányú árkot észleltünk. A szonda É-i metszetalapján egy sírszerű objektumból késő bronzkori edé-

nyek kerültek elő. A többi szondából szórványosan szintén előkerült néhány hasonló korú kerámiatöredék.

A számos előkerült lelet miatt, és elsősorban a köves út vonalának megismerése céljából a második ütemben további két szondát húztunk az 1. szondával párhuzamosan, 25 m hosszúságban, 3 m szélességben.

A 3. szondában részletesen megfigyelhetővé vált a többperiódusú út szerkezete, amely utolsó fázisában közel 9 m széles lehetett. Az útfelületben szintén több faragott építészeti elemet, többek között egy újabb nagy párkánytöredéket találtunk. Az út vonalától É-ra egy pompásan faragott, életnagyságú domborműtöredéket találtunk, amely egy kelta népviseletbe öltözött asszonyt ábrázol.

A 4. szondában egy újkori épület falazása legtöbb helyen elpusztította a régészeti rétegeket. A szonda D-i oldalán néhány helyen még megfigyelhető volt az út köves nyoma, valamint a szonda középső részén egy falalopozás vonalát tudtuk követni 2,5 m hosszúságban.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a területen egy ÉNy-DK tájolású, többször megújított út részletét figyeltük meg. Az út legfelső rétege a leletek alapján 4. századi. A vegyes rítusú temetkezések valószínűleg valamelyik közeli villacsoporthoz tartozhatnak, és az előzetes adatok szerint a 2. század végére datálhatók. A területen ebben a korban legalább egy, jelenleg még nem lokalizált monumentális sír építmény állt, amely feltehetően egy közeli gazdag villagazdasághoz tartozott.

ZSIDI PAULA – LASSÁNYI GÁBOR

53. Budapest, III. Lajos utca 112. – Fényes Adolf utca 5.

Ró

A telken az Opus Építő Kft. társasházának alapozási munkái előtt végeztünk megelőző feltárást 2001. augusztus-szeptember folyamán. A telek az aquincumi katonaváros D-i részén fekszik, a limesút keleti felén.

A kutatás célja a terület római kori beépítésének vizsgálata volt. A limesúttól keletre eső római lakóház 2-3. századi falait tártuk fel. A harmadik századi bővítésekkel kapcsolatban ugyanazt a tendenciát figyelhetjük meg, mint a limesút nyugati oldalán, az épület zárófala az átépítések során egyre nyugatabbra tolódott ki. A század középső harmadára pedig az insula központi udvarát is beépítették.

Az utóbbi évek régészeti kutatásai nyomán úgy tűnik, az út nyugati felén álltak az előkelőbb, nagyobb alapterületű, díszesebb, gazdagabb házak, míg a szemközti, keleti épületsor keskenyebb, szerényebb kivitelezésű lehetett.

NÉMETH MARGIT – MADARASSY ORSOLYA

54. Budapest, III. Perényi köz

Ú

2001. október 20-án terepbejárást folytattam a Perényi közben, ahol a lakossági bejelentés kút előkerüléséről

szólt. A helyszín bejárásakor megállapítottam, hogy csatornavezeték fektetése során véletlenül, a nyomvonalat nem érintő kváderkövekből épített, téglából kirakott kávvájú 21,6 m mély kút került elő. A kút átmérője káva nélkül 90 cm volt. Az élére állított téglasorok alatt öt sorban „kisebb”, téglalap alakú kősort, és az azok alatt kb. 50 cm magas kőblokkokból kirakott több sort kb. 8 m mélységig lehetett követni. A kutat nem töltötték fel, az aljában víz állt. A kút pontosan a Perényi köz 13/b. számú ház előtti út túloldalán helyezkedett el. A kút feltehetően újkori.

KIRCHHOF ANITA

55. Budapest, III. Római Strandfürdő Ró, Ú

A Római Strandfürdő területén – a fürdőátépítése miatt – 2001. január 29-től folytatódtak a tavalyi évben megkezdett kutatások. Egy leendő szivattyú helyén 6×6 m² alapterületű szelvényt nyitottunk.

A felületen több újkori fázis volt elkülöníthető. A vastag újkori feltöltés eltávolítása közben már mutatkozott a szelvény É-i sarkában egy modern csatorna beasása, visszatöltésében faragott – talán római – kővel, a felület D-i részében egy K-Ny-i irányú – szintén újkori – kő- és téglakonstrukció, amely hozzáépült az előbb említett falhoz. A felület Ny-i szélénél két további, K-Ny-i irányú, 2,1 m hosszán követhető, erősen lepusztult falcsont került elő, ezek egymással párhuzamosan futnak, köztük kb. 10 cm-es „csatornával”. Ez a két párhuzamos falrészlet esetleg egy római kori csatorna alját képezhette (irányuk kb. merőleges az aquaeductus főágára), környezetükből és az alsóbb rétegekből terra sigillata töredéke, terrazzodarab, imbrex- és tegulatöredékek származnak. A szelvényben több jelenleg nem volt megfigyelhető, az altalaj rétegeit azonban itt is elszínezte a forrásvíz, amely itt (a K-Ny-i irányú újkori faltól D-re) összefüggő, vízköves szintet hozott létre. A felületből származó leletanyag minimális: az újkori feltöltésből téglá, újkori kerámia, üveg, cseréppipa töredékei kerültek elő.

A 2000. év novemberében megkezdett kutatást az egykori Tóvendéglő helyén is folytattuk. A tavalyi év ásatási területétől három darab kutatóárkot húztunk, ezeket később részben össze is bontottuk. A feltárást során regisztrált falak esetében – amelyek folytatásai a tavaly előkerült épület(ek) falainak – itt csak a két fázist lehetett biztosan elkülöníteni.

A Tóvendéglő falfázisa, Ny felé eltérő irányítású osztófalakkal. Az épület D-i zárófala Ny felé keskenyedek és összességében nem éri el a 2000. évben megtalált D-i zárófal szélességét. A korábbi ásatás (1965. év) rajzairól ismert, hogy a Tóvendéglőhöz később hozzáépült egy étterem. Valószínűleg ez a hozzáépítés került elő most, erre utal a III. árok ÉK-DNy-i irányú széles fala, lépcsőindítással és egy befalazott bejáráttal. Ez lehetett az eredeti vendéglő Ny-i főfala, amelynek alapozását is megtalál-

tuk. A Tóvendéglő periódusához tartozik egy leomlott kályha téglatörmeléke és egy-két csempéje még in situ, és az I. és a II. árok É-i szegélyénél előkerült köves, téglatörmelékes szint (talán padló). Az ide tartozó leletanyag zömében újkori (mázás) kerámia, csont, vas.

A tavalyi évben dokumentált lőpormalom periódusához idén biztosan csak a III. árok DK-i sarkában megfigyelt széles falrészlet kapcsolható, amely a Tóvendéglő D-i zárófala alatt húzódik. Ez szerves folytatása a tavaly előkerült falnak. Esetleg ehhez a fázishoz tartozik még az I. és a II. árok összebontása során előkerült, téglával körberakott, szenes betöltésű objektum (talán kémény).

Az 1. és 2. periódusoknál korábbi falfázisok pontosan nem választhatók szét – ennek részben az az oka, hogy a leendő épület statikai szempontjai miatt csak néhány helyen mélyíthettünk az altalajig. Előkerült néhány cölöplyuk, ezeknél a metszetenél még látszott az elszenesedett, szögletes facölöp lenyomata. Koruk bizonytalan.

Az 1. árok Ny-i szélénél sárga, agyagos elkenődés volt megfigyelhető, illetve egy falrészlet, felette terrazzopadló törmeléke, amely arra utal, hogy itt egy erősen lepusztult római kori vízelvezető csatorna maradványaival lehet számolni, ehhez tartozhatott a sárga agyagos szint is (szigetelés?). A szondák mindegyikében, itt is megfigyelhető volt a forrásvíz okozta altalajszíneződés.

A strandon végzett további földmunkák során (csatornaásás) a 2000. és a 2001. év ásási területétől É-ra falak jelentkeztek a kiásott árok É-i és D-i metszetében. A D-i oldalfala valószínűleg újkori és a Tóvendéglőhöz tartozott, az É-i oldalon megfigyelt kváderköves fal azonban – számításaink szerint – folytatása az 1965. év folyamán feltárt ún. Ny-i szentély falának. A tisztítás során a fal alól terra sigillata töredéke került elő. A konstrukció irányának és helyzetének pontosabb megfigyelésére 2001. március 9-én nyílt mód, a beton járdalapok felszedésekor. A Lassányi Gábor régész által dokumentált faltisztítás során kiderült, hogy a kváderkövekkel és közepes méretű kövekkel kirakott fal DK-ÉNy-i irányú, átlagos szélessége 60 cm, 140 cm-re nyúlik a jelenlegi talajszint alá. A tisztítás során a fal mellett nagyméretű római bronzpénz került elő. A falat ÉNy felől egy másik, újkori fal elpusztította.

2001. március 9-én a strand főbejáratánál elektromos vezeték fektetése során az aquaeductus falvonulatótól Ny-ra 5–6 m-re, egy É-D-i irányú, öntött fázisú, oldalán nagy mészkőkvaderekkel kirakott 190 cm (!) széles fal kis részletét dokumentáltuk. Viszonya a korábban feltárt romokhoz nem ismert. A strand felújításához kapcsolódóan további csatornaárkokat is húztak a területen, és a Rozgonyi Piroska utca teljes hosszában a Dunáig. Az árkokat megfigyeltük, jelenséget, objektumot nem dokumentáltunk, a földmunkák során szórványként tegula- és imbrextöredékeket gyűjtöttünk.

A Római Fürdő felújításához kapcsolódó régészeti feltárás ezzel befejeződött.

LÁNG ORSOLYA

56. Budapest, III. Szentendrei út 139.

Ró

Az aquincumi polgárváros délkeleti régiójának rendezési munkálataival összhangban, annak egyik ütemeként került sor – részben a NÖP pályázati támogatásával – az úgynevezett Symphorus-mithraeum helyreállítást megelőző hitelesítő feltárására. Az 1940-es évek ásását követő helyreállítást már csak nyomokban és többnyire elomlott állapotban figyelhettük meg a felszínen. Ez tette szükségessé az újbóli helyreállítási munkálatokat, melyek nem kerülhették meg az érintett pontokon a hitelesítő feltárást, s egyúttal lehetőségünk nyílt a korabeli feltárás dokumentációjának kiegészítésére.

A hitelesítő feltárás során, mely elsősorban a szentélybelső területén, a pódiumfalak közötti felületen folyt, előkerült a mithraeum korábbi periódusának öntött habarcsos padlója, benne két szobortalapzattal. Megállapítottuk a szentélyfalak alapozási mélységét, a korábbi alaprajz korábban nem dokumentált részeit, valamint rögzítettük az eredeti falak struktúráját. A hitelesítő feltárás során csak a pódiumok feltöltésének metszete és a falak alapozásának vizsgálata során érintettünk bolygatatlan rétegeket. A korábbi helyreállítás során visszatöltött földből azonban még így is jelentős mennyiségű, elsősorban kerámiatöredék került elő, melyek közül sok a másodlagos helyzet ellenére is információhordozó.

ZSIDI PAULA

57. Budapest, III. Szépvölgyi út 41.

Ró

A fenti szám alatt nyilvántartott terület korábban az MMG néven ismert műszergyár üzemépületeinek adott helyet. A privatizáció során a területet felosztatták, az ott álló épületekkel együtt különböző cégek birtokába jutott. Ezek a cégek illetve társulások igényeiknek megfelelően bontották le, vagy alakították, bővítették az épületeket. 2001 márciusától többszakaszban folytak a földmunkával is járó építkezések, közműhálózati bővítések, melyeket folyamatosan figyelemmel kísértünk, s szükség esetén a munkát leállítottuk. A területen a megfigyelés mellett előzetes szondázást és teljes régészeti kutatást is végeztünk.

A lelőhelyen az 1950-es években, a gyár építésekor Nagy Tibor végzett leletmentést, melynek dokumentációját a Magyar Nemzeti Múzeum Adattára őrzi. Sajnos a dokumentációhoz geodéziai felmérés nem készült, így csak nagy nehézségek árán tudjuk a jelenlegi kutatási területet a korábbival összeegyeztetni.

Ez évi megfigyelésünk eredményeként elsősorban a további kutatásra érdemes, a teljes feltárást igénylő terület lokalizálását tarthatjuk számon. Ennek oka főként, hogy – megfigyeléseink szerint – a korabeli felszíni, domborzati viszonyok nagymértékben különböztek a jelenlegitől. A felszín sokkal tagoltabb lehetett, melyet az újkori folyamán a különböző építkezések, pla-

nírozások egyenlítették ki. Ezeknek „köszönhető”, hogy a római kor rétegei több helyen teljesebben vagy részben elpusztultak. A régészeti jelenségek a 14868/24. T, illetve ettől kissé Ny-ra, a jelenlegi munkákkal nem bolygatott telekrészen összpontosultak. A Szépvölgyi út mellett álló, meglévő épületet É felé bővítették, ennek alapozási munkái során, az alapozási terület ÉNy-i részében figyelhettünk meg római kori rétegeket és jelenségeket. Az építkezést leállítva elvégeztük a teljes feltárást. A római kori felszín erősen emelkedett É-ÉNy-i irányban. A megfigyelt domb egyben a település szélét is jelenti. A domb É-i része a középkor és újkor folyamán erősen lepusztult, a római kor maradványai is elpusztultak. A megmaradt felületen a Kr. u. 2. század végére–3. századra datálható épületek falmaradványait bontottuk ki, az épületek alaprajzát azonban nem tudtuk megfigyelni. A DK felé eső domboldalon jelentős mennyiségű kerámiát, köztük nagyszámú terra sigillata töredéket bontottunk ki. Az épületfalak mellett egy körülhatárolt helyen szabályosan kupacba rakott, tegulára helyezett imbrexek halmát találtunk. Az épületektől K-re kör alakú, kővel és agyagtéglákkal kirakott kemencéket tártunk fel. Az objektumok ipari tevékenységre engedtek következtetni, ezt alátámasztó, vagy a tevékenységet pontosító kislelet azonban nem került elő.

FACSÁDY ANNAMÁRIA

58. Budapest, III. Szépvölgyi út 49–61.

Á

A 16133/12 helyrajzi számú egyesített telek területén lakóparkot kívántak létesíteni.

A tervezett hét épület területén próbaásatást végeztünk, a teljes felületű feltárás szükségességét eldöntendő. A telek DNy-i, Szépvölgyi út felőli oldala nagyobb részt a természetes Szépvölgyi-árok betöltődött medrében helyezkedik el. Az építési terület jelentősebb része az egykori Holzpach-féle téglagyár és agyagbánya feltöltött bányagödörében található. Az említett ipari tevékenység miatt a terület jelentős része nagy mélységig bolygatott volt, a régészeti rétegek elpusztultak, így többnyire a kiscelli agyag szürke tömbjeit találtuk meg.

A terület DNy-i részén átlag 4 m vastag 19–20. századi feltöltés alatt a Szépvölgyi-árok medrének É-i szélét azonosíthattuk. A fekete humuszos, agyagos feltöltésben az árok tengelyével párhuzamosan, egymás alatt átlag elhelyezkedő kőszárvokat dokumentáltunk, amelyekben Árpád-kori cserepek voltak. A kőszárvokat a Szépvölgyi-árok területén korábban végzett kutatásaink alapján mezőgazdasági művelés során kialakított parcellák széleinek véljük.

Ásatásunk a vidéken feltételezett majorságok művelési területcinc arcúlatára világított rá.

Az ásatáson részt vett Havas Zoltán régészhallgató.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

59. Budapest, IV. M0 autópálya M5–M1 közötti szakasza

Kö, I

2001. március és április hónapokban a Nemzeti Autópálya Rt. megbízásából terepbejárást végeztünk az M0 autópálya M5–M1 autópályák közti, 31 km hosszúságú szakaszán. A terepbejárásra a meglévő autópálya nyomvonalának bővítése, illetve az 51-es út és az M5 autópálya közötti új nyomvonalszakasz tervezése miatt volt szükség.

A Duna-parton, a Vízművek területén 400×140 m kiterjedésű, bolygatott lelőhelyet (M0 BP 011 sz. lh.) találtunk.

A Mogyoródi-pataktól Ny-ra egy 360×400 m kiterjedésű, valószínűleg középkori település nyomait találtuk (M0 BP 012 sz. lh.).

Munkatársak: Terei György, Endrődi Anna, Horváth M. Attila, Szilas Gábor, Reményi László, Horváth L. András, Kovács Eszter, Magyar Károly, Lassányi Gábor, Kárpáti Zoltán, Busi György, Zsidi Paula.

BENCZE ZOLTÁN

60. Budapest, XVI–XVII. kerület

Ő, U, R, B, V, Sza, LT, Á, Kk

2001. április 2. és 25. között bejártuk az M0 autópálya nyomvonalát a 31. sz. főút és az M3 autópálya közti szakaszon. A bejárt terület az autópálya középtengelyétől számított 200–200 m. Ezen a szakaszon hozzávetőleg 213 m² volt erdő, tehát teljesen járhatatlan. Egyedül a 6. sz. lelőhelyet sikerült teljesen lehatárolni.

Az autópályának ezen a szakaszán 12 lelőhelyet találtunk, melyeken őskori, újkőkori, rézkori, bronzkori, kora vaskori, szarmata, kelta, Árpád-kori és késő középkori településnyomokat illetve szórvány leleteket találtunk. Közülük a 3., 7., 9. és 10. számmal jelölt helyszínek földrajzi elhelyezkedése nagyobb kiterjedésű lelőhely meglétét valószínűsíti, ezeknél próbaásatás szükséges.

A leletek a váci Tragor Ignác Múzcumba kerültek. Munkatársak: Kővári Klára, Kulcsár Valéria.

TARI EDIT

61. Budapest, XVII. Kis Károshíd utca

B

2001. szeptember 21. és 25. között átjárósátorony építését megelőző feltárást végeztünk a (hrsz. 138580/1) telken.

Kutatási területünk a torony 6,5×6,5 m-es alapterületére terjedt ki. A meglehetősen vastag, csaknem 2,5 m-es feltöltés elbontása után a DK-i sarkában egy ÉK-DNy irányban futó, 1 m széles, 38 cm mély, teknős aljú, É-i oldalán padkás kiképzésű árokszakaszt találtunk, melynek betöltéséből kevés késő bronzkori cserepet gyűjtöttünk. Az árok minden valószínűség szerint össze-

függhet a szelvényüinktől alig 100 m-re É-ra, dr. Nagy Margit által a 80-as években feltárt lelőhellyel.

SZILAS GÁBOR

62. Budapest, XVII. Pesti út 5-7.

N

2001. január 8-9-én a Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorláskori Osztálya a fenti cím alatti telek-együttesen (hrsz. 120966/2, 120966/3, 120966/4, 120966/5, 120966/7, 120966/8, 120966/13, 120966/14, 120966/17.) végzett megelőző régészeti feltárást a beruházó megbízásából.

A több mint 6 hektáros területről ez idáig nem ismertünk régészeti leleteket; tekintettel azonban a földmunkával érintett terület nagyságára, valamint a Rákospatak relatív közelségére, indokoltnak éreztük egy szondázó feltárást elvégzését.

Munkánk során hat ÉK-DNy-i, illetve ÉNy-DK-i 10 m, illetve 5 m széles és változó hosszúságú szondát nyitottunk. Ezek közül a legnyugatibb kutatóárokban, és annak Ny-i bővítésében két késő népvándorlás kori körárkot tártunk fel, melyek közül az egyiket kettős gyűrű alkotott. Bejáratuk K-i irányból volt, belső területükön objektumot nem találtunk. Az árkok betöltéséből gazdag kerámia-, állatsont-, valamint kőanyag látott napvilágot.

SZILAS GÁBOR

63. Budapest, XVII. Rákospatak, Csékút utca Ő, Szk, LT, Sza, Á

A Csékút u. és Pesti út sarkán elhelyezkedő, nagy kiterjedésű telken (hrsz. 137615/18, 137617/2) a Rákospatak Teniszkлуб építését megelőzően végeztünk feltárást. A területen három szelvényt jelöltünk ki. A tenispályák és a parkoló alatti részen két kisebb kutatószondát nyitottunk. Ezek kiásásakor kiderült, hogy a minimális humuszréteg alatt 1,8-2,2 m mélységű, újkori törmelékes feltöltés húzódik. Mivel ezeken a területeken a földmunkák nem érintették a régészeti leleteket is tartalmazó altalajt, érdemi munkát csupán a klubépület alatti, alig több mint 500 m²-nyi területen végeztünk.

Mint a környékbeliektől megtudtuk, a szomszédos lakótelep építéskor lebontott házak romjaival töltötték fel a közeli Rákospatak mély fekvésű, vizenyős partját. Az átlagosan 2 m mélységű törmelékréteg alatt sötét, iszapos áradásos felület húzódott, amelynek mélyítése során folyamatosan kerültek elő régészeti leletek. Az áradmányos réteg eltávolítása után, az egyenetlen felszínű altalajban összesen 69 objektum foltja került elő. Az árkok és a felületen egyelőre értelmezhetetlen rendszerű cölöplyukak mellett, szokványos gödrök is előkerültek. A területen több, egymásba folyó nagyobb objektum is volt, amelyekben tárolóedények töredékei, szövőszéknehezékek és salakmaradványok utaltak az eredeti funkcióra. Maguk az objektumok meglehetősen se-

kélyek voltak. Mélységük 2-45 cm között változott, és igen kevés leletet tartalmazott. A leletek többsége az objektumok feletti áradmányos rétegből került elő. Egy nagyobb mélységű gödör volt a területen, amelyben egy ló részleges csontváza feküdt.

Az igen kevés jellegtelen és rossz állapotú óskori kerámia és kőeszköz mellett ugyancsak kevés szarmata és Árpád-kori anyag is volt a területen. Hasonló arányban szerepeltek a lelőhely leletei között a szkíta és kelta jellegű leletek is. A korszakra jellemző orsógomb típusok mellett, behúzott peremű tálak, korsók, magas fülű csészék és más edények töredékei, valamint az üvegyártásra utaló salak, üvegolvadék és amphora alakú üvegyöngyök is előkerültek.

HORVÁTH M. ATTILA - KOVÁCS ESZTER

64. Budapest, XXII. Nagytétény, Campona Rő, Kő

2001. július 26-át követően tovább folytatódott a hatodik évadba lépő, 10 hétig tartó ásítás. Az ideai kutatásokkal, hasonlóképpen az elmúlt időszak feltáráshoz, régi ásítási eredmények és azok pontos helyszíneinek azonosítása mellett a közeljövőben kialakítandó Campona Régészeti Park tervezéséhez szükséges adatokat kívántuk tovább bővíteni.

Az idén tovább folytattuk az erőd K-i főkapuja, a porta principalis sinistra körzetében az előző években megkezdett kutatásokat. Egyrészt újabb adatokat nyertünk a via principalis és az erődíjat belülről követő út, a via sagularis kereszteződésében a kapu és a kaputoronyok közvetlen szomszédságában levő tér történetére vonatkozólag. Másrészt a K-i kapu patkó alakú elfalazása mögötti terület kutatási eredményei szolgáltatnak további adatokat, és helyezik új megvilágításba a kapu és az erőd későbbi hasznosításának történetét.

A K-i kapu és szűkebb környezete az 1996-ban létrehozott, a pontos tájékozódást elősegítő blokkrendszerünk szerint É-D-i irányban a „V” és a „W”, K-Ny-i irányú vonalon pedig a „13, 14 és a 15”-ös blokkok szelvényeibe esik.

Az 1998. év előkészítő munkálatait követve tovább folytattuk a feltárást a V-13. blokk III. és IV. szelvényében, a K-i kapu É-i tornyához kapcsolódó területen. Már az elmúlt évadok kutatásai igazolták azt, hogy közvetlenül a mai felszín alatt 15-16. századi kerámiával kelezett, épület-törmelékes réteg helyezkedik el. Ez alatt 35-40 cm mélyen már a késő római anyaggal datált rétegek találhatóak. A terület jelentős újkori bolygatása és intenzív használata ellenére a III. szelvényben az elmúlt évben egy a 4. század végére kelezhető agyagfalú épület két helyiségét tártuk fel, aminek a „b” szektorában a K-Ny-i irányú agyagfal D-i oldalán élére állított kőlappárral kialakított szájnylású kemencét tártunk fel. A helyiségek a római rendszert követő tájolással az É-i kaputoronyhoz épültek. Ebből a helyiségcsoportból megismertük az É-i zárófalat, aminek hossza 6,8-7 m lehet,

és egy É-D-i osztófalat, ami megközelítőleg két egyenlő részre osztotta a teret. A helyiségsor D-i zárófala az új kori pince építésekor megsemmisülhetett.

Az elmúlt évben az „a-c” szektorban feltárt kemence előterében lévő helyiség földpadlóját 3,4 m átmérőjű, teknő alakú, középpontja felé enyhén mélyülő felület alkotta. A padlót vastag hamu és faszénmaradvány töltötte ki 10–15 cm vastagságban.

A K-i, É-i és a Ny-i oldalról kb. 40 cm szélességű, agyagtéglaiból emelt fallal határolt műhely padlójának közepén egy 1,2–1,35 cm átmérőjű, függőleges falú munkagödör alján keményre taposott földpadlót találtunk. Ezt a szintet követve bontottuk el a tavaly előkerült hamus betöltésű padlót. A két padló között 45–50 cm-es hamus, égett agyagszemes, törmeléken betöltést találtunk, amelyből számos 4. század második felére keltezhető érmet hoztunk felszínre.

A napvilágra került, részben földbe mélyített ház É-i oldalán a mélyítés peremét követő agyagtéglasort is sikerült kibontanunk. A korábbi években a V-13-III szelvény „a-b” szektorában eme épület felmenő agyagfalának erodálódott maradványát találtuk meg.

Az V-13-III és IV szelvény határán levő tanúfal elbontása során, ettől a földbe mélyített háztól K-re még a római kor végén, a kísérő leletanyag szerint a 4–5. század fordulóján, a kapu É-i tornyának Ny-i oldalán egy íves, földberakott falazat maradványai körvonalazódtak. Ez az íves falazat Ny-ról zárta le az É-i tornyot.

Tovább folytattuk a K-i kapu patkó alakú elfalazáson belüli árkának feltárását a W-14-15 szelvényében. A tavaly elkezdett középkori betöltődés kibontását folytattuk az idén. Megállapítható volt, hogy a középkori betöltődés két fázisban történt meg a 13. illetve a 14–15. század folyamán. A középkori rétegek alatt a római betöltésnek szintén két rétegét találtuk. Ezt kibontva kirajzolódott előttünk a kapu előterében levő fahiddal áthidalt verem képe. Ehhez a veremhez két oldalról, a tornyok előtt beszűkülő árok kapcsolódott. Ez volt az erődfalak mentén húzódó első vizesárok védmű kapu előtti szakasza.

Tovább folytattuk a K-i kapu D-i tornya mögötti terület feltárását a V-15 blokk III. szelvényben. A D-i kaputorony mögött, a kétrétegű rézsű alatt feltártunk egy földpadlójú helyiséget, amit az idén K-Ny-i kutatóárok-
kal átvágtunk, hogy megvizsgálhassuk a padló alatti betöltődés rétegeit.

A kutatóárok-
kal elértük az erődfalat belülről követő út mentén lévő szennyvízcsatorna épített falát és kiderült, hogy a 2. század első felében a fából készült erőd időszakában a csatorna helyén egy nyitott szennyvízárok húzódott. Ebbe az árokba építették bele később az erőd kőbe építésének az idején a kőcsatornát. A legkorábbi, 2. század első felére keltezhető rétegről, egy útrétegről három lókoponyát sikerült – bár töredékesen – dc megmentenünk. Ezen túlmenően a 2. századra keltezhető érmek mellett kerámialeletek kerültek napvilágra.

A camponai régészeti kutatás Budafok-Tétény Budapest, XXII. kerület Önkormányzata, a Magyar Nemzeti Múzeum támogatásával valósult meg. Az ásatáson részt vettek: Kiss Csaba régészhallgató, Kalász Nándor, Szabó Lőrinc, Udvardi Gábor, Sátay Emese történelemhallgatók, Papp Tímea művészettörténész-hallgató, a götéborgi egyetem diákjai, valamint Kovács Erika és Vindus Melinda ásatási technikusok.

KOC SIS LÁSZLÓ

65. Budapest, XXII. Nagytétény, Campona utca B, LT, Á, Kö, Ú

2001 májusa és szeptembere között Nagytétény D-i határában, az egykori sertéshízlalda területén végeztünk feltárást a 232333/1 hrsz. telken. A helyszínen már álló kettő mellé a beruházó még összesen hét raktárépület felhúzását tervezte, ennek alapterületére (összesen csaknem 1 ha) szorított régészeti feltáró munkánk.

A szóban forgó ÉK-DNy irányban húzódó területen e tároló helyiségek két sorban helyezkednének el. A Ny-i felén felépítendő négy épület helyén nyitott szondáink negatívnak bizonyultak, csupán két cölöplyuk, egy újkori árok és szórványos kelta, valamint középkori cserépmaradványt tudtunk gyűjteni. Ez logikusnak is tűnt, tekintettel a szondáinkban tapasztalt nagymértékű, olykor több mint 2 m vastag fekete, iszapos agyagú feltörlésre.

Ezzel szemben az úttól K-re, a Dunához közelebb eső részen mind a három leendő épület zónájában intenzív kelta, valamint szórványos késő bronzkori és középkori telepnyomokat regisztráltunk.

A feltárt és dokumentált 298 db objektum túlnyomó többsége a késő vaskorba datálható falusias jellegű iparostelep része. A tapasztalt falú és aljú tárolóvermek, félig földbe mélyített, kőkemencés lakóházak, kavics és sóderalapozású kemencékkel rendelkező műhelyépületek, cölöpszerkezetes építmények a késő kelta időszak (La Tène D2; Kr. e. 1. század) emlékei. Az objektumok betöltéséből származó nagy mennyiségű vassalak és egyéb, öntés során keletkezett hulladék a telep iparos jellegére utal. A lelőhely keltezését a feltárás során előkerült fibula és bronzkampó töredéke is megerősíti. A feltárás jelentőségét növeli, hogy ebből az időszakból nem csupán a főváros térségéből, hanem az egész országból is alig ismerünk hasonló, nagy kiterjedésű nyílt telepeket.

A késő bronzkor időszakát három gödör reprezentálja. Közülük kettő a IV. munkahelyen került elő és a HA időszakba (urnamezős kultúra) keltezhető. A VII/a. munkahely egymásba ázott gödörkomplexuma pedig a késő halomsíros korban keletkezett. Egy kőkemencés épület és a hozzá tartozó árokrendszer az Árpád-korban létesült.

Munkatársak: Beszédes József, Szirmai Krisztina és Terei György.

SZILAS GÁBOR

66. Budapest, XXIII. Soroksár határa

Ő, B, Á, Kk, I

2001. március és április hónapokban a Nemzeti Autópálya Rt. megbízásából terepbejárást végeztünk az M0 autótú M5–M1 autópályák közti, 31 km hosszúságú szakaszán. A terepbejárásra a meglévő autótú nyomvonalának bővítése, illetve az 51-es út és az M5 autópálya közötti új nyomvonalszakasz tervezése miatt volt szükség.

Az Akácós erdő (Nagyrétek) nevű részben 740×250 m kiterjedésű, ismeretlen korú lelőhelyet (M0 BP 008) találtunk.

A Rétek-dűlőben két bizonytalan korú, bolygatatlan település nyomait (M0 BP 004 és 006 sz. lh.); egy őskori, Árpád-kori és késő középkori, 300×100 m kiterjedésű település nyomait (M0 BP 005 sz. lh.); valamint egy 380×170 m kiterjedésű, őskori és középkori település nyomait (M0 BP 007 sz. lh.) rögzítettük.

A Vető-dűlőben két ismeretlen korú település nyomait (M0 BP 001 és 002 sz. lh.) valamint egy kora bronzkori és egy középkori, 230×180 m kiterjedésű település nyomát (M0 BP 003 sz. lh.) találtuk.

A Telekesek legelője, Soroksári határdűlő területén 2100×400 m kiterjedésű, K–Ny irányú, bolygatatlan, ismeretlen korú lelőhelyet (M0 BP 009 sz. lh.) regisztráltunk.

Munkatársak: Terei György, Endrődi Anna, Horváth M. Attila, Szilas Gábor, Reményi László, Horváth L. András, Kovács Eszter, Magyar Károly, Lassányi Gábor, Kárpáti Zoltán, Busi György, Zsidi Paula.

BENCZE ZOLTÁN

67. Bugac, Monostor

(Bács-Kiskun megye) R, Sza, Á, Kö

2000 őszén és 2001 tavaszán (február 12.–május 31.) terepbejárásokat végeztem Bugac Monostor nevű határrészén. A munka magiszteri diplomamunkához kapcsolódó adatgyűjtésem része volt. A terepbejárások során összegyűjtött információkat a Közép Európai Egyetemen 2001 júniusában megvédett *Topographical Changes between the Danube and Tisza Rivers: Monostor a Case Study* (Településtörténeti változások a Duna-Tisza közén: Monostor) című dolgozatomban dolgoztam fel.

A terület településtörténetének változása több szempontból is érdekes eredményeket sejtetett. Egyrészt nagy valószínűséggel erre a területre lokalizálható a 12–13. század fordulóján táján a Becse-Gergely nemzetség által alapított, a források által Pétermonostora és Pálmonostora néven emlegetett monostor(ok), melynek pontos helyét hitelt érdemlően eddig nem sikerült megállapítani. Tudunk arról, hogy a területen Szabó Kálmán az 1930-as években ásatásokat folytatott, melynek eredményeképp a terület északi, Felsőmonostor nevű részén egy templomot talált, innen 15. századi idomtéglákat közölt (Györffy György később ezzel a templommal azonosította Pétermonostorát), illetve a déli, Alsómonostor nevű területen Árpád-kori településrész-

letet tárt fel. Adott volt tehát egy vagy két korai alapítású monostor, mely(ek) a 14. századra valószínűleg elpusztultak, mert ettől kezdve birtokként (possessio Monostor) jelennek meg a forrásokban, illetve egy Árpád-kori és egy késő középkori település, ami egyáltalán nem szerepel a forrásokban. A munka fő feladata a monostor(ok) számának és pontos helyének meghatározása, a Szabó által kiásott templom és települések lokalizálása, a monostorokhoz való viszonyuk tisztázása volt. Munkám célul tűzte ki a lelőhelyeket körülvevő természetes környezet vizsgálatát, a történeti állapot hozzávetőleges rekonstrukcióját, illetve a helyi úthálózat és a regionális utakkal való kapcsolatok feltérképezését.

A kutatás a rendelkezésre álló írott és egyéb forrásanyag összegyűjtésével kezdődött. Az írott adatok korlátozott száma miatt ezek közül a térképes anyagnak volt óriási jelentősége. Kiderült, hogy a 16–18. századi térképek ezen a helyen egy Monostor nevű települést említenek. A katonai felmérések és a 19. századi birtoktérképek is értékes adatokat szolgáltatottak. Egy részük Felsőmonostoron, míg másik részük Alsómonostoron templomromot jelölt, másrészt a 18. század végétől változatlan úthálózatot mutattak. A történeti térképanyagot modern 1:10 000-es térképekkel vettem össze, ami jó támpontul szolgált a terepbejárások elvégzéséhez.

Összességében 9 lelőhelyet lokalizáltunk a terepbejárások alkalmával, köztük Szabó Kálmán ásatási helyszíneit is. A középkori lelőhelyeken kívül rézkori és szarmata leletanyagot is találtunk.

A kutatás több eredménnyel szolgált a terület középkori megtelepülését illetően. A lelőhelyeknek és a térképes adatoknak az egykori természeti környezettel való összefüggéseit vizsgálva kiderült, hogy a terület a mainál lényegesen vizesebb, zsombékos volt, több állandó tóval. A települések mindig a tavakhoz közeli kiemelkedéseken, hátakon feküdtek. A lelőhelyek (az őskoriak és a szarmaták is, sőt a mai tanyák túlnyomó részére is igaz ez) mindig a 102,4 m-es magasság felett találhatóak, ez az érték valószínűleg a mindenkor talajvíz által már nem érintett települési határt jelöli. Mivel az ökológiai feltételek megszabták a települések helyét, nem meglepő, hogy a terület úthálózata is nagyrészt változatlan maradt az idők folyamán. A területről legkorábban készült 18. századi részletes felméréstől követhető az a jellegzetes „villás” útrendszer, melynek egyes elemei máig fennmaradtak. Külön érdekesség, hogy a lelőhelyek ezen útrendszer mellett, mintegy e mellé szerveződve találhatóak, ami egyfelől a természeti elemek meghatározó szerepére mutat rá, illetve ennek történeti gyökereit hangsúlyozza.

Pétermonostora és Pálmonostora kérdésében végleges eredmény nem született. A történeti írott forrásanyag vizsgálata azt a lehetőséget vetette fel, hogy feltehetőleg nem egy speciális iker-monostor alapításról, illetve két monostor egyidejű működéséről van szó, hanem valószínűleg csak egy monostort alapított itt a Becse-Gergely nem. Ennek titulusról annyit lehet tud-

ni, hogy 1219-ben Szent Péter monostorként említik, így talán Szent Péter és Pál tiszteletére szentelték. Mivel azonban a magyar magánalapítású monostorok tekintélyes részénél a személynév+monostora elnevezés az alapítóra, a nemzetségre, vagy az intézmény életében fontos szerepet betöltött más személyre utal, felmerülhet annak lehetősége is, hogy a Péter és Pál nevek ilyen összefüggésben (is) megjelennek az elnevezésben. A monostor pontos helye teljes bizonyossággal nem azonosítható a terepbejárások folyamán azonosított egyik lelőhellyel sem, ennek a kérdésnek a tisztázása további kutatásokat igényel, csak ásatással lehetne eldönteni.

A terepbejárásban részt vett munkatársak: Kovács Eszter, Belényesy Károly, Sárosi Gábor.

BELÉNYESYNÉ SÁROSI EDIT

68. Cegléd, Hódula-dűlő

(Pest megye) I

2001. június 16-án az alföldi újkőkori teltek légi régészeti kutatása során Cegléd-től 9 km-re ÉK-re, a Hódula-dűlőben, egy inaktív meder külső oldalán, kb. 500×300 m-es területen négyszögletes, pozitív növényzeti elszíneződéseket észleltünk. Az épületek, kerítések(?) nyomai ismeretlen korú (őskor, népvándorlás kor, középkor) településre utalnak.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

69. Cserhátaláp, Makó-dűlő

(Nógrád megye) B

2001. május 2. és 17. között korábbi szennyvízberuházáshoz kapcsolódó terepbejárással azonosított lelőhelyeket kutattunk.

Bekötőút: A terepbejárások során e lelőhelyen Tankó Károly a felszínen igen intenzíven jelentkező bronzkori településre és/vagy urnatemetőre utaló leleteket gyűjtött. A vezeték gerincében kijelöltünk egy 3×30 m nagyságú kutatóárkot. A felső szántott rétegből nagy mennyiségű késő bronzkori (Pilinyi-kultúra) kerámiatöredék került elő. Régészeti objektumot nem sikerült megfigyelni a szántott humusz alatt közvetlenül a bolygatatlan altalaj jelentkezett. Mivel a kutatási felület a domb alacsonyabban fekvő, nádashoz közeli részére esik, valószínű, hogy a leletek a domb tetejéről a szántással és az erózió hatására kerültek ide.

Szennyvíztisztító telep: A Ny-K-i tengelyű domb Ny-i végén, a domb gerincében jelöltünk ki – az építendő szennyvíztelep tervezett helyén – két (3×33 és 3×40 m-es) kutatóárkot. A feltárt terület D-i részén régészeti objektum nem került elő. A Ny-i részen feltártunk egy – minden bizonnyal a bronzkori települést övező – árkot, amelynek rövid szakaszát az É-i kutatóárkokban is sikerült kibontanunk. Előkerült még 18 tárológödör, amely-

ből nagy mennyiségű középső/késő bronzkori kerámiát gyűjtöttünk. Mivel a területen a szennyvíztisztítóhoz kapcsolódó építkezés nagyobb felületet fog érinteni, a beruházás megkezdése előtt indokoltnak tartjuk a lehumuszolást követő régészeti feltárást.

Munkatársak: Füredi Ágnes, Rácz Tibor és Szabó Levente régészhallgatók.

SIMONYI ERIKA

70. Csesznek, Vár

(MRT. 4. k. 19/1. lh.)

(Veszprém megye) Kő, Kú

Két évtizednyi szünet után 2001-ben folytattuk a műemlék vár területén az ásatást. Ezt megelőzően már 1998-tól falkonzerválási munkákat végeztek a felsővárbán. A kivitelezési munkálatok mindvégig folyamatos szakmai, falkutatói felügyelet mellett folytak, amelynek során számtalan megfigyelésre nyílt módunk. Ennek alapján több építési fázist tudtunk elkülöníteni az eddig egyperiódusúnak vélt, 15. század eleji építkezésén. Az Árpád-kori vár lebontása után felépített falövön belül egy kisebb palota, a mainál nagyobb udvar alakult ki az első fázisban. A belsővár tömegéből toronyszerűen kiemelkedő Ny-i és K-i palotákat, amelyeket pártázatos fal zárt le, a következő fázisban építették meg. Nem lehet egymáshoz rendelni – fal illetve réteggkapcsolatok hiánya miatt később sem – a középkori alsóvár és felsővár egyes építési fázisait.

A középkori nyomvonalon haladó felvezető út K-i végén feltárt falmaradványt korábban középkorinak véltük. Az alsó kaputoronynak nevezett építmény területén a 2001-ben végzett ásatás során megbizonyosodtunk, hogy a kapuépítmény, a hozzá kapcsolódó helyiségek egyértelműen a 17. század végén illetve egyes részei még később épültek.

LÁSZLÓ CSABA

71. Csongrád, Bokros

(Csongrád megye) Ge, Á

A lelőhely Csongrád Bokros nevű részében, a falu központjában, K felé 800–1000 m-rel a kutyatápanyár és a Tsz-géppark után, annak K-i oldalán található. Közvetlenül a holt ág mellett van egy kicsi, a felszínből alig kiemelkedő homokdombon, melynek területe 1 ha körüli.

A területen évek óta kerülnek elő csontok, D Ny-ÉK-i irányítással, mellékletek nélkül. A sírok közel vannak a felszínhez, legnagyobb eddigi tapasztalt mélység 60 cm. Feltehetően templom is volt a területen, melynek bizonyítékai a habarcsos tégladarabok.

A lelőhelyen az egyik, ismeretlenek által bolygatott sírban a csontváz alatt, egy fekete betöltésű gödörben találtak 2001 tavaszán egy edény összetört darabjait, amit behoztak az orosházi Szántó Kovács Múzeumba.

Az edény korongolt, rendkívül gyengén égetett, sötétszürke, felülete szabálytalanul fényezett, szá.: 10,5 cm,

m.: 5,5 cm, fá.: 5,5 cm. Eredetileg korsó lehetett, amit másodlagosan alakítottak át kis tálkává. Ezt a peremének utólagos kialakítása jól mutatja.

A területen tehát – egy valószínűleg ismert – Árpád-kori templomos falu temetője alatt egy népvándorlás kori telep húzódik. Az edény germán izlésű, a szarmata emlékanyagtól idegen.

Az edényt Oláh Éva, a békéscsabai múzeum restaurátora egészítette ki.

RÓZSA ZOLTÁN

72. Dalmand határa

(Tolna megye) Kö

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Ócsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

Felsőleperd: A decemberi hóban igen halványan rajzolódott ki egy nagyméretű, téglalap alakú építmény körvonala.

Sánc: Tavasszal szántott volt a mezőváros egész területe. A folyamatos művelés következtében már csak igen gyengén látszik az árok és a sánc. Decemberben a vékony hó alól az erődítés Ny-i oldalán a szántás is kibukkan. Itt a sáncárkok vonalát igen élesen mutatja az, hogy az árkok helyén teljesen elolvadt a hó, az egykori sáncon viszont még vékonyan megmaradt. A K-i oldalon talán valamilyen növényzet van, amelycn jobban megmaradt a hó, itt csak igen halványan látszik az erődítés vonala.

A falu nyugati szélén, a szeméttelap mellett, az érett búzában egy nagyméretű épület nyomát láttam, talán oszlopokra utaló kerek foltokkal. Terepbejárásnál kiderült, hogy jelenkori istálló állhatott itt, a felszínen tégl- és tetőcserép-töredékek hevertek kommunális hulladékkal együtt.

MIKLÓS ZSUZSA

73. Decs, Ete

(Tolna megye) Kö

A középkori mezőváros területén 1996-ban indult meg újra a kutatás. 1996-ban a város K-i végén végeztünk szondázó, rétegtisztázó ásatást; 1997-ben feltártuk a település templomát; 1998. február óta pedig a lelőhely közepé táján elhelyezkedő „fazekasház” területén kutatunk.

A fazekasház és környéke jól látszik a légi fotókon: árokkal övezett világos foltként. 1998 óta ezen a területen tártuk fel a 7–11. sz. házat, illetve házrészletet. 2001. július–augusztusban a légi fotós foltból még fel nem tárt felületeket nyitottuk meg (XII–XIV. szelvény). Ez a felület a folt K-i, ÉK-i széle.

A XII. szelvényben ÉK–DNY-i tájolással egymás felett három ház (12., 14., 15. sz.) maradványait figyeltük meg. A felső, a szántási határon jelentkező szinten jól kirajzóldtak a talajlazító kések nyomai: egymástól 80 cm-re el-

helyezkedő csíkok, amelyekkel szétszabdalták az objektumokat. A talajlazítás és a mélysántás miatt a felső középkori szintek erősen sérültek: a kemencéknek többnyire csak az alsó, a tapasztás alatti átégett földrétegét találtuk meg.

A 12. sz. ház a légi fotón világos foltként mutatkozott. Mérete kb. 12×5 m. Ny-i záródása bizonytalan (valószínűleg a 14. sz. házat vágták bele). K-i felén halvány folt utalt az egykori válaszfalra. A falak cölöpszerkezetűek voltak.

A 13. sz. ház pince volt. Belmérete: 4×6 m. Menetel lejárata kissé ferdén csatlakozott a DK-i sarokhoz. Padlója tapasztott, kétrétegű. A vert falat belülről deszkával bélelték, a deszkákat cölöpök tartották. A padlószintre igen sok nagyméretű paticsdarab és elszenesedett gerendadarab zuhant. Ezek alatt egy ép lostitzei poharat, egy ép korsót, néhány egyéb edénytöredéket, erősen átégett vastárgyakat találtunk. A padlón egy hordó lenyomatát is rögzíthettük. A leletek alapján a pince a 15. sz. második felében–végén működött, és a 15. sz. végén–16. sz. elején pusztult el. Pusztulási rétege felett keményre döngölt, kevert föld volt, tehát még a középkorban feltöltöttek és föléje építettek egy házat, amelynek sérült, és pince felett beroskadt járószintjét találtuk meg.

A 14. sz. háznak csak kis részletét találtuk meg, mivel a későbbi bolygatások nagy részét elpusztították. A 12. sz. ház alatt figyeltük meg a 15. sz. ház kis részletét, keményre döngölt járószinttel.

Idén 9 kemencét, illetve kemencerészletet tártunk fel. A bolygatások miatt ezeknek csak egy részét tudjuk házakhoz kapcsolni.

A 12. sz. háztól É-ra, de a ház közvetlen közelében több nagyméretű gabonásvermet találtunk. Betöltésükből igen sok edénytöredék, kályhacsempe és negatív töredék, fémtárgy és több pénz került felszínre. Koruk a 15. század végére–16. századra tehető.

A XIII–XIV. szelvény már a légi fotós folt szélére esik. Ezen a területen találtuk meg az egykori késő középkori külső járószintet, illetve több gabonásvermet és egyéb gödröt. Két kút is előbukkant. Az egyiket a jelek szerint nem mélyítették le a talajvízig. A másiknak a bontását 220 cm mélységben hagytuk abba, mivel Ny-i fala besüvadt, és életveszélyessé vált. Betöltéséből igen sok állatcsont és kevés edénytöredék került elő.

Az ásatást folyamatosan (5–6 naponként) fényképeztük a levegőből. A légi fotók nélkül – az erős bolygatottság miatt – nem láttuk volna az összefüggéseket és olyan elszíneződések is kirajzóldtak, amelyeket a felszínen nem érzékelünk.

Az ásatás költségeit NKA és OTKA pályázatokból fedeztük.

MIKLÓS ZSUZSA – VIZI MÁRTA

74. Dombóvár, Gólyavár

(Tolna megye) Kö

2001. május 5-én a Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság megbízásából Gere László és Terei György felmér-

te a dombóvári Gólyavár középkori vár területén található téglafalcsont két oldalát.

A munkára azért volt szükség, mert, míg a vár színtvonalas felmérését Nováki Gyula, Sándorfi György és Miklós Zsuzsa 1986-ban elkészítette, a falakról építészeti felmérés nem született.

A felmérést emelőkosaras daru segítségével végeztük, így lehetőség nyílt mind merőleges felvételeket készíteni a téglafalról, mind pontos rajzot készíteni róla. A fal felső részének állapota statikailag rossz, mert a téglák egy része szabadon, kötés nélkül van. Ezért itt mielőbbi állagmegóvás szükséges.

A munkában részt vettek: Gere László (OMvH-ÁMRK), K. Németh András (KÖI), Terei György (Budapesti Történelmi Múzeum).

MIKLÓS ZSUZSA

75. Dorog, Hosszúrétkek-dűlő

(Komárom-Esztergom megye) Ró

2001. április 5–6-án H. Kelemen Mártával terepbejárást végeztünk a 0292 hrsz. területen, a vasúti sínek és a Kenyérmezői-patak közti területen. A terepbejárás célja: Dorog város településszerkezeti tervének előkészítéséhez az itt lévő, ismert régészeti lelőhelyek (MRT 5. k. 5/7. és 5/13. lh.) pontosabb kiterjedésének körülhatárolása volt, mivel a területen ipari parkot, illetve lakóházakat terveznek a jövőben.

A terepbejárás során mindkét lelőhelyen a korábban már ismert korszakok cserepeinek előfordulása alapján pontosítottuk, és M:10 000-es térképen bejelöltük a lelőhelyek kiterjedését.

A terepbejárás új szakmai adatot a topográfiahoz képest nem hozott, legfeljebb azt, hogy az 5/13. számú római lelőhelyen található római épület valamikor konzervált falai erősen omladoznak.

HORVÁTH ISTVÁN

76. Dudar, Kossuth utca 6.

(Veszprém megye) Kú

A dudari református egyház a templom mellé gyülekezeti épületet kívánt építeni. Az épület a régi – a középkortól 1824-ig használt – temetőben áll majd. Ezért a 10×20 méteres alapblokk helyén 2001. augusztus 1–24. között előzetes kutatást végeztünk.

Először a területet két hosszanti árokkal keresztülvágtuk, hogy megállapíthassuk, milyen mélységben kezdődnek a temetkezések. Ezután a sírok feletti 1,5 m vastag talajréteget géppel eltávolítottuk. Majd ezt követően feltártunk 103 sírt.

A 17–18. századi sírok közül 24 tartalmazott mellékletet: párta 10, pitykegombok 1, ruhakapcsok 7, gyöngyök 3, csizmapatkó 6, vastárgy (csiholó?) 1, nmczsüveg foszladék (1) 1, fémszálmaradványok 2, rezgőtű 1 sírban fordul elő. Néhol hajmaradványt is találtunk.

A sírok között igen sok gyermeksír volt, csecsemőtől a tizenévesig egyaránt. A temetkezések mélysége kb. 1,5–2,2 m között váltakozott. A sírok egy rétegben, nagyjából szabályos sorokban helyezkedtek el, de előfordult két É-D-i tájolású gyermeksír is. Valószínűleg minden halottat koporsóban temettek el, amire a koporsószegek, deszkamaradványok, illetve a koporsó elbomlásakor keletkezett talajszíneződések utaltak. A gyermekkoporsókat – néhány kivételtől eltekintve – ragaszthatták, csapolhatták, ezeknél koporsószegek alig fordultak elő.

Az ásatáson részt vett Ferenczi László, Somorjai Szabolcs budapesti régész- és Csomai Attila pécsi történetshallgató.

RAINER PÁL

77. Dunafalva, Váripusztá

(Bács-Kiskun megye) Ű

A lelőhelyet Kőhegyi Mihály említette szóban, irodalmi adat nincs, az anyagot nem találtam meg a bajai Türr István Múzeumban. Kovács Antal szeremlei lakos elmondása alapján, római őrtorony állhatott itt. A lelőhelyről már korábbról ismertek szarmata és római kerámia leletek.

2001. november 24-én szemlét tartottam a helyszínen. DNy-i irányban kb. 600–800 m-re a szántóföldön egy kiemelkedés látszik, ahol a föld sokkal világosabbnak tűnt. Itt egy kb. 50×100 m-es kiterjedésű területen jelenkori kerámiaanyagot és téglatöredékeket gyűjtöttem. Római és szarmata anyagot nem találtam.

A terület mezőgazdasági művelés alatt van, de nincsen veszélyeztetve.

VADAY ANDREA – HAJDÚ ÁDÁM

78. Dunakeszi, 322. sz. út nyomvonala

(Pest megye) U, R, Sza, N, A

2001. április 2. és május 28. között megelőző feltárást végeztünk a tervezett út nyomvonalán. Feltételezhető volt, hogy az út keresztezni fogja a Csörsz-árcot.

Először a teljes nyomvonalon, 1300 m hosszú szakaszon 90 cm szélességű kutatóárcot ásattunk földmunkagéppel. A kutatóárcból előkerült objektumok alapján jelöltük ki a feltárandó területet, összesen 4349 m²-t.

A Csörsz-árc nem került elő, sikerült viszont őskori leleteket, szarmata és avar kori telepobjektumokat, továbbá szarmata sírokat feltárni.

A gödrök többsége méhkas alakú tárológödör; jellemzőjük a szegényes leletanyag vagy a teljes leletnélküliség. A datálható gödrökben kevés szarmata cserép volt. A különböző árokrészletek betöltéséből kisszámú őskori, szarmata és népvándorlás kori cserép került elő.

A legjelentősebb objektum a IV/27. számú ház: 260×210 cm nagyságú, szögletes alaprajzú, a sárga altalajba ásott épület. Két hosszanti és az egyik rövidebb oldalának közepén nagyméretű oszlophely alakult ki;

az ÉK-i sarokban kövekkel körberakott tűzhely volt. A tűzhely kövei közt 5 cm vastag téglatöredéket, apró kavicsos habarcsdarabot és egy őrlőkő töredékét is találtuk. A ház – a betöltésből származó edényoldalból kivágott orsókarika alapján – népvándorlás kori.

Ismeretlen a rendeltetése egy nagy kiterjedésű, bizonyult gödör- és árok-komplexumnak. Kevés leletet tartalmazott; egy párhuzamos- és hullámvonalköteggel díszített fazéktöredék alapján késő avar kori (8–9. század).

Előkerült egy U-alakú tűzhely és a hozzá csatlakozó füstölő berendezés (a tűzhely előteréhez csatlakozó, földbe épített csőrendszer), leletanyag nem volt bennük.

Feltártunk négy sírt is. Az 1. számú melléklet nélküli gyermek sír, a második három körárkos szarmata temetkezés, sajnos mindegyik kirabolt. Tájéolásuk D–É. Mellékletben leggazdagabb a 3. számú temetkezés, amelyben bronzpénz, bronzfibula, vaskés és a koponya mellett vaslándzsa volt.

A kevés őskori cserép (pl. neolit hombároldal, rézkori csőtálpas tál töredéke) szórványosan, illetve a későbbi objektumok betöltéséből került elő.

A feltárt lelőhely új, a topográfiaiban nem szerepel. A leletek a váci Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA – TETTAMANTI SAROLTA

79. Dunaújváros, Kálvária utca

(Fejér megye) Ró, U

2001. március 27–28-án valamint április 4. és május 10. között közműfektetést megelőző feltárára került sor a Kálvária utcában.

A gázvezeték nyomvonalának kiásására 2001. március 27–28-án került sor. A gázárkot 31 m hosszúságban, 50 cm szélességben és 110 cm mélyen ástuk. Az ásás során nagyon kevés és teljesen kevert anyag (terra sigillata, és konzervdoboz) került elő. A szakasz egyharmadánál egy korábbi közmű maradványait találtuk.

A szennyvíz és vízvezeték fektetéséhez szükséges munkálatok megkezdésére 2001. április 10-én került sor. Mind a víz-, mind a szennyvízárkot 50-50 cm szélességben ástuk, összesen 320 m hosszban. A szennyvíz árknak ásása közben is megtaláltuk a gázvezetéknel már említett régi közmű maradványait.

A Kálvária utca tetején az ásás során két kisebb római falszakaszra bukkantunk, de rábontani egyik esetben az úttest, másik esetben egy nagy fa közelsége miatt egyikre sem tudtunk. A két falszakaszon kívül itt, a domb tetején sok római téglá és vakolatöredék került elő, másodlagos helyzetben (alattuk újkori üveg-töredék volt).

Az említett római falakon és téglatöredékeken kívül a Kálvária utca teljes hosszában leletet alig találtunk, ami előkerült, az újkori volt (kerámia, biciklilánc) néha római téglatöredékkel, kerámiával keveredve. A szűz talaj több helyen már 60 cm mélyen jelentkezett, néhol azonban csak 100–120 cm mélységben. Az ásás

során tapasztaltak megerősítették azt a korábbi feltevést, hogy a Kálvária utca a római korban még nem létezett, csak később alakult ki, a víz eróziós munkájának következtében, a kevert leletanyag pedig a lakosok eróziót ellensúlyozó munkája során került az utcába.

BUZA ANDREA

80. Dusnok, Hajcsár út

(Bács-Kiskun megye) B, Á

2001 augusztusában és szeptemberében került sor az M9-es autópályát építéséhez kapcsolódóan a Hajcsár út és a Vajas-fok által határolt területen a régészeti leletmentésre. Mintegy 4000 m²-en 388 objektumot, kora bronzkori gödröket, késő bronzkori házat és gödröket, valamint Árpád-kori házat, kemencebokrót, árkokat és gödröket tártunk fel.

Az ásáson részt vett Balogh Csilla (Móra Ferenc Múzeum).

SOMOGYVÁRI ÁGNES

81. Ecsér határa

(Pest megye) Ó, Sza, Á, Kk

Régészeti terepbejárást végeztünk az M0 autópálya nyomvonalán Gyál közigazgatási határától a 31. sz. főútig; 4–500 méter (lelőhely-lehatárolásoknál néha 7–800 m) szélességben. Az M0 autópálya délről kerüli meg Vecsés nagyközséget, majd Vecsés és Üllő között fordul É felé, ahol Ecsér és Maglód között halad tovább a 31. sz. főútig. Területünkön 14,1 km hosszú az M0 autópálya bejárt nyomvonala. Ehhez kapcsolódóan a Vecsést és Üllőt ÉK-ről és K-ről elkerülő 4. sz. főút nyomvonalát is bejártuk 12,5 km hosszúságban. A teljes nyomvonalhosszon 2,84 km-t erdő borított, és 1,12 km-t gázos elvadult növényzet fedett.

Ecsér határában 7 lelőhelyet találtunk, rajtuk őskori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori településnyomokkal. Közülük háromnál tartom indokoltnak a teljes régészeti feltárást, egynél szondázást, háromnál pedig régészeti szakfelüveget javaslok.

A leletek a ceglédi Kossuth Múzeumba kerültek.

TARI EDIT

82. Edelény, Kenderföldek

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó

A Hadtörténeli Múzeum Térképtárában az 1956-os repülési év (filmképszáma: 450/655) pozitív fényképanyagában fedeztem fel a lelőhelyet, melynek sáncai is jól kivehetők helyenként. 2001 szeptemberében megtörtént a vízivár régészeti hitelesítése Edelény-Kenderföldek területén.

A vízivár Edelény DNy-i részén, az egykori kenderföldek területén fekszik az Egres lakótelep alatt. Itt az őskorban egy kis dombot vettek körül árkokkal, úgy, hogy az öbölserűen körbevevő magaslatot lefaragták. A ket-

tős sánc által körbefogott mederbe vezették a Bódva vizét. Később, amikor már nem használták, a terület elmozsarasodott. A megmaradt sánchrészletekre rátelepedett lakóházaival az újabb időkben a Katona József utca, ívből kanyarodva, és a Móra Ferenc utca lakóházaival. A Móra Ferenc utca D-i részénél megy a szennyvízcsatorna, így a kutatóárkot 27 m-rel bentebb kezdhették meg. Markológép 74+4 m hosszú, és 60 cm széles kutatóárkot bontott ki, melyben 160 cm mélységben feljött a talajvíz. Az árok É-i 14 m hosszú szakasza beomlott, míg a többi rész megtartotta az oldalfalat. Nagyon valószínűnek látszik, hogy az egykori kiásott, majd betemetődött árok laza talaja mutatja az egykori árkot. Az egész területen csak ezt a helyet áshattuk meg beépítettség miatt.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

83. Eger határa

(Heves megye) Pa

2001. november 24-én terepszemlét tartottunk a Kőporos nevű paleolit lelőhelyen, ahol szőlőtelepítés folyik, ami esetleg elpusztíthatja (elpusztíthatta) a régészeti lelőhelyet. A dombtetőn, az itt húzódó villanyvezeték két oszlopa és a magassági pont által bezárt területen, a szőlők soraiban gyűjtöttünk köveket, majd ettől közvetlenül D-re és Ny-ra egy boronált területen. Az új telepítésben nem találtunk leleteket. Lementünk a lelőhelytől Ny-ra található tufabánya határáig, ahol (valószínűleg az erózió miatt) még mindig szóródtak pattintott kövek. A lelőhelyről összesen egy zacskónyi leletanyagot gyűjtöttünk.

A Pütkösd-hegyre vezető műút végén kezdődnek a szőlőtőkék, és a pattintott kövek szóródása innen kezdve egészen a 3-as útig követhető, szinte végig az egész kis magaslaton.

Terepmunkánk során megállapíthattuk, hogy a felszíni leletek továbbra is szóródnak a lelőhelyeken. Azt nem tudtuk felmérni, a szőlőtelepítések milyen mértékben okoztak kárt. A dombtetőkön lévő, nyíltszíni paleolit telepek esetében valószínűleg megsemmisültek a lelőhelyek. Féltő, hogy az Eger környéki paleolit lelőhelyek – komolyabb kutatás és hatékony védelem hiányában – a folyamatos és megújuló szőlőtelepítések miatt elveszítik a rétegződésekben rejlő információtartalmukat.

Munkatársak: Béres Sándor, Fodor László, Kerégyártó Gyula, Zandler Krisztián.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

84. Endrefalva, Hirtelen-dűlő

(Nógrád megye) Kő

2001. március 12–14. között szennyvízberuházást megelőző terepbejárást végeztünk. A tervezett nyomvonalat bejárva a 22-es főút és a Ludányhalászi bekötőút kereszteződésénél álló kőkereszt mögötti, ugaros területen néhány középkori kerámiát gyűjtöttünk.

TANKÓ KÁROLY

85. Eperjes, Hegyes-halom

(Csongrád megye) Ő, Á(?)

Lakossági bejelentés nyomán helyszínelést végeztünk az eperjesi határ É-ÉK-i szegletében, ahol egy kurgánt tekintettünk meg. Ez a kurgán a felszínből 1–1,5 m-re emelkedik ki. Kör alapú, átmérője kb. 15 m. Mivel az eperjesi határt illetően nem rendelkezik az orosházi múzeum 1:10 000 térképekkel, így csupán a bejelentő terepismeretére építve tudom leírni a kurgán fekvésének relatíve pontos helyét. A Csíkos-értől DK-re 400 m-re, a Csíkósiállótól 500–600 m-re Ny-ra, a vásárhelyi úttól 250 m-re, a hideghalmi temetőtől K-re 1 km-re fekszik. Egy 1883-as (?) térképen találtunk egy Hegyeshalom elnevezést, ami a mi kurgánunkkal azonos is lehet.

A terület mindig is gyeppel volt soha fel nem törték. A tágabb térségben igen sok ősi gyeppel van, amit az '50–60-as években többször is megpróbáltak megművelhetővé tenni, de a természet ezeket a területeket sorra visszakövetelte magának.

A kurgán már messziről is jól látszik, igen impozáns, enyhén kopott. Rajta néhány őskori nagyon picire tört (a területet évek óta géppel kaszálják) cserép mellett rengeteg nagyon piciny, pelyvás tégladarab is előkerült, illetve pár csont is, köztük egy gyermekcsontváz szemöldökcsontja. Feltételezhető tehát, hogy a kurgánon egy Árpád-kori templom rejtőzik. Ez elképzelhető, a legközelebbi ismert templom a királysági, ettől a helytől mintegy 2 km-re Ny-ra fekszik.

A falu felkeresésére tett erőfeszítéseink nem jártak eredménnyel. Mind a kurgán, mind egész tágabb környezete felszínén gyeppel található.

A kurgántól DK-re húzódik egy szabálytalan, enyhe, természetes kiemelkedés, ahol a kurgántól mintegy 150 m-re nagy mennyiségű, zömmel kézzel formált szarmata kerámiaanyagot gyűjtöttünk. Terepbejárást a gyeppel többi részére nem folytattunk.

RÓZSA ZOLTÁN

86. Eperjes határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, A, Á

2001. február 11. és november 18. között összesen 22 terepnapot töltöttem Eperjesen. Ebből két alkalommal felderítő- állapotfelmérő út volt. További egy esetben már bejárt, kutatott területen végeztem gyűjtőmunkát, mégpedig a késő középkori Királyságfalu területén, szakdolgozatom anyagának bővítése, valamint datáló értékű leletek – elsősorban pénzek – felkutatási kísérlete céljából. A 19 terepnap során 13 új lelőhelyet találtam. Ezen kívül előkerült számos szórványlelet. A lelőhelyek többségén szarmata, avar és Árpád-kori leletanyag található, más – például őskori – kerámia csak elvétve fordul elő. A bejárt terület nagysága becsléseim alapján meghaladja a 400 hektárt.

TÖRŐCSIK ISTVÁN

87. Esztergom, Kossuth Lajos utca 60.,
Rác templom

(Komárom-Esztergom megye) Kö

2001. augusztus 29-től október 15-ig az esztergomi Balassa Bálint Múzeum ásatást végzett. A kutatást az elbontott (18. századi alapokon álló) épület É-ről második utcai helyiségében kezdtük meg, majd itt bővítettük a feltárást egy 8,5×9 m-es felületen (1. szelvény és bővítményei). Másik, 3,1×2,9 m-es szelvényünket az épület udvari szárnya végében nyitottuk. Az ásatás hozzávetőleges költsége összességében mintegy 300 000 Ft volt.

A Kossuth L. utca 60. telke a középkorban a johanniták kolostora és ispotálya része volt. A johanniták a 13. század elején már megtelepedtek Esztergomban és a török foglalásig működtek. Kutatásunk során – a már korábbi feltárással meghatározott – kolostorhoz tartozó középkori épületrészeket tártunk fel. A középkori jelenségek már 50 cm mélyen jelentkeztek, és több mint 3 m-re mélyültek. A már 1982-ben a telek távolabbi részein és a templomban dr. Horváth István által megtalált kolostor É-i kőfalára itt téglalapozású, téglafalú, téglapadlós helyiség fűződött, melynek ÉK-i sarkában megújított kandalló maradványai kerültek elő. A terem hozzávetőleges méretei 8,2×7,5 m. Ennek Ny-i falát kiszedve és a helyiséget magasabb helyen beszűkítve kőfalú, téglapadlós, L-alakú, folyosószerű épületrészt alakítottak ki, melynek Ny-i oldalán egy – jelen tudásunk szerint – hypocaustum téglakőfalú kemencéjét építették, mely mellett – egyelőre ismeretlen rendeltetésű – fával bélelt négyszögletes gödröt ástak. Az előbb említett terem ÉNy-i sarkánál egy téglafalú, kőboltozatos helyiség létesült, mely túlélte az átépítést. A feltárt objektumokból értékelhető mennyiségű leletanyag került elő: másodlagos helyzetű faragott kövek, vaseszközök, ép öntőtégelyek, kályhacsempe-, üvegpohártöredékek. Az edénytöredékek közül kiemelkedő egy nagyméretű osztrák fazék. A leletanyag az esztergomi Balassa Bálint Múzeumba került. A 2. szelvényben egy nagyméretű legújabb kori meszes gödör részletére bukkantunk, amely alatt 3 m után is még középkori réteget találtunk.

Szelvényeinket november 7-én – az előkerült épületmaradványok legjobb végleges vagy átmeneti védelmét nyújtó módon – visszatemetjük. A föléjük tervezendő új épületben esetlegesen felhasználható falmaradványok, bemutatatható részletek bármikor újra kiásathatók.

Konzulens: Horváth István. Munkatárs: Boldizsár Péter.

LÁZÁR SAROLTA

88. Esztergom, Zsidód, Árpád-kori falu
(MRT 5. k. 8/30. lh.)

(Komárom-Esztergom megye) Á

A 2001. évi feltárást a Magyar Mezőgazdasági Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával végeztük. A tá-

mogatás összege: 300 000 Ft. A feltárást a Magyar Mezőgazdasági Múzeum végezte.

Ebben az évben a Kenyérmezői-patak Esztergom felőli jobb oldalán, az egykori falu területén dolgoztunk, ahol 200 m² felületet volt lehetőségünk megkutatni.

Az 1., 2. árokban egy földbe mélyített Árpád-kori veremházat tártunk fel teljes épségben megmaradt kőkemencéjével. A 3., 4. árokban egy felszíni, kör alakú, kövekkel kirakott és tapasztott tűzhelyet találtunk, amelyhez letaposott felszín is tartozott. Az 5. szelvényben egy U-alakú, kövekkel kirakott és tapasztott tűzhelyet találtunk. Az 5., 6., 7., 8. szelvényekben egy másik, földbe mélyített házat bontottunk ki, amelynek gödrét másodlagosan is felhasználták. A ház kemencéjének a helyén később egy tüzelőgödrot alakítottak ki, amelyben öt erősen átégett égési réteget figyelhettünk meg egymás felett. A tüzelőgödrot úgy alakították ki, hogy a ház gödrét agyagos földdel töltötték fel, amely a ház egykori kemencéje felé lejtett. Itt a kemence helyén kialakított tüzelőgödör egyik oldalát a ház gödre képezte, a másik oldalát a kemence szétszedett kövei. A legalsó égési réteg 20 cm-re volt a ház padlója felett. Az egymás felett kialakított égési felületekkel a gödör egyre szélesedett, majd túlterjedt a ház ÉK-i sarkának gödrén. Az erős tüzelések a ház falát is átégették. A többszörösen átégett gödör a helyi vaskohászat maradványa lehetett. A gödör közelében két sekély pörkölőgödrot is találtunk, amelyből az egyiket később hamuval töltötték fel.

Idei ásatásunk legértékesebb része a tüzelőgödrot megelőző Árpád-kori ház feltárása volt, amely nem várt eredményeket hozott napvilágra. Az itt tett megfigyelések és felismerések a teljes újdonság erejével hatnak a hazai falukutatásban. A ház kemencéjével szemben a ház falába vájt kürtőlyukat találtunk, amely a ház belseje felé lejtve 1 m hosszán haladt a föld mélyében, majd a felszínre ért. A kürtő nyomát az 1., 2. árokban feltárt házban is megfigyeltük, szintén a kemencével szemközti falon.

A hazai kutatásban a zsidódi 2001/2. ház az első épségben feltárt kürtőlyukkal ellátott veremház, amely a ház szellőzését, s ez által a füsttelenítését is szolgálhatta, s amelyen keresztül a beáramló friss levegő egyben a kemence tüzeit is táplálta.

A feltáráásban részt vett Torma Andrea archeobotanikus.

MOLNÁR ERZSÉBET

89. Érd határa

(MRT 13/1. k. 9/4, 15, 16, 17, 18. lh.)

(Pest megye) U, B, LT, Ró, Á, Kö

A Nemzeti Autópálya Rt. megbízásából 2001 tavaszán terepbejárást végeztünk az épülő M6-os autópálya új nyomvonalán Érd és Százhalombatta területén. Százhalombattán a felszíni leletek alapján az új út nem érint régészeti lelőhelyet.

Érden D-ről É felé haladva először átmegy a 9/16-os lelőhelyen, a *Benta-patak D-i partján*. Itt bronzkori telep (urnasíros kultúra), római kori villagazdaság (1–3. század) és Árpád-kori telep (13. század) található. A területen szántás van, jól láthatók voltak a cserepek. Az épülő út teljes szélességében a lelőhelyen megy át.

A következő lelőhely a *Benta-patak ÉK-i partján* a 9/4, és 15-ös telep, ahol a domboldal K-i és É-i részén neolit és bronzkori (urnasíros kultúra) telep található. A domb közepén és Ny-i felén római kori, legalább egy kőépülettel rendelkező villagazdaság figyelhető meg. A domboldal É-i felén feltűnik egy-két középkori cserép is. A topográfiában külön jelzett 4-es és 15-ös lelőhely nem különíthető el egyértelműen. A területen szántás van, jól láthatók voltak a cserepek. Az épülő út teljes szélességében a lelőhelyen megy át.

Az előző lelőhelytől kb. 500 m-re É-ra egy kis foltban kelta, kora római cserepeket, és néhány Árpád-kori kerámiát találtunk a szántásban. A topográfiában nem jelzett lelőhely. Tanyaszerű kistelepülés lehetett.

A Sulák-patak partján lévő *Akasztó-dombon*, az építendő út Ny-i szélén több korszakból származó telepet és germán-avar temetőt jelez a topográfia. Itt a 9/17-es lelőhely bronzkori és kelta-római telep (a temető ma már nem azonosítható, személtlerakó hely van rajta). A 9/18-as lelőhely az előző folytatásaként kelta és középkori telep. A területen tavasszal elég magas vetés, ősszel tarló illetve szántás volt. Az út tengelye a lelőhely ÉNy-i szélét érinti.

A Duna menti síkságon fut a római limesút a campanai limestábornál Érden keresztül a Százhalombattai tábor (Matrica) irányába. Nyomvonala bizonytalan, a jelenlegi terepjáráson nem sikerült megtalálni.

A terepjáráson részt vett Repiszky Tamás régész, Mali Antal restaurátor.

OTTOMÁNYI KATALIN

90. Fajszt határa

(Bács-Kiskun megye) U

2001. március 26-án a Tübingeni Egyetem Ős- és Kora középkori Tanszéke, az MTA Régészeti Intézete, valamint a Viski Károly Múzeum részvételével közös munka kezdődött Baja és Fajszt térségében, melynek célja néhány kőkori lelőhely jobb megismerése volt.

A *Gara-domb* lelőhelyet a német geofizikus kollégák archaeomágnészes módszerrel végigvizsgálták. Mi régészek ezalatt a geofizikusok által felállított 5×5 m-es rendszerben minden egyes leletet felszedtünk. Sümegi Pál és szegedi egyetemista segítői a következő héten fúrásokat végeztek a lelőhelyen. Az eredmény legalább 200×200 m-es intenzív horizontális telep, amelynek van egy kisebb terjedelmű korai vonaldíszes fázisa, a lelőhely zömét azonban a kései vonaldíszes hosszúházak alkotják (30 m-es hossz), amelyek fölött és a körülöttük lévő gödrök fölött igen sok és változatos leletanyagot gyűjtöttünk.

Kb. 500 m-re a lelőhelytől fekszik a *Kovács-halmon* egy tell település. Intenzív terepjáráásaink és a Sümegi Pál által végzett fúrások alapján a következő megállapításokat tehetjük: a halom a középső neolitikum idején keletkezett. Leletanyagát főként Sopot-Vinča leletek alkotják, de nem zárható ki, hogy a 180 cm-es rétegsor alsó rétegei korai Vinča fázisba keltezhetőek. Égett házak, tűzhelyek sora látszott a fúrások során. A leletanyag igen gazdag. A domb alján legalább 4 m mély mesterséges árok húzódik, amelyből csak folyóvízben élő csiga maradványai kerültek elő.

A két lelőhely külön-külön is rendkívüli jelentőségű. A Gara-dombi fiatalabb vonaldíszes, illetve a Kovács-halmi Vinča B2 korú fázisok egykorúak. Emellett valószínű, hogy mindkét lelőhely a korai vonaldíszes, illetve a Vinča A időszakban keletkezett, ezek szintén egykorúnak tekinthetők. Hangsúlyozni kell, hogy egy balkáni típusú tell-település szomszédságában egy vele egykorú, közép-európai típusú telepről van szó. A kőeszköz-anyag és az alföldi import-leletek tanúsága szerint a Dunántúlt a Körösök vidékével és Északkelet-Magyarország területével egyaránt összekapcsoló vidéken fekszik a két lelőhely, elhelyezkedésük talán a dunai átkeléssel is kapcsolatba hozható. Mindezek mellett, ha bebizonyosodik a tell alsó rétegének korai Vinča-kelezése, Magyarország legkorábbi tell-településéről van szó.

A leletanyag a kalocsai Viski Károly Múzeumba került. A költségeket a német fél viselte.

BÁNYFY ESZTER

91. Fábiánsebestyén, Pusztatemplom (Csongrád megye) Kk

A község határának Ny-i részén, a Kórógy-ér D-i partján levő lelőhelyen folytattuk a középkori templom 2000-ben megkezdett feltárását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által biztosított Nemzeti Örökség Program keretében. Ennek során teljesen feltártuk a szentély É-i oldalához szorosan csatlakozó sírépítmény maradványait. Egy 3,5 m hosszú, 2,65 m széles belső terű helyiségről van szó, melynek hossz tengelye ÉK–DNy-i irányú, párhuzamos a templom hossz tengelyével. A legmagasabban a DNy-i oldal maradt meg, a járószinttől számítva 1,29 m magasan. (Jellemző téglaméret 30,5×14,5×6,5 cm).

A legjobban az ÉK-i sarok pusztult el, amelynek belső oldalát az alapozásig kiszedték. Jelentős különbség figyelhető meg ugyanis a fal kialakításának technikája között. A DK-i oldalt szinte kizárólag ép téglából rakták, a DNy-iban szép számban előfordulnak félbetört darabok is. Az ÉNy-i és az ÉK-i fal technikája ettől jelentősen eltér. Ép téglákat csak a fal belső oldalán használtak, egy téglasor szélességében. A fennmaradó részt az alapozási akna faláig téglatormeléssel zsúfolt habarccsal úsztatták be. Ennek a két falnak a belső oldalon lévő téglákat kevés kivételtől eltekintve kiszedték a 20. század első felében, amikor a lelőhelyet építőanyag

nyerésére használták. A habarcs jó minőségű, de sok helyen nagyobb mészzárványok tarkítják.

A helyiséget egykor osszariumként használták, járószintjén lefelé több mint fél méter vastagon sűrűn egymásra rakott embercsontokat találtunk, melyek különösen a K-i részen, igen porózus állapotban voltak. Közülük egyetlen vékonyfalú, finoman iszapolt anyagú, tagoltan kihajló peremű, erősen feketére égett, kormos felületű 15–16. századi fazék darabjai kerültek elő. A járószint alatt egy felnőtt férfi és két gyermek feldült, illetve erősen bolygatott vázának maradványait találtuk, ez utóbbiak közül az egyikből 16. századra keltezhető keskeny pártaöv darabjai kerültek elő, melyet rozettás veretek díszítenek.

A templom körüli temetőnek egyedül ebben a sírjában volt melléklet az ezévi ásatás során feltárt nyolc sír közül. Mindegyik bolygatott volt vagy feldült, és kivétel nélkül rossz megtartású vázmaradványokat tartalmazott. Az egyiknél koporsómaradványokat is meg tudtunk figyelni.

Próbálkoztunk a DNy-i saroktámpillér alapozásának kutatásával, de nagyfokú újkori bolygatások miatt jelentős következtetésekre jogosító megfigyeléseket nem tudtunk végezni. Az ezen a környéken feltárt sírokban leleteket nem találtunk. Kísérletet tettünk a temetőt határoló, övező fal helyének meghatározására a Ny-i oldalon, ez azonban az erős bolygatottság miatt sikertelen volt.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

92. Fácánkert, Fácántelep

(Tolna megye) B

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Ócsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A Sárvíz árteréből erősen kiemelkedő dombot – a korábbi légi fotók szerint – átvágás választotta el a domb folytatásától. A helyszínen ennek ma már csak gyenge nyoma van, mivel elszántották az átvágást. Az átvágásra utaló nyom csak a domb déli, nem szántott szélén figyelhető meg. A védett terület három oldalról igen meredek. A szántott belső részen közepes sűrűségben található késő bronzkori cserepek, köztük turbántekercses is. Az újabb légi fotózásnál szántásban jól látszott a dombot a nyakánál átvágó árok folytja.

MIKLÓS ZSUZSA

93. Felgyő, Fő tér

(Csongrád megye) H

2001. május 16-án helyszíni szemlét tartottam. A Kosuth utcában az egykori 25. számú telken az önkormányzat elbontott egy régi házat, majd megkezdték a szabaddá vált tér parkosításának előkészítését, a tereprendezést, aminek során összesen három csontvázat talál-

tak. Mindhárom sír Ny-K tájolású volt, leletet egyik csontváz mellett sem találtak. A sírok egymástól kb. 15 m-re helyezkedtek el.

A lelőhely egy a környezetéből kb. 1,5 m-re kiemelkedő homokos dombháton helyezkedik el. A dombhát szélén a talaj kötöttebb, agyagosabb. A dombhát kiterjedése kb. 40×40 m. A parkosításhoz előkészített terület kb. 100×50 m.

A megtalált csontvázakat az este folyamán a gyerekek összekeverték, és két kisebb kupacba hordták össze, így nem lehetett az összetartozó csontokat különválasztani. A csontok igen jó megtartásúak, köztük hosszúcsontok és koponyadarabok is voltak. A csontokat tisztításukat követően beszállítottuk a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékére. Az egyik állkapcsón nagy, kb. 3 cm átmérőjű bronzoxid nyomokat lehetett megfigyelni.

A megtalált sírok tájolása a korábban előkerült honfoglalás kori sírok alapján minden bizonnyal egy kisebb kiterjedésű honfoglalás kori temetőhöz tartoztak. A lelőhely feltárása annak veszélyeztetettsége miatt indokolt.

SZALONTAI CSABA

94. Felsőtold határa

(Nógrád megye) Kő

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

Felsőtoldtól DNy-ra, az út mellett elszórtan néhány cseréppel jelzett középkori (16. sz.) és az út keleti oldalára, az úgynevezett Temető melletti részre átnyúlva pedig közepes mennyiségű leletanyaggal jelzett középkori (17. sz.) lelőhelyeket regisztráltunk.

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

95. Felsőzsolca, Nagyszilvás

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2001. május 22. és július 12. között kitakartuk a tavaly feltárt szentély alapozási árkát és kibontottuk az itt talált két sírt. A 2000-es szelvény Ny-i oldalán egy 10×5 m-es szelvényt jelöltünk ki, melyben feltártuk a templom D-i falának alapozási árkát. Ez évben 61 sírt bontottunk ki. A legkorábbiakat – egy váztöredék mellett S-végű hajkarika pár – a templom D-i falának alapozási árka vágta. A D-i fal mentén igen sűrű a temető betelepültsége, a legnagyobb számban késő középkori koporsós sírok (ruhaveretek, -díszek, pártaöveretek) kerültek elő. Feltártunk még néhány kora újkori temetkezést is, melyeket mázas kerámia, olvasó, ruhadíszek keltez-

tek. Ez utóbbi sírok már a templom pusztulása (1680-as évek) utáni évtizedekre datálhatók.

SIMONYI ERIKA

96. Felsőzsolca, Vár-domb

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, Á
2001. augusztus 27. és szeptember 14. között a Vár-domb Ny-i részén egy 10×20 m nagyságú területet tártunk fel. Ez idő alatt kibontottunk 43 késő bronzkori urnasírt és egy Árpád-kori szabadban álló kemencét. Feltártunk még néhány – két ház és három gödör – késő császárkorra keltezhető objektumot, melyekből nagy mennyiségű, kézzel formázott edénytöredék, terra sigillata töredékek, vörös anyagú, gyorskorongon formált tálak és bronzveretek kerültek elő.

SIMONYI ERIKA

97. Fonyód, Sándor utca 26.

(Somogy megye) Ró, H, Á
2000. november 27-én történt előzetes bejelentés nyomán a telken lakóházépítést megelőző földmunkára került sor. Ennek során egy addig ismeretlen korú temető csontvámaradványai kerültek elő. December 4-én leletmentést folytattunk. Folyamatos kiszállások és helyszínelések után 2001. április 23-án megkezdtük a kutatást a rendkívül nehéz terepen. A terület erősen sérült volt a többszörösen lefolytatott dózerolás, valamint földmunka miatt. Az 1970-es években végzett kocsma építkezése során is találhattak csontvázakat, amelyek bejelentés nélkül maradtak.

A nagyarányú helyi támogatással (2,5–3 millió Ft) elvégzett kutatómunkánk bizonyította, hogy a domb már a római korban (Kr. u. 4. század) lakott volt. Szürke korszó, sárgás tálka peremtöredéke, terra sigillata-jellegű töredék. Az enyhe lejtésű domb tetején és a Ny-i domboldalon is ledózerolták ezt a telepet, amelyre már rátemették egy későbbi temető Ny–K-i tájolású, nagyobb részben melléklet nélküli sírjait.

A viszonylag ép sírok a domb D-i szélén maradtak meg, valamint a Ny-i, az építkezések által alig sértett peremrészénél. Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag a kutatás során az alsó sírsorokat találtuk meg. A dombtetőn egy ásonyomnyira, míg a széleken 1 m-es mélységben kerültek elő. Rendkívül kemény, sárga agyagban voltak a sírok, és javarészt nem maradtak meg a sírfoltok. Éppen ezért teraszokra épülő szelvényssorral kutattuk végig a területet. Az előkerült 54 sír 9 sírsorra tagolódott.

Nagyobb létszámú és hosszabb ideig használt temetőről van szó, amely valószínűleg a teljes dombot betöltötte (lásd 7502/3., 7503., 7504/2., 7505/2., 7505/1., 7501/1., 7501/2., 7478., 7622/15. hrsz.). A sírsorok párhuzamosan húzódtak, bennük a Ny–K tájolású sírokkal. Sem koporsó, sem körben kőpakolást vagy téglanyomokat nem találtunk.

Több felnőtt korú, általában női csontváz mellett gyermek vagy serdülő korú csontváz maradványai is voltak. Ezek családi temetkezések lehettek. Több sírnál mind a két kart, vagy helyenként csak az egyiket, a deréknál keresztben helyezték el. Egymásra történő temetkezések a D-i részen (25. sírra a 29. sír), és a Ny-i részen (33. sírra a 43. sír) maradtak meg. Úgy tűnik, hogy a bolygatott és részben kirabolt sírokba egy szegény népesség temetkezett a 9–10. században.

Kilenc sírban találtunk mellékletet: bronzgyűrűk, bronzkarperec, vaskés, S-végű hajkarikák, különböző típusú gyöngyök, ezüst hajkarika (9–11. század). A 14. számú sírtól (koponyától) 3 m-re Ny-ra, és derékszögben É-ra ugyancsak 3 m-re egy földbe ástott korszó került elő. (A válltól fölfelé elvitte a dózerolás.) A római (4. századi) korszó közelében, tőle ÉK-re 3 m-re egy kutya-csontváz, míg a 14. sírtól (a lábtól) 3 m-re egy agyaras disznó csontmaradványát találtuk.

Ásatási területünk D-i szélén, a kerítés mellett, a kisajátítási kő közelében egy piros, vastag, nagyobb méretű és egy kisebb, vékony, hullámvonalas római kerámiát találtunk.

A dombtetőn feltárt temetőrész mellett húzott 50 cm széles és 1 m mély, É–D-i kutatóárok üres volt, ami azt bizonyította, hogy csupán a legalsó sírsorok maradtak meg. Munkánkat április 30-án fejeztük be.

A leletmentő ásatásunk során előkerült 54 síros 9–11. századi temetőrész átnyúlik a kerítéseken túl minden irányban a domb további területére.

Tekintettel arra, hogy Fonyódon egyedülálló módon két köznépi temető sírmaradványai is előkerültek 1 km-es körzetben, mindenképpen szükségesnek látszik a Sándor utcai 26-os domb még megmaradt további temetőrészeinek végleges levédése.

MAGYAR KÁLMÁN

98. Füzér, Vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú
Befejeztük az É-i palotaszárny pinchehelyiségeinek feltárását a vár pusztulását megelőző, 17. századi járőrszintig. A szárny korábban már részben feltárt Ny-i elemében, melyet a források alapján a Malompincével azonosíthatnak, igen kevés, döntően 17. századi leletanyag került elő a földes járőrszintet fedő, közel 3 m vastag köves omladékból. A szomszédos Kispincével közvetlen összeköttetésben nem álló téglalap alaprajzú pince bejárata a D-i fal tengelyében nyílt, de az ajtó szárkövei már hiányoztak. A DNy-i sarokban megtaláltuk a pince felett volt helyiség kandallójának ide zuhant élszedett, negyedköríves konzoljait. Újabb bizonyítékokat szereztünk arról, hogy mind a Malompince, mind pedig a felette állt egykori helyiség fafödém volt.

A Malompincével Ny felől szomszédos Kispince utolsó járőrszintjét már korábban átvágtuk két kutatóárral. Idén a K–Ny-i irányú kutatóárok eddig fel nem

tárt K-i szakaszát ástuk ki. Az árokban egy három rétegű, 14. századi kemence részletei kerültek napvilágra.

Viszonylag nagy területen sikerült eltávolítani az omladékot a Kispince és a Malompince előtti udvarszakaszról. A földes járósíntet faszenes égésréteg fedí, bizonyítékként annak, hogy a palotaszárny lakóterei előtt húzódo folyosó egykor fából készült. A ciszternától DNy-ra valószínűleg megtaláltuk a forrásokban emlegetett másik vízgyűjtőt, vagy kutat, de ennek pontos körvonalai egyelőre nem követhetőek.

Falkutatást végeztünk a kaputorony belsejében. Megállapítottuk, hogy a torony falai részben másodlagos kváderekből és kőfaragványokból állnak. A kőfaragványok között egy gótikus keresztosztás ablak szemöldöke is megtalálható. Ezek alapján módosítanunk kell a kaputoronynak még az 1977-es ásatás nyomán a 15. század első felére tett datálását, s úgy véljük, hogy az – a hozzá csatlakozó teljes ÉK-i épületszárnyal együtt – csak a 15–16. század fordulóján keletkezett.

A kapubástya elfalazásának közepén található nagy kiomlásban azonosítottuk egy aknaszerű tér, valamint a kaputoronyból ide vezető bűvönnyílás csekély maradványait. Ezeket keresztül lehetett egykor megközelíteni a kaputorony felől a bástya tetején álló Porházat.

Ismételten kitisztítottuk a kaputól a kaputoronyig vezető folyosó végén levő, 1977-ben már feltárt tömlőcöt is. Az alapozásokon tett megfigyelések alapján úgy véljük, hogy – az 1977-es következtetésekkel ellentétben – a tömlőc egykori járósíntje nem egy sziklagödörben volt, hanem a folyosóéval azonos szinten. Kizárhatóvá vált az is, hogy a tömlőcöt szilárd anyagú fallal választották le a folyosótól. Tapasztalataink szerint erre a célra csakis farekesztés szolgálhatott.

SIMON ZOLTÁN

99. Galgamácsa, belterület

(Pest megye) Kk, Kú

2001. július 3-án kapott, útbeszakadásról, üregekről szóló lakossági bejelentés nyomán július 9-én szemlét tartottunk több helyszínen.

Galgamácsán, a polgármesteri hivatal kertjében (az épületek mögött) – a Galgára lejtő domb felső részén – egy kb. 50 cm széles nyílás utal föld alatti üregre. A felszínről látható üregrészletek arra utalnak, hogy hasonló jelenségről van szó, mint a késő középkorból-kora újkorból ismert szűk szájú, alul hirtelen kiszélesedő, általában kiégetett oldalú gabonásvermek. Felülről úgy tűnik, hogy a kihasadásnál, amely a mai felszíntől kb. 1–1,5 m-re lehet, kb. 3 m széles lehetett a verem. Egyebet a beomlott föld miatt nem tudtunk megállapítani.

A galgamácsai római katolikus templomtól D-re lévő orvoslakás (volt plébániaépület) (MRT 13/3. k. 9/1. lh.) kertjében, az épület Ny-i vége mögött, kb. 3 m-re ugyancsak beszakadt a föld. Itt egy négyzetes alaprajzú (280×280 cm, magasság: 255 cm), kőből épített, téglá-

dongaboltozatos helyiséget figyeltünk meg. A K-i és a Ny-i zárófal kőből épült, a kőfal és a téglaboltozat közötti rést (valószínűleg az egykori zsaluzás helye) téglával töltötték ki. A helyiség boltvállig kőből épült, a kövek között agyag illetve gyenge habarcs van. A K-i oldalon 3 keskeny szellőző(?) szerű, felül elfalazott nyílás látható. A helyiség talán késő középkori. A beszakadás a helyiség egykori boltozati nyílása lehetett. Kváderköveket is láttunk az egykori nyílás szélén.

Az egykori plébániaépület alatt egy középkori jelleű pince helyezkedik el. Alapterülete kb. 12×5,5 m, magassága kb. 3,5 m. Két hosszanti fala a boltvállig kő, a dongaboltozata téglá. A zárófal kő, a kövek között agyag tölti ki. A jelenlegi pincelejárát késő középkori – kora újkori(?), fa lépcsőkkel. Ennek boltozata szegmentíves barokk téglaboltozat. Alatta helyezkedik el a kőfalú, téglá dongaboltozatos középkori lejáró. Mindkét lejárát aljában mécsesstartó látható. A középkori lejárát alsó részében megvan a kőkeret szárkövének a helye. A középkori lejárát fent elfalazott. A lejárát felső részének barokk szegmentíves boltozata van. A pince műszeres felmérésére későbbi időpontban visszatérni szándékozunk.

KULCSÁR VALÉRIA – MIKLÓS ZSUZSA

100. Gádoros, Érpárti-dűlő, fásor

(Békés megye) Sza, Á

2001. október 18-án helyszíni szemlét tartottam a lelőhelyen, ahol rendkívül rossz látási viszonyok uralkodtak. A tarló, s a szétszóródott szalmaszálak sok helyütt szinte teljesen meggátoltak minden vizsgálódási lehetőséget, s emellett a terület sűrűn borított volt muharal és csattanó tövissel. A lelőhely teljes kiterjedését ezek alapján pontosan megállapítani nem lehetett.

A lelőhely Gádoros ÉK-i csücskében található. Ny-i vége pontosan megállapítható, mivel ott a terület tárcsázott és vetett volt, ott nem találtunk cserepeket. A lelőhely Ny-i széle a megyehatártól 250–300 m-re húzódik. Egyúttal egybeesik a lelőhely Ny-i széle a térképen is jelölt, szénási-gádorosi határt képező öreg tölgyes K-i szélével is. Leleőhelyünk É-i széle a szénási-gádorosi határtól D-re, mintegy 200–250 m-re található.

A tanya adja a lelőhely D-i szélét. Cserepeket az ÉNy-DK-i irányú dombháton gyűjtöttünk, 150–200 m szélességben. DK-i széle a térképen is jelölt csatornával valószínűleg egybe is esik, azon túl nem mentünk. Találtunk egy nagyméretű, szabálytalan vörös homokkődarabot, attól nem messze egy friss rókakotorékban pedig III. Béla kephalosát.

A gyűjtött leletanyag szarmata és Árpád-kori kerámiából állt. Az Árpád-kori anyag a lelőhely egészén, foltokban sűrűsödött. A szarmata lelőhely kisebb kiterjedésű lehet, inkább a lelőhely DK-i részére koncentrálódva, sokkal intenzívebben jelentkezően.

A terepbejáráson részt vett Gyenge Antal, Kulcsár László, Farkas Csaba.

RÓZSA ZOLTÁN

101. Geresdlak határa

(Baranya megye) R, B, V, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyp miatt járhatatlan volt.

A falu *Petrus* nevű határrészében 4 őskori, bronzkori és vaskori lelőhelyet (19–22. lh.), az *Augeteiler* nevű határrészen három, egy római és két bronzkori (mészbe-tétes edények népe) településnyomot (23–25. lh.), a *Freuteiler* nevű határrészben nagy kiterjedésű, többre-tégű őskori (lengyeli kultúra, bronzkor) telep és temető nyo-mait (házak, gödrök, árkok) regisztráltuk (26–27. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményé-be kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

102. Göd, Bócsaújtelep

(MRT 9. k. I/6 lelőhely)

(Pest megye) Ró, N

A 2000-ben megindult ásataása során egy alaprajzi kitű-zés állapotában megakadt késő római erődépítkezés ma-radványai kerültek napvilágra. A Dunától 3 km távol-ságra, az alföldi sáncok belső vonala előtt 7 km-re, való-színűleg kvád területen fekvő nagyméretű erőd alap-rajzát a falak síkjába rakott keskeny kősorokkal rögzítet-ték a felszínen. Az erőd területén talált érmek és egy korábban talált, *Frigeridus dux*ot megnevező bélyeges téglá alapján a barbaricum építkezést I. Valentinianus rendelte el.

2001-ben a tavaly kutatóárokkaal átmetszett kör ala-kú torony teljes feltárására került sor. Várakozásainnak megfelelően a 10,5 m átmérőjű torony falának helyén nem 2–3 m vastag falakat, hanem egy szabályoskör alak-ban ásott 30 cm szélességű árkot, és abban a kiásott és visszatöltött homokba kötőanyag nélkül, szabálytalanul rakott köveket és ritkábban ép, gyakrabban töredékes római kori falazótéglákat találtunk. A körívben futó kő-sort belülről egy átlagosan 70 cm széles árok kíséri, amelybe építési törmelék nem került. Betöltése homo-gén barna homokból áll. A kősort és az azt kísérő árkot két helyen átmetszve kiderült, hogy a kör alakban futó kő-sor 30 cm széles árkát a kibontott felszíntől 1,2 m (a mai felszíntől mérve közel 2 m) mélyre leásták. A fel-tárt kő-sor alatt ezt az árkot elsősorban a kiásott homok-kal és egy-egy nagyobb kővel töltötték vissza. (Ennek tetejére rakták a sűrűn egymásra rakott kövekből és tég-latöredékekből álló körvonalat.) A falat belülről kísérő árok a mindössze egy lapát vagy ásó szélességű és arány-talanul – közel 2 m – mély árok kiásásában segíthetett. A köveket és téglatöredékeket kötőanyag nélkül rakták, ezért kérdéses, hogy honnan került a szántási rétegbe a

rengeteg szétszántott habarcsrög. A körív egy rövid sza-kasza mélyszántáskor szerencsésen a vele párhuzamo-san haladó két ekekés közé került, ezért viszonylag ma-gasan sértetlenül megőrződött. E szakasz felső kő-során habarccsal való leöntésnyomai mutatkoztak. Ugyancsak itt, a kő-sor felett szétfagyott és részben szétszántott vas-tag homogén habarcsréteget találtunk. Mindez arra utal, hogy a kötőanyag nélkül rakott kő-sor tetejét a körív tel-jes hosszában eredetileg habarccsal leöntötték. Ebbe a habarcsba ágyazhatták egy sor szélességben azokat a másfél láb méretű (*sesquipedalis*), pontosan 30 cm szé-les falazótéglákat, amelyek töredékei nagy számban ke-rültek elő a szántási rétegből. Több helyen két, kő-sor tetejéről leszántott falazótégla színükön érintkezve fe-küdt egymáson. Ez azt bizonyítja, hogy a másfél láb mé-retű, 30 cm-es szabványszélességben gyártott falazótég-lákat minimum két, egymás tetejére kötésbe rakott sor-ba helyezték a habarccsal leöntött, körívet kirajzoló ugyancsak 30 cm (1 római láb) széles kő-sor tetejére.

Mindez aligha értelmezhető egy megépült késő ró-mai erőd tornyának falaként. A 7. szelvénybe eső körív-ből – ott ahol az erőd falnak kellene a toronyhoz csatla-koznia – két párhuzamos, egymástól 2,8 m távolságra futó kő-sor indul ki DK-i irányba. A toronytól ezért DK-i irányban, egymástól nagyobb távolságra további há-rom – a párhuzamosan futó kősorok feltételezett vona-lát metsző – kutatóárokot húztunk, amelyek mindegyi-kében ugyancsak megtaláltuk az egymástól 2,7–2,8 m-re futó kövekkel és gyakran élükre állított téglákkal meg-jelölt két párhuzamos sávot. Az egyik kutatóárokban a kövekkel és téglatöredékekkel kirakott sort több mint 7 m hosszan sikerült követnünk. (A párhuzamos kősorok számára ásott árkok sekélyebbek, nincsenek olyan mély-re ásva, mint a tornyok esetében. A köveket és a tégla-töredékeket sem rakták olyan gondosan és szorosan egy-más mellé.) Vonalukat összekötve kiderült, hogy a pár-huzamos kősorok nem egyenesen futnak, hanem eny-he ívet rajzolnak ki. Pontosán azt a vonalat követik te-hát, ahol – a légi fotók alapján – normál esetben egy közel három méter vastag erőd falat kellett volna feltár-nunk.

A feltárt szokatlan jelenségre csak egyetlen magya-rázatot adható: a tervezett erőd sohasem épült fel, az épít-kezés megakadt a tornyok és a falak helyének a kitűzé-sekor. Az objektum nagysága miatt várhatóan hosszabb ideig (legfeljebb egy, belső épületekkel talán két évig) elhúzódó munkálatok miatt szükség lehetett arra, hogy az erőd hadmérnökök által kitűzött alaprajzát a felszí-nen rögzítsék – elkerülendő az újbóli kimérésből követ-kező pontatlanságokat –, 30 cm szélességben lerakott kövekkel és téglatöredékekkel tartósan, szétrombolha-tatlanul megjelöljék.

Az építkezés az alaprajz főbb szerkesztési pontjai-nak meghatározásával kezdődött. Elsőként a kör alakú tornyok középpontját mérték be és jelölték meg mélyre leütött 30 cm átmérőjű cölöpökkel. Ezekből kiszerkesz-tették a 10,5 m átmérőjű tornyok külső falsíkjának a vo-

nalát, amelyet 30 cm széles és 1,5 m mély árok kiásásával, majd ebbe kövek és téglatöredékek berakásával tartósan, szétrombolhatatlanul megjelöltek. Erre habarcsot öntöttek és két sor, kötésbe rakott, másfél láb méretű falazótéglákat helyeztek. Csak ezután került sor a toronyokat összekötő ívelt falszakaszok kitűzésére, amelynek külső és belső falsíkját egymástól 2,8 m távolságra, párhuzamosan lerakott kövekkel vagy élükre állított téglatöredékekkel rögzítettek. (A torony belsejében nem került elő belső falsíkot kijelölő kősor, ezért annak belsejét az alapozás szintjén öntött falazással teljesen ki akarták tölteni.) A következő lépés lett volna az alapok kiásása, amelyet a falvonulatok síkját kijelölő kősorok között levő föld kitermelésével végeztek volna el. Az ovális alaprajzú, fal síkjába illeszkedő kör alakú oldal-tornyokkal erősített katonai objektum – ha felépül – 400×290m-es nagyságával a barbaricum egyik legnagyobb erődje lett volna.

Az ásatáson előkerült leletanyag – egyetlen kerámia oldaltöredéken kívül – OF AR MAXENTI A VIN, OF ARN MAXENTI ARP, OF AR BONO MAG, LEG X G MAG DALMATIUS, LEG X G MAG SATVRNINUS bélyeges falazótéglákból áll. Az egyik téglán római kurzív felirat is olvasható.

Az erőd nagy valószínűséggel azonos az Ammianus Marcellinus által említett, I. Valentinianus-kori, Frigeridus dux hivatali ideje alatt kvád földön megkezdett, de soha be nem fejezett nagyméretű munimentummal (Amm. Marc., XXIX 6, 1–16; XXX 5–6), amely az oly sok bonyodalmat – többek között egy tehetséges tiszt, Frigeridus hivatalvesztését, udvari intrikát, a kvádok királyának, Gabiniusnak a meggyilkolását, háborút és áttételesen a császár halálát – okozta. Az építkezés Ammianus Marcellinus beszámolója alapján Kr. u. 373-ban kezdődhetett, amelyet nem sokkal kitűzésének megkezdése után Frigeridus dux leállított. A munkálatokat Marcellianus dux legkésőbb Kr. u. 374 tavaszán, kora nyarán ismét beindította. Az újra kezdett építkezést a Kr. u. 374/375 év háborús eseményei majd a császár halála véglegesen megszakították. Az elvégzett kitűzési munkálatok összességében mindössze néhány hetet vehettek igénybe.

Az ásatás legérdekesebb leletét egy római kori, Duna felé lejtő, vízelvezető árok rejtette. A meredek falú, lapos fenekű árok közvetlenül ÉK-re a feltárt kör alakú toronytól, DK–ÉNy irányú vonalban fut, majd É felé enyhén elkanyarodik. Ennek az ároknak a legaljáról néhány poncolt pikkelymintás aranyozott ezüst hun vagy alán lemeztöredék került elő, amelyek fölé – talán nem véletlenül – először ép és töredékes római téglákat majd kisebb köveket dobáltak. (A nagyszámú ép, bélyeges másfél láb méretű téglát valószínűleg a kör alakú torony külső falsíkját kijelölő kősor tetejéről szedték le és dobták az árok toronyhoz legközelebb fekvő szakaszába. Ugyancsak a torony falvonulatát kijelölő kősorból, közvetlenül a leemelt téglák alól származhatnak a betöltés tetején talált kisebb kődarabok is. Az erőd építésénél

közül közel fél évszázaddal későbbre keltezhető lemez – a poncolt pikkelymotívumok nagy mérete és a melllette előkerült lócsontok alapján – nem egy hun vagy alán kardhüvelyt, hanem inkább egy nyeregkápát vagy nyeregdeszkát borító lemez lehetett, amely talán egy hun harcos kifosztott halotti áldozatának részét képezte, amelyet a halotti lakoma helyszínéhez közel rejthettek el. Valószínűbb azonban egy bolygatott, kirabolt lósír feltételezése, mivel csak nyeregborító lemezek, valamint a gödörbe töltött építési törmelék között néhány lócsont töredéke került elő. A hun és alán lósírokba a felszerelt harci ménekkel együtt, azok hátán általában a poncolt pikkelymintás fémlemezekkel díszített nyeret is eltemették.

MRÁV ZSOLT

103. Gyál, Némedi-szőlő

(Pest megye) I

2001. március és április hónapokban a Nemzeti Autópálya Rt. megbízásából terepbejárást végeztünk az M0 autópályán M5–M1 autópályák közti, 31 km hosszúságú szakaszán. A terepbejárásra a meglévő autópályán nyomvonalának bővítése, illetve az 51-es út és az M5 autópálya közötti új nyomvonalszakasz tervezése miatt volt szükség.

A Némedi-szőlő területén, a Rózsa-kúti dűlőben egy 400×330 m kiterjedésű, ismeretlen korú, valószínűleg település nyomait találtuk (M0 PM 001 sz. lh.).

Munkatársak: Terei György, Endrődi Anna, Horváth M. Attila, Szilas Gábor, Reményi László, Horváth L. András, Kovács Eszter, Magyar Károly, Lassányi Gábor, Kárpáti Zoltán, Busi György, Zsidi Paula.

BENCZE ZOLTÁN

104. Gyál határa

(Pest megye) U, B, Szk, Sza, A, Á, Kk

Az M0 autópálya nyomvonalán, az M5 autópálya és Vecsés közigazgatási határa közötti kb. 5 kilométeres szakaszon összesen 21 munkanap alatt végeztünk régészeti terepbejárást. A terület növényzettel erősen fedett volt, ami megnehezítette, lassította munkánkat, sőt az egyes régészeti lelőhelyek intenzitásának megítélését is negatívan befolyásolta. Ezen a gyáli autópályaszakaszon egy nagyobb és egy kisebb csomópont épül, mindkettő érint régészeti lelőhelyet. A terepbejárások során összesen 11 régészeti lelőhelyről gyűjtöttünk értékelhető leletanyagot, illetve információt. Közülük 9 korábban is ismert volt, kiterjedésükkel kapcsolatban viszont bővíteni tudtuk ismereteinket.

A vizsgált szakasz lelőhelyei közül teljes feltárára javasolom a 3. (Árpád-kori település), a 7/a (szkíta település), 8–9/a (bronzkori és szarmata település), 9. (szkíta és szarmata település), 10. (újkorai, szarmata, avar, Árpád-kori és késő középkori település), 11. (Árpád-kori település) és a 22. (késő bronzkori, szarmata és Árpád-kori település) sz. lelőhelyeket. További öt lelőhelynek

(7., 13., 14., 23x, 24. sz.) a szondázó kutatását tartom célszerűnek.

A leletek a nagykőrösi Arany János Múzeumba kerültek.

Munkatárs: Tari Edit.

SIMON LÁSZLÓ

105. Gyirmót, Borsó-dűlő, homokbánya

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, LT, Ró, N, Á

A 2000-ben a Borsó-dűlőben nyitott homokbánya ki-termelését újabb 1 ha felületen folytatni tervezték, ezért szükségessé vált a terület feltárása, amely közvetlenül kapcsolódik a már eddig megkutatottakhoz. A humuszolás során kiderült, hogy az ebben az ásatási szezonban ásatásrakijelölt területen, amely a homokdomb D-DK-i oldala, az évezredek alatt a természetes erózió következtében mintegy 1,5 m vastag feltöltődés alakult ki. 2001. április 2. és november 25. között összesen 450 objektumot tártunk fel a 2 ha területen, a 7 régészeti időszakhoz kapcsolható objektumok száma összesen 750 (ebből 71 római és 14 kelta földbe mélyített ház).

A homokdomb platóján egy kis területen még kerültek elő a tavalyi megtalált neolit, dunántúli vonaldíszes kultúra teleprészhez kapcsolódó gödrök, kevés számú kerámia leletanyaggal, míg a mélyebben fekvő rétegekben már nem talákoztunk ide köthető leletekkel.

Területünkön új korszakként a kora bronzkori Kisapostag-kultúra nagyméretű (feltehetően települést kerítő) árkának egy szakaszát és nagyméretű tárológödreit tártuk fel gazdag leletanyaggal. Ugyancsak új korszakként jelent meg a halomsíros kultúra, amelynek kerámia és fém leletanyagát a terület középső részén lévő mélyebb területen felhalmozódott humuszrétegben gyűjtöttük. Feltehetőleg a domb tetején és oldalán lévő egykori telep (temető?) „leomosódott” az uralkodó szélirány által állandó erózióknak kitétt területről a nagyon erős lejtésű domboldal aljában, és itt már objektumok nélkül, a felszíntől számítva 1 m mélységben, rétegben tudtuk ezeket összegyűjteni.

A kelta időszakból (LT C-D) 4 újabb téglalap alakú, földbe ásott gödörház-építmény, valamint egy kis edényégető kemence maradványa került elő sok kerámiatöredékekkel.

A tavaly megismert római kori falu (2-4. század) eddig 46 téglalap alakú, 2-3 cölöpös tartószerkezetű, földbe ásott házépítményéhez még 24 hasonlót találtunk, ezzel a római kori telepből 71 ház került eddig feltárássra. A falut a 3. században tűzvész pusztíthatta, ennek nyomait a házak betöltését képező vastag hamuréteg jelzi. A leletanyag nagy része kerámia, valamint mezőgazdasági szerszámok maradványai.

A feltárt terület középső részén előkerült egy magányos 7. századi sír; a 10 év körüli gyermek melléklete bronz karikagyűrű és néhány pasztagyöngy volt.

Az idei feltárási felületen megnőtt az Árpád-kori objektumok száma, a 3 földbe mélyített, közel téglalap ala-

kú, kisméretű házikó (egyikben kövekből rakott kemence maradványaival) mellett földbe mélyített, úgynevezett aknakemencék, és két kút, összesen 64 objektum vált ismertté.

A bánya várhatóan elhordásra kerülő területét teljes mértékben feltártuk, és az ásatási felülethez kapcsolódó szántóterületek bejárása során megállapítottuk, hogy még legalább 4 ha területen folytatódnak a római kori és kelta települések nyomai, melyek szerint a már eddig megismert falvak jóval nagyobbak lehetnek.

M. EGRY ILDIKÓ

106. Györe, Pap-földek

(Tolna megye) B

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Őcsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A falu K-i szélén lévő lelőhelyet egykor kettős árok övezte, de ez csak légi fotón látható. Most az egész terület, ami sok kis parcellából áll, szántás. A friss boronálás miatt a felszínen kevés lelet fordult elő. A légi fotón látható erődítésnyom a földön nem látható, eszerint teljesen szétszántották. A felvételen a szántásban a talaj sötét színe utal az árkokra, hóban pedig halványszürke csíkok jelzik az erődítést.

MIKLÓS ZSUZSA

107. Győr, Bástya utca 34.

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á

Győr régészeti védelem alatt álló történelmi belvárosa területén a Bástya u. 34. (egykor 32-34.) 6752 hrsz. területén építkezést megelőző régészeti feltárást végeztünk 2001. augusztus 1. és szeptember 13. között. A 268 m²-nyi területből korábbi pincék megsemmisítettek 150 m²-nyi területet, a maradék 118 m² nagy részét is újkori beásások (csatornák, vízelnyelők, újkori kút, gödrök) bolygatták.

Ennek ellenére sikerült a telken egy középkori süttőkemencét feltárunk. Formáját és technikáját tekintve Árpád-korinak gondoljuk, a belőle előkerülő két kis jellegtelen középkori edényoldal-töredék pontosabb meghatározását nem teszi lehetővé.

A római korból 2 jól elkülöníthető építési periódust tudunk dokumentálni. A korábbi, 1. század végére-2. század elejére keltezhető időszakból egy gerenda-alapárkos, cölöpszerkezetű építmény K-i részét tudtuk megfigyelni a pincék által bolygatott területen.

A későbbi, feltehetőleg a 3. század elején épült kőfalú épület alapfalait jórészt kitermelték, nagyon csekély maradványai erős mézshabarccsal szabálytalan kövekből rakott falat mutattak. A kiszedett falakból rekonstruálható alaprajz: kavicsozott központi udvar kö-

rül futó folyosóról nyíló helyiségek (kettőt ismertünk meg), amelyeket jó minőségű fehér mészapadlóval burkoltak. A padlószint alatt korábbi gödörből előkerült leletanyag a mészapadló 2. század végi–3. század eleji korhatározását támogatja.

T. SZŐNYI ESZTER

108. Győr, Ménfőcsanak, Széles-földek, Pápai-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ó, Ró

Nagyfeszültségű távvezeték szakasz építése már korábbi ásásokból ismert régészeti lelőhelyeket is érintett.

A győri kivezető szakaszon levő 35–38-as oszlophelyek előzetes kihumuszolását kértük, hogy az ismert lelőhelyek kiterjedését regisztrálni tudjuk. A 2001. augusztus 22–27. között végzett munka során a 35. számú oszlophely üresnek bizonyult, a 36. számú oszlophely újkori árkokkal bolygatott, régészeti objektumot nem tartalmazott, a 37. számú oszlophely korábbi anyagkitermelő gödrökkel bolygatott, leletanyag nem volt benne. A 38. számú oszlophely 7×7 m-es kihumuszolt területén egy keskeny római kori árok és egy őskori ívelt aljú gödör feltjét regisztráltuk majd kibontottuk. Néhány kerámiatöredéken kívül, amelyek datálták az objektumokat, más leletanyagot nem találtunk. A környéket bejárva nagy mennyiségű cserepet gyűjtöttünk, amelyek arra utalnak, hogy az autópálya É-i oldalán fekvő 011014/19. hrsz. terület az őskortól a középkorig lakott volt.

M. EGRY ILDIKÓ

109. Gyula, Gábor Áron utca 12.

(Békés megye) Kk

2002. február 27-én értesítést kapott a gyulai Erkel Ferenc Múzeum, hogy a fenti telken egy épülő lakóház kéményalapozásának kiásása során emberi csontvázat találtak.

A Gábor Áron utca a település K-i részén helyezkedik el, a középkori téglavárat ÉK felől övező Nagyrómanváros K-i részén. A 12. szám az utca ÉK-i oldalán, a román tannyelvű oktatási központhoz vezető kis zug sarkán található. A régi típusú hagyományos parasztház udvarában épül egy új lakóház. A ház K-i, szélő helyiségének közepén kb. 70 cm-es mélységben az ásó a koponyába ütközött, amelyet részben össze is tört. Elmondás szerint a csontok fölötti talajrétegben további csonttöredékeket, cserepeket tégladarabokat is megfigyeltek.

A helyszíni szemle alkalmával látható volt, hogy a gödörben egy bal oldalára billent koponya fekszik, és egy kulcsont is látszott, talán in situ helyzetben. A csontváz medencetájékán egy kb. 80×60 cm-es beton-alapozás feküdt, amely a felszíntől legalább 90 cm-es mélységű lehet. A sír kibontásának befejezésére és dokumentálására másnap, február 28-án került sor. A sír feltja nem volt megfigyelhető. A sír alján, egy háton fek-

vő, nyújtott helyzetű, feltehetőleg többszörösen bolygatott csontváz feküdt. A koponya bal oldalára fordult, darabokra tört, az állkapocs lecsúszott és szintén összetört. A jobb kar könyökben behajlítva, a váz jobb oldalán feküdt, a bal kar teljesen hiányzott. A kulcsontok, a lapockacsontok és a bordák mindkét oldalon épek voltak, a csontok igen jó megtartásúnak bizonyultak. A vázat a medence tájékán egy korábbi kéményalapozás bentöntömbje vágta el. Feltehető, hogy a 12 évvel korábbi alapozási munkák során már megtalálták a csontváz medencétől lefelé eső részét, és a helyére öntötték az alapozás betonját. A koponya bal oldalán egy vastag állatcsont feküdt, feltehetőleg másodlagos helyzetben, hiszen ezen az oldalon a csontváz karja is hiányzott. Tájolása: ÉNy 43°. A sír felszíntől mért mélysége 78 cm. Melléklete nem volt. A csontváz közeléből néhány késő középkori és újkori edénytöredék, tégl- és habarcsdarab is előkerült, ám ezek inkább azt jelzik, hogy a terület többször átforgatott volt, a csontvázon megfigyelhető bolygatások nyomai is a korábbi földmunkák során letkeztek.

LISKA ANDRÁS

110. Gyula, Katolikus plébániahivatal

(Békés megye) Kk, Kú

2001. február 19-én helyszíni szemlét tartottunk Gyulán a katolikus plébániahivatal udvarán, ahol szennyvízakna kiásása során középkori leletek kerültek elő. A szennyvízakna közelében egy újabb árokszakasz kiásására került sor 2001. májusában, újabb régészeti leletekre bukkantak. A kedvezőtlen időjárás miatt a szennyvízvezeték építésének munkálatait akkor nem folytatták, később viszont újabb földmunkákat terveznek a területen, ezért indokolt volt a plébánia udvarának és pincéjének területén egy kisebb leletmentés folytatása, részben a földmunkával érintett részekben.

A három napot igénylő leletmentés (2001. március 28–30.) megkezdésekor kijelöltük a megkutatandó területet. A plébánia udvarán kettő, a plébánia pincéjében pedig egy kutatóárkot ástunk, ezzel kb. 35 m²-nyi területet tártunk fel. A kutatóárkok metszetalain jól követhető feltöltési rétegeket figyeltünk meg, összesen 14 objektumot sikerült dokumentálni, amelyek kizárólag késő középkori, illetve 18. századi agyaggyerő, és hulladékgödörök, valamint cölöplyukak voltak. Az előkerült leletanyagnak csak egy kisebb része származott a feltárt objektumokból, többségük a jól megfigyelhető, igen vastag 19–20. századi feltöltés különböző rétegeiből került napvilágra. A kerámia nagyobb része 16–17. századi, esetleg valamivel korábbi, kisebbik hányada 18–19. századi, változatos anyag. Kevés vaseszköz, kapa, épületvasalások, szögek, valamint üvegtárgyak töredékei színesítik a leletanyagot, a jelentős mennyiségű állatcsont mellett. Külön említést érdemel egy pelikánt ábrázoló, késő középkori kályhacsempe.

LISKA ANDRÁS

111. Gyula, Vár

(Békés megye) Kk, Tő

2001 őszén az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából újabb régészeti kutatásokat végeztünk a gyulai várban. Ez egyrészt a vár földszinti belső tereinek teljes feltárását jelentette – ugyanis az itt tervezett átlag 40 cm-es szintsüllyesztés épp az 1957–1960 között még Parádi Nándor, majd 1992–1995 között általunk kutatóárkokkal meghatározott kultúrrejtegeket semmisítette volna meg –; másrészt az emeleten a boltozati feltöltések vizsgálatát, mivel azok kitermelése ugyancsak szerepelt a helyreállítás műszaki célkitűzései között. Feladatunk volt emellett az elmúlt több, mint tíz évben már többször vizsgált falazatjelenségek átfogó értékelése, ezen jelentős profán épületünk középkori részeinek minél alaposabb – de teljessé csak elméletileg tehető – megismerése érdekében. Végül kutatási programunkban szerepelt még egy, az 1997. évi feltárás során elmaradt feladat is, mégpedig a várépület ÉNy-i homlokzata előtti árnyékszékakna részleges kibontása.

A több mint egy hónapos munka során lényegében sikerült elvégeznünk összesen hét térben a várépítéssel kapcsolatos szintkiegyenlítő agyagfeltöltésre hordott, illetve lerakódott összes réteg módszeres feltárását, alapos vizsgálatát és további négy térben részleges eltávolítását. Ez utóbbiaknál a kutatás mélységét egyrészt a rétegek modern jellege, másrészt az előírányzott szintsüllyesztés mértéke határozta meg, továbbá az a tény, hogy csak jelentős falazatbontással lett volna elvégezhető a maximális feltárás. Két térben nem dolgoztunk, itt ugyanis a jelenlegi funkció (elektromos kapcsolótér) és a feltételezhető korábbi jelentős rétegpusztítás (WC csoport kiépítése) tette lehetetlenné, indokolatlanná a munkát.

Mindezek alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a vár belső tereiben a középkorban közel azonos magasságban volt a járószint, s ez részben téglapadló, részben kemény, agyagos felület lehetett. Bizonyára a vár 1. középkori építési periódusára lehetett jellemző a téglapadló, később már csak egyszerű megoldást alkalmazhattak. Sok esetben azonban csupán olyan jelentős újabb kori szintsüllyesztést rögzíthettünk, amely tönkretett minden korábbi réteget. A többségükben már a török hódoltság utáni időre tehető különböző kisebb beásásokat, cölöplyukakat és téglaeépítményeket leszámítva végül is nem kerültek elő olyan leletek, amelyek hozzásegíthettek volna bennünket e középkori terek pontosabb funkciójának meghatározásához, sőt, ez még a 18–19. század vonatkozásában sem volt mindig lehetséges. Fontos eredmény ugyanakkor egy már korábban meghatározott középkori osztófal, illetve elfalazott ajtajának, kőkeret fészkének és kőküszöbének feltárása a várépület ÉK-i sarkát elfoglaló, ismeretlen rendeltetésű 18–19. századi építményen belül. Emellett pontosítani tudtuk a további nyílásokra vonatkozó megfigyeléseinket is.

Az emeleten végzett boltozatkutatókorkor kiderült, hogy a vár 2. és 3. középkori építési periódusában a

boltvállak fölé általában nem törmelékes betöltés, hanem – legalábbis a felső részen – tömör téglafal került, amely talán padlóként is szolgált. Az 1. középkori periódusból ránk maradt három boltozat közül csupán kettőnél találtunk törmelékes feltöltést a bolthátakon, ezek Ny-i részén azonban már nem az építés korából, hanem a török foglalás (1566) utáni időszakból származott. Végül törmelékfeltöltés volt az egyetlen 18. századi csehsüvegboltozat felett is, a vár DNy-i sarokterében.

Az inkább csak ellenőrző jellegű falkutatás nem hozott lényegesen új eredményeket, bár a 2. középkori periódusból származó két, egykor faburkolatos tér vizsgálata tovább pontosíthatta egykori formájukra vonatkozó korábbi megfigyeléseinket. Az árnyékszékakna rétegsora ugyanakkor jelentős hódoltság kori leletanyagot eredményezett.

FELD ISTVÁN – GERELYES IBOLYA

112. Gyula határa

(Békés megye) Ő, Szk, Sza, Á

A Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága 2001. október 3. és 31. között végzett régészeti terepbejárást, ami a 44. sz. főút Gyula és Békéscsaba közötti szakaszának tervezett kiszélesítése miatt vált szükségessé. A két település között, a 125,449 és a 134,470 kilométerszelvények között több mint 9 kilométer hosszúságban jártuk be a nyomvonalat.

Az 59. sz. lelőhely területén bolygatatlan őskori, a 72. sz. lelőhelyen bolygatatlan szarmata, a 425. sz. lelőhely területén bolygatatlan szkíta- és Árpád-kori, a 483. és 503. sz. lelőhelyen őskori, az 511. lelőhelyen őskori és Árpád-kori, az 512. lelőhelyen Árpád-kori telep nyomait regisztráltuk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál régészek, Demcsák Ildikó, Kékegyi Dorottya, Kollárovskyné Zsilinszki Éva, Zahoránné Sajti Erzsébet ásatási technikusok.

GYUCHA ATTILA

113. Gyulakeszi, Esterházy-kúria

(Veszprém megye) Kk, Ű

A falu D-i részén, a település határát is képező patak partján fekszik az Esterházy-kúria L-alakú, csak műemlékileg védett épülete.

2001-ben az évekig üresen állt épületet az új tulajdonos fel kívánta újítani. Ezt megelőzően az Országos Műemlékvédelmi Hivatal területi felügyelője előírta az épület falkutatását. A történeti- és falkutatás során bebizonyosodott, hogy az épület első periódusa a földszint DK-i szélső helyisége. Ez elválik az épület többi részétől, és a későbbi periódusok vakolatánál korábbi homlokzati meszelés takarja. Az írott források az 1700-as évek első negyedében ezen a helyen említik a Gyulaffy család „fortalicium” módjára épült romos kúriáját. Felte-

hetően ennek maradványai épültek bele a későbbi intézői lak épületébe.

A 2. periódus során az 1740–50-es években épült meg a teljes L-alakú földszinti szárny, amikor az új birtokosok itt uradalmi központot hoztak létre. Az épület feltehetően sosem funkcionált nemesi lakóhelyként, intézői lakásként, az uradalom központi reprezentatívabb épülete volt.

A főhomlokzaton feltártuk a barokk építészeti architektúrát, lizénák közötti tükrökben szalagkeretes ablakokat.

A teljes emelet 19. századi ráépítés. A folyosón 19. századi festés nyoma került elő. Az épülettől D-re több melléképület maradványa feküdt, ezek a barokk épülethez tartoztak. A pataktúlsó oldalán az épület 18. századi földszintes kiépülésével egykorú park terület el.

KOPPÁNY ANDRÁS

114. Hajdúszoboszló, Árkos-halom

(Hajdú-Bihar megye) Sza

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága az elnyert 500 000 Ft vissza nem térítendő pénzügyi támogatást gépi földmunka végzésére használta fel. 2001. május 21. és augusztus 15. között végzett régészeti feltárás célja egyrészt a honfoglalás- és Árpád-kori temető lehatárolása, másodsorban pedig a rézkori alaptemetkezés megkeresése volt. Összesen két sír került elő, mindkettő a császárkori szarmata korszakba sorolható. Az előkerült fibulák típusa alapján a temetkezések kora a 2. század.

A feltárások során sem további sírok, sem az Árkos-halom mellett lévő 12–15. századi falu újabb objektumai nem kerültek elő. Kalicz Nándor az ásatást megtekintve osztotta azon elképzelésemet, hogy a kutatott területen az alaptemetkezést nagy valószínűséggel azért nem leltük meg, mert a kurgán másik oldalába beásott 12. sz. végi–13. századi Árpád-kori tégláégető megsemmisíthette azt, a 10–11. századi temető egy részével együtt. Így az Árkos-halom lelőhely feltárását befejeztnak nyilváníthatjuk.

Konzulens: Kalicz Nándor.

M. NEPPER IBOLYA

115. Hajdúszovát, Cenzus-föld

(Hajdú-Bihar megye) Ő, N?

2001. június 16-án az alföldi újkőkori tellek légi régészeti kutatása során Hajdúszovát délkeleti határában, a településtől 2 km-re, a Cenzus-föld egyik keskeny parcellájában, az őszi vetésű gabonában, kb. 100×50m-es területen, negatív növényzeti elszíneződéseket észleltünk. A körárkos temető kisebb részlete (legalább 2 sír) az őskorra, vagy a népvándorlás korra keltezhető.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

116. Harc, Janya-puszt, Nagy-dűlő

(Tolna megye) Á, Kk

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Ócsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A falutól ÉK-re, a Sió-parton levő lelőhelyet 2000. június 22-én légi fotóztam. Az érett búzában egy gótikus, sokszögzáródású szentélyű, támpilléres templom alaprajza, és attól kissé Ny-ra egy épületegyüttes körvonalai bontakoztak ki.

A 2001. évi terepbejáráskor ez a terület szépen el-munkált, az esőtől nedves volt. A templom és a település a Sió Ny-i partján, az ártérből kiemelkedő dombokon helyezkedik el. A templom és az épületegyüttes a legmagasabb dombon található. Helyüket világos, törmelékes folt jelzi. A templom törmelékdombjára jól elkülönül az épületegyüttestől. A két folt együtt kb. 50×50 m kiterjedésű. A templomnál téglá- és mészkődarabok hevernek a felszínen. Embercsontot nem találtam. Itt csak kevés edénytöredék fordult elő. Az épületegyüttesnél viszont sok a lelet. Sok az osztrák fazékperem, találtam két mázas kályhacsempe-töredéket, néhány tál- illetve pohár alakú kályhaszem-töredéket, bogrács-töredékeket, vörös és fehér, késő középkori edénytöredékeket.

A lelőhely többi részén is elég sok a cserép (Árpád-kortól késő középkorig). A törmelékes foltól kissé délre egy kettős kónikus üvegpalack peremtöredéke került elő. A lelőhely kiterjedése kb. 500×300 m.

MIKLÓS ZSUZSA

117. Hatvan határa

(Heves megye) B, V, Sza, A, Kö

Hatvan északi határában kiterjedt beruházásra, lakó- és ipari park építésére kerül sor, aminek során régészeti lelőhelyek is veszélybe kerülhetnek. Hatvan területéről – annak topográfiai elhelyezkedéséből és domborzatából sejthető jelentőségéhez képest – eddig csak kis számban ismertek régészeti lelőhelyek. 2001. február 19–29. között terepbejárást végeztünk a város északi külterületén.

A munka során 31, döntő többségében új régészeti lelőhelyet sikerült leírunk, emellett rögzítettünk néhány, a Dobó István Vármúzeum adattárában már szereplő, de pontosan nem leírt „régí” lelőhelyet. A leletanyag döntő többségét a bronzkor (hatvani kultúra) (cserepek, kő jogarfej, kauri) adta, de – különösen a Zagyva mentén – jelentősnek mondható a római császárkori szarmataanyag (cserepek, fibula, terra sigillata, karneol- és üvegyöngyök) is. Néhány lelőhelyen vaskori, népvándorlás kori (avar) és középkori emlékanyagot is regisztráltunk, kiugró viszont az Árpád-kori anyag szinte teljes hiánya illetve a fémszegénység.

A terepbejáráson részt vett: Ács Csilla, Domboróczi László, Fodor László (Dobó István Vármúzeum), Papp

Nóra (Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság). A költségeket teljes mértékben a KÖI fedezte, a leletanyag a Dobó István Vármúzeum gyűjteményébe került.

VÁRADI ADÉL – PASZTERNÁK ISTVÁN

118. Hévíz, Attila út

(MRT 1. k. 17/7. lh.)

(Veszprém megye) U, R, B, V, LT, Ró

A Hévíz 67/4 hrsz. terület, ahol az önkormányzat lakótelepet kíván építeni ismert régészeti lelőhely. Magán az építési területen és közvetlen környékén már korábban is folyt kutatás, amely során római kőépületek részletei kerültek elő.

A csaknem 35 000 m² felületen 102 jelenséget tártunk fel, többségükben gödröket és cölöplyukakat, de találtunk kőépületeket, árkokat, tűzhelyeket, kutat és sírokat is. A legkorábbiak a dunántúli vonaldíszes kultúra keszthelyi csoportjának leletei különböző hulladék-gödrökből. Ezt követően a lengyeli kultúra és a Balaton-Lasinja kultúra időszakában is lakott volt a terület. A késő bronzkor kezdetére (B-B2), a legelső halomsíros támadás időszakára keltezhető objektumok feltehetően temetkezések voltak. Két urnás temetkezés köthető a kora vaskor népéhez (Ha-C). Három Ny-K tájolású melléklet nélküli csontváz korát majd csak a C14 vizsgálatok segíthetnek meghatározni. A késő vaskor legutolsó periódusában (LT-D) ismét lakottá vált a terület. Az itt élők megérhették a római hódítást.

A lelőhely a császárkorban, az 1-5. században volt a legintenzívebben lakott. Ezen belül a legtöbb objektum a korai császárkorban, a markomann háborút megelőzően volt használatban. Erre az időszakra keltezhető az a több periódusú, hatalmas, 23 m széles, átriumos kőépület, amelynek 466 m²-nyi része esik területünkre. A szomszédos területeken nyitott kutatóárkok alapján az utolsó periódusában az épület alapterülete csaknem elérte az 1000 m²-t. A falak jó állapotúak, egyes helyiségekben megmaradt a terrazzo padló is. Egy másik nagy kőépületnek csak a D-i vége nyúlt be a területbe, egy kb. 15 m átmérőjű apszis alapozásának legelső kőorát tudtuk rögzíteni. Egy harmadik kőépületnek csak két fala maradt meg részben, alaprajza, kiterjedése nem tisztázható. A deszkával bélelt kút, és a tűzhelyek többsége is kora császárkori. A területen egyetlen meghatározó érmet találtunk (II. Konstantin kisbronz). Az 5. század – szürke, besimított díszű kerámia – után a Karoling-kori településnek délebbre volt a centruma, egy nagyobb, paliszádfallal övezett területnek csak a sarkát sikerült feltárni.

Az ásatáson közreműködött Straub Péter régész.

MÜLLER RÓBERT

119. Himesháza határa

(Baranya megye) Ő

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.-

május 11. és október 8-18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

A falu *Aszfelder* nevű határrészében két nagy kiterjedésű, őskori lelőhelyet regisztráltunk (17-18. lh.), amelyek nem kizárt, hogy valójában összetartoznak.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

120. Hódmezővásárhely határa

(Csongrád megye) Ő, U, R, B, Sza, Á, Ú

A 47-es út Hódmezővásárhely és az algyői Tisza híd közötti szakaszának tervezett szélesítését és az ahhoz kapcsolódó Hódmezővásárhelyt tehermentesítő útszakasz megépítését megelőzően az év elején terepbejárást végeztünk a nyomvonalakon.

Kishomok, Mérai-porta lelőhely (47/3. sz.) azonos azal, amelyen 1982-ben avar kori sírt tártak fel, majd 1986-ban újabbat. Azóta újabb leletek nem kerültek elő. Az avar kori temető kiterjedését nem ismerjük, feltétlenül szükséges a szervizút itt húzódó nyomvonalának megkutatása, valamint a portán tervezett tározó medence területének megkutatása, összesen 2750 m² felületen.

Kopáncs, Olasz Sándorné tanyája: közvetlenül a 47-es út DK-i szélénél lévő, (3412. sz.) tanya felszántott kertjében és az attól ÉK-re lévő szántóföldön őskori cserepeket és egy pattintott kőpengét találtunk. A lelőhely (47/4 sz.) eddig ismeretlen volt. Mivel a tanyától ÉK-re lévő területen a megfigyelési viszonyok kedvezőtlenek voltak, elképzelhető, hogy a lelőhely tényleges kiterjedése nagyobb, mint amekkorát a felszíni leletek alapján körvonalazni tudtunk.

Laktanya: tavasszal terepbejárást végeztünk, majd megelőző feltárást 2001. július 31. és december 3. között. Ezen a 47/1. sz. lelőhelyen, 13 690 m²-es felületen összesen 116 régészeti objektumot tártunk fel. Egy újkőkori (Körös kultúra), egy rézkori (Tiszapolgár kultúra), egy szarmata kori és egy Árpád-kori település részlete került elő. Az őskori településrészletek leletanyaga igen gazdag volt, rengeteg kerámiatöredék (köztük jó néhány kiegészíthető edény), állatcsont, kőeszközök, csonteszközök, agyagtárgyak töredékei kerültek elő. Feltártunk továbbá egy rézkori zsugorított csontvázas temetkezést (3 edénymelléklettel és egy kőkéssel), valamint három szarmata kori temetkezést.

Nagysziget, Misán-tanya: az év elején terepbejárást végeztünk, majd megelőző feltárást. Ezen a 47/2 sz. lelőhelyen 2850 m²-es felületen 28 településobjektumot tártunk fel. A feltárt gödrök és árkok egy része újkori volt, más része pedig egy őskori (valószínűleg bronzkori) településhez tartozott.

TÓTH KATALIN

121. Hunya, Baják-tanya

(Békés megye) Kö

2001. június 16-án az alföldi újkőkori tellek légi régészeti kutatása során Hunyától É-ra kb. 600 m-re, a topográfiai térkép alapján a Baják-tanyától 100 m-re Ny-ra egy keskeny parcellában, kb. 80×50 m-es területen pozitív növényzeti elszíneződéseket figyeltünk meg. A félkörívhez kapcsolódva, két sorban 4-4 kisebb folt volt látható. A két jelenséget összetartozóként értelmezve egy keletre tájolt, háromhajós templom nyomaira következtetünk, amelynek apszisát (a félkörív) és pillérhelyeit (a 8 db folt) sikerült azonosítani.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

122. Illocska határa

(Baranya megye) B, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A falu határában öt lelőhelyet (39–43. lh.) találtunk, melyek őskori (mészbetétes kultúra), és római kori megtelepedésre utalnak.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

123. Ipolytölgyes, Homokpuszta

(MRT 13/2 k. 10/1 sz. lh.)

(Pest megye) U

A községtől É-ra az Ipoly árteréből kiemelkedő magaslaton húzódik a régóta ismert, nagy kiterjedésű lelőhely. Véletlenül tudtuk meg, hogy a lelőhelyhez tartozó volt TSz-major területén (hrsz. 05/4) építkezni akarnak. 2001. február 21–28. között végzett megelőző feltárásunk során az egyik tervezett épület helyén húzott kutatóárokban régészeti jelenséget nem találtunk; a leleteket itt a korábbi épületekkel pusztíthatták el. A másik tervezett épület helyén 6,7×12,2 m objektum részlete került elő. A lapos fenekű, sekély 1. számú gödör betöltésében kevés újkőkori, a dunántúli vonaldíszes kultúrához tartozó töredék volt. A 2. számú objektum szögletes, lekerekített sarkú épület(?) részlete, hossza 5,1 m, szélessége 2 m. Kottafejes és zselizi cserépek, pár állatcsont, pattintott obszidián és kovaeszköz volt benne.

KÖVÁRI KLÁRA

124. Ivánca, Aljárom-dűlő

(Fejér megye) Ró, A

2001. március 5. és június 12. között a fenti lelőhelyen (060/1. és 063/11. hrsz.) az Intercisa Múzeum kábelfektetést megelőző feltárást végzett. Az 1 m széles kutatóárok kb. 400 m hosszú szakaszt tártunk fel az iváncsai menettáborról K-re.

Az előkerült árok és egy földbe mélyített ház részlete szinte teljesen lelet nélküli volt, csak az biztos, hogy a római kornál nem régebbiek. Az árok – irányuk és a táborról készült légi fotók összevetése alapján – nincsenek kapcsolatban a menettáborral. Bizonyosan a római korra datálható egy urnásír, melyből illatszeres fiola töredékei, és egy gödör, melyből festett táltöredékek kerültek elő.

Az árok É-i részén két, Ny-K-i illetve ÉNy-DK-i tájolású, késő avar kori sírt találtunk. Az egyikben edény, orsógomb és vascsat volt, a másikban pedig meg lehetett figyelni a koporsó maradványait, valamint előkerült belőle legalább 6 tojás (tyúk, lúd) illetve ételmelletekből származó állatcsontok és egy edény.

KESZI TAMÁS – BUZA ANDREA

125. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk, Kú

A jáki műemlékegyüttes helyreállítási programja keretében 1997 óta módszeres feltárást folytattunk a jáki bencés apátság templom környékén. 2001. július 2. és augusztus 31. között a templom D-i oldala mellett folyt az ásás. Várható volt, hogy az itt nyitott szelvényekben megtaláljuk az elpusztult monostor alapjait. A D-i torony DNy-i sarkától indul a monostor Ny-i szárnyának K-i és É-i fele. E monostorszárny 5 m-nél szélesebb volt, mert a toronytól Ny-ra eső szelvényekben (5×5 m-esek a szelvények) nem találtuk meg a Ny-i falat. A K-Ny-i irányú É-i fal az E8. szelvényben található, téglával vegyes kőfal, 68–70 cm széles. Habarcsa szürkés, szemszerkezete kavicsos. A szelvény közepén 50 cm mélységben K-Ny-i irányú „osztófal” mutatkozott. Mérhető szélessége 68 cm. Nincsen határozott síkja, agyagba rakott törött téglából áll. Az E8. szelvény D-i folytatása a D8. szelvény. Ennek ÉK-i részén, a K-i tanúfal mellett 35–40 cm mélységben széttöredezett padlóburkolatot találtunk. Fotózás, felmérés után elbontottuk a két végét. É-i része alatt kővel vegyes, habarcsba rakott 68 cm széles K-Ny-i irányú töredékes falat találtunk. Ennek K-i része négyzetes, pillérszerűen rakott téglafal, amely alacsonyabban megmaradt, kváderkövekből rakott kőfalban folytatódik. Ny-i végét kiszedték, itt egy 17. századi leletanyaggal keltezett kerek beásás van. A szelvény D-i végében 68 cm széles, agyagba rakott, K-Ny-i irányú újabb osztófalat találtunk.

Az ettől D-re ásott C8. szelvényben még nem találtuk meg a Ny-i monostorszárny D-i falát, ez még delebbre keresendő.

A Ny-i monostorszárny K-i falát több szelvényben követhettük. Az F9. szelvényben indul a fal, de Ny-i része a tanúfal alá esett volna, ezért az E8. és az E9. szelvény között nem hagytunk tanúfalat. A D-i toronytól indul a 76 cm széles, faragott kőből és téglából, szemcsés, kavicsos, sárga murvával kevert habarcsba rakott fal, amelynek agyagba rakott téglalapozása van. Ez olyan megoldás, amelyet Vas és Zala megye 13. századi téglatemplomainál alkalmaztak. A falat szakaszonként kiszedték, de a D9. szelvényben nyomon követhettük. Itt „opus spicatum” formában, agyagba rakott téglákkal folytatódik a fal. Melléje építve találtunk egy csatári kőből faragott, gótikus pillért, amely 150×150 cm nagyságú. A C9. szelvényben is folytatódik mintegy 2 m hosszan, de egyik felét egy későbbi sír beásásakor kiszedték, és ugyancsak kiszedték a fal D-i részét.

A D9. szelvény D-i részén, a K-i főfaltól 1 m-re, a C9. szelvénybe is átnyúlóan 60 cm-es falszélességig, 260×260 cm alapterületű, téglából készült építményt találtunk, sarkain kváderkövekkel. Habarcsa igen jó minőségű meszes, nagyméretű kavicsokkal. A négyszögű építményt feltételezsen kútháznak nevezhetjük. Az E-i fala alatti gödörben 14. századi edényben építési áldozatnak rakott csirkecsontok voltak.

A templom D-i fala mellett ásott E10. szelvényben 13. századi téglasírokat találtunk. A 600. sír ép volt, K-i részén a fedőlap fektető habarcsa is megmaradt. Ezen kívül egy félig megmaradt, és két erősen megbolygatott téglasír is volt itt. A D-i torony DK-i sarkán a 19. század végi helyreállításakor, villámhárító készítésekor félig elbontottak egy csatári kőből falazott gótikus pillért. A templomhajó és a sekrestye sarkában nyitott E12. szelvényben egy félig bolygatott 13. századi téglasír, alatta egy korai temetőhöz tartozó sír volt. A szelvény D Ny-i részén 120 cm mélységben egy téglaszélességű (30 cm), lapjára, agyagba rakott téglafalat találtunk, amely a D-i hajófal és a sekrestye Ny-i fala között szögletet alkot. Így a sarok a sekrestyefal és a hajó D-i fala között 280 cm szélességű folyosóval, amely megfelel a kerengőfolyosó szélességének. A téglasírok is arra utalnak, hogy itt a kerengőfolyosót találtuk meg, mert e folyosó alá szokták temetni a monostor apátjait.

2001-ben is találtunk sírokat az ásatási terület egésze alatt. 100 sírt tártunk fel, így a sírok száma 675-re emelkedett. A korai 11–12. századi temetőre építették a monostor falait. A 100 sírből 49 11–12. századi, soros temetőhöz tartozik. Többhelyen találtunk ossariumszerűen megmaradt csontokat, amikor a monostor építésekor megtalált korai sírok csontjait egy-egy gödörben összegyűjtve otthagyták. Négy sírban találtunk 11. századi S-végű hajkarikát, az egyik sírban kásagyöngyökkel, két sírban fonott-sodrott ezüstgyűrűvel. Ilyen fonott-sodrott ezüstgyűrű más sírban is volt. E leletek alapján a 10. század végére is keltezhetjük Jákon a temetkezések kezdetét. Ezen kívül találtunk néhány 16–17. századra keltezhető sírt, valamint 12 É–D-i tájolású, 18. szá-

zadi temetkezést. Ezeket a sírokat a monostor lakatlanná válása, pusztulása után temették ide.

A munkában részt vettek Szende László, Éder Katalin és Németh Gábor régész szakos egyetemi hallgatók.

VALTER ILONA – HAJMÁSI ERIKA

126. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasza, 19. lelőhely

(Somogy megye) A

Az ásatás 2001. június 8-tól szeptember 20-ig tartott. A helyszín Fészerlak, Kaposvártól 5–6 km-re K-re. A lelőhelyet a 61-es út vonal Kaposvárt elkerülő szakaszának terepbejárásakor fedezték fel 2000 januárjában. A terepbejárás alapján kb. 350–400 m átmérőjű, kb. 110 000 m² kiterjedésű volt a lelőhely. Ebből a 61-es elkerülő út nyomvonalába eső szakaszt, mintegy 15 000 m²-t tártunk fel. Összesen 425 objektumot különítettünk el. A lelőhelyen található objektumok erősen lepusztultak az intenzív földművelés (mélyszántás, talajlazítás, öntözőcsatornák) miatt.

A megnyitott területen az avar kori kohótelepekre jellemző munkafázisok objektumait: ércpörkölő gödröket, kohókat, újraizzító tűzhelyeket, két kovácsműhelyt, nagyszámú, a kohóteleppel összefüggésben levő cölöplyukat és gödröt, több nagyméretű agyaggyerő objektumot, két külső és egy füstölőkemencét, valamint öt kutat tártunk föl. Az előkészítő fázisokra (vasércbányászás, ércmosás, darabolás) utaló nyomot nem találtunk. E sekély objektumok vagy elpusztultak, vagy a lelőhely általunk fel nem tárt, a nyomvonalon kívüli részére esnek. A kohók tájolása rendszertelen, néha kisebb csoportban helyezkedtek el. Megfigyeltük, hogy ezek többségét még az avar korban gondosan elbontották. Egy esetben meg tudtuk figyelni azt, hogy egy kohót és egy újraizzító tűzhelyet ovális alaprajzú tetőzet fedett le.

Az ásatás igazi kuriózuma a feltárt öt kút. Ezek közül kettő rendelkezett megfigyelhető faszerkezettel, amelyeket szerencsés módon a talajvíz konzervált és őrzött meg. Ezekben az esetekben a kézi bontás után lépcsőzetesen kimarkoltuk a kút környezetét, hogy a mélységet és a beomlás-veszélyt csökkentsük. A kutat csak külső és belső zsaluzás és állandó szivattyúzás segítségével sikerült kibontani és felszedni. Az egyik kút (49. objektum) igen nagyméretű, kerek alaprajzú gödörben, mintegy 4 m-es mélységben helyezkedett el. A kút négy-szögletes alaprajzú volt, sarkai hasáb alakú cölöpök, függőleges hornyolataiba vízszintesen deszkákat csapoltak. Az alsó deszkákat faszöggekkel rögzítették. A faszerkezetet vízszintes helyzetű tuskókra állították, hogy el ne süllyedjen az iszapban. A legépebb és legjelentősebb kút (401. objektum) egy 5 m átmérőjű kerek gödörben, annak 4,5 m-es mélységétől helyezkedett el. Az objektum közepén 80–90 cm-es átmérőjű rönkfa állt, négy oldalán egy-egy befolyó lyukkal. Ezt négy cölöp vette körbe, közeit, az előző kúthoz hasonló módon deszkákkal csa-

polták össze. A kút vízszintes helyzetű deszkákon fektetve, hogy el ne süllyedjen az iszapban. A kúton kívül ép favödör feküdt. A faszerkezetet vastag salakos betöltés vette körbe, mintegy vízsűrűként és az eliszaposodás megakadályozása céljából. E kutak faanyagát felszedtük és megkezdtük azok konzerválását.

A kohótípusok és a leletanyag alapján a település korát a 7–9. századra tehetjük. A kohótelep általunk feltárt részéhez nem csatlakozott település. Azonban feltételezhetjük, hogy a hozzá tartozó település(ek) a közelében, attól D-DNy-Ny-ra helyezkedett/helyezkedtek el. Ezt megerősíti, hogy a kohóteleptől D-re, illetve Ny-ra 0,5–1,5 km-re három késő avar temetőrészletet is feltártak már.

Munkatársak: Somogyi Krisztina, Molnár István régészek.

GALLINA ZSOLT

127. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasza,

22. lelőhely

(Somogy megye) I

A lelőhely Fészerlaktól K-re 1–2 km-re, a 19. lelőhelytől ÉNy-ra 200 m-re található egy É-D irányú domb platóján, ahol a terepbejárás során néhány őskori töredéket és kovapattintéket találtunk kb. 150×150 m-es körzetben. A behatárolt terület D-i részén húzódik a nyomvonal.

A terület megkutatása a 19. lelőhely feltárásával párhuzamosan zajlott 2001. július végén, illetve augusztus elején. Az avar kohótelep utolsó objektumától egy ÉNy-DK irányú, 320 m hosszú kutatóárkot húztunk egészen a köves útig, amelynek ÉNy-i végén, a domb tetején 12 nem régészeti jelenségnek minősíthető objektumot és egy Ny-K-i irányú, 36 m hosszú, alig 1 m széles, lelet nélküli árkot figyeltünk meg. A feltárt felület a kutatóárkokkal együtt 3050 m² volt.

Negatív eredményeink alapján a feltételezhető régészeti lelőhely D-i határa módosításra szorul.

Munkatársak: Somogyi Krisztina, Molnár István régészek.

GALLINA ZSOLT

128. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasza,

36. lelőhely

(Somogy megye) B

A lelőhely Kaposvár és Taszár között, a 61-es út úgynevezett sántosi leágazójától kb. 0,5 km-re É-ÉK-re lévő vasúti átjárótól közvetlenül D-re található, a Kaposvár-Taszár vasútvonal és a Kapos folyó között. Az 1999-ben végzett terepbejárás alapján a bronzkori telepre utaló kerámiatöredékek a vasútvonal mentén kb. 200×50 m-es körzetben szóródtak. A lelőhely nyomvonalba eső részén 2001. augusztus 28. és október 15. között mintegy 2500 m²-es területet tártunk fel. Közben szeptember 20-ig a 19. lelőhely avar kútjainak bontása és kiemelése párhuzamosan zajlott.

A késő bronzkori, késő halomsíros-kora urnamezős időszak egyrétegű településének maradványai, a terepbejárás megfigyeléseit alátámasztva, a szelvény É-i részének kb. 50 m-es szakaszán helyezkedtek el É-ÉK, D-DNy-i irányban. Bár a 90 objektum kb. kétharmada cölöplyuk volt, mégis a feltárt teleprészletet három összefüggő, több beásással tagolt, igen nagyméretű és leletekben gazdag agyaggyerő hely, illetve „munkagödör” uralta, amelynek D-i végét félkörben cölöpök vették körül. Elképzelhető, hogy a cölöpök némelyike inkább a telepet gyakorlatilag lezáró, szintén É-ÉK, D-DNy-i irányú cölöpsorhoz tartozott. Az objektumok közül feltétlenül ki kell emelnünk a 90. számú, deszkából csapolt szerkezetű kutat, melynek alsó négy, igen rossz megtartású deszkasorát tudtuk dokumentálni és kiemelni. Ez az első feltárt késő bronzkori kút Somogy megyében. A bronzkori telep a Kapos egykori partja mentén húzódott, hiszen az objektumtól kb. 15 m-re D-re 2,4 m széles homoksávot, homokfövenyt figyeltünk meg a már említett irányban. Ettől D-re kb. 30 m-re újabb homoksáv mutatkozott a kutatóárkokban.

A feltárással sikerült megállapítani a település D-i határát, ÉK-DNy felé valószínűleg folytatódik. A lelőhely É-ÉK-i része a vasút-, és útépítés során már részben elpusztulhatott.

Munkatársak: Gallina Zsolt, Molnár István régészek.

SOMOGYI KRISZTINA

129. Karancsság, Bejövő út

(Nógrád megye) U, Á

2001. március 12–14. között szennyvízberuházást megelőző terepbejárást végeztünk. A tervezett nyomvonalat bejárva a falu szélén, a Szécsény felől bejövő út jobb oldalán, a buszmegálló mögötti kis vízmentes dombháton 50–100 méter hosszán őskori és középkori lelőhelyet figyeltünk meg. A szántásból előkerült kerámiaanyag alapján feltételezhetően a neolitikus vonaldiszes kultúra és az Árpád-kor régészeti objektumaival kell számolni ezen a területen.

TANKÓ KÁROLY

130. Kehidakustyán, Deák-kúria

(Zala megye) Ú

2001 folyamán rövid feltárást végeztem az L-alakú műemléképület sarokhelyiségeiben.

Ennek során a rizalitos szobában és a tőle É-ra eső helyiségben egy téglából kialakított boltozatos „aknát” és abból Ny, illetve K felé induló boltozott csatornát tártunk fel.

A csatornából mázas újkori kerámia került elő. A csatorna az épület előtt É-D-i irányban húzódó nagy pincébe vezet. Mivel a pincébe bejutni nem volt lehetséges, eldönthetetlen, hogy a pince vágta-e utólag a csatornát, vagy az egykorú vele. A csatorna szerepének tisztázására további feltárások szükségesek. Deák Ferenc ko-

rából ismert leírások alapján a csatornát a 19. század közepe óta nem használják, mivel a helyiség Deák korában vendégszobaként szolgált.

Az épület É-i szárnyának statikai állapota megkívánta, hogy az ott elhelyezkedő pince boltozatára rábontsanak. Az így kialakított „árok” K-i metszetén egy korábbi padlóvonal és egységes törmelékbetöltődés mutatkozott.

KOPPÁNY ANDRÁS

131. Kerecsend, I. kavicsbánya

(Heves megye) B, N

Domboróczy László régész munkatársammal előzetes terepbejárást végeztünk az érintett területen, a Laskó-patak partján.

A korábbi bányaművelés termelőgödreinek É-i metszetalában több helyen figyeltünk meg gödör- illetve házbeásások nyomait. Az omladékban összegyűjtött régészeti anyag nem sok, de abból megállapítható volt, hogy a területen egy késő bronzkori, feltehetően Pilinyi-kultúra településének maradványai kerültek elő. A leletek között egy hegedű-idol töredékét is megtaláltuk.

2001-ben a bányaművelés irányítóival megegyezve a humuszosítást a gépek – különösen a fontos 60–80 cm mélységben – csak állandó jelenlétünkben végezték. Kérésünkre kis fogásokkal haladtak, így lehetőségünk volt a szakaszos kijelölésre és az objektumokkal sűrűsödő területek hosszabb ideig való megtartására, így a szükséges elő-dokumentálásra.

A kijelölt, és bejárt bányaterületen hat, régészeti-leg kutatandó, (objektum orientált) fontosnak tartott területet jelöltünk ki.

Az első 9 m leszedése, majd a tisztító nyesések után átlátható felületet kaptunk. A humusz magassága nem egységes, és nem túl vastag. Egy szakaszon megfigyelhettük az egykori régi patakmeder bemosódását, melynek szélein néhány objektumbeásást is találtunk. Ezek betöltéséből nem sok régészeti anyag került ki, bár a benne megfigyelt hamus és égetett kemenceomlادékokból gabonamagvakat, beomlott tapasztásokat és kevés állatcsontmaradványt gyűjtöttünk. A gödörök mérete egységesnek mondható, méretük 90–120 cm, megközelítően kör alakúak. Mélységük már 40–60 cm-től a 140–160 cm-ig változott. A régi árokszerű bemosódásról később megállapítottuk, hogy valóban egykor patakmeder lehetett. Ez mintegy 40–50 m szélességben mérhető. A meder két oldalán találtunk objektumnyomokat. Ezek is főként a Ny-i oldalon sűrűsödtek. É felé (IV. régészeti terület) egy jelentősebb dombhajlat figyelhető meg, mígnem elértük az V. számú vizsgálati területünket. Ezután egy kissé emelkedett a terep az ÉNy-i bányahatárig, de objektum, gödörbeásás itt sem volt számottevő, sőt azokból kikerült leletanyag is igen kevés volt. A megfigyelt leletanyag változatlanul a késő bronzkorra jellemző. Az V. számú területen (Ny-i bányahatár) a földút közelében egy-két gödör – a belőle kikerült

cserépedény leletek alapján – vélhetően valamelyik népvándorlás kori etnikumhoz köthető.

A K-i területen vadvizet védett tavas régi bányahatár vonaláig csak néhány őskori beásást dokumentáltunk. A humuszleszedés ellenőrzésekor megállapítottuk, hogy ott ez a településcsoport már nem folytatódik. A 064/23. hrsz. vonalában egy kis területen, kb. 20–25 m²-en a mai Laskó-patakmeder felé (I. számú régészeti terület) még egy-két beásást elszórtan megfigyeltünk és dokumentáltunk. Ezeket is az előzőekhez hasonlóan késő bronzkorinak határoztuk meg; itt az I/4. számú gödörből egy vastagabb tárolóedény kb. 40 cm magas megmaradt alsó részét találtuk meg.

Összességében megállapítható, hogy az általunk regisztrált és kutatót, majd dokumentált késő bronzkori település a Laskó-patak ősi medrének két oldalán helyezkedett el. A medret tartósan elöntött állóvízes részek vették körül, bizonyos védelmet jelentve az itt élők számára. Ennek magasabb részeit vette birtokba az egykori település. Nyilvánvaló, hogy a patakszabályozás, majd később a folyamatos szántóföldhasználat, a helyi meliorációs munkálatok átalakították a területet. A mostani bányaművelés segítségével lehetőségünk nyílt áttekinteni a régi talajviszonyokat, melyben előtűntek az ősi természetes vízfolyások helyei a vízvisszatartó területeivel.

FODOR LÁSZLÓ

132. Keszthely, Várkert

(Zala megye) Kk, Kú

2001. február 23. és február 27. között a keszthelyi Várkertben felállítandó II. világháborús emlékmű területének előzetes régészeti feltárására került sor. Az 1954-ben előkerült Szent Lőrinc kápolnától K-re kijelölt 13 m²-nyi területen, a ferences rendi kolostor török kori erősítéséhez tartozó várárok részlete, valamint az ahhoz kapcsolódó fakonstrukciók nyomai kerültek elő. A feltárást nehezítette a talajvíz, a begyűjtött régészeti anyagot 18–19. századi kerámia, üveg és téglatöredékek képezik, a legkiemelkedőbb lelet egy évszámos habán fajansztál kiegészíthető darabja.

MÜLLER RÓBERT

133. Kékkút, Maktyányi-dűlő

(Veszprém megye) Ró, Kö, Ű

A kábelhálózat kiépítésével kapcsolatos földmunkák 2001. április 9. és 27. között tartottak. Régészeti leletek vagy objektumok a földmunkák első és utolsó fázisában nem kerültek elő. (Ásványvíz Rt. telephely udvara, a kékkútra menő úttal párhuzamos szakasz, valamint a Portósi-dűlőt átszelő dűlőúttal párhuzamos É-i részén). A Portósi- és Savanyó-kúti-dűlők felszántott területéről viszont sok edénytöredéket, 1 db vasszeget és állatcsontokat gyűjtöttünk. A felszántott területek délebbi részéről római kori, míg északabbi részéről (Mindszent-

kálla közelében) középkori és újkori leletek kerültek elő. Mindkét esetben a leletek települést jelezhetnek. Mindezek ellenére a kábel nyomvonalában településre utaló objektumokat nem tudtunk megfigyelni.

Régészeti és történeti szempontból igen jelentősek voltak a Portósi- (a szakirodalomban Maktyányi)-dűlő D-i részén, a kábelvezeték nyomvonalában előkerült, eddig ismeretlen római kori épület alapfalai. A korábban itt már feltárt és közölt I. és II. számú épületeken kívül a néhány évvel ezelőtt megfigyelt III. számú épület alapfalairól volt tudomásunk.

Az épület veszélyeztetett részeit feltártuk, kutató-árkok segítségével meghatároztuk Ny-i irányú kiterjedését.

A Maktyányi-dűlőben előkerült új, IV. számú épület legalább nyolc, kisebb-nagyobb méretű helyiségből áll. A vörös és fehér színű kövekből épített és habarccsal összefogott falak átlagban 55 cm szélesek, jó állapotban levők, belső oldaluk vakolt. Az egyes helyiségek alja terrazzopadlós, eltérő mélységű. Bontás során igen sok téglá-, kő-, edénytöredék, vaseszköz, csontfésű, ablaküvegtöredék, csavart mintás oszloptöredék stb. került elő. Bár az épület csak részben feltárt, elképzelhető, hogy elsősorban gazdasági rendeltetésű volt. Építését a kora római korra (3–4. század) tehetjük. Az épület falai a mai járósínter szintjén vagy annak közelében találhatóak és fokozottan veszélyeztetettek.

S. PERÉMI ÁGOTA

134. Kispáti, Szentkereszt kápolna (Veszprém megye) Kö

A romos műemléképület helyreállítására 1958-ban került sor. Az elmúlt 40 évben a kápolna állapota fokozatosan leromlott, igen elhanyagolt, vizes állapotba került. Mindez indokolta tette, hogy a millennium alkalmából meghirdetett kistemplom-program keretében újból helyreállításra kerüljön sor. Ennek kapcsán történhetett meg a kutatás, amely falkutatás és ásatás együttes alkalmazásával történt.

A középkorban Hegymagasnak nevezett Szent György-hegy K-i oldalán áll a 13. század első felében épített kápolna. Falazata kő, esetenként téglá. Több 13. századi oklevél is említi a kápolnát. A 16–17. században a templom rommá válik. A 18. század első felében építik újjá. Egy 1755-ös egyházlátogatási jegyzőkönyvben hajóját deszkamennyezatesként említik, a templomot fazsindely fedte. A faluban jelenleg álló templomot 1772-ben építik, ekkortól a kápolnát elhagyják.

A kápolna legkorábbi középkori periódusa, kivéve a sekrestyét, alaprajzilag azonos a jelenleg is álló építménnyel, tömege azonban alacsonyabb volt. Az alacsonyabb tetőgerincű kápolna D-i homlokzatán egyszerű téglakő bélletes kapu nyílt, valamint két keskeny ablak. A szentély D-i homlokzatára is feltételezhetünk egy hasonló kialakítású ablakot, amelyet a későbbi barokk átépítés teljesen eltüntetett. A középkori kápolnának

ezen kívül a szentély K-i végén volt ablaka. A kápolna ÉNy-i sarkán beépített két faragott kő alapján, az említett kapuépítményt egyszerű kialakítású kőszerkezet zárta. A középkori kápolnát feltehetően kőfal övezte, amelyen belül temető terület el, a sírok legfelső szintje mintegy 140–150 cm mélységben a feltárás során előkerült.

A kápolna következő periódusában készült a sekrestye a reneszánsz ajtókerettel. A sekrestye K-i ablaka alapján azonban felvethető, hogy az épületrész homlokzaton állt. Ez esetben a középkori ajtót már ekkor szétszedték és helyén a reneszánsz kerettel újat alakítottak ki. Ennek ellentmond egyrészt, hogy a kapuszerkezet másodlagosan beépített kőfaragványai a középkori párkányvonal alatt kerültek befalazásra – ez a templom jelentősen lepusztult állapotára utal inkább, ami a 16–17. században következett be. Másrészt nem indokolt a reneszánsz keret áthelyezése amennyiben ez a homlokzaton állt. A sekrestye K-i ablaka pedig ugyan hasonló a kápolna többi nagyméretű ablakához, mégis épülhetett keret nélküli „reneszánsz” ablakként – erre utalna, hogy a falazattal egykorúnak tűnik. A kérdés pontos eldöntéséhez a kutatás jelenleg ismert adatai nem adnak precíz alapot, így egyértelműen nem válaszolható meg.

Ezt követően a 18. század első felében megújított templom periódusa következik. Ennek során jelentős átépítés történik. A templom párkányvonalát megemelik, új nagyméretű ablakokat alakítanak ki a hajó és a szentély D-i oldalán. A középkori ajtót átépítve kialakítják a jelenlegi barokk bejáratot. A kápolna ÉNy-i sarkán levő középkori faragott kövek ekkor kerülnének másodlagos befalazásra. A hajó Ny-i oldalán megfelelő kőalapon fatornyot építenek, melyhez nyílást törnek a hajó Ny-i oromzatán. A sekrestyét változatlan állapotban hagyják. Ez az állapot az, amely a 18. században fokozatos pusztulásnak indult.

KOPPÁNY ANDRÁS

135. Kiskassa határa (Baranya megye) R, Rő

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A falu határában egy dombtetőn, 170×200 illetve 800×200 m kiterjedésű őskori (badeni), talán erősített telepeket találtunk, szórvány római kori cserepekkel (45., 62. lh.). A kettő egymáshoz való viszonyát, kiterjedését és összefüggéseit a lábön álló kukorica miatt nem lehetett megállapítani.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

136. Kiskunfélegyháza határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, B, Sza, A, Á, Kk, Kú

2001 tavaszán és őszén került sor terepbejárásra Kiskunfélegyháza határában. A terepmunkát szegedi egyetemi hallgatók végezték, akik Kiskunfélegyháza ÉK-i határrészében, az 5-ös út és a Csongrádi út által határolt területen kezdték meg a munkát. A terepbejárások eredményeinek feldolgozására egyetemi szakdolgozatok formájában kerül sor. Távolabbi célunk a meginduló munkákkal az volt, hogy Kiskunfélegyháza közigazgatási határán belül elkészüljön a régészeti topográfia.

A terepbejárás során 32 lelőhelyet regisztráltak: ebből hat őskori, ezen belül kettő bronzkori, nyolc szarmata, két avar, öt Árpád-kori, tizenöt középkori, ebből hét késő középkori és egy kora újkori volt. Az előkerült lelőhelyek közül egy volt már korábban is ismert: Templomdomb, ahol Bálint Alajos 1951-ben végzett feltárást. Ásatásának eredményeit 1956-ban a Móra Ferenc Múzeum Évkönyvében publikálta.

A lelőhelyek listája:

1. Félegyházi tanyák – késő középkori település
2. Félegyházi tanyák – késő középkori település
3. Félegyházi tanyák – bronzkori és középkori település, temető
4. Félegyházi tanyák – szarmata település
5. Félegyházi tanyák – szarmata település
6. Félegyházi tanyák – szarmata település
7. Félegyháza, Bankfalu – késő középkori település
8. Félegyháza, Bankfalu – Árpád-kori, késő középkori település
9. Kiskunfélegyháza, Templom-domb – 14–15. századi temető
10. Kecskeméti úti-dűlő – szarmata, avar település
11. Kis Mindszenti úti-dűlő – szarmata település
12. Kis Mindszenti úti-dűlő – őskori település
13. Kis Mindszenti úti-dűlő – őskori település
14. Kis Mindszenti úti-dűlő – középkori település
15. Kis Mindszenti úti-dűlő – középkori település
16. Hatöles úti-dűlő – 15–16. sz-i település, középkori templom
17. Hatöles úti-dűlő – Árpád-kori település
18. Nagy Páka – középkori település
19. Nagy Páka – bronzkori település
20. Nagy Páka – Árpád-kori település
21. Páka-dűlő – késő középkori település
22. Páka-dűlő – őskori település
23. Páka-dűlő – késő középkori település
24. Páka-dűlő – Árpád-kori és késő középkori település
25. Homoki-dűlő – késő középkori település
26. Homoki-dűlő – késő középkori település
27. Homoki-dűlő – kora újkori település
28. Homoki-dűlő – Árpád-kori település
29. Madarasi rész – szarmata település
30. Madarasi rész – őskori és szarmata település
31. Madarasi rész – szarmata település
32. Jászladányi rész – avar település

A terepbejárásokat Eke István, Kis Attila, Kiss Csaba és Rosta Szabolcs szegedi egyetemi hallgatók végezték.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

137. Kiskunhalas, Alsófeketeföldek

(Bács-Kiskun megye) Sza, N

2001. december 6–9. között végzett terepbejárás során regisztráltuk az alábbi lelőhelyet: a Dong-éri csatorna DNy-i ágától közvetlenül Ny-ra, a feltételezett Lángi-hegytől K-DK-re 300 m-re, egy négyes villanyvezeték-csoport Ny-i tagja alatt, egy hosszú, É-D-i irányú dombvonulat gerincén és K-i lejtőjén. A lelőhely ÉK-DNy-i irányú, 150×60 m-es kiterjedésű. A területen közepes mennyiségű, feltehetően népvándorlás kori kerámiát, vonalkötegdiszes, korongolt, finoman iszapolt szarmata oldaltöredéket gyűjtöttünk. A terület Ny-i része szántott, vetett, közepes, jó látási viszonyokkal, K-i fele kukorica tarló, rossz látási viszonyokkal.

Ezután valószínűleg azonosítottuk a Lángi-hegy nevű lelőhelyet, ami egy hármas villanyvezeték-csoport alatt, a 46644001. számú háromszögelési ponttól D-re 200 m-re helyezkedett el. Kiemelkedő, É-D-i hossztengetű, homokdombhát. K-i felében homokbányászó gödörket láttunk és dokumentáltunk.

GALLINA ZSOLT

138. Kiskunhalas, Alsőöregszőlők

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

2001. december 6-9. között régészeti terepbejárást végeztünk Kiskunhalas város közigazgatási határán belül, az Alsőöregszőlők és Alsófeketeföldek területén. Célunk a Templomhegy környékén található régészeti lelőhelyek gyűjtése, az Árpád-kori-középkori településhálózat további felderítése volt.

A régészeti terepbejárás az F 029944. számú „Régészeti terepbejárás Kiskunhalas K-DK-i területén” című OTKA pályázat terhére történt.

Koszó-tanya: a lelőhely a jánoshalmi úttól 150 m-re Ny-ra, a Koszó-tanyától D-DNy-ra 120 m-re, a Nagytanyától DK-re 150 m-re, egy kerekded dombhát tetején helyezkedett el. Ettől Ny-ra 30 m-re lapos, vizenyős terület. 70×80 m-es területen gyűjtöttünk kevés szarmata kerámiát. A terület szántott, vetett, közepes, jó látási viszonyokkal.

Kopolya vasúti megállóhely: a lelőhely a jánoshalmi úttól 30 m-re Ny-ra, a megállótól É-ÉNy-ra 250 m-re, az előző lelőhelytől DK-re 80–90 m-re, két kerek dombhát közötti lankásabb részen helyezkedett el. ÉNy-DK-i hossztengetű, 50×130 m kiterjedésű. A területen kevés Árpád-kori kerámiát, bográcsperem-, és oldaltöredékeket gyűjtöttünk. A terület szántott, vetett, közepes, jó látási viszonyokkal.

Ezután a két jánoshalmi út által bezárt Alsóföldek D-i, a vasúttól közvetlenül É-ra és D-re fekvő területeit

jártuk be. Bejártuk a Czifra-hegy feltételezett környékét is. A területen lelőhelyet nem találtunk.

GALLINA ZSOLT

139. Kiskunhalas, az Új Református Temetőtől K-re (Bács-Kiskun megye) Á, Kk

A lelőhely, amit 2001. december 6–9. között végzett terepbejárásunk során azonosítottunk, az Új Református Temetőtől K-re 150 m-re, a Templom-hegytől ÉNy-ra 400–500 m-re helyezkedett el. A lelőhely egy keskeny, 60 m széles parcellát vágott. Ny-i és K-i határai bizonytalanok. É-D-i kiterjedése 60 m. A terület szántott, vetett, havas foltok, rossz, közepes látási viszonyokkal. A területen kevés Árpád-kori, késő középkori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

GALLINA ZSOLT

140. Kiszána, I. andezitbánya

(Heves megye) Ø

2001. május 19. és június 5. között terepbejárást végeztünk a Tarnóca-kőbánya (Kiszána I. andezit) bányabővítésre kijelölt részein. A régészeti állapotfelmérést – a felkérésnek megfelelően – a bányateleknek csak a földmozgatással érintett kb. 20 ha nagyságú területén végeztük el. Mivel a bányászattal érintett területeken nem találtunk régészeti korokból származó telepedésre utaló jeleket, így a bányaműveléshez – a munkálatok folyamatos ellenőrzése mellett – hozzájárultunk.

A terepbejárás során megállapítást nyert, hogy a korábban az Úsztatónál talált őskori lelőhely nem húzódik át a bányatelek területére.

VÁRADI ADÉL

141. Komárom, Szőny, Vásártér 2.

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A Vásártér 2. szám alatti lakóháznál 2001 júliusától októberéig folytattuk az 1999–2000-ben megkezdett feltárásokat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.

A 2001. év feltárásának kettős célja volt: egyrészt a gazdasági helyiség leletektől történő megtisztítása, másrészt a garázs előtti terület feltárása, az 1999-ben megtalált falfestmények további töredékeinek megtalálása érdekében.

A gazdasági helyiség teljes feltárására július 2. és 27. között került sor. Ennek érdekében egészen a ház faláig kibontottuk a szelvényt. A mai helyiség É-i falának alapozása alatt hozzávetőleg 40 cm-re egy K-Ny-i irányú, szépen faragott tufa jellegű kőtömbökből rakott, 56 cm vastag, 2,5 m hosszban megmaradt és alapozásával együtt 123 cm magasságú római falat találtunk. A fal D-i oldalán kb. 113 cm mélységben kavicsos-meszes, 15 cm vastag külső, a fallal egyidős, többször megújított járósínt volt.

Az 1999–2000-ben megtalált, a szelvény Ny-i oldalában futó É-D-i irányú római kőfal hosszúsága már 5,4 m. É-i szélén, a tufa-szerű kőtömbökből rakott fal mellett 116 cm széles ajtónyílást bontottunk ki, a habarcsos küszöb és a feltehetően belenyomott küszöbfa elszeneledett maradványával. A két fal elválik egymástól.

A szelvény K-i oldalán egy eredetileg K-Ny-i irányú, ledőlt vályogfal agyagtégláit sikerült kibontanunk. Világosan kirajzolódott és ily módon jól megfigyelhető volt a valamikor egymásra rakott agyagtéglák rendszere. Alatta a falak ledőlése előtt beszakadt tető omladékát találtuk.

A garázs előtt szeptember 4. és november 16. között dolgoztunk. A 2×3,5 m nagyságú szelvényben már 50 cm mélyen K-Ny-i irányú, (100–110 cm hosszban megmaradt, 40–50 cm széles, úgynevezett É-i és D-i) római falszakaszokat találtunk, a rajtuk álló falfestéssel. A két fal közötti 1,9 m széles felületen a tetőomladdal kevert falfestménytöredék-réteg alatt, a szelvény teljes szélességben végighúzódó terrazzopadlót bontottunk ki.

Mindkét falszakasz K-i vége mellett egy-egy bejáratot találtunk a habarcsos padozattal és a habarcsba nyomott küszöbfa lenyomatával, illetve maradványaival.

Az É-i falszakasz és a szelvényfal – vagyis az 1999-ben kibontott felület D-i vége – közötti 60 cm széles területen, a falszakaszhoz csatlakozva, in situ pozíciójú falfestmények állnak az É-D-i kőalapozáson lévő agyagtéglákból rakott felmenőfalon: az állatbőrös és emberalakos díszítésű helyiség falképtöredékei. Az 5,4 m hosszban feltárt É-D-i irányú kőalapozás ezzel a 60 cm-es szakaszával együtt most már 6 m hosszúságban ismert. Mivel az alapozás É-i felét a gazdasági helyiségben lévő K-Ny-i irányú fal, D-i felét pedig az udvaron feltárt úgynevezett É-i falszakasz zárja le, ez a 6 m-es alapfal az állat-, és emberalakokkal festett falat teljes hosszában meghatározza.

Az agyagtéglafal és az É-i falszakasz K-i oldala előtt előkerült egy újabb delfin-ábrázolás, valamint az 1990-ben megtalált emberalak folytatása: vörössel keretezett képmező bal felső sarkában egy hengeres alakú edény látható, valamint alatta az 1999-ben kiemelt jobb kézhez tartozó, eddig hiányzó mutatóujj utolsó ujjperece. Az eddigi töredékek alapján valószínű, hogy ez a falkép egy nagy – a vörös színe miatt valószínűleg agyagból készült – edényt az ujjai végén egyensúlyozva tartó, és abban valamilyen ételt szervírozó alakot ábrázol.

Az eddigi megfigyelések alapján valószínűnek tűnik, hogy a terület legkorábbi periódusú beépítése a garázsban feltárt tufaszerű kőtömbökből rakott fal és hozzá tartozó kavicsos-meszes külső járósínt volt. A falfestmények, az alattuk lévő planírozási rétegből előkerült Antonius Pius (138–161) érme alapján, a Kr. u. 2. század közepe utánra keltezhető. A helyiség pusztulása, vagyis leégése, a tegula-, és festékomladék-rétegben talált terra sigillaták meghatározása alapján feltehetően a 2–3. század fordulóján következett be.

A feltárt római kori falfestmények közül a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával restau-

rált kifeszített oroszlánbőr-ábrázolás és a tálcát tartó alak ábrázolása a komáromi Klapka György Múzeum állandó kiállításán látható.

Munkatársak: Kurovsky Zsófia festő-restaurátor művész, Kovács Lóránd Olivér és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének hallgatói.

SZÁMADÓ EMESE – BORHY LÁSZLÓ

142. Komlóska, Pusztavár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Kö

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszéke, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum Sárospataki Rákóczi Múzeuma 1999-ben elnyerte a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat támogatását „Az egykori Tolcsva terra középkori településtörténetének forrása” címmel benyújtott közös programjával. Ennek, az elsősorban egyetemi hallgatók munkáján alapuló projektnek részeként 2001-ben megkezdtük a Komlóska feletti 435 m magas hegyen emelkedő Pusztavár – középkori nevén Solymos – szondázó jellegű régészeti kutatását.

A várat az írott források szerint a Tolcsva-nemzet-ségbeli Uzfiától, Demetertől és Uzától származó Tolcsvai illetve Toronyai-családok emeltethették a 13. század végén, egyes feltevések szerint talán csak 1312 után, amikor tagjaik Károly Róbert különös kegyét élvezték. Maga az erősség csak 1379-ben, egy közelebről nem ismert felosztása kapcsán jelenik meg a forrásokban, de 1398-ban, a családok kihaltával már mint *castrum desolatum et corruptum Solmus appellatum* említik. Azóta pusztul.

Az alig egyhetes feltárás során négy kutatóárkot nyitottunk – hármat a kisebb déli, egyet a nagyobb északi várrész laposabb területein, a magasabban álló külső falaihoz csatlakozóan – elsősorban a rétegek kutatására. Részben kibontottuk a két várrész csonkakúpszerűen kiemelkedő magjában állt egy-egy kerek torony falvonulatát, a déli toronytól északra eső épület és az északkeleten megfigyelhető keskeny várkapu maradványait. Végül kutattuk a két, egymástól egykor fallal és árokkal is elválasztott várrész nyugati csatlakozási pontját is.

Az árkok közül háromban volt módunk érdemi megfigyelésre, mivel a negyedik, amelyet a terepviszonyok alapján a délnyugaton feltételezett vízgűjtő kutatására nyitottunk, nem adott erre lehetőséget. Felül mindennütt egységes, néha köves, de erősen humuszos réteget vágunk át, sok, elsősorban durva, néha csigavonalas díszű edénytöredékekkel, néhány tégladarabbal. Az északi várrészben húzott árokban 50–60 cm mélyen köves felszín jelentkezett, nagyjából ennek megfelelően alapozási kiugrással illetve habarcsos építési réteggel a várfal belső oldalán. Mélyebben lazán elhelyezkedő kövek mutatkoztak, festett középkori és őskori kerámiával, majd az egyértelmű altalaj a vár belseje felé erősen emelkedett. A déli várrész két árkában a felső, 30–60 cm-es,

finomabb feltöltés csak néhol vált el az alsó rétegek anyagától. Gazdagabb kerámiaanyag inkább felül mutatkozott, mélyebben elsősorban állatcsontot és vasleleteket találtunk, de téglák és paticstörök is előkerültek.

Az északi torony belső átmérője 5 m, a délié 4,4 m, az utóbbitól északra állt egykor egy épület, melynek nyugati falában egy bevilágító ablakot fedeztünk fel, keleti falát még nem tudtuk pontosan meghatározni. A déli várrész alig 110 cm széles kavaszelességű kapujáról megállapíthattuk, hogy egykor kívül kőkerettel rendelkezett.

A két várrész találkozásánál megfigyelhettük, hogy a – korábbi – északi építmény derékszögű, tufakvადerekkel erősített, támpilléres délnyugati sarkához építették hozzá a déli várrésznek az árkot is lezáró nyugati falát.

Az előkerült, még kiértékeletlen leletanyag nem bizonyítja, de nem is cáfolja, hogy a vár birtokosainak, a Tolcsva-nembelieknek állandó lakhelye lett volna a 13(?)–14. században.

FELD ISTVÁN

143. Konyár, Nagy Hangás-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) Kö

2001. június 16-án, az alföldi újkőkori teltek légi régészeti kutatása során, Konyártól 2,5 km-re K-re, az őszi vetésű gabonában kb. 50×50m-es területen pozitív növény-elszíneződést észleltünk. A környezetétől élesen elváló, hatszögletű, formája alapján középkori (vagy újkori) erődítmény(?) egy ma is azonosítható szikes tó partján, egy kisebb kiemelkedésen állhatott.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

144. Kovácsszénája, Füstös-likak

(Baranya megye) Ø

A lelőhelyet, amely egy barlangból és mellette egy kőfülkéből áll, 1998 és 2000 között nemcsak régészeti, hanem természettudományi szempontok szerint is vizsgálták.¹

Gábor Olivér beszámolója szerint a barlang melletti kőfülkében 17 római réteg különíthető el, ami arra utal, hogy a barlangot és a kőfülkét a római kor folyamán végig használták. A méretei folytán szállás céljára nem használható barlang feltehetően kultikus célokat szolgálhatott, különböző őslakos eredetű erdei istenségek (Silvanus Silvestris?; Diana?), tiszteletével kapcsolatban.

1 Régészeti Kutatások Magyarországon, Budapest 1998 (2001) 154–155 – Gábor Olivér ásatási jelentése.; GÁBOR OLIVÉR: A kovács-szénájai Füstös-lik, Kis-Füstös-lik kutatásának régészeti eredményei (Baranya megye). *Folia Comloensis*, 10(2001) 91–110.

E feltevés alapján vizsgáltuk meg a barlang alatt kb. 10 m-rel elhelyezkedő kis, lapályos előteret egy szondával, 2001. július 27–29. között. Amennyiben kultikus célokat szolgált a barlang (az istenség lakhelye), úgy előtte zajlott a kultuszcsелеkmény. Így várhatóak voltak oltármaradványok és áldozati tevékenység nyomai. Az egyetlen famentes (erdő borítja a területet) kis helyen húzott 4 m hosszú és 70 cm széles szondával lehatoltunk a mészkőszikláig, ami a felszíntől 50–60 cm-rel kezdődik. Megállapítottuk, hogy a talajerózió működése ezen a részen hatványozottan érvényesül(t), egyrészt a föléje magasodó meredek sziklafal miatt, amelyről a víz folyamatosan mossa a humuszt és meszes palát, másrészt az alatta egykor folyó patak tevékenysége következtében. Így ha bármi is volt a lapályon a római korban az mára az erózió következtében nem maradt fenn, hanem egyszerűen lekopott a területről és a vízbe dőlt, ami továbbvitte. E felismerés után a kutatást befejeztük. A barlang kultikus célú használatának feltevése így se cáfolatot se megerősítést nem nyerhetett.

SZABÓ ÁDÁM

145. Kozármisleny, Almáslegelő

(Baranya megye) R

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100–100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

A falu Almáslegelő nevű határrészében magas dombtetőn, D-DNy-i oldalon vízjárta laposba nyúló meredek oldalon nagy kiterjedésű (400×400 m) őskori (Baden) telepet találtunk (56. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

146. Kőrösladány, Bikeri

(Békés megye) R

A magyar–amerikai Körös Regionális Régészeti Program ásatására 2001. június 18. és július 27. között került sor. A kutatási program célja a késő neolitikum–kora rézkor átmeneti időszakának vizsgálata az Alföldön.

A Kőrösladány, 14. sz. lelőhelyen a felszínen talált tiszapolgári edénytöredékek illetve paticsdarabok sűrűsödése alapján két, 2×2 méteres tesztszelvényt nyitottunk, hogy képet nyerhessünk lelőhelyünk állapotáról. Az 1. szondában objektum nélküli, viszonylag vastag, kevés kora rézkori edénytöredékeket és állatcsontot tartalmazó kultúrreteget találtunk, míg a 2. szelvényünkben kitermelt humusz legalján egykori építmény

paticsfalának maradványait figyeltük meg. Alatta határozott objektum nélküli kultúrreteg volt.

Az ásatás költségeit teljes egészében a National Science Foundation pályázataink elnyert összegek biztosították.

Az idei munkában részt vettek Horváth Ferenc (Móra Ferenc Múzeum, Szeged), Kékegyi Dorottya (Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba), Richard Yerkes (Ohio State University), Tod Frothing (Dennison College), Kostalena Michelaki (University of Cambridge), Apostolos Sarris (University of Nebraska), Michael Galaty (Millsaps College), valamint amerikai és magyar egyetemi hallgatók.

GYUCHA ATTILA – WILLIAM A. PARKINSON

147. Kőszeg, Alsóvár

(Vas megye) Á, Kk, Ú

A korábbi kutatások alapján² nyilvánvaló volt, hogy a kőszegi Alsóvár délkeleti tornya eredetileg toronyvár (lakótorony) volt. Joggal feltettük tehát, hogy az északkeleti torony is hasonló rendeltetéssel bírt egykor. Ezért ragadtuk meg az alkalmat, amikor 2001 júliusában a Jurisics Vár Művelődési Központ és Várszínház arról értesítette a múzeumot, hogy felújítást kívánnak végezni a toronyban.

A kőszegi Alsóvár északkeleti tornyának a 18. századig csak az első emeleten volt ajtaja, mégpedig falba épített lépcsővel egybekötve, amely a következő szintig vezet. A második szintről a harmadikra és a harmadikról a negyedikre falépcső vezet. A negyedik szint újkori kiképzésű ablakokkal ellátott, a többi azonban eredeti lőrés-ablakokkal épült az Árpád-korban.

A jelenlegi déli földszinti ajtót csak a 18. században vágták a vaskos falba, amikor téglából épített, dongaboltozatos pincét alakítottak ki a toronyban. Az ásatás során megtaláltuk a 18. századi téglapadlót, valamint a boltív Ny-K tengelyű boltvállait is, amelyet a kőfalba véstek bele, és erősen meszes habarccsal kötöttek meg. A mélységadatokat az 1995. évi ásatás 0 centiméteréhez mértük. A 18. századi déli ajtó küszöbszintjében 1958 után betonozták le a toronybelsőit. Ebből a rétegből (0–110 cm) újkori vascsáklyát, vastórt, szekér főrécére való lábítóvasat találtunk, más haszontalan újkori törmelék mellett.

A téglapadló alatt nagy mennyiségű 17. századi zöldmázás, figurális és 1681-es évszámú kályhacsempét, számos konyhai edénytöredéket és csaknem ép edényt, öt darab vas ágyúgolyót, 25 db szakállas puska golyót, több nagyméretű kőgolyót találtunk.

160–200 cm mélységben került elő 12 db köpüs és egy tövises, 16. századi típusú kovácsoltvas számszerj

2 BAKAY KORNÉL: Árpád-kori vár, lakótorony és védmű Kőszegen. *Savaria* 19/2 (1990) 54–64. BAKAY KORNÉL: A középkori Kőszeg. Kőszeg évezredek 1. Kőszeg, 2001.

nyílcsúcs, további 96 db szakállas puska golyó, követő gépekbe való nehéz kőgolyók, vassarló, vasolló, vasfokos, kovácsoltvas sarkos lópatkó. A 18. századi téglapadlótól 325 cm-nyire, 435 cm mélyen találtuk meg a torony alapozásának alját. A torony belmérete: ÉD irányban 350, Ny-K irányban 370 cm.

A 200–325 cm-es szintből 13–14. századi cserépdarabok mellett 15–16. századi fekete konyhai edények darabjai, valamint 16. századi virágmintás, zöldmázás kályhacsempék között gótikus ajtóbélet szárkövei kerültek napvilágra.

Összegzésképpen elmondható, hogy az északkeleti torony biztosan Árpád-kori eredetű, magában álló lakótorony volt eredetileg, amelynek pincéjét azonban – ellentétben a délivel – hosszú évszázadokon keresztül hasznosították s így nem maradt érintetlenül a 13. századi állapot. Sőt, az 1532. évi ostrom után a vár területén keletkezett hulladékot és törmeléket, minden bizonnyal a 17. században a Széchyek idejében, ide hordták össze, s ezzel fel is töltötték jó három méter vastagságban. Az Eszterházyak korában téglapadlós, boltíves pincévé alakították át a feltöltött régi toronypincét, s ajtót is vágattak rá. Ez az állapot megmaradt az 1950-es évekig, amikor is betonozással „takarták” le a korábbi pincéket. Jelenleg a visszatöltött pincét sóderes lefödéssel láttuk el.

Munkatársak: Morgós András, Kőfalvi Vidor (MNM); asszisztensek: Jagodics Dénes, Debreczeni Boglárka, Hajdú Katalin egyetemi hallgatók.

BAKAY KORNÉL

148. Kőszeg, Jurisics tér 1.

(Vas megye) Kk, Kú

A középkori főtér keleti házsorának első épületét az egykori OMF már sok évvel ezelőtt kutatni kezdte, részben a szokásos falkutatási módszerrel, részben László Csaba vezetésével kisméretű kutatóárok révén, amelyeket a kapubejáró északi oldalán, illetve a földszint utcai szobájában ásattak ki, de – az ásató elmondása szerint – mindössze 90–100 cm mélységet értek el, s különösebb megfigyelésekre és leletekre nem tettek szert. Később, 2001 novemberében a ház falainak külső szigetelésekor a kiásott 60–80 cm mélységű fal melletti árkokban is találtak leleteket.

2001. július 9. és augusztus 9. között végzett ásatásunkkor a főépülettől keletre 28 méterre, a Kelcz-Adelffy utcára nyitott egykori kapubejárótól nyugatra 3 méterre jelöltük ki a 9×2 m méretű szelvényt, amelynek tájolása ÉK–DNy. A nyitó szint (0–70 cm) zömmel újkori hulladékokat adott (például egy bécsi pipagýárból származó pipatöredékeket), bár volt a leletek között 14–15. századi edénycserép és kovácsolt vaspatkó is. A második szint (70–120 cm) hasonló leleteket adott, de ebben a szintben már jól láthatóvá vált egy Ny–K irányú kőfal, amelynek az alapozása 210 cm mélyen volt. A szelvényt a keleti oldalon 470 cm hosszúság-

ban 270 cm-ig mélyítettük ám értékelhető leletek nem kerültek elő.

A Jurisics tér 1. sz. ház építési idejére vonatkozóan tehát semmit sem tudtunk meg, mert a tulajdonos az épületben nem engedélyezte a kutatást. A kút feltárása elvileg lehetséges, ám erre már nem maradt anyagi fedezetünk. Annyi bizonyos, hogy a 16–17. században az egykori Oskola utca felé néző kőház állott az udvari részen, s a kőfal iránya alapján az utca nyomvonala eltért a mostanitól. Azt azonban, hogy ez az építmény a főtér felé néző lakóház hátsó gazdasági épülete volt-e, avagy egy önálló ház, nem tudtuk eldönteni.

Munkatársak: Morgós András, Kőfalvi Vidor (MNM); asszisztensek: Jagodics Dénes, Debreczeni Boglárka, Hajdú Katalin egyetemi hallgatók.

BAKAY KORNÉL

149. Kőszeg, Kelcz-Adelffy utca 4.

(Vas megye) Kk, Kú, Ú

A terület a kőszegi római katolikus plébánia tulajdonában van. A 2001. július 9. és augusztus 9. között végzett ásatás költségeit a Kőszeg Kultúrája Alapítvány állta, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagi támogatásával.

Az I. szelvényt (15×3 m) az iskolaudvar délnyugati részében jelöltük ki, a Bem József (korábban Ege Miklós) utca felőli kerítéstől 450 cm-re, a nyugati krítésfal-tól 300 cm-re. Az első szintben (0–70 cm) előkerült az 1920-as években lebontott 138. sz. lakóház déli és nyugati főfalának szakasza. A hajdani Oskola (korábban Zsidó, később Kelcz-Adelffy) utcára néző, 1844-ben megépült Nemzeti Iskola később Városi Leányiskola lett, amelynek kertje volt a nyugati oldalon. Az iskolaudvar azonban kicsinek bizonyult, ezért felmerült az elemi iskola udvarának bővítése, s ennek biztosítására 1935 táján lebontották az 1839/56–57., illetve az 1927/139–140. sz. lakóházakat is. A 141. sz., úgynevezett cserkészház azonban érintetlen maradt.

A lakóház 18–19. századi téglapadozata 60–64 cm mélységben került elő. Ezt a padozatot később megújították. A téglapadló alatt húzódott egy döngölt agyagalapú terméskőpadozat (18. sz.), amely egybeépült a főfallal, s mint kiderült, része volt a 16–17. századi legrégebbi kőház nyugati helyiségének.

A padló feletti rétegből nagyobb számú 18–19. századi zöldmázás kályhacsempetöredék, valamint egy cizellált bronzcsipesz került elő. Találtunk újkori vaseszközöket is. A rétegek között tisztán megmaradt az 1777/78. évi nagy tűzvész nyoma. Keverten korábbi (15–16., sőt 14. századi) edénytöredékek is előfordultak. A következő réteg (70–138 cm) leletanyagában elsősorban 17. századi leletek voltak, vastag átégett paticsdarabokkal, majd a 138/140–170 cm-es szintben 15–16. századi cserépdarabok, valamint egy kettős kónikus illatszeres edényke, egy spirálissal díszített feketésszürke agyagedény darabja, és egy meghatározhatatlan érem

került elő, ez utóbbi azonban már a 16. századi szint közelében hevert. A 170–230 cm-es rétegben megvolt a 15–16. századi kőház alapfala és feltűnően kevés számú kerámia. A mélyítést 298 cm-ig folytattuk, s a szelvény középrészén 250 cm mélységben előbukkant az érinetlen márgás-löszös anyatalaj.

Összegzésképpen bizonyítottá vált, hogy a középkori Kőszeg belvárosában a 15. század utolsó harmadában megépített Szent Jakab templomtól keletre húzódó hársor legkorábbi épületei is kőből épültek a 15. sz. végén vagy inkább a 16. sz. első felében. A rétegek megőrizték a 16. századi ostrom és a későbbi nagy tűzvészek égésrétegeit. Az I. szelvény nyugati oldalán az északi szelvényfalról réteg-nyúzatot vettünk, s a Vármúzeum-ban kiállítottuk.

Az I. szelvénytől keletre, 50 cm széles tanúfal kihagyásával jelöltük ki a II. szelvényt (5×3 m). Az első szint (0–50 cm) leletei újkoriak voltak, de nagyobb számban mégis 18. századi mázas és mázatlan kályhacsempék, közte egy igen szép angyalfigurás darab. Az I. szelvény keleti sarkában s részben a II. szelvény nyugati szögletében nagyobb számban hevert újkori törmelék, egy négyzetes téglakna közelében, amelynek rendeltetését nem tudtuk meghatározni. Ebben a szelvényben már 150 cm mélyen jelentkeztek facölöpök foltjai, majd 230 cm mélységben négy nagyméretű faoszlop került elő, kitűnő megtartásban. Ezeket megfelelő vizes pakolásban Budapestre szállítottuk vizsgálatra. Az oszlopok 16. századiak, legalábbis a cölöplyukak alja ezeket a rétegeket érintette. Ebben a szelvényben nem értük el a sárga márgás-löszös anyatalajt. Mind az erőteljes faoszlopok, mind a K felé lejtő mélyülés azt sejteti, hogy a középkorban az egykori Gyöngyös-patak ártéri partoldala benyúlott egészen idáig. Egészen mélyen csak néhány kisebb cserépdarab került elő, 16. századi jelleggel bírtak, de pontosabb korhatározásra egyik töredék sem volt alkalmas.

Munkatársak: Morgós András, Kőfalvi Vidor (MNM); asszisztensek: Jagodics Dénes, Debreczeni Boglárka, Hajdú Katalin egyetemi hallgatók.

BAKAY KORNÉL

150. Kup, Egyes

(Veszprém megye) U, B, V

A Magyar Nemzeti Múzeum és a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum részéről 2001. augusztus 6–24. között folytattuk a 2000. évben megkezdett ásatásokat. Elsődleges cél a tavaly részben feltárt „őstulkos gödör” teljes feltárása és értelmezése volt. A nagy lengyeli gödörkomplexum Ny-i részét és a tavaly időhiányban félbehagyott gödör alját szeretnénk volna megkeresni, dokumentálni. Először Szalay Kálmán telkén nyitottunk kutatóárkokat, ahonnan egy nagyméretű teveli magkő, továbbá cserepek és tűzhely hamus foltjai kerültek elő.

A telepített kutatóárkot a szőlősorok irányában nagyjából É-nak tájoltuk (2001/1. árok) és 5 m-ként, kb. 30 cm tanúfalat hagyva bontottuk az altalajig, ami a har-

madik ásónyomban jelentkezett. A humuszban és a kevert agyagos talajban szórványosan neolitikus cserepek és kőeszközök kerültek elő. A felső negyed (2001/1. árok, 15–20 m) kivételével az altalajhoz közeledve a szórványos leletek is megszűntek. A felső negyedben viszont határozott gödörfolt és leletkoncentráció kezdődött, ezért a leletsűrűsödés irányába, az ároktól Ny-ra 3×5-ös szelvényt tűztünk ki (VI. szelvény). A harmadik nyomig tártuk fel a szelvényt, ahol gödörfoltok jelentek; mellette az árokban további három nyomot haladtunk lefelé. Gazdag kora vaskori (Hallstatt) anyagot találtunk, sok állatcsonttal. Idő hiányában az árkot és a szelvényt dokumentálás után visszatettük, jövőre valószínűleg folytatjuk.

A másik ásatási területünk a tavalyi I. szelvény (valamint 2000/2, 4. árok) területére esik. A IV. szelvény egy része illetve a 2001/2. árok 0–5 m (K-i rész) a tavalyi I. szelvény helyére esett. Ez a metszefalban és a kevert kitöltésben is jól megfigyelhető volt, amelyek alapján a két ásatás csatlakozási pontjai megadhatók. A tavalyi megbontott nagy lengyeli gödörkomplexum paticsos kitöltésű gödréhez csatlakozóan több gödörrezt sikerült feltárni, gazdag leletanyaggal. Ebben az évben kevesebb kőbalta és festék került elő, viszont a paticsos omladék alatt kiserépdarabot (termésréz vagy összeégett lemezke) találtunk. Ugyanebben a gödörben, nagyon csekély számban, bronzkori jellegű kerámia is volt, ami a fémlélet értelmezésében óvatosságra int bennünket. Az „őstulkos gödröt” az altalajig kibontottuk, hosszanti metszetet készítettünk a gödör aljáról.

A Ny felé csatlakozó V. szelvényben (és 2001/2. árok 5–10 m) tovább folytatódott a lengyeli gödör, a bontás során két nagy cölöplyukat találtunk, amely összefüggésbe hozható az „őstulkos gödörrel” és a mellette megfigyelt omladékkal is. Az V. szelvény DNy-i részén nagy, a zselizi és a dunántúli vonaldíszes kultúra edényeit tartalmazó gödör, mellette szintén a dunántúli vonaldíszes kultúra cserepeivel datált tűzhely került elő. A feltárt területhez csatlakozóan D, Ny és É felé egyaránt feltárandó területek (gödrök, hárszék) vannak, a munka folytatása a lehetőségek szerint indokolt. A leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

T. BÍRÓ KATALIN

151. Kutasó határa

(Nógrád megye) Ő, Á, Kk

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

A falutól D-re, a Csapások-dűlőtől É-ra az út K-i oldalán a szántóföldben kevés kerámia, pattintott nyílhegy és egy vastárgy került elő. Ez a 12. sz. lelőhely a kutasói kanyarnál folyó patakig terjed. Kutasótól K-re, a Királyka-domb ÉK-i szántott oldalán, a Suzuha-patakig terjed ki a 13. sz. lelőhely, melyről sok őskori, Árpád-kori és késő középkori kerámia és paticos került elő. A lelet-

anyag a domb ÉK-i oldalán sűrűsödött. A falutól ÉK-re, a Szőlők alja-dűlő DNY-i oldalán a tanyáktól D-re néhány őskori kerámia került elő (14. lh.). A Szőlők alja-dűlő ÉK-i részén embercsontok kerültek elő, melyek lehetséges, hogy temetőt jeleznek (18. lh.).

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

152. Lesencetomaj, Piroskereszt

(Veszprém megye) A

A 2001. évi feltárás célja az volt, hogy behatároljuk a temető K-i kiterjedését, feltételezve, hogy itt a közösség legkorábbi temetkezései is előkerülnek.

Az ásatás során újabb 39 sírt tártunk fel, amivel a feltárt sírok száma 432-re emelkedett. A temető K-i szélét még nem értük el, bár két gyermeksír esetében a szokásos tájolástól eltérő irányítás már utalhat ennek közelségére. Az itt előkerült sírok nagy része rabolt volt, leletanyaga a temető késői időszakára keltezhető leletekkel volt azonos: eddig kizárólag kisebb méretű bronz kosaras fülbevalók, dinnyemag alakú gyöngyök, hasított szárú, nagyméretű bronz stíltűk, huzalkarpercecek, téglalap alakú bronzcsat, vaspántos vödrök stb. Annak okát, hogy a késő avar korban a közösség bizonyos csoportja miért kezdett temetkezni a temető legkeletibb, korábban nem használt részére, egyelőre még nem tudjuk. Egyúttal bizonyítottá vált az a korábbi véleményünk, hogy a temető eddig ismert legkorábbi sírjai a közép avar korra keltezhetőek.

S. PERÉMI ÁGOTA

153. Letenye, Lapuleveles-dűlő

(Zala megye) Á

A lelőhelyet 2001. március 19. és augusztus 17. között tártuk fel. Kiterjedése 8000 m², melyen összesen 360 objektumot dokumentáltunk.

A munkát a tavalyi szonda helyén illetve közvetlenül mellette kezdtük meg. Az objektumok szintje igen mélyen, átlagosan 140 cm-rel a mai felszín alatt volt. A lelőhelyet egy patak és a közeli Mura-folyó határolja, ezek hordaléka töltötte fel igen vastagon. Az objektumok nem voltak mélyek. A korabeli humusz, ami tele volt Árpádkori cserepekkel elpusztította azt.

A foltok a sárgás maszatos altalajban szürke elmosódó és sötét határozott körvonallal jelentkeztek. Az objektumok jellegüket tekintve a következők voltak: cölöplyuk, gödör, kis árok (árokrendszer), kút, tűzhely.

A nagy felületen folyó feltárás érdekes települészerkezeti tanulságokkal szolgált. Az ásatás összesítő rajzán és a feltárásról készült légi fotón is jól látszik, hogy a kibontott kis árkok egy egységet alkotnak, É-D-i lefutás-

ban téglalapot formáznak, folytonosságuk itt-ott megszakad és egy-egy kis cölöplyukba torkollik. Vélhetően ez az árokrendszer egykor kerítés alapja lehetett, ami talán egy korabeli műhelykörzetet foglalt magába. A cölöplyukak rendszerének értékelése és egyéb településtörténeti tanulságok levonása a későbbi feldolgozás feladata lesz. A településrészleten három igen mély (átlagosan 8 m) kerek kutat is feltártunk, bennük néhány – ám rendszert nem alkotó – korhadat fagerendával. Mindegyik alján találtunk korsót illetve „ivóedényt” (fazekat) többet is. Két kútban kovácsoltvas vödörfület leltünk.

A leletanyag jellegét tekintve (kerámia, agyaggolyó, vassalak, vastárgyak töredékei) is igen érdekes. Az ásatáson mintegy tíz ép, szájjal lefelé fordított Árpád-kori fazekat bontottunk ki. Ezeknek határozott foltja nem volt, kis kerek lyukban voltak, teljesen önállóan, nem pedig valamely nagyobb objektum részeként. Talán a vasmegmunkálással összefüggésbe hozható áldozatok emlékei lehettek. A cölöplyukban döntő többségben nem volt leletanyag, ugyanakkor a sötét, határozott folttal jelentkező gödrök tele voltak tenyérnyi vassalakröggel. Szinte minden gödörben volt több, átlagosan 5 cm átmérőjű tömör, égetett agyaggolyó. A feltárt szilvamag alakú parázzögdrök egyikében egy kupacban például 32 ilyen golyó feküdt.

Fém tárgyat a rengeteg vassalakrög ellenére viszonylag keveset találtunk. A vasszeg volt a leggyakoribb, találtunk ezen kívül két vassarkantyút, a kutaknál említett vödörfületeket és két nagyméretű S-végű hajkarikát.

Összefoglalásként elmondható, hogy a Lapuleveles-dűlőben egy Árpád-kori – a kerámia és fémleletek alapján 12. századi – kovácsstelepülés műhelykörzetét tártuk fel. A feltárás sok új adattal járult hozzá a Dunántúlon eddig ismert hasonló korú vasművességgel összefüggésbe hozható települések szerkezetének megismeréséhez, leletanyagában (agyaggolyók) és jelenségeiben (szájjal lefelé borított edények) olyan problémák kerültek napvilágra, ami a későbbi értékelés során érdekes adatokkal szolgálhat a korszakkal foglalkozó kutatók számára. A feltárás és környéke minden bizonnyal egy szolgáltató falu lehetett. A vasművességre és a fémfeldolgozásra utal, hogy a lelőhelytől É-ra levő erdőt Csitári-erdőnek hívják ma is, ettől nem messze Letenye irányában van a Csitári-forrás amely a csatár szóra vezethető vissza. A feltárás közelében, attól Ny-ra található, a légi fotón ma is kivehető Árpád-kori kerek templom, amit Parádi Nándor 1964–65-ben tárt fel, ezt a rész „Szentkeresztombnak” hívják.

A leletanyag a nagykanizsai Thúry György Múzeum Régészeti Gyűjteményébe került.

SZÁRÁZ CSILLA

154. Liptód határa

(Baranya megye) R

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–

május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyepterület miatt járhatatlan volt.

Liptód határában egy földút által átszelt dombtetőn őskori (lengyeli kultúra) telep nyomait figyeltük meg (29. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

155. Lucfalva határa

(Nógrád megye) Ó, N, Á

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

A település határában Nagykeresztúrtól DNy-ra, a Keresztúri-földek mentén, mocsaras területen őskori kerámiával jelzett lelőhelyet (4. lh.) találtunk. Kisbárcány határától, a futballpályától mintegy 20 m-re őskori és Árpád-kori leleteket gyűjtöttünk (5. lh.). A település határában lévő kis tó és az út közötti területen kevés cseréppel jelzett népvándorlás kori lelőhelyet (9. lh.) regisztráltunk.

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

156. Ludas, Varjú-dűlő

(Heves megye) Pa, U, R, B, V, LT, Sza, Ge, H

Ludas község É-i határában, az itt húzódó ÉNy-DK irányú dombvonulat, vagy magas plató K-i végében, annak is É-i, K-i és D-i lejtőjén, az 1998–2000. között végzett régészeti terepbejárások révén, egy 30–35 ha nagyságú őskori lelőhely vált ismertté.

A terepbejárásokat a Mátrai Erőmű Rt. visontai D-i bányájának terjeszkedése, és ezzel összefüggésben a 3-as számú út elterelése tette szükségessé. Az útépités megelőző terepbejárások során figyeltünk fel a lelőhelyre, ahol még ugyanebben az évben, 1998-ban, az új nyomvonal mentén, régészeti leletmentést végeztünk. Ezt követően 1999-ben és 2000-ben, további terepbejárásokkal vizsgáltuk át a 2010-ig letermelendő 521 ha-os bányaterület felszínét. Ezáltal lokalizáltuk a lelőhely további részeit. A felszíni megfigyelések révén, a bányatelek É-i sarkában egy összefüggő, 30–35 ha-os lelőhely körvonalazódott. Ez a lelőhely a már 2000-ben megkezdett bányászati tevékenység útjában volt.

2001. márciusában kezdtük a kutatást a teljes körű feltárás igényével. A régészeti lelőhely pontos geo-

déziai felmérését követően, 2001. március 22-től megindult az I. terület humuszolása. A folyamatos régészeti szakmai felügyeletet 3–8 fő felügyelő személyzet biztosította.

Április végére kb. 6–7 ha-ról eltávolították a humuszréteget, és így folyamatosan haladt a régészeti felület kialakítása.

Június elejére összesen mintegy 13–15 ha-ról távolították el a humuszréteget. Nyolc nagyobb, kézzel nyert felszínt nyitottunk, amelyek összességében kb. 2 hanyi felületet tettek ki. A megnyitott felületek felmérése, rajzolása, fotózása folyamatosan haladt.

A júniusig megfigyelt régészeti jelenségek döntő többsége települési objektum, azaz gödör volt, azonban többsír, illetve sírcsoport is előfordult a területen. Utóbbiak közül egy késő bronzkori vagy kora vaskori urnatemető, egy preszkíta sírcsoport és egy vaskori szórt hamvas temető tekinthető jelentősebbnek. A szinte valamennyi felületen megfigyelhető cölöphelyek nem régészeti jelenségnek, hanem az egykori szőlőművelés maradványainak bizonyultak.

A humusz gépi letermelésével augusztus elejére a II. és a IV. számú terület egészét, valamint a III. számú terület D-i felét is sikerült megnyitnunk. Ezekben a területeken is folyamatosan régészeti objektumok kerültek elő, azaz a lelőhely a teljes humuszolt felületre kiterjedt. A területen a bronzkori objektumok aránya volt a meghatározó, de ismertté váltak újkőkori, rézkori, preszkíta, kelta, szarmata, germán és honfoglalás kori jelenségek (gödrök, sírok) is. A régészeti fedettség mértéke persze nem volt egyforma az egész területen. A II. számú terület D-i része, a III. számú terület K-i része és az általuk közbezárt IV. számú terület egésze sűrűn fedett, a III. számú terület DK-i része és a II. számú terület É-i, ÉK-i széle viszont már kevésbé. Mindez az egykori település centruma és periferiája közötti különbségre utalt, és jelezte számunkra, hogy kutatási területünkön belül, a lelőhely szélei É-i és DK-i irányban már jól lehatárolhatóak. Ekkor még az volt a kérdéses, hogy a lelőhely a III. számú terület ÉNy-i felében meddig folytatódik, azaz, hogy a lelőhely határai a kutatási területen belül itt is megtalálhatóak-e. November közepére, a teljes terület humuszolásának végére kiderült, hogy a terepbejárás során feltételezett lelőhelyhatárok valóban helytállóak, és a kijelölt régészeti terület teljes mértékben magába foglalja a bányatelekbe eső lelőhelyet.

A lelőhely határait D-i és Ny-i irányban sikerült rögzítenünk. Biztosra vehető azonban, hogy a lelőhely É felé – jelenlegi bányagödör irányában – tovább folytatódott, sőt, az 1998-as leletmentés révén azt is tudjuk, hogy a leletek előfordulása DK felé, a 3-as számú főút ludasi oldalán is intenzívnek tekinthető. Ez utóbbi rész szintén kutathatatlan, lévén az egykori ludasi Tsz területe. Óvatos becslésünk szerint lelőhelyünk tényleges mérete egykor minden bizonnyal megközelítette a 40 ha-t. A szeptembertől novemberig humuszolt harmadik számú terület régészeti szempontból kevésbé fedett,

és noha itt is van egy jelentősebb méretű, feltehetően kora vaskori temetőrész, szintén a késő bronzkori telep-objektumok dominálnak.

Az év során a bányatelek területére eső teljes régészeti lelőhelyet, azaz mintegy 30 ha területet humuszoltunk le. Ebből 14 ha-on teljesen feltártuk a régészeti jelenségeket. Eközben közel 5 ha nagyságú területen alakítottunk ki nagyobb, összefüggő, nyesett felületeket. Meg kell említeni, hogy ugyan a terület egészéről eltávolítottuk a humuszréteget, azonban a területre fel-fektetett 100×100 m-es raszterek pontjai mentén, kezdettől fogva 10×10 m-es kontroll négyzeteket (olyan helyeket, ahol egyáltalán nem szedtük le a humuszt) hagytunk meg azzal a szándékkal, hogy ezeken a helyeken az eredeti rétegsorokat (járószinteket) majdan rekonstruálni lehessen. Ezek azonban szándékunk ellenére sem figyelhetők meg, a területet sajnos mélyszántották.

A 2001. év végére feltárandó I. és II. számú terület 80%-át átadtuk a bányának, a maradék 20%-ot azonban, sajnos nem tudtuk időben rendelkezésükre bocsátani. A feltárt 14 ha-on összesen több mint 1300 objektumot számoztunk be, melyből 358 (25,87%) kétséget kizárólag régészeti objektumnak bizonyult. A többi esetben olyan beásásokról van szó, melyeknek zöme minden bizonnyal szőlőoszlop, vagy szőlőtőke helyét jelzi. A 358 objektumból 100 sírt jelöl, míg a többi gödröket, házak, tűzhelyeket illetve cölöplyukakat.

A lehumuszolt 30 ha területen mindenhol megfigyelhetők a késő bronzkori objektumok, azaz a késő bronzkori település óriási területet ölelt fel. Ilyen nagy kiterjedésű településnyom eddig nem volt ismert a térségben, ezért már a település létezésének pusztá ténye is komoly eredménynek tekinthető. Az I. számú terület É-i szélén egy késő bronzkori urnatemető néhány sírja is előkerült. Sajnos, nem tudható pontosan, hogy az egymástól nagy távolságban (több száz méterre) előkerült sírok vajon egy nagy temetőhöz tartoztak-e, vagy csupán magányos sírokként értelmezendők. A sírok mindegyike bolygatott, az edények sérülten, félbevágva kerültek elő. Mindez feltehetően a csekély sírmélységnek és a szőlőművelést megelőző talajmozgatásnak, majd az azt követő talajművelésnek köszönhető, ami sok sírt valószínűleg teljesen meg is semmisített. A késő bronzkorból egyébként nemcsak urnasírok kerültek elő. Az I., II., IV. számú területek határát jelző pont közelében egy-egy gödör legfelső rétegében csontvázas sírok kerültek elő. Az egyik sírban egy felnőtt csontja mellett egy marhacsontváz, a másikban pedig egy felnőtt és egy gyermekcsontváz került elő. Több helyen figyeltünk meg olyan késő bronzkori gödröket is, melyekben több egyedhez tartozó töredékes emberi csontok kerültek elő.

A késő bronzkori jelenségekkel kapcsolatban, a számos lehetséges kutatási feladat között a település periodizációja, centrum és periféria, település és temető viszonya, illetve a településszerkezet kutatása emelhető ki. Utóbbit nehezíti, hogy sajnos, a házak nyomait

eddig nem találtuk meg. Ennek csak az lehet az oka, hogy a házszerkezetek nem hagytak mély nyomot a talajban. A házak helye és ezáltal a mindenkori település szerkezete tehát csak indirekt módon, topográfiai elemzés, valamint az objektumok tipológiai, kronológiai és stratigráfiai elemzése után lesz felvázolható. Az eddig előkerült leletek között viszonylag sok rekonstruálható edény és fémtárgy érdemel említést. A leletek a Kyjatice-kultúrához sorolhatóak.

A II. terület K-i részén egy újkőkori település nyomait figyelhettük meg és tártuk fel. Ez valószínűleg kapcsolatba hozható az 1998-as leletmentés területén talált egykorú települési jelenségekkel. Az újkőkori településkutatása fontos településszerkezeti összefüggésekre deríthet fényt, és újabb adatokat szolgáltatathat a térség újkőkori településtörténetéhez.

A II. számú területen néhány korai rézkori objektumot is feltártunk, melyekben sajnos kevés leletanyag fordult elő.

Eddig két kora vaskori „preszkíta” sírcsoportot találtunk a lelőhelyen. Egyik a I. terület D-i szélén, egy árok mentén került elő (7 sír), másik pedig a IV. és a III. számú terület határánál (eddig 3 sír). Utóbbi sírcsoportról egyelőre nem sokat tudunk, itt további sírok előkerülése várható.

Az eddigi leletmentés egyik legszebb eredményének egy Kr. e. 4–2. századi kelta temető közel 80 sírja (75 hamvasztásos, 5 csontvázas) tekinthető. A sírok az I. terület ÉK-i sarkában, illetve a II. és IV. számú terület ehhez csatlakozó részén, többé kevésbé szabályos sorokban kerültek elő és rendkívül gazdag mellékletet rejtettek. Edények, ékszerek és fegyverek viszonylag nagy számban kerültek napvilágra. A kelták korából eddig csak néhány telepobjektum (pár gödör és egy ház) került elő.

A római kort a II. számú terület Ny-i szélén előkerült néhány szarmata objektum képviseli. Az objektumok csekély száma ellenére az egyik gödörből érdekes fémlelet (több ritka vastárgy) került elő.

Az I. és II. számú területen a népvándorlás korból eddig két sírt tártunk fel, további három megfigyelt sír feltárására nem maradt időnk. Az eltemetett személyek valamely germán törzshöz tartozhattak.

A IV. terület Ny-i szélén egy honfoglalás kori sírt is feltártunk. A halottat lovának egyes részeivel együtt temették el, és mellékletei közé egy nyílhegy is tartozott.

Végezetül meg kell említeni, hogy a feltárási területtől É-ra húzódó bányafalban, a régi D-i bányagödör K-i sarkában, egy folyómedret jelző kavicsos rétegben, több helyen is középső paleolitikus kőeszközöket és ősszállatok csontjait gyűjtöttük össze. A leletek ugyan nem köthetők telepjelenséghez, hiszen másodlagos pozícióban találtuk őket, mindazonáltal jelzik, hogy a közelben valahol középső őskőkori telepmaradvány (volt) található.

A leletanyag a Dobó István Varmúzeumba került.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

157. Ludányhalászi, Határ-dűlő

(Nógrád megye) B, N, Á, Kő

2001. március 12–14. között szennyvízberuházást megelőző terepbejárást végeztünk. A tervezett nyomvonalat bejárva a Ludányhalásziból Nógrádszakál felé vezető országút bal oldalán, az út és a vasút között magasodó dombháton, az Ipoly menti teraszon 500–600 méter hosszan bronzkori és középkori (12–14. századi) lelőhelyet lokalizáltunk. A kerámiaanyag igen intenzíven jelentkezett a friss szántás felszínén.

Augusztus–szeptemberben föltártuk a kb. 500 m hosszú lelőhely nyomvonalba eső szakaszát. A vizsgált terület D-i részén sikerült feltárni egy középkori útrészletet és a pilinyi kultúrához tartozó objektumokat. Az egyik kisméretű gödörbe egy urnát helyeztek, de sem benne, sem körülötte nem találtunk hamvakra utaló jeleket. A lelőhely ugyanezen részén egy olyan gödröt is sikerült kibontanunk, amelybe egy szájjal lefelé fordított, 13. századi fenékbélyeges fazekat rejtettek el. A fazékban egy szárnyas maradványait találtuk meg. A lelőhely északi részén 3 Árpád-kori gödröt találtunk, illetve népvándorlás kori és késő bronzkori járósínteket.

Az ásatáson részt vett Oravecz Dóra, Párditka Györgyi régészhallgató (SZTE), Csóri Zsuzsa (DTE).

TANKÓ KÁROLY

158. Maglód határa

(Pest megye) Sza, A, Á, Kk

Régészeti terepbejárást végeztünk az M0 autópálya nyomvonalán Gyál közigazgatási határától a 31. sz. főútig; 4–500 méter (lelőhely-lehatárolásoknál néha 7–800 m) szélességben. Az M0 autópálya délről kerüli meg Vecsés nagyközséget, majd Vecsés és Üllő között fordul É felé, ahol Ecsér és Maglód között halad tovább a 31. sz. főútig. Területünkön 14,1 km hosszú az M0 autópálya bejárt nyomvonala. Ehhez kapcsolódóan a Vecsést és Üllőt ÉK-ről és K-ről elkerülő 4. sz. főút nyomvonalát is bejártuk 12,5 km hosszúságban. A teljes nyomvonalhosszon 2,84 km-t erdő borított, és 1,12 km-t gazos elvadult növényzet fedett.

Maglód határában egy avar, szarmata és Árpád-kori leletekkel jelzett telepnyomot (1. sz. lh.), valamint egy szarmata, Árpád-kori és késő középkori leletekkel jelzett telepnyomot (2. sz. lh.) regisztráltunk. A leletek a ceglédi Kossuth Múzeumba kerültek.

TARI EDIT

159. Magyarbóly határa

(Baranya megye) B

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100–100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át si-

került bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A falu határában, a nyomvonal 525. és 527. pontjai között egy dombtetőn 200×200 m kiterjedésű őskori (mészbetétes kultúra) telepnyomot regisztráltunk (38. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

160. Magyarszék, Grundfrauäcker, Malom-dűlő

(Baranya megye) B

A lelőhely (Magyarszék 9. sz. lh.) a belterületől 600–800 m-re, a barátúri úttól közvetlenül É-ÉK-re, egy ÉNY-DK-i irányú villanyvezeték alatt, illetve attól Ny-ra és K-re, egy ÉNY-DK-i irányú dombhát K-i lejtőjén helyezkedik el. A lelőhelyen L-alakban, NY-K-i irányban 150 m, É-D-i irányban 100 m hosszan találtam edénytöredékeket (mintegy 6000–7000 m²-es területen). Az L-alak sarokpontjain három, feketésszürke, hamus elszíneződést észleltem a felszínen.

A 2001. március 14–18. között végzett négyzethálós felmérés és a szondázó ásatás célja a lelőhely felszínen érzékelhető objektumainak pontos rögzítése, a lelőhely pontos határainak meghatározása és a kutatóárkos szondázással legalább egy objektum feltárása volt.

A lelőhelyet célirányosan, több négyzög egymáshoz illesztésével mértük fel. Az egyes négyzetekben viszonylag nagyszámú leletet, túlnyomórészt az urnamezős kultúrához sorolható kerámiát találtunk. A leletanyag közül kiemelkedik egy nyitott, elhegyesedő végű bronzkarperec, kőbalta és egy fűvöcső töredéke. A négyzetek átvizsgálása után átgereblyéztük őket. Ennek két oka volt, egyrészt így további leleteket gyűjtöttünk össze (a teljes anyag 0–10 %-át lehetett még így összeszedni), másrészt így az összetaposott területet állítottuk helyre a mezőgazdasági termelés számára.

Az egyik korábbi objektumfolt helyén, ahol legsűrűbb volt a felszínen található leletanyag, két, egymásra merőleges kutatóárkot nyitottunk. Az I. kutatóárkokban nem találtunk értékelhető régészeti jelenséget. A II. kutatóárkokban egy sekély gödröt és egy nagyobb objektum (ház?) részletét tártuk fel. Az utóbbi objektumnak csak a K-i részén fogtunk meg a szűztalajba jobban bemélyedő részt.

Összesen 3625 m² területet mértünk fel 5×5 m-es négyzethálós módszerrel. A lelőhely határait Ny-i, É-i irányban nem tudtuk megállapítani. D-i és K-i irányban a leletanyag számának csökkenése a lelőhely határának közelségét sejteti. Az értékelés szerint a DNy-on és ÉK-en kijelölt négyzögekben sikerült bizonyos objektumok helyét megállapítani, amit a II. kutatóárkokban feltárt I–II. objektum is igazol. A felmérésről leletszám és leletsúly eloszlási térképeket, diagramokat, táblázatokat készítettünk, amelyek jól tükrözik a fent elmondottakat.

A feltárt telepobjektumok alapján megállapíthatjuk, hogy a telep igen lekopott, lepusztult, a domb tetejéhez

közel igen sekélyek az objektumok. Újabb mélyszántások, talajlazítások 1–2 év alatt elpusztítják a település maradványának nagyobb részét. Ezért sürgős leletmentés menthetné meg legalább a telep egy részét.

A munkában részt vettek Mészáros Szilvia, Molnár László, Szőke Gábor, Végh Tibor, Huszár Ambrus régésztechnikusok.

GALLINA ZSOLT

161. Magyarszék határa

(Baranya megye) R, B, Ró, Á, Kk

A régészeti topográfiai munkálatokat a Kulturális Örökség Igazgatósága megbízásából és támogatásával végeztük 2001. február–márciusban. A terepmunkát a szakirodalmi tevékenység, a régi lelőhelyek összegyűjtése, azonosítása előzte meg. Ennek során 7 régészeti lelőhelyet különítettünk el.

Magyarszék területe 2880 ha. Ennek mintegy 40–50%-a mezőgazdaságilag művelt. E területeken tudunk régészeti terepbejárást végezni. Ez főleg Magyarszék középső, nyugati (Németszék) és keleti részét, valamint É-i sávját jelentette, a déli rész nem járható. A mezőgazdaságilag művelt és járható terület mintegy 98%-át bejártuk. Összesen 24 lelőhelyet találtunk. Így összesen 31 lelőhelyet regisztráltunk Magyarszék belterületén.

A település határát 3 régi, 1929 előtti falura (Magyarszék, Németszék, Kishertelend) bontva vizsgáltuk. A lelőhelyek túlnyomó része a németszéki határban helyezkedett el. A magyarszéki határban kevés és kis kiterjedésű lelőhelyet leltünk. Kishertelenden egy bizonytalan régi lelőhely (7. sz.) kivételével nem találtunk régészeti lelőhelyet. Ez utóbbi részben az itt levő viszonylag kevés járható területnek, másrészt tájféldrajzi adottságoknak, ártereknek, meredek dombhátaknak is köszönhető. A lelőhelyek túlnyomó része az egykori vízfolyásoktól kissé távolabb, 300–500 m-re, lapos dombhátakon terült el (8., 18., 20–29. sz.). Kis részük a lankás lejtők alsó részén, a vízfolyásoktól 100–200 m-re helyezkedett el (19., 30–31. sz.). Dombtetőkön, gerinceken, vizektől 500 m-nél távolabbi helyeken nem találtunk lelőhelyet. Feltűnő, hogy a vizek partján, ártereken sem került elő lelőhely. Ez részben az árvizek kultúrréteget betérítő, feltöltő hatására is visszavezethető.

A régészeti lelőhelyek kincskeresők által eddig bolygatatlanok, azonban szinte valamennyit az intenzív mezőgazdasági művelés, többségét pedig az erózió veszélyezteti. Különösen érvényes ez a 9. sz. lelőhelyre.

A gyűjtött leletanyag a pécsi Janus Pannonius Múzeumba került.

GALLINA ZSOLT

162. Makó határa

(Csongrád megye) Sza, N, Kö

2001. március 20. és október 30. között végeztük el az M43 autópálya nyomvonalának 3–35. km közötti sza-

kaszának terepbejárását. A kutatási területet a megbízóval (Nemzeti Autópálya Rt.) egyetértésben 200 m széles sávban határoztuk meg, nem tekintettük feladatunknak a lelőhelyek teljes nagyságának meghatározását.

Makó határában 6 lelőhelyet (9–13., 19. lh.) regisztráltunk a nyomvonal bejárása során. Közülük három (9–10., 12. lh.) késő szarmata-kora hun kori, kettő (11., 19. lh.) szarmata, egy pedig (13. lh.) középkori.

A munkában részt vettek Bende Livia, Lőrinczy Gábor, Türk Attila régészek, a Móra Ferenc Múzeum régésztechnikusai, valamint szegedi régészhallgatók.

SZALONTAI CSABA

163. Maráza, Régi csárda

(Baranya megye) R, B, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100–100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A fent megjelölt lelőhelyen (28. sz.) dombtetőn őskori (késő rézkor, kora bronzkor) és római kori település nyomát találtuk.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

164. Maroslele határa

(Csongrád megye) U, B, V, N, Á, Kk

2001. március 20. és október 30. között végeztük el az M43 autópálya nyomvonalának 3–35. km közötti szakaszának terepbejárását. A kutatási területet a megbízóval (Nemzeti Autópálya Rt.) egyetértésben 200 m széles sávban határoztuk meg, nem tekintettük feladatunknak a lelőhelyek teljes nagyságának meghatározását.

A Maroslele-Pana néven ismert régészeti lelőhely 100 méterre fekszik a Ny felől futó Hódító–Nagyfa összekötő csatorna és az északi oldalán folyó Szárazér–Porgány főcsatorna által befogott magas dombháton. Neolit, kora vaskori, népvándorlás kori és Árpád-kori települések nyomait regisztráltuk (2. lh.). A Marosleleből Hódmezővásárhely felé vezető 4414 sz. országút jobb oldalán, a falu végét jelző táblától 200 méterre É felé, a környezetéből 1 méterre kiemelkedő É–D irányú dombháton neolit, kora bronzkori, Árpád-kori és késő középkori településekre utaló leletanyagot gyűjtöttünk (3. lh.). A nyomvonal 29+300 km szelvényében egy egykori földút bejárójának környékén két helyen is őskori (bronzkori) és középkori cserepeket találtunk (4. lh.).

A munkában részt vettek Bende Livia, Lőrinczy Gábor, Türk Attila régészek, a Móra Ferenc Múzeum régész technikusai, valamint szegedi régészhallgatók.

SZALONTAI CSABA

165. Máriabesnyő, Fenyves

(MRT 13/3. k. 10/39. lh.)

(Pest megye) H

Az 1978-ban előkerült honfoglalás kori sírok helyszínén (Régészeti Füzetek 1. 32. 80.) újabb temetkezés előkerülését jelentette be az akkori és jelenlegi tulajdonos. A háton, nyújtott helyzetben fekvő halott behajlított karokkal feküdt. Melléklete vaskés. A csontváz és a vaskés a váci Tragor Ignác Múzeum gyűjteményébe került.

TETTAMANTI SAROLTA

166. Mátraszőlős, Király-domb

(Nógrád megye) LT, A

A Salgótarjáni Múzeum felkérésére és megbízásából a Tar-Mátraszőlős szennyvízberuházás bel- és külterületi nyomvonalának bejárása, a vezetékfektetési munkálatok régészeti megfigyelése volt az elsődleges feladatunk.

A korábbi terepbejárás során lokalizált lelőhelyen elvégeztük az építést megelőző feltárást 2001. június 18. és június 28. között.

A lelőhely a község határának DK-i részén, a Zagyva ÉNy-i – jobb – oldalán, annak első teraszát képező dombon található. Itt egy a környezetéből jelentősen kiemelkedő, széles, lapos, ÉNy-DK csapásvonalú hát húzódik: a Király-domb. A domb É-i felén Mátraszőlős belterületének legdélibb házai állnak. A domb legmagasabb részét DNy-ÉK-i irányban átvágja a 21. számú főközlekedési út. A lelőhely terepbejárással vizsgálható része ezért teljes egészében annak D-i részére esik. Terepbejárásunk során a felszín minden esetben közepes illetve rossz látási viszonyokat nyújtott, így csak azt vizsgálhattuk, mely területen vannak biztosan leletek a felszínen. Ezek szerint a lelőhely ÉK-i, K-i szélét a Hévíz-patak medre jelenti, illetve egy olyan, mára kiszáradt patakmeder, melynek nyomvonala kissé nyugatabbra húzódik a mai pataknál. Innen a lelőhely határa, követve a domb felszíni formájának ívelt D-i határát, a domb lábánál Ny-ra kanyarodva átszeli a Mátraszőlős-Pásztó országutat, utóbbtól DNy-ra, követve az ármentes kiemelkedés határát, ÉNy-ra kanyarodik és befut a 21-es út töltése alá. A 21-es úttól É-ra – a beépítettség miatt – terepet járni nem tudtunk.

A lelőhely É-i beépített részén sikerült hozzávetőleges biztonsággal azonosítanunk Patay Pál 1958-as ásatásának helyszínét. Mivel Patay Pál – legalábbis a Szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban őrzött ásatási dokumentáció-töredékben (jelzete KFM RA 59-73) – a feltárást pontos bemérési adatait nem rögzíti, az egykori kelta temető helye ma már nem visszamérhető.

A feltáráson négy árokszelvényt nyitottunk 462 m² felületen. Ezek közül a 4. szelvény régészetileg már negatív volt. Egy ház (1. objektum) és 7 egyéb telepobjektum, valamint 3 leletkoncentráció esett a feltárt felületre, ami arra utal, – a keskeny árokszelvények figyelembe vételével – hogy a kelta telep DK-i szélén is nagy régészeti fedettséggel számolhatunk. Az előkerült leletanyag nagy mennyisége még jobban hangsúlyozza ezt.

A terepbejárás során pár kora avar edénytöredék is előkerült (kézzel formált, fésűs díszítésű), és egy bordázott oldalú szürke korongolt cserép. A 2. szelvény K-i szélén, az egykori vízparton is találtunk másodlagos helyzetben lemosódott avar cserepet. Az avar telep a jelenleg feltárt területről ÉK-re, a Mátraszőlősről Pásztóra vezető út és a 21-es út kereszteződésénél az ÉK-i negyedben fekszik.

A feltárást röviden összefoglalva: a kelta telep részlete került elő, egy ház és 7 telepobjektum. Ezen kívül sikerült a telep DK-i szélét is meghatározni, ahol a Zagyva korábbi öntésterülete nádas, szittyós partként jelentkezett. Itt részben a telepről lemosódott, részben a lakosok által hulladékként bedobált leletanyag jelentkezett. Regisztráltunk egy – feltehetően kora avar – telepet is, melynek területén ásatás nem történt.

VADAY ANDREA

167. Mátraszőlős határa

(Nógrád megye) Kő

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

A településtől ÉK-re a Szamár-patak és a tőle keletre eső vízfolyás között, illetve a Patakon túli-dűlőtől keletre kevés középkori kerámia került elő (6. lh.).

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

168. Mátraverebély határa

(Nógrád megye) Kú

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

A falu DNy-i határától kezdtük a terepbejárást. A talaj boronált és gázos volt. A 38. km-kőnél, a 21. főút és a Zagyva közötti kis területen, néhány kora újkori cserép került elő elszórtan.

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

169. Megyaszó, Harangod-ér

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, H

A miskolci Herman Ottó Múzeum 2001 májusában terepbejárást végzett a Harangod-éri tervezett duzzasztó területén. A Megyaszótól D-i irányban 1600 m-re található, a Harangod-ér és a bal partjához csatlakozó patak összefolyásának, a Fenyér-dűlő, a Szerelem-völgy és a Kerek-tábla dűlőkben.

A vizsgált terület nagyobbik részét rét, fűzes, valamint igen magasra nőtt sűrű gabona fedte. A tervezett duzzasztást É-ről határoló dombok D-i, szántott lábánál, valamint a Harangodba É-ről becsatlakozó patak és a Szerelem-völgyben a Harangod irányába lefutó patak összefolyása által határolt D-i fekvésű domboldalon, szintén szántásban, egy-egy igen intenzív felszíni lelet által jelzett régészeti lelőhelyet találtunk.

Szerelem-völgy: a két patak által közbezárt régészeti lelőhely viszonylag kicsi, legnagyobb kiterjedése 150×90 m, alapterületen 10329 m². Területén közepes leletsűrűségben kerültek elő 9. századi, valamint őskori kerámiatöredékek.

Fenyér-dűlő: a Harangod-ér Fenyér-dűlővel határos partján található egy D-i fekvésű domb lábának egy közvetlen a vízparton lévő sávjában. A régészeti leletek a felszínen igen keskeny sávban jelentkeznek, de mintegy 1200 m-en át folyamatosan követhetőek. A lelőhely szélessége sehol sem éri el a 100 m-t, területe 71602 m². A régészeti lelőhelyen egy neolitikus település maradványai találhatók. Ny-i végét nem tudtuk pontosan meghatározni, ugyanis az ott található, magasra nőtt gabona ezt nem tette lehetővé. A leletek a lelőhely K-i végében folyamatosan, közepes leletsűrűségben, a lelőhely közepétől, annak jelenleg ismert Ny-i végéig pedig igen nagy felszíni leletsűrűséget mutatva, helyenként a környezettől markánsan elkülönülő foltokban találhatók meg.

PUSZTAI TAMÁS

170. Mesteri, Intapuszta temető

(Vas megye) Rő, Á, Kk, Kú

2001. augusztus 6–18. között a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola Történelem Tanszéke régésztechnikus szakirányú képzése 15 hallgatójával hitelesítő ásatást végeztem a területen. Holéczy Zoltán celldömölki orvos kutató itt 1941-ben a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából.³ Miután rajzairól hiányzik a méretarány, írásai pedig önellentmondásosak – szükségesnek ítéltük a feltárást.

Egy 78 m hosszú, 2 m széles kutatóárkot húztunk a temető kiterjedését és Holéczy hajdani feltárási helyét tisztázandó, eredményeit ellenőrizendő. A temető É-i szélét sikerült meghatározni, miközben 53 sírt tártunk

fel. Megállapítottuk, hogy a templom körüli temető az Árpád-korban (11. század vége–12. század eleje) indul, és a 17–18. századig volt használatban. Némely Árpád-kori sírok mellékletei voltak: gyűrű, S-végű karika, gyöngök, vaskés. A késő középkori–kora újkori temetkezések mellékletei: párta, ruhakapcsok, és gombok.

A középkori templomnak csak szétdőlt köveit találtuk meg, kiszedett falárkokat sem konstatáltunk, ahogy Holéczy kutatóárkainak helyét sem. Ugyanakkor a Holéczy által említett római kori épület egyik helyiségének nyomait (járószint) – meglehetősen töredékes állapotban – sikerült megfigyelni.

A feltáró munkát a MÁVÉPCELL Kft. (Celldömölk), a Berzsenyi Mgtsz (Egyházashetye) és a Mesteri Önkormányzat támogatta.

ILON GÁBOR

171. Mezőcsát, Szőke-hát

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

A dűlőben leltárkönyvi és adattári adatok alapján valószínűsített régészeti lelőhelyek, valamint a Csörsz-árok állapotának meghatározása érdekében végeztük 2001 októberében a terület felszíni régészeti vizsgálatát.

A kutató terület Mezőcsáttól É-ra, Igricitől Ny-ra található a Burok-halom melletti Burok-völgy és a Matola (Matata)-ér találkozásánál, a Szőke-hát-dűlőben. A két egykori vízfolyás medre által K-ről, É-ről és Ny-ról közbezárt, markáns dombhát – Szőke-hát – gerince ÉNy–DK tájolású.

Terepbejárásunk során a Csörsz-árokknak már nem találtuk meg a felszíni nyomait, azt a mezőgazdasági művelés teljesen eltüntette. A vizsgált területen azonban négy intenzívebb és kettő kisebb intenzitást mutató, bronzkori és késő vaskori felszíni leletelőfordulást dokumentáltunk. Mindezek alapján a tervezett bányaterületen egy nagyobb kiterjedésű őskori település található. A település belső tagolását a területet a helyszíni szemle időpontjában sűrűn fedő gyom és napraforgó torzsák miatt nem lehetett tökéletesen meghatározni.

Munkatársak: Hellebrandt Magdolna, Csengeri Piroska, Csáki Csilla, Kozmáné Bányi Judit, Tóth Edina, Arnóczki Krisztina.

PUSZTAI TAMÁS

172. Mezőszemeré, Kismari-fenék

(Heves megye) N

A lelőhely Szihalom község D-i határában, a Szihalmot Mezőszemerével összekötő műút K-i oldalán, egy Ny–K irányú földút nyomvonalán található. A régészeti jelentőségű terület az M3 autópálya nyomvonalán végzett terepbejárások során vált ismertté, kutatására az autópálya építését megelőzően, 1995–1997. között került sor. 1995–1997. között csak az autópálya nyomvonalát kutattuk meg, a lelőhelyet érintő egyéb létesítmények területét nem vizsgálhattuk meg alapo-

3 Kiss GÁBOR: Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei, Szombathely, 2000.

san. Így az autópálya D-i sávja mentén húzódó földút kutatására sem volt lehetőségünk, ugyanis az úton rendszeres forgalom zajlott. A földút kiváltására csak 2001-ben, az autópálya tényleges megépítését követően kerülhetett sor. Az út területén azonban, a lelőhely térségében, el kellett végezni a korábban elmaradt megelőző feltárást.

A 8 m széles és 150 m hosszú lehumuszolt útszakaszon egy kb. 1200 m² területű, közepes fedettségű régészeti lelőhely került napvilágra.

A mentési munkálatokat 2001. október végén kezdtük el, de a kedvezőtlen időjárási viszonyok miatt hamar, három hetes munka után be is kellett fejeznünk az ásátást. Célunk elsődlegesen az volt, hogy legalább a humuszolás után előkerült sírokat kimentsük, és ez sikerült is. A lelőhely már ismert késő császárkori-kora népvándorlás kori temetőjéből egy újabb sírcsoport négy sírjának feltárása történt meg. A téglalap alakú, sarkos sírgödörökben nyújtott helyzetben, fejjel D felé fektetett halottak voltak eltemetve. Koporsóra utaló nyomokat minden sírnál meg tudtunk figyelni. A temetkezések egy sír kivételével bolygatatlanok voltak. A bolygatott – és minden bizonnyal kirabolt – férfi sírban fegyvereket, tört, lándzsát és övveretet találtunk. A női sírokban viszonylag kevés ékszert, gyöngyöket, csüngőt, karperecet, de több viseleti és használati tárgyat, mint fibulákat csatokat, késeket helyeztek. A mellékletek között a halott lábához tett agyagedény volt a jellemző, de sírokból római pénz és ezüst tükör is előkerült.

Az ásátás anyagi fedezetét a Nemzeti Autópálya Rt. biztosította.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ – ÁCS CSILLA

173. Mezőzombor, Községi temető

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, Sza

2001. szeptember 10. és október 1. között a miskolci Herman Ottó Múzeum részéről leletmentő feltárást folytattunk Mezőzomboron a községi temetőben, a temető domb temetésre eddig még fel nem használt részében.

Ásátási felületünk kb. 315 m² volt. 1. szelvényünket Kalicz Nándor és Koós Judit 2000. évi feltárási szelvényéhez kapcsolódva jelöltük ki, 2. szelvényünket pedig a temető főútjának átellenes (DK-i) felén. A 2000. és a 2001. évi felületek közvetlenül az utójára kialakított sírhoz kapcsolódtak. A felületek sarkait GeodCad Földmérő, Talajvizsgáló és Tervező Iroda Kft. munkatársai bemérték.

Az ásátás során 72 objektum került elő. Közülük 12 sírt, egy kemencét, egy házfoltot továbbá 57 gödröt és oszlophelyet bontottunk ki.

Feltártuk a neolitikus tiszadobi csoport gödreit és 3(?) sírját, a bükk kultúra 1(?) temetkezését, illetve szórvány anyagát; a rézkori tiszapolgári kultúra településgödreit, a bodrogkeresztúri és badeni kultúrák szórványanyagát; a kora bronzkori (Nyírség kultúra?) gödreit, a fűzesabonyi kultúra 7 temetkezését; valamint ko-

ra császárkori település gödreit, egy kemencét illetve egy ház fele részét.

Az ásátás kiemelkedő objektumai voltak: a bükk kultúra késő fázisának (Lichardus-féle Bükk C) edény-mellékletes temetkezése (21/A objektum), a tiszadobi csoport spondylus ékszemmelékletes, egy esetben edénnyel is ellátott sírjai (48., 49. és 62. objektumok), a tiszapolgári kultúra néhány településgödre, valamint kettő, kora császárkori, eltemetett kutyák csontvázait tartalmazó gödör (15. és 20. objektumok).

A feltárást folyamán az állatcsont-anyagon kívül okker-, és faszémintákat is vettünk.

Megjegyzendő, hogy a domb hosszú ideig tartó használat miatt a későbbi korok objektumai jelentősen megbolygatták a korábbi időszakból származókat, ami a leletanyag nagymértékű keveredését idézte elő. A modern temető dombjának már csak igen kis része nincs használatban (spondylus mellékletes neolitikus sírok közelében), mely a következő évben feltárható lenne, és feltárássra érdemes. A domb egy hosszabb, egykori vízparton húzódó dombvonulat része, melynek a temetőn kívüli (ÉK felé eső) részein is intenzív településnyomok figyelhetők meg a szántásban.

Az ásátás leletanyaga a miskolci Herman Ottó Múzeumba került.

CSENGERI PIROSKA – PATAY RÓBERT

174. Miskolc, Avas, Tűzköves

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

2001. augusztus 6. és október 2. között feltárást végeztünk a 11677. hrsz. szőlőtelken az őskori kovabánya lelőhelyén. A régészetiileg védett területen az 1988–1989-ben talált középső paleolitikus telep további részleteit sikerült feltárni. Az őszember a jelenlegi felszín alatt 1 m mélységben található kovapadot tűz segítségével illetve nagyméretű ütőkövekkel fejtette, és nyerte ki a néhány cm átmérőjű, jól megmunkálható kalcedo-darabokat.

Egészen különleges eredmény, hogy itt a fejtés törmelékanyagával mellett jellegzetes típusos paleolitikus, illetőleg kőszerszámok is előkerültek.

RINGER ÁRPÁD

175. Miskolc, Felsőhámori Szeleta-barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

2001. augusztus 13. és augusztus 11. között kisebb sztratigráfiai szelvényezést végeztünk a Szeleta-barlang bejáratában és az előcsarnokban.

A munka célja sztratigráfiai-paleontológiai, valamint C¹⁴ minták vétele volt elsősorban. Ez a kisebb feltárást az 1999-től folyó 0044/1999. számú „Magyarországi bükkhegységi Szeleta-, és Aurignati-kultúra revíziója, összehasonlító régészeti, kronológiai és paleo-humánökológiai vizsgálatok alapján” című Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat keretében történt.

RINGER ÁRPÁD

176. Miskolc, Rózsás-hegy

(Borsód-Abaúj-Zemplén megye) Pa

A Miskolc É-i határában 186 m tszf magasságú kerekded dombtetőn először 1988-ban végeztünk ásatást, az 1972-től ismert késői felső-paleolit lelőhelyen. A 2001. évben végzett feltáráson a mai csernozjom barna erdőtalaj alján az eredetileg késő jégkori löszben fekvő kultúrteget a korábbi ásatási helytől mintegy 20 m-re DNy felé is sikerült megtalálni.

Az epipaleolit régészeti leletanyag részben magdalenien, részben a pleisztocén-végi észak európai vállas és nyeles eszközös iparok sajátosságait mutatja. A kőeszköz készítéshez használt változatos nyersanyagkészletben észak európai tűzkő is előfordult.

RINGER ÁRPÁD

177. Mogyorósbánya, Újfalú

(Komárom-Esztergom megye) Pa

2001. július 9–27. között folytattam a fenti dombok felső-paleolit telepásatását. A munka során 36 m²-t tártam fel a III. települési folt ÉK-i peremén. Bár a település szélét nem találtam meg, a kultúrteget elvékonyodik, a leletanyag szemléltetést gyérül. A 170–180 cm mélyen megtalált települési szint a hagyományos képet mutatta: okkerszemcsékkel, faszéndarabkákkal színezett, jól megfogható kultúrtegetben néhány eszköz, szilánk és nagyon rossz megtartású állatcsont (*Equus*, *Rangifer*) volt.

A szelvényeket a növény- és talajvédelmi előírásoknak megfelelően betemettem. A közeljövőben nem tervezem a mogyorósbányai ásatás folytatását.

T. DOBOSI VIOLA

178. Mohora, Madách utca 18.

(Nógrád megye) Á

2001. május 2. és 17. között korábbi szennyvízberuházáshoz kapcsolódó terepbejárással azonosított lelőhelyeket kutattunk. A település szélén egy mély úttal átvágott domb Ny-i oldalában magánterületen nyitottunk a szennyvízbekötés tervezett nyomvonalában egy 1×11 m nagyságú kutatóárkot. A tulajdonos elmondása alapján tudjuk, hogy korábban a szennyvízderítő és a gázvezeték építése során találtak két sírt, melyek mellett edénymelléklet is volt (sajnos, azóta az edényeket elajándékozták). Az általunk kijelölt kutatóárokban napvilágra került egy 11. századi női sír (mellékletei: két pár S-végű hajkarika, üveg és ezüst főlgyöngyök), melyet deréktájon a szennyvízvezetékkel korábban megbolygattak. Valószínű, hogy egy 10–11. századi soros temető sírját tártuk fel. További kutatásra nem nyílt lehetőségünk. A Madách utcában futó gerincvezeték nyomvonalában régészeti jelenséget nem figyeltünk meg.

Munkatársak: Füredi Ágnes, Rácz Tibor és Szabó Levente régészhallgatók.

SIMONYI ERIKA

179. Monor, Berek

(Pest megye) R, Sza

2001. október 16-án Monor város jegyzője telefonon értesítette a ceglédi Kossuth Múzeumot, hogy a Berek nevű részen földmunkák közben csontok kerültek elő. A helyszíni szemlét még aznap megtartottam.

A lelőhely a belterület ÉNy-i szélén van, a Monor-Péteri közti országút Ny-i oldala mellett. Mint kiderült, itt a monori önkormányzat 38 ha nagyságú területet vásárolt meg szennyvíztisztítás céljára. A földmunkák a tervezett létesítmény D-i részén, az országút melletti, ÉK-DNy-i irányú kis dombon kezdődtek; a kiérkezésemkor ennek kb. egyharmad részét már elhordták. A domb metszetében, illetve a lemélyített felületen a sárga futóhomokban szürke foltok rajzolódtak ki, tetejükön badeni kultúrács cserepek és állatcsontok hevertek. Ettől É-ra és K-re nagy kiterjedésű szarmata település objektumait bolygatták meg. A látottak miatt a múzeum a földmunkákat leállította és jelezte, hogy mentő ásatást kell végezni. A feltárás célja a leginkább megbolygatott objektumok feltárása, valamint a lelőhely kiterjedésének megállapítása lett.

A leletmentést 2001. október 18. és november 15. között végeztük el. Kiderült, hogy az építési terület D-i részén, a már említett kis domb tetején és oldalain jól körülhatárolható kiterjedésű badeni település található. Két felületen (a domb tetején és K-i lejtőjén) 40 objektumot tártunk fel, 39 hulladékgyödröt és egy U-keresztmetszetű árok részletét. A gödrök kerek vagy hosszúkás, néhány esetben „körte” formájúak. Betöltésükben a kultúra klasszikus szakaszára keltezhető kerámia, állatcsontok, paticsdarabok, *Unio*-kagylók voltak; pár gödörből pattintott kőeszköz is előkerült. Legnagyobb jelentősége az állattemetkezéseknek van. A 6. gödör alján 7 db juh váza, a 31. és a 39. gödör fenekén 1-1 szarvasmarha váza feküdt, a 38. és a 40. gödörből 1-1 kiskérődző (juh vagy kecske) váza került elő.

A badeni teleptől K-re, É-ra és Ny-ra húzódó dombhátakon szarmata település található. Kiterjedését 14 kutatóárokval állapítottuk meg. Szarmata telepobjektumot nem volt módunkban feltárni, a szűk idő-, és pénzkeret miatt. A kutatóárkokban megfigyelt objektumok foltját geodéziai felméréssel rögzítettük, a foltokhoz tartozó cserepeket összegyűjtöttük. A X. kutatóárok K-i végén (az építési terület ÉK-i szélén) közvetlenül egymás mellett 2 szarmata sír került elő.

A leletmentés tisztázta, hogy az építési terület túlnyomó részén – mintegy 500×550 m nagyságú területen – összefüggő régészeti lelőhely található. A lelőhely K-i irányban túlnyúlhat a vizsgált területen, ezt azonban a gazos, műveletlen felszín miatt most nem lehetett tisztázni.

A szarmata sírokról szóló tanulmányt lásd a 79. oldalon.

KÓVÁRI KLÁRA

180. Monyoród határa

(Baranya megye) R, B, LT, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A Sziebert-tanyánál több korszak (őskor, kelta, római kor) leleteivel jelzett telep, esetleg műhely nyomaira bukkantunk (30. lh.), a Fisztina nevű határrészben két őskori (lengyeli kultúra, bronzkor, kelta) telep és talán temető nyomát regisztráltuk (31–32. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

181. Mosonmagyaróvár, Bástya utca 25.

(Győr-Moson-Sopron megye) Kő

2001. február 13–23. között a terület azonnali felszabadítását célzó leletmentést végeztünk a 288. hrsz. telken.

A leletmentést a megkezdett bontási munkák közben talált középkori cserepek indokolták, valamint, hogy a 17. századi metszetek, az utcánév és belváros szerkezetéből következően itt sejtettük az 1354-ben városi kiváltságokat nyert Óvár városfalait. Szükséges volt a szondázás azért is, mert az Országos Műemlékvédelmi Hivatal csak ezzel a feltétellel járult hozzá a terület beépítéséhez.

A feltárást egy 12×3 m alapú kutatóárokban végeztük, amelyben 5 cölöplyukat figyeltünk meg, és egy zárt szürke, iszapos, szerves betöltésű rétegben egy 120 cm hosszú facölöp is előkerült. Dendrokronológiai vizsgálat szükséges annak eldöntésére, hogy ezek a cölöplyukak jelezhetik-e a kőfalat megelőző 14–15. századi palánkfal vonalát.

Az ásatás állatcsontanyagát Kőrösi Andrea archeozoológus dolgozza fel, a famaradványokat Gryneaus András vizsgálja. A feltáráson részt vett Riha Katalin, a Hansági Múzeum restaurátora. A leletek a mosonmagyaróvári Hansági Múzeumba kerültek.

ASZT ÁGNES

182. Mosonmagyaróvár, Iskola utca

(Győr-Moson-Sopron megye) Á

2001. november 5–20. között Mosonmagyaróvár mosoni városrészén, a Király-dombtól K-re fekvő telken (3362. hrsz.) szondázó jellegű ásatást végeztünk. Az ásatás közvetlen előzménye, hogy a helyi védettség alatt levő telken elbontották az iskolaépületet, és helyén még határozatlan rendeltetésű (szociális-egészségügyi) létesítményt kívánnak építeni. Mivel a telek közvetlenül határos az egykori, Tomka Péter illetve Pusztai Rezső által

részlegesen megkutatott mosoni ispáni várral, azt reméltük, hogy ásatásunkkal ennek szerkezetéhez, illetve a suburbium fekvéséhez kapunk újabb adatokat. A nagyméretű telken azonban csak két kutatóárok kialakítására volt lehetőségünk a korábbi intenzív beépítettség miatt. Az 1. kutatóárkunkban (6×15 m) az ispáni vár árkát sikerült részlegesen kibontanunk. A várárok egy É-D-i irányú szakaszát sikerült kibontani 15 m hosszan követve. A 6 m széles kutatóárokban pontosan a felét sikerült dokumentálni a feltűnően széles, erőteljes lejtésű és mély ároknak, amelynek alsó részéből, 2,5–3 m mélyről Árpád-kori kerámiatöredékek, köztük cserépbogrács-darabok, illetve „osztrák” import edények kerültek elő. Az árok aljáról földmintát vettünk. Az erre merőlegesen húzott 2. nagy kutatóárokban (9,5×3 m) kilenc Árpád-kori településjelenséget (verem, gödrök, cölöplyukak) bontottunk ki. Leletanyaguk szintén a 12. századra határozható meg. A kerámialeleteken, amelyekből egy tulli fazék töredékét emelnénk ki, és az állatcsontokon kívül vaskés és vasolvadék került elő az objektum bontása során. Bár ezen jelenségek együttese fontos adalék a váralja település meghatározásához, de továbbra is ismeretlen a kőházakkal (köztük a heiligenkreutzi apát házával) bíró oppidum fekvése, kiterjedése.

Konzulens: Tomka Péter. Az ásatáson technikusként részt vett Riha Katalin a Hansági Múzeum restaurátora.

ASZT ÁGNES

183. Mucsfa, Sānci-dűlő

(Tolna megye) U, B

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Őcsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

Wosinsky Mór szerint a falutól délre, az aparthanti országúttól Ny-ra levő dombon volt őskori földvár. Itt a korábbi terepbejárásokon, illetve légi fotózásokon nem találtam erődítésre utaló nyomokat. Az úttól K-re sok bronzkori, illetve újkőkori cserép található. Most ezen a területen szántás van. A hármas tagolású domb középső részén – a friss boronálás ellenére – elég sok cserép volt gyűjthető. Úgy látszik, hogy a két hosszanti oldalon 10–15 m széles terasz húzódik, a domb folytatása felől pedig árok választotta el a lakóterületet. A lelőhelyről készítettem légi fotókat, de egyértelműen erődítésre utaló nyomok nem mutatkoztak.

MIKLÓS ZSUZSA

184. Mucsi, Sāncok

(Tolna megye) B, V

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kultu-

rális Alapprogram, az OTKA és az Ócsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A „lengyeli” jelzővel közismertté vált, valójában késő bronzkori-kora vaskori sánc geodéziai felmérését ellenőriztem, mielőtt a különböző időpontokban, különböző emberek által készített felméréseket összesíteném. Terepmunkám során megfigyeltem, hogy az emlékmű környékén kitisztították az erdőt; a mélyút fala több helyen szakadozik, több helyen a humuszból földet bányásztak.

MIKLÓS ZSUZSA

185. Muhi, Mohi középkori mezőváros (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A miskolci Herman Ottó Múzeum 2001. május 30-tól szeptember 20-ig régészeti feltárásokat végzett a területen. A kutatás az 1995-ben e területen megkezdett régészeti feltárások folytatása volt (42. számú lelőhely).

A 2001. évi ásatások célja a mezőváros főutcáján korábban feltárt területek kibővítése, a terület építéstörténetének meghatározása volt. A mezővároson majdan áthaladó M3-as autópálya építése során a település É-i szélét is érintik, e helyen, valamint a főutca ÉNy-i házsora mögött (villanyoszlop áthelyezés miatt) szintén végeztünk régészeti kutatást.

A tervezett villanyoszlop-áthelyezés által érintett területen a feltárás során előkerültek az 1995-ben már megtalált, kora Árpád-kori (11. század) soros temető további sírjai, a temetőre települt 13. századi falu építményeinek gödrei, valamint egy Árpád-kori kút.

A második munkaterület a középkori mezőváros főutcájának ÉNy-i házsora alatt illetve mögött volt. A régészeti objektumok három réteget figyeltünk meg: kora Árpád-kori temetkezések, Árpád-kori falu szélső objektumai, többségükben gödörök, valamint a késő középkori mezőváros épületrészletei. A területen előkerült egy – a többi sírtól térben is elkülönülő – 12. század végi pénzsekkel datált kettős, zsugorított temetkezés.

A harmadik munkaterület a mezőváros főutcájának az autópálya által érintett D-i házsora. E területen 1995–1997-ben az egykori főutcaból és a mellette húzódó épületsorból mintegy 100 m hosszú szakaszt már feltártunk. Az 1995–1997-es feltárási eredményeket összevetve a település területének légi fényképeivel, a geofizikai vizsgálatok, valamint a megelőző felszíni régészeti kutatás eredményeivel várható volt, hogy itt legalább három késő középkori épület telke fog előkerülni. Ez így is volt. A legkésőbbi házak e területen a 16. század közepéről származnak (népies, oroszlános kályhacsempével). Ezek alatt a 13. század közepéig folyamatosan egymásra épült házakat és házrészleteket bontottunk ki. A 2001. évi kutatás e területen elért legfontosabb eredményét a 13. század második felére keltezhető földfelszínre épült, boronafalás épületek megfigyelése jelentette. A főutca szélén előkerült egy késő középkori kút.

PUSZTAI TAMÁS

186. Muraszemenye, Aligvári-mező (Zala megye) U, B, I.T, Á

Az M70 gyorsforgalmi út nyomvonalán 1999-ben megkezdett megelőző régészeti kutatást 2001-ben a lehajtó sávok területén folytattuk 2001. március 19 és augusztus 17. között.

10 500 m² lehumuszosítása és teljes feltárása történt meg, aminek során 596 objektumot (házakat, tűzhelyeket, kemencéket, gödröket, árkokat és cölöplyukakat) bontottunk ki. Az objektumokban rendkívül gazdag újkőkori (dunántúli vonaldíszes kultúra kerámiája), kora bronzkori (Somogyvár-Vinkovci kultúra), késő bronzkori (halomsíros kultúra), valamint szórványos Árpád-kori leletanyagot (edénytöredékek, orsógombok, pattintott és csiszolt kőeszközök, szerszámként használt kavicsok, bronztárgyak) találtunk.

Az 1999 óta végzett kutatás (aminek során összesen 25 700 m² területen 931 objektum került feltárásra) nyomán teljes egészében kibontakozott a lelőhely ÉNy-i szélét határoló Adorjáni-patak egykori, a maitól kissé eltérő medrű partjain eltérő őskori (újkőkori és késő bronzkori) település alaprajza. A megtelepedésre alkalmas területen ezen felül jelentősebb kora bronzkori leletanyag, valamint szórványos kelta-római és Árpád-kori leletek is napvilágra kerültek. A feltárás után a lelőhelyet visszatemették.

A feltárást végző intézmény a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, a leletek a nagykanizsai Thúry György Múzeum Régészeti Gyűjteményébe kerültek.

KVASSAY JUDIT

187. Muraszemenye, Gály, Parlag (Zala megye) Kk?

2001. május 8. és 10. között végeztünk szondázó-megelőző régészeti feltárást a lelőhelyen (703 lh.). Ennek eredménye negatív volt. Összesen 273 m²-t humuszosítottak le; a terület három kutatóárokot foglalt magába. Az iszapolókanalas markoló szintenként szedte le a földet egészen a korábbi humuszréteggel, ami átlagosan 120–130 cm mélyen jelentkezett. A szántásban gyűjtött minimális mennyiségű cserép késő középkori, kora újkor(?).

A régészeti feltárás során bebizonyosodott, hogy a területen régészeti lelőhely nincs. A lelőhelyet feltárás után visszatemették. A szórványleletek az elsődleges leletfeldolgozás után a nagykanizsai Thúry György Múzeumba kerültek.

SZÁRAZ CSILLA

188. Nagybárkány határa (Nógrád megye) Ó, B, Kú

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

Nagybárkány közigazgatási területén három lelőhelyet regisztráltunk. Sámsonházától D-re, a Kis-

Zagyva és az 5-ös út közötti területen, a Tó-réttől délkeletre és a Fűz-Kút-Lapostól északnyugatra, egy kisebb dombon őskori és kora újkori kerámia került elő (3. lh.). Nagybárcány és Sámsonháza között a Kis-Zagyva nyugati partján kevés késő bronzkori (7. lh.) és egy őskori (8. lh.) cserepekkel jelzett lelőhelyet találtunk.

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

189. Nagymágocs, Radványi-tanya

(Csongrád megye) B, Sza, A?

Távközlési torony építéséhez kértek engedélyt a Mágocs-ér egyik D-i irányú meanderének közepén lévő 1676 helyrajzi számú telken. A beruházó költségén végzett megelőző feltárás során a tervezett torony területén három szarmata kori telepobjektumra bukkantunk, a két kisebbiket teljes egészében feltártuk, ebből csak az egyik méhkas alakú mélyedt az altalajba.

A 3. számú szabálytalan alaprajzú gödörnek csak a Ny-i részét ástuk ki. Betöltődésük hamuval erősen kevert humusz, a 2. és a 3. számú objektumban paticsdarabok is szép számban előfordultak. A leletanyag a jelentős mennyiségű szürke, korongolt, finoman iszapolt anyagú, illetve kézzel formált, szemcsés iszapolt kerámia alapján a 4. század végére 5. század elejére tehető.

A két kisebb objektum betöltődésében három D-É-i tájolású gyermekcsontváz maradványait figyelhettük meg. Az egyiknek a koponyája mellől olyan kúpos testű, bronz fülbevaló került elő, amely felveti annak lehetőségét, hogy a vázakat az avar korra keltezzük.

Említést kell még tennünk egy magányosan előkerült középső bronzkori bögréről is.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

190. Nagyrozvagy, Nyílás-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Sza

2001. március 12-én terepbejárást végeztünk a Sárospatak és Ricse között tervezett távközlési kábel nyomvonal mentén. A kábel közvetlenül a két települést összekötő út mentén halad, részben az út menti árok szélén, részben szántóföldön.

A Nyílás-dűlőben nagy leletsűrűséggel őskori, valamint császárkori leletekkel jelzett lelőhelyet regisztráltunk, amely 321 m hosszan nyúlt el a nyomvonalon.

Munkatársak: Hellebrandt Magdolna, S. Koós Judit, Lovász Emese, Patay Róbert, Bánfalvy Ferenc, Kozmáné Bányi Judit, Tóth Edina, Nagy S. József.

PUSZTAI TAMÁS

191. Nagytarcsa, Malomárok fölötti dűlő

(MRT 13/3. k. 18/14. lh.)

(Pest megye) B, N, A

2001 tavaszán terepbejárást végeztünk az M0 autópályának a Szilas-patak és a Pécelen keresztülfutó vasútvonal közti szakaszán. A Szilas-patak mellett a 14. sz. lelőhelyen a bejárást a gázos, elhanyagolt területek, a friss gyepfeltörések nehezítették. Csak kevés bronzkori, népvándorlás kori és avar kerámiát gyűjtöttünk, ami településre utal.

A leletek a váci Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

Munkatársak: Maróti Éva, Kővári Klára.

TARI EDIT

192. Nemesvámos, Baláca

(Veszprém megye) Ő, Ró, N, Kő

Az elnyert minisztériumi támogatás (1 millió Ft) és a múzeumi önrész összegéből 2001. szeptember 3-án megkezdtük a balácai római kori villa ez évi feltáró munkáit. A XVII. épületnél folytattuk a munkát. Itt lehetőségünk nyílt újabb szelvények nyitására a XVII. épület felett és nem kellett a ki- és visszatakarásokkal pénzt és időt veszítenünk. Az ásatás és a téliesítési munkák 2001. október 5-ig tartottak. Az előkerült leletanyag tisztítása, elsődleges kezelése október 31-ig tartott a balácai helyszínen, és itt kezdődött meg a leletanyag leltárkönyvbe vezetett (elsődleges és egyben végleges!) és számítógépes nyilvántartása is. A hagyományos nyilvántartással 5143 db leletet tudunk beletárolni a veszprémi Lackó Dezső Múzeum gyűjteménybe (2001.2.1-9.120.).

Miután a georadar felmérések a XVII. épület elmúlt években ismert falaitól K-re és É-ra is falindikációkat mutattak, és még nem ismertük az épület kiterjedését sem, célszerű volt ezeken az oldalakon szelvényeket nyitnunk. Összesen 6 db 5x5 m-es alapterületű szelvényt nyitottunk meg, amelyekben először el kellett bontanunk az újkori rétegeket, majd a középkori rátelepedés meglehetősen vastag emlékananyagát. Az így megtalált római kori omladék alatt jelentkezett a XVII. épület. É-on nagy valószínűséggel megtaláltuk az épület É-i zárófalát, K-en viszont ezt nem mondhatjuk el.

25/R. szelvény: A bolygatott és az omladékrétegek alatt jelentkezett a szelvény legfontosabb leletgyűjtése, egy karó- és sövényfonású, tapasztott falú kora római ház, vagy karám(?) egy része. A lemélyítéssel őskori réteget értünk el.

37/R. szelvény: A dokumentálás után elszedett többszörös omladék alatt végül kibontakozott egy téglából falazott római kori vízvezető-csatorna. Teljes feltárására nem kerülhetett sor.

49/R. szelvény: A szelvény omladékrétegébe ásva egy bolygatott és egy kevésbé bolygatott gyermekcsontváz került elő. Utóbbinak három kis gyöngy melléklete volt.

61/R. szelvény: A szelvény legérdekesebb jelensége egy vájattal osztott köves felület volt.

73/P. szelvény: A szelvényt különböző korú bolygatások, heásások és égett felületek tarkították. Ezek nagy része középkori eredetű volt, a kibontakozó cölöplyukak egy része azonban római kori lehet.

73/N. szelvény: Ebben a szelvényben megtalált ÉNy-i falsarokban, nagy valószínűséggel, az épület ÉNy-i sarkát sejthetjük. A falak mélyen alapozottak, a hozzájuk tartozó szinteket a középkorban kemencékkel és tüzelőhelyekkel megbolygatták. A fal É-i oldalán (megközelítőleg É-i!) kibontakozó cölöp- és karólyukak késő római, népvándorlás kori illetve kora középkori eredetűek lehetnek.

A feltárás ez évi befejezése után a szelvényekben a feltárt szintekre földi terítettünk, majd a szétfagyás megakadályozására a szelvényeket rézsűzve, földdel tarttuk. Az előző években georadarral kutatott területhez hasonló nagyságban 2001-ben is a XVII. épület kiterjedésének illetve további épületek meghatározására georadar méréseket végeztünk az OTKA pályázat terhére október folyamán.

PALÁGYI SYLVIA

193. Nógrád, Várhegy

(Nógrád megye) Kk

2001. május 28-tól június 1-ig folytatódott a nógrádi vár falainak konzerválása. Dokumentációt készítettem a részlegesen már helyreállított, az Új bástyát a feljárt felől számított egykori második kő várkapuval összekötő fal K-i oldaláról. A falat egy periódusban, helyben öntött technikával készültnek találtam. Jelenlegi állapotban csupán csak É-i végének felső szakaszán látható kiromlás tekinthető értékelhető építészeti részletként. Feltehetően a fal alsó, helyreállított szakaszán, valamint a párhuzamos falon tapasztalható boltozat indításokból következtethető kapuépítmény felső szintjének fedéséhez tartozó szerkezet lenyomata lehet. Mivel a kiromlásban egyértelműen boltozatindításra utaló részlet nem maradt fenn, elképzelhető faszerkezet is.

Dokumentáció készült az ÉK-i köríves alaprajzú ágyúlőrés toronyhoz DK-i irányból csatlakozó falról. E várfal középső szakasza föld alatt volt, ezért itt régészeti feltárás vált szükségessé. 1×2 m-es szondával vizsgáltuk a fal alapozását is, az altalajt és az alapozás alját azonban – omlásveszély miatt – nem értük el. E várfal 183–187 cm széles, egyrétegű, a megfigyelt mélységig egy periódusban épült, bár építési fázisok elkülöníthetők. A feltárt szakasz középső részén a fal külső síkja a legkésőbbi külső járósínt alattig lepusztult, belső síkja 1,5–2 m magasságig áll. Az alapozási kiugrás felett kívülről durva homokos, sóderes réteget töltöttek a fal mellé. Ez alatt több réteget sikerült megfigyelni, az előkerült leletanyag alapján a fal feltehetően kora újkori, a 16. század közepe után, de a 17. század második fele előtt épülhetett. A fal belső oldalához a 17. század közepére–második felére jellemző leletanyagot tartalmazó ágyúdomb támaszkodik. Csekély mennyi-

ségű leletanyag, közte bekarcolt díszű csontlap (amulett?) került elő.

Konzulens: Majcher Tamás.

TOMKA GÁBOR

194. Nyíregyháza, Pazonyi út

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

A Shell-benzinkút tervezett helyének régészeti kutatása a területtel közvetlenül határos Tesco áruház helyén folytatott leletmentés miatt vált szükségessé. Ugyanis ott az építkezésre igénybe vett területen korábban késő bronzkori, császár kori és Árpád-kori településnyomokat tártunk fel.

A Shell-benzinkút tervezett építése jóval kisebb felületen valósult meg, azonban a környékről, távolabbi utcákból is korábban már ismert és regisztrált leletekről már tudtunk.

A feltárás 2001 áprilisában két hetet vett igénybe, ennek során a várható késő bronzkori település gödrei, egy igen széles és mély árok került elő.

A bronzkori árkot egyszakos keskenyebb és sekélyebb árok vágta át, amelyből leletanyag nem került elő. A Tesco területének feltárása során az ehhez hasonló árokból Árpád-kori kerámia került elő. A teljes terület összefüggő geodéziai felmérése lehetővé teszi az egyes árok összetartozásának és rendszerének megállapítását.

Az ásatáson részt vett Istvánovits Eszter régész, Botz Péter ásatási technikus és Mester Andrea gyűjteménykezelő.

KURUCZ KATALIN

195. Nyírkarász, Vár

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

A Jósza András által leírt Gara-halom méretei alapján pontosan megegyezik az általunk feltárt várral.⁴ Az 1894-ben feltárt honfoglalás kori sír helyét a várdomb É-i felén véltük felfedezni. A plató pereménél kezdődő széles, és a betemetett árokig húzódó teknőszerűen elkeskenyedő – az amúgy szabályosan ívelődő várdomb rézsűjének vonalát megtörő – bemélyedést bolygatott jelenségeként határoztuk meg. A vár többi részén hasonló jelenséget nem tapasztaltunk. Jósza András 1898. évi ásatási árkára a 3. számú kutatóárkunkkal a külső sánctető területén sikerült rábukkannunk.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy a várat valamikor a 13. század végén, de inkább a 14. század első negyedében hagyták el. Erőszakos rombolásra, vagy menekülésszerű elhagyásra utaló nyomokra nem bukkanunk – a kevés leletanyag is inkább a vár használatának tervszerű elhagyására utal. Sokkal nehezebb helyzet-

4 JÓSA ANDRÁS: A Szabolcs megyei őshalmok kérdéséhez. In: Jósza András régészeti, múzeumi vonatkozású cikkei. Szerk. CSALLÁNY DEZSŐ. Nyíregyháza, 1968. 25–44.

ben vagyunk, amikor építési idejét, illetve építettségének személyét próbáljuk meghatározni. A várról mélyen hallgatnak az írott források, mindezidáig egyetlen adat sem került elő, és nem valószínű, hogy a közeljövőben ez a helyzet megváltozna. Valamivel könnyebb dolgunk van a vár építési idejének behatárolásával. Igaz, hogy ebben az esetben is csak egy általános trendet tudunk alapul venni. Figyelembe véve a magyarországi várépítések kezdeteit, felgyorsulását és elterjedését – amelyek nyilván összefüggnek a középkori birtokszerkezet és társadalom átalakulásával – úgy véljük, hogy a vár a 13. század előtt nem épülhetett meg.

Neve bizonytalan eredetű. A Karász helynév a személynévként alkalmazott m. kárász halmnévből keletkezett. Más vélemény szerint talán a káliz népnévből ered. A tájra utaló Nyír előtag megkülönböztetésre szolgál.

Annyi bizonyos, hogy a település a középkorban Karaz néven fordul elő. Elképzelhető azonban, hogy már a 13. század végén állt a tekintélyes határral rendelkező falu, annak ellenére, hogy az ide vonatkozó 1282. évi oklevél hamisnak bizonyult. A 13. század fordulóján földesuraik Sándor bán és fiai, akik később Karásziaknak nevezik magukat. 1310-ben a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére épült templomát és papját is megemlíti a pápai regesztum.

A 14. század első évtizedeitől a megalakuló nemesi megye itt tartja gyűléseit, amely egészen a 18. század közepéig megmaradt. A falut a 15. században Perényi Pál szerezte meg. 1481-ben özvegye bizonyos kártérítés fejében a falut átengedte a madai nemeseknek. A 16. században már többnemes osztozkodott a karászi birtokon (Tárkányi, Bacskai, Garai, Derencsényi, Soós és Ibrányi). A 17. században földesurai teljesen kicserélődtek.

JUAN CABELLO

196. Onga határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kö, Kk

2001 őszén szisztematikus terepbejárást kezdtünk a Vadász-patak völgyében, melynek célja a patak völgyében található régészeti lelőhelyek feltérképezése, különös tekintettel a paleolitikum és neolitikum időszakára. Ez évben a Vadász-patak Hernádba ömlésétől Alsóvadász község É-i határáig jutottunk. A terepbejárás során a regisztrált régészeti lelőhelyeken felül 9, eddig nem ismert lelőhelyet találtunk a patak völgyében, további kettőt pedig a Hernád jobb partja közelében.

Onga Nagy-erdő nevű határrészében középkori település szórványos felszíni nyomait regisztráltuk a Hernád jobb partja közelében. Ugyanitt a *Kerek-dombon* középső neolitikus település (bükki kultúra) intenzív, valamint középkori település (13. sz.) szórványos felszíni nyomait találtuk egy szabályos kerek kiemelkedésen a Hernád jobb partja közelében.

Az *Ócsanáros* településrészen a Nyárjas-dűlőben középső neolitikus és középkori (13–17. sz.) települések szórványos felszíni nyomait találtuk a Vadász-patak és

a Hernád találkozásánál elhelyezkedő természetes kiemelkedésen. A *Töltés zugban* középső neolitikus és Árpád-kori településekre utaló szórványos felszíni kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – CSENGERI PIROSKA

197. Ordacsehi, Bugaszeg

(Somogy megye) U, R, B, LT, Rő, Á, Kk

A lelőhely (M7 S-29.) a jelenlegi 7-es útról D-re vezető ordacsehi bekötőút két oldalán helyezkedik el. A térség eredeti természetföldrajzi környezetét a Balaton mai partvonalánál jóval délebbre benyúló mocsaras, szárazulatokkal tagolt vidékként képzelhetjük el. A lelőhely a mocsaras területből kiemelkedő, védett, alacsony dombvonulatként különösen alkalmas lehetett a megtelepedésre, erre utal a számos, különböző történeti korszakból származó teleplelet. A nagy kiterjedésű lelőhely területén nem csupán a tervezett M7-es autópálya új nyomvonala megy keresztül, hanem egy, a nyomvonalból leágazó, D felé vezető bekötőút és ezzel összefüggésben az autópályáról való lehajtást lehetővé tevő csomópont, lassító és gyorsító sávokkal együtt; a feltárandó terület mérete emiatt meghaladja a 80 000 m²-t.

A 2001. július 20. és november 20. közötti időszakban az előzőleg (a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága több ásatási teamje által) feltárt szelvényekhez D felől csatlakozva újabb 26 000 m²-t tártunk fel az ordacsehi csomópont területéből. A terepbejárás adatokból és az eddig végzett feltárásokból ismert középső és késő rézkori, korai, középső és késő bronzkori, kelta- és római kori illetve Árpád-kori település objektumai mellett új eredményt jelent egy neolitikus és a középső és késő bronzkor határára tehető, koszideri kori teleprezlet előkerülése.

A védett, alacsony dombokat az eddigi adatok alapján elsőként a dunántúli vonaldíszes kultúra fiatalabb népessége vette birtokba a középső neolitikum idején. A házaik között elhelyezkedő hosszú gödröket az Ordacsehibe vezető, a nyomvonalról D-re megépítendő bekötőút D-i szakaszán találtuk meg.

A rézkor több időszakában is lakták a lelőhely környezetét. Ásatási felületünkön a késő rézkorban élt bolerázi kultúra gazdag leletanyaggal szolgáló objektumai kerültek elő.

A leletanyag alapján úgy tűnik, hogy a rézkort követően a kora bronzkor középső fázisától a középső bronzkor kezdetéig folyamatos volt a bugaszegi kis falu élete: a Somogyvári-Vinkovci kultúra és a talán ennek továbbfejlődéséből kialakuló kisapostagi kultúra gödreit egyaránt megtaláltuk. Utóbbi népesség Kr. e. 2000-re tehető falusias településéhez a tárológödrök mellett nagyméretű, egykor talán a felszíni, könnyű cölöpszerkezetes, tapasztott falú házak között elhelyezkedő, agyaggyerő helyként, munkatérként, majd szeméttárolóként hasznosított gödörkomplexumokat tártunk fel. (Utóbbi funkcióra utal a belőlük előkerült, igen nagy

mennyiségű leletanyag jellegzetes „háztartási hulladék” összetételű is: állatsontok, cdénytörökdécek, főként sérült csont-, kőeszközök.) Fontos adalékot jelent, hogy a falu temetője is ismert: a szintén nyomvonalba eső Ordacsehi–Cserföldi leletmentésen a kispostagi kultúra hamvasztásos és csontvázas sírjai is előkerültek.

Újdonságot jelent a D-i bekötő szakasz területén előkerült középső bronzkor végi, az úgynevezett koszideri korszakba tartozó település. A Dunántúlon ezt az időszakot csupán két Zala megyei lelőhelyről és néhány Vas illetve Komárom-Esztergom megyei adat alapján ismerjük. E leletek Somogy megyei hiteles ásatásból való felbukkanása tehát kiemelkedő fontosságú. A leletanyag a késő bronzkor kezdetén a Dunántúlon megjelenő halomsíros kultúra első betelepülőivel hozható rokonságba.

A késő bronzkor későbbi évszázadaiban élt urnamezős kultúra falusias jellegű településének néhány gödrét is feltártuk, ezekből nagyméretű tárolóedények töredékei és hálónéhezékek kerültek elő.

Az északabbra elhelyezkedő ásatási felületekhez képest a csomópont DNy-i részén és a D-i bekötő útszakasz D-i végén sűrűbben jelentkezett a feltehetően már Pannónia római hódítását is megérő, kései kelta népesség (Kr. e. 1. és Kr. u. 1. század) települése. Félig földbe mélyített, sátozott épületek lehettek, a ház tengelyében elhelyezett szelementartó cölöpökkel, sározott, tapasztott padlóval. A házak között számos gödröt és sütőkemencét is feltártunk. A házakból és gödrökből nagy mennyiségű kerámia és viseleti tárgyak (fibulák, bronz nyakperec, üveggyöngyök) is előkerültek.

A római kori, a Kr. u. 3. században élő vidéki településről is újabb adatokkal gazdagodtunk. Az előző ásatási felületeken már megtalált, gazdag leletanyagot szolgáltatató mély árok Ny felé derékszögben elkanyarodott; ettől D-re előkerült egy kút gazdag leletanyaggal (üveg, festett kerámia). Érdekes volt megfigyelni, hogy egyik kút alján sem tört fel a víz, ami arra utal, hogy a római korban a talajvízszint – feltehetően a Balaton vízállásának változásával összefüggésben – magasabb volt, mint napjainkban.

A késő Árpád-kori, 13. századból származó falu objektumai a csomópont és a nyomvonal K-i oldalán csoportosulnak, ez alapján összefüggenek a cserföldi Árpád-kori településsel. Felületünkön kemencéket, karámként értelmezhető keskeny árkokat és különböző funkciójú (tároló- és füstölő-) gödröket tártunk fel. Ebből következtetve a feltárt terület az egykori falu peremén elhelyezkedő gazdasági, „munkaövezet” lehetett, állatkárámmal.

A térség történetének megismerését új adattal szolgáltatta a légi fotózás, melynek során Miklós Zsuzsa a nyomvonalon és a csomóponton kívül, attól DK-re egy késő középkori falu főutcáját és telkeit fedezte fel.

A leletanyag restaurálása az MTA Régészeti Intézetében történt, majd Kaposváron a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának raktárába került.

KISS VIKTÓRIA

198. Ordacsehi, Kis-töltés

(Somogy megye) R, B, V, LT, N, Á, Kö

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága és az MTA Régészeti Intézete között kötött megbízási szerződés alapján 2001. április 18. és szeptember 21. közötti időszakban a M7 S-26. jelű lelőhelyen 21 500 m² feltárását végeztük el.

A lelőhely Ordacsehi község ÉÉK-i határrészében, esős időben nehezen megközelíthető vidéken található. A Kis-töltésként nevezett terület egy É-D-i irányban hosszan elnyúló földhát, amelyet K felől a Jamai-patakot kísérő Berek, illetve a Bugaszegi-halastó, míg Ny felől szintén a Berekhez tartozó mocsaras völgyrész határol. Az M7 autópálya eredetileg kijelölt nyomvonalszakasza a dombvonulat É-i részét érinti egy kb. 320–360 m hosszú és 60 m széles szakaszon. A feltárásokat a lelőhely dombháti szakaszán átfutó földúttól Ny felé eső felületen kezdtük el, mely a 2001. április végén ismert adatok alapján a feltárandó nyomvonalszakasz fele részének felelt meg (Ordacsehi–Kis-töltés I. felület). A 2001. június közepén a nyomvonal módosítása miatt több más közeli lelőhellyel egyetemben az Ordacsehi–Kis-töltés lelőhelyen feltárható terület is megváltozott. A munkálatokat a módosítások figyelembevételével a dombvonulat K-i felében folytattuk (II. felület), majd a Ny-i dombháton (III. felület) fejeztük be.

A lelőhely K–Ny-i határait a dombvonulat aljában mai napig megfigyelhető vízjárta mocsaras területek jelölték ki. A lelőhely magasabb területein a humuszrétegen vékony (10–25 cm) volt, lefelé fokozatosan vastagodott, míg a lejtők aljában az eredeti felszínre ráterült mocsaras-fekete humuszréteg vastagsága elérhette a 80–100 cm-t is. A dombhát homokos-löszös rétegeit lefelé agyagos föld váltotta föl. Az objektumok megfigyelését az alacsonyabb területeken megnehezítette, hogy a régészeti korokban időszakosan különböző vastagságban iszapos hordalék rakódott le a felületen.

Általánosan igaz, hogy az intenzív meglepedésre utaló nyomok a dombtetőn mutathatók ki. A feltárt terület meghatározó jelensége a nyomvonalszakasz É-i felében K–Ny irányban végigfutó kettős árok (1/1., 1/3. és 2/2. árok) volt. A két fő ároktól D-re, azokkal párhuzamosan két keskenyebb, sekélyebb árok vonalát tártuk fel (ezek folytatását a K-i felületen a nyomvonal módosítás miatt már nem tudtuk megismerni). Az árok egyenes vonala a mocsaras területbe fut bele, É felé enyhe ívet rajzolva: ennek alapján az árkok a dombvonulat É-i csücskét választották el a délebbi területtől. Az árkokat nagy valószínűséggel a késő bronzkor-kora vaskor fordulóján ásták ki. A meredek falú, V-oldalú árkok alsó betöltésében égett faszerkezet nyomait illetve a termésköveket sikerült megfigyelni, és az itt talált kerámiatöredékek az urnamezős–Hallstatt időszak váltására utaltak. Az árkok második betöltési szakaszát csak a dombtetőn sikerült regisztrálni, ahol is vastag rétegben kelta kori hamus-égett, igen leletgazdag feltöltődés volt. A dombtető utolsó, Árpád-kori-

középkori lakosainak építményei, házai, kemencéi is jórészt az árkok vonalán voltak megfigyelhetők: így például egy 20 m²-es felületen közel 16 kemence maradványait tártuk fel. A belső, É-i árok vonalát a dombtetőn egy szélesebb „bejárati” rész (kapu?) szakította meg (1/1. és 1/3. árok); míg a külső, D-i árokvonala folyamatos volt (2/2.).

A lelőhelyen a legkorábbi időszakot egy, a középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúrához sorolható temetkezés maradványai jelentik.

A bronzkori objektumok az árok mindkét oldalán megtalálhatók. A kora bronzkor kezdetén a Somogyvár-Vinkovci kultúra szórványos nyomait a lelőhely Ny-i lejtőjén illetve a domb aljában amorf, csekély foltokban, valamint néhány szabályos gödörben figyelhetjük meg. A Ny-i lejtős területen valamint a dombtetőn jelennek meg elszórtan a Kisapostag-kultúra, majd kissé később a korai és klasszikus dunántúli mészbetétes edények kultúrájának szórványos települési objektumai: kerek, ívelt oldalú és méhkas alakú gödrök.

A lelőhely őskori történetét egyértelműen a késő bronzkor-kora vaskori megtelepedés határozta meg. Ekkor alakították ki az É-i irányban ívelődő két fő árkot és a vele párhuzamosan futó kisebb árkokat. Az árkok funkciója egyelőre nem tisztázott, mivel a feltárás során késő bronzkori objektumokat, gödröket és földbe mélyített négyszögletes házakat egyaránt találtunk az árkokon kívül és belül is.

A kettős árok történetének végső fázisát jelzik a vaskorban megtelepedő kelták. A belső, É-i árok egy hosszú szakaszán jelentős kelta kori hulladékgödröket figyelhetünk meg. A külső D-i árkon pedig egy jelentős kelta edényégető műhely maradványait tártuk fel. A kelta kori leletek, igaz kisebb intenzitással, de az árok teljes szakaszán, azok legfelső betöltésében megfigyelhetők voltak. A kelta kori (LT C–D) edényégető műhelyben egy nagyobb ovális munkagödörhöz egy patkó alakú, tapasztott felületű kemence, egy nagyobb kétosztatú, két fűtőjáratos rostélyos kemence, továbbá egy edénytöredékekkel teli hulladékgödör csatlakozott. Az árok közeli szakaszán korábbi három tapasztott felületű égető kemence és műhelygödör együttese került elő. Az egyedüli megmaradt rostélyos kemence mellett további rostélyos szerkezetű kemencék összetört maradványait is ugyanezen a szűk területen belül figyelhetjük meg. Az edényégető körzeten kívül, az árkok vonalától D-re lekerékített sarkú, téglalap alakú, földbe mélyített, cölöpszerkezetes házakat és kisebb-nagyobb tárológödröket figyeltünk meg.

A római kort a dombtetőn egy sorba rendeződve két nagyobb, földbe mélyített, lekerékített sarkú, téglalap alakú, cölöpszerkezetes ház és feltehetően hozzájuk csatlakozó tárológödrök jelzik. Ugyancsak a római korra utal a lelőhely Ny-i oldalán, a domb alján megjelenő szabályos kerek gödrökből álló sor. A feltárt lelőhelyszakaszon két sorba rendeződve 12 illetve 6 nagyobb kerek gödör feküdt. Mélységük átlagosan 1–1,5 m volt és a

gödrök alján már megjelent a talajvíz. A gödrök középső része jobban lemélyül. Emellett néhány gödörben ácsolt faszerkezetet, szabályosan lehelyezett lapos megmunkált termésköveket, illetve ezek kombinációjából álló köves- faszerkezetes kutakat sikerült megfigyelni. A konkrét példák alapján a gödrök alapvető funkciója víznyerés lehetett. Ennek céljából kevésbé jól kiépített egyszerű földkutak mellett köves víztisztító réteggel bíró kutakat és négyszögletesen ácsolt faszerkezetes kutakat is megfigyeltünk. A minimális leletanyag (téglatöredék, némi kerámiamorzsalék) egyelőre a kutak római kori datálását erősíti; biztosabb adatok a faszerkezetek elemzése után várhatóak. Ugyanezt a jelenséget a K-i oldalon nem figyelhetjük meg.

A római időszakot követően a népvándorlás korát négy, részben kirabolt csontvázas, K–Ny és Ny–K irányítású temetkezés jelzi. A sírok a Ny-i lejtőn egymástól távol, kettesével kerültek elő.

A lelőhelyen újabb jelentős megtelepedésre már az Árpád-korban, majd a középkorban került sor. A település maradványait földbe mélyített padlójú, lekerékített téglalap alakú házak és a hozzájuk csatlakozó kemenceműhelyek, továbbá hulladékgödrök jelentik. A kerámia és vassalak alapozású kemencék ritkábban egyével, általában 2–3–5 tagú kemencebokrokat alkotva jelentek meg elsősorban a dombtetőn; közel 60 kemence maradványait tártuk fel.

A lelőhely feltárását a központi, magasabban fekvő területen a mély és széles árkok, az azok által metszett gödrök illetve az árkokra rétegződő kelta, római kori és Árpád-kori objektumok feltárása tette izgalmassá és a stratigráfia tisztázása érdekében valamint az árkokban található nagy földmennyiség kitermelése miatt idő- és munkaigényessé. Meg kell említenünk, hogy számtalan leletszegény illetve teljesen üres gödröt és két melléklet nélküli csontvázas temetkezést is feltártunk, melyek kormeghatározása így bizonytalan.

Konzulens: Kiss Viktória (MTA Régészeti Intézete). Munkatársak: Alstädler Zoltán, Farkas Zsuzsa, Horváth Anikó, Hrivnák Péter Pál, Keczei Judit, Korondán Zoltán, Polka Mónika, Skriba Péter, Tétényi Csaba, Varga Gyula, Zanati Balázs. A lelőhely feldolgozásában részt vesz az Archeodata 98 Bt.

KULCSÁR GABRIELLA

199. Ostffyasszonyfa határa

(Vas megye) B, LT, Á

2001. február 28-án négy fővel (két régész, egy geodéta, egy restaurátor) végigjártuk az iparvágány tervezett nyomvonalát, amely a ostffyasszonyfai vasútállomástól indul, avval párhuzamosan halad K felé, majd a falu felé vezető utat követi, Ny felől kerüli el az egykori hadifogoly temetőt, és a Pannónia Ringet, majd továbbhalad a magas part széle, illetve a kavicsbánya irányába.

A nyomvonal déli fele szinte végig erdős területen halad, az út melletti rész valószínűleg az útépítés és köz-

mű vezetékek kapcsán erősen bolygatott. A hadifogoly temető közelében egy mély fekvésű területen halad, semmilyen domborzati forma nem utal régészeti lelőhelyre, ez azonban nem azt jelenti, hogy az erdős rész kivágása és a humusz megbolygatása után nem akadunk egykori emberi településnyomokra.

Az iparvágány nyomvonala a kijelölés alapján nehezen követhető. A nyomvonal É-i harmada szántó területeken halad végig. A hadifogoly temetőtől ÉNy-ra fekvő terület erősen gazos, ezen a területen nem tudunk régészeti leleteket megfigyelni. A következő terület őszi vetésű, melyet a fiatal növényzet sűrűn fed, a szabad területeken nem figyelhető meg egykori emberi megtelepülés. A talaj öntésjellegű. A magaspart széléhez közel homokos talaj van, le nem aratott kukorica és szántó van rajta. A szív alakú kettős dombháton őskori, bronzkori kerámia került elő. Kézzel formált edénytöredékek, peremek, szalagfűltöredékek, a terület É-i és K-i felében bronzkori, vaskori (La Tène) és Árpád-kori kerámia került elő. A lelőhely kb. 200 m hosszú és csaknem 150 m széles.

FARKAS CSILLA

200. Óföldrak határa

(Csongrád megye) R, B, Sza, Á, Kö

2001. március 20. és október 30. között végeztük el az M43 autópálya nyomvonalának 3–35. km közötti szakaszának terepbejárását. A kutatási területet a megbíróval (Nemzeti Autópálya Rt.) egyetértésben 200 m széles sávban határoztuk meg, nem tekintettük feladatunknak a lelőhelyek teljes nagyságának meghatározását.

A 3. sz. földúttól keletre, a földút és a Kereszt-gát nevű sánc közötti területen egy dombháton rendkívül intenzív lelőhelyet találtunk (6–7. lh.). A nagy mennyiségű felszíni lelet rézkori, késő bronzkori, Árpád-kori és középkori településre utal. A Kéthalom-dűlőbe torkoló, É-D irányú dombháton közepesen sűrű lelőhelyet találtunk kora bronzkori, szarmata és Árpád-kori emlékekkel (8. lh.).

A munkában részt vettek Bende Livia, Lőrinczy Gábor, Türk Attila régészek, a Móra Ferenc Múzeum régész technikusai, valamint szegedi régészhallgatók.

SZALONTAI CSABA

201. Ópusztaszer, Szermonostor

(Csongrád megye) Á

A 2001. július 4-től október 5-ig tartó ásatási szezon ideje alatt 300 m²-es felületen dolgoztunk a 93/2, 95/2, 95/4, 95/5, 95/6. és a 01/01. szelvények területén. A tatárjárás utáni úgynevezett „fakolostor” feltárását folytattuk. A tavaly feltárt É-i épületszárny alatt egy újabb, korábbi építési periódus maradványait találtuk meg. Ebben a periódusban az épületszárny D-i hosszanti falának a vonala eltérő volt a későbbiekétől, az épületszárny keskenyebb volt. Közvetlenül mellette, vele párhuzamosan szintén újabb maradványai kerültek elő, melyek azt mu-

tatják, hogy a megújítások során az É-i épületszárnyat É-D i irányban különböző mértékben eltolva építették újjá. Az újonnan feltárt egyik építési periódusban különös falazási technika nyomait figyeltük meg, az alapozási árokba nádfonatok közé rakott agyagfalat állítottak. Egy másik építési periódusban a falak alapozási árkaiba a D-i épületszárnyra jellemző módon különböző éles, hegyes vastárgyakat helyeztek el.

A „VB” 11. szelvényben befejeztük a mezőváros egy kútjának feltárását. A vízszint tájékán körben mintegy 20 cm-es magasságban megmaradt a kút eredeti fabélése.

A feltárással párhuzamosan a tatárjárás előtti kolostor-épületegyüttes újabb részleteinek az alaprajzi rekonstrukcióját végeztük el. A 81/5. és a 90/1. szelvények területén megépítettük a kolostorudvar D-i zárófalát, a „VB” 9, 13, 2. és 10. szelvényekben pedig a külső erődítés K-i falának az eddig feltárt szakaszát. Ezen kívül rekonstruáltuk a kolostorudvar szögletes kőkútját is.

VÁLYI KATALIN

202. Ócsény, Oltovány-dűlő

(Tolna megye) Kk

2001 őszén néhány napos ásatást végeztem az Oltovány-dűlői földvárban, ahol 1998-ban szondázó ásatást, 1990–1992 között pedig tervásatást végeztem. Ezek eredményeként csaknem teljes egészében feltártam a 14–16. századi castellumot. Csupán a DNy-i szélén maradt ki egy kisebb terület, amelyhez 1992-ben nem fértünk hozzá. Ennek a kutatása viszont fontos volt, egyrészt a teljesség kedvéért, másrészt itt volt várható az egykori bejárat előbukkanása, illetve az 1. ház Ny-i záródása.

Az 1992 óta eltelt csaknem 10 év alatt a vár területe újra bebozótosodott, ezért a munkát bozótirtással kellett kezdeni. Szerencsére megtaláltuk a feltárandó szakasz szomszédságában levő II. árok, illetve IX. és X. szelvények karóit. Ezek segítségével pontosan ki tudtuk tűzni a XII. szelvényt.

A feltárás legfontosabb eredménye, hogy megtaláltuk az 1. ház Ny-i záródását. Ettől Ny-ra előbukkant egy külső kemence (fala kb. 5 cm vastagságig maradt meg, 2 cm vastag tapasztása alatt csupán néhány kődarab hevert). Az 1. házhoz csatlakozva Ny felé sekély, menetes oldalú árok mutatkozott, benne 3 db cölöplyukat találtunk. Az árok a domb pereméig haladt.

A domb pereme közelében két sekély gödröt is kibontottunk, ezekből csak néhány edénytöredék került felszínre.

Az ideai ásatás eredményeként a vár teljesen feltártnak tekinthető.

MIKLÓS ZSUZSA

203. Ócsény, Pusztagyörke

(Tolna megye) Á, Kk

A Szekszárd közelében levő Ócsény határában figyelt fel egy, a kukoricában található objektumra Talabos Gá-

bor pilóta. A lelőhelyet 2000. augusztus 5-én a déli órákban légi fotóztam, majd bejártam a terepet.

Az már a légi fotózásnál is látszott, hogy az objektum középkori templom: a falak helyén a kukorica sárgás színű. A fotón jól látszik, hogy a szabályosan keletelt templom egyhajós, szentélye valószínűleg félkörös záródású (a fotón tulajdonképpen kettős félkörív látszik, de ezt a bolygatottság is okozhatja). A sekrestye É felől kapcsolódik a hajó falához. A templom teljes hossza kb. 18 m, szélessége kb. 6 m. A sekrestye mintegy 3×4 m-es.

A középkori falu és a templom az egykori Duna árteréből néhány méterrel kiemelkedő teraszon található. Az épületet teljesen szétszántották, létre tégl- és kőtörmelék, a körülötte levő temetőre pedig embercsont-töredékek utalnak. Környékén 13–16. századi edénytöredékek gyűjthetők.

2001 áprilisában szondázó ásátást végeztünk a templomnál. Hat kutatóárokkal és rábontásokkal tisztáztuk az alaprajzot és a rétegeket. Az épület alapozási árkai 40 cm mélyen bontakoztak ki: a felmenő falakat és az alapfalakat is többnyire elhordták, ezért általában csak a laza törmelékkel betöltött alapozási árkok maradtak meg. Ezek alapján a templom teljes belső hossza 18,70 m (a hajó 12,70 m; a szentély 6 m). A hajó belső szélessége 6,80 m, a szentélyé 6,20 m. A falvastagság 100–200 cm. A szentélyzáródás sokszögű, támpillér nélküli. A szentély felmenő falából 1 sor tégl maradt meg. Ebből következtethetünk arra, hogy a templom felmenő falai téglából épülhettek, az alapfalak pedig – amint az a szentély É-i falánál jól látszik – kőből készültek.

A 3×4 m-es belméretű sekrestye a vállnál, É felől csatlakozik a hajóhoz. A hajó ÉNy-i sarkán megtaláltuk a 100 cm hosszú, 110 cm széles támpillér alapfal maradványait, amely É felől, kissé ferden csatlakozik a hajófalhoz. A légi fotó szerint a hajó DNy-i sarkán és a hajó középvonalában is lehetett egy-egy hasonló pillér.

A szentélyzáródásnál megtaláltuk az oltár maradványait: a 2,30×1,50 m alapterületű építmény felmenő falából 2-3 sor tégl maradt meg. A szentélyzáródástól Ny-ra 6,30 m-re bukkantak elő a diadalív 110 cm vastagságú alapozási árkai.

A feltárás során csupán szórványos embercsonttöredékeket találtunk. Mindössze a hajóban került elő egy (bolygatott), Ny-K tájolású gyermeksír (1. sír). A földradarral végzett mérések szerint viszont a templom környékén sűrűn található temetkezések.

A templom területén igen kevés a leletanyag, közülük kiemelkedik két szenteltvíztartó-töredék (egyik a hajó ÉNy-i sarkának alapozási árkából, a másik az 1. sír feletti törmelékből került elő, a diadalív közeléből).

A település a templom környékén található. A legmagasabb ponton a templom helyezkedik el, a falu ettől Ny-ra és D-re, a Holt-Duna partján található. A cserépek zöme késő középkori, de előfordul Árpád-kori is. Meglepően sok a szürke, osztrák fazéktöredék, köztük bélyeges bécsi kerámia is.

A legrangosabb épület a templom D-i falánál található: itt kiemelkedően sok az osztrák kerámia, és csupán itt fordul elő kályhaszementöredék. Feltehetően itt állhatott a plébánia. A leletek alapján a település 13–16. század között élhetett, a templom – alaprajza szerint – a 11. században épülhetett.

A fentiek alapján a légi fotón látható objektum valóban templom volt, méreteit előzetesen – a kukorica sortávolsága alapján – nagyjából helyesen következtettük ki. Az ásítás során bebizonyosodott, hogy az erős jeleket nem összefüggő falszakaszok okozták, hanem a kiszedett alapfalak törmelékkel teli árkai.

MIKLÓS ZSUZSA

204. Paks, Dunakömlőd, Bottyán-sánc, Lussonium Castellum

(Tolna megye) B, Rő, Kú

A korábbi évek munkájának folytatásaként a késő római erőd D-i részében, az erőd főútjának Ny-i oldalán folytatódott a feltárás a 9/12. és a 10/12. szelvényekben. A felső rétegben a Ny-i oldalon a Rákóczi-szabadságharc idején emelt palánkvár újabb maradványai, elszenesedett gerendák, faoszlopok kerültek elő.

Alattuk római rétegek húzódtak, annak a kőépítésű, több helyiséges nagy barakképületnek a különböző falai és szintjei, amelyeknek délebbi részét a megelőző évek feltárásai már napvilágra hozták. Mivel a munkába vett terület már a domb csaknem sík területére esik, a pusztulás és az erózió kisebb méretű volt, így magasabban és jobb állapotban maradtak meg a részben kibányászott, 55–60 cm széles falak. Az épület K-i zárófal a szelvény K-i tanúfalában éppen azonosítható volt, ezzel párhuzamos Ny-i fala pedig ettől 8 m-re húzódott, de az épület itt még nem ért véget, mert ebből a falból is ágaztak ki további falak Ny felé. Ezek közül kettőt négy méterrel át lehetett követni, de a helyiségek Ny-i fala ettől még nyugatabbra van. A leghosszabban a K-i és a Ny-i elválasztó falat lehetett követni, mivel annak már a korábbi években is előkerültek maradványai. Az épület ismert hossza É-D-i irányban eszerint legalább 17 m, de feltehető, hogy D-en egészen a via sagularisig terjed. Ebben az esetben 24 m hosszan ismert, de ez még mindig nem a teljes hossz, mivel É-i kiterjedése egyelőre ismeretlen. A barakként értelmezhető épület az erőd kapuján áthaladó útról nyílt, és itt egy nyitott faoszlopos porticus határolta, aminek három oszlophelye került elő. A gödrök aljába szórt kövek jelzik a faoszlopok helyét, amelyek 3,5 m-re voltak egymástól, és mintegy 2,5 m-re a barakk K-i falától. A kőépületnek két átépítési korszakát lehetett elkülöníteni, amelyeket a leletek alapján a 3. század első felére (COH VII BRE és EXER PAN INF bélyegű téglák) és a 4. századra (4. századi leletek, érmek) lehet keltezni. Az épület a római kor végén talált torony építéséig, a 4. század végéig lehetett használatban.

A kőfalú barakk alatt a palánk-periódus ugyancsak barakképületeinek számos részlete került elő korábban,

amelyek tájolása, talán nagysága is hasonló volt, és ugyan-csak rendelkezett egy, irányában is kissé módosított periódussal. Ehhez a periódushoz tartozott 2001-ben egy terrazzo-padló a feltárási terület Ny-i szélén, betöltésében olyan leletekkel, amelyek a 2. századra keltezhetőek.

A tárgyévben feltárt terület D-i részében a palánk-periódus rétegei alatt egy bronzkori gödör és rétegeinek feltáráására is sor került.

VISY ZSOLT

205. Paks, Dunakömlőd, Bottyán-sánc, római vicus (Tolna megye) Ró

2001. július 3. és augusztus 2. között folytattuk a lussionumi auxiliáris tábor melletti római vicus tervátását a Bottyán-sánc déli platóján. Összesen 8 szelvényt nyitottunk meg az előző évek ásatási területétől délre.

Több szelvényben is előkerült egy a 2. századra keltezhető, NY-K irányú, K-felé fokozatosan keskenyedő „V” keresztmetszetű árok. Betöltésének alját mintegy 50 cm vastagságban természetes betöltődés alkotta, előlött kövekből, kisebb terrazzo-maradványokból, tegulatöredékekből és vályogtéglatörmelékéből álló masszív mesterséges betöltés húzódtott. Az árok betöltésére tehát egy nagyobb planírozás, településrendezés során került sor. Több olyan vályogtéglát is találtunk, amely épen, vagy csak kevésbé sérült állapotban került elő. Ezek méretei változóak voltak (22×14, illetve 28×16 cm).

Az ároktól D-re, DK-re több kisebb méretű gödör-objektumot találtunk a vicus 2–3. századi időszakából (cölöpgödört cölöplyukkal, félig földbe mélyített épület maradványait, tárológödört).

Az O/8-as szelvény DK-i sarkában egy ÉK-DNY irányú, mészkövekből rakott fal kisebb csonkja került elő. Az erős újkori bolygatás miatt sem járószinteket, sem további falszakaszokat nem tudtunk megfigyelni a szelvényen belül. A fal kronológiai helyzetére egyelőre csupán az szolgál némi támpontként, hogy egy korábbi (valószínűleg 2. századi) ÉNY-DK irányú árok (fossa?) betöltésére építették.

BESZÉDES JÓZSEF

206. Pácin, Paptó-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, Sza

2001. március 12-én terepbejárást végeztünk a Sáros-patak és Ricse között tervezett távközlési kábel nyomvonal mentén. A kábel közvetlenül a két települést összekötő út mentén halad, részben az út menti árok szélén, részben szántóföldön.

A Paptó-dűlőben szórvány őskori és császárkori leletekkel jelzett lelőhelyet regisztráltunk, amely 63 m hosszan nyúlt el a nyomvonalon.

Munkatársak: Hellebrandt Magdolna, S. Koós Judit, Lovász Emese, Patay Róbert, Bánfalvy Ferenc, Kozmáné Bányi Judit, Tóth Edina, Nagy S. József.

PUSZTAI TAMÁS

207. Pápa, Esterházy-kastély

(MRT. 4. k. 61/1. lh.)

(Veszprém megye) Kő

A pápai műemlék kastélyban és környezetében 1999 és 2001 között tervezést, felújítást megelőző kisebb léptékű kutatást végeztünk. Az épület mindvégig „lakott” lévén, a belső terekben összesen három kis szelvényt nyithattunk. Hasonló okból falkutatásra is rendkívül korlátozott mértékben volt módunk.

A történeti források szerint a városban birtokos Garai család castelluma legkésőbb 1441-ben már állt. Ennek maradványát – Mithay Sándor korábbi kutatásaival összhangban – az É-i palotaszárny Ny-i vége alatti, boltozatos pince falaiban észlelhetjük. Tőle K-re, különülten állt egy további középkori épület, amelynek a kutatás korlátozott lehetősége miatt csupán egyik falát, téglapadlóját tártuk fel. Mindkét középkori épület a mai palota körvonalán belül, annak É-i szárnya alatt húzódik. További középkori épületet sejtünk a K-i szárny É-i végében is. Utóbbi szárnyban a pincszinten és a földszinten ma látható beálló pilléres, fiókos boltozatok legkésőbb a 16. század vége előtt készültek.

A várról a 16. századtól vannak ábrázolások. A Giulio Turco-féle 1569-es rajzon a külső vár sarkait olasz bástyák erősítik. A falszorossal megerősített kapu a K-i oldalon nyílt. A belsővár épületei az É-i és K-i oldalon húzódtak, a Ny-i falon belül kisebb épületek álltak, D felől fal zárta le az udvart.

Legkésőbb 1600 táján a külső vár DK-i sarkában felépült egy új olasz rendszerű téglabástya, belscjében boltozott kazamata helyiségekkel. A bástya feltehetően a törökök által 1594–97-ben ásott D-i várárokba nyílt. A 17. század elejére alakult ki a szabálytalan négyszög alakú belsővár tömbje. A falak belső oldalához – a D-i oldal kivételével – épületszárnyak kapcsolódtak.

A 18. század elején meginduló, az Esterházy család birtoklásához köthető építkezések több fázisban történtek, számtalan tervváltoztatással. A kutatás során megállapíthattuk, hogy az ismert festményen szereplő, zárt belsőudvaros palota nem épült ki teljesen.

BARTOS GYÖRGY – LÁSZLÓ CSABA

208. Petrivente, Újkúti-dűlő

(Zala megye) U

A részletes jelentést lásd az 5. oldalon.

HORVÁTH LÁSZLÓ-KALICZ NÁNDOR

209. Pécel, Hatos-dűlő

(Pest megye) U, R, Sza

2001 tavaszán terepbejárást végeztünk az M0 autópályának a Szilas-patak és a Pécelen keresztülfutó vasút-vonal közötti szakaszán.

Pécel határában nagyon nagy kiterjedésű (1200×600 m) lelőhelyről (MRT 19/2. lh.) nagyon sok leletet gyűjtöttünk: őskori (neolitik, DVK, bádeni, bronzkori), szar-

mata és római kori (terra sigillata, pecsételt 2–3. századi) kerámiát. A lelőhelyen feltétlenül megelőző feltárássra van szükség.

A leletek a váci Tragor Ignác Múzeumba kerültek.
Munkarás: Maróti Éva.

TARI EDIT

210. Pécs, Püspökvár, É-i kert

(Baranya megye) Ró, Kő

A 2001. évi ásatás feladata volt az előző évben már megkezdett tűzvár bevezetésének a tervezett nyomvonalán történő feltárás folytatása. Az É-i belső várfaltól D-re lévő területen a Gosztonyi Kőtár É-i faláig húzódó teraszon az előző évi ÉNy-DK-i kutatóárkot folytattuk a korábbi mélységben kialakított szintig. Az árok lényegében az általunk már feltárt, de visszatöltött területen húzódik, így abból leletanyag nem került elő.

A nyomóvezetéknek a legalsó szintre történő leveztése – ez a székesegyház előtti terület – céljából a kutatóárok végében egy 2,5×2,5 m alapterületű aknát jelöltünk ki a Gosztonyi Kőtár É-i falától mintegy 2 m távolságra, tekintettel a fal rossz statikai állapotára. Az akna kijelölését követően megkezdtük annak teljes alapterületen történő mélyítését. A felső 60 cm réteg az általunk visszatöltött törmelékeny réteg volt, amely után következett csak a kultúrréteg. Az akna betöltéséből kevés mázatlan középkori kerámia, néhány vastörredék, valamint gótikus kis faragott építészeti töredék került elő. A betöltésből másodlagosan odakerült római téglatöredékek és római habarcsmaradványok kerültek elő, amelyek egy római épületmaradvány – talán sírépítmény – bontásából származtak. Az aknában, annak metszetalában emberi csontváz maradványát találtuk, valamint koponyatöredékeket. Az aknát 1,8 m-ig mélyítettük, amelynél a talaj már a sárgásbarna vékony agyagréteget követően homogén szürkés pala volt és teljesen leletmentes. Ez már a szűz talaj volt.

A középkori egyetem épületéhez Ny-ról csatlakozó román kori helyiség bejáratánál a kivitelező által kialakított munkagödört felmértük és metszetrajzokat készítettünk róla.

SÁNDOR MÁRIA – GERŐ GYŐZŐ

211. Pécs, Szent István tér

(Baranya megye) Ró, Kő

Az V. számú római sírkápolna 1999-től folytatott feltárását 2001-ben az oktagonális épületbelső kitisztításával folytattuk. Lényegében a kápolna Ny-i felét tártuk fel.

A feltárás során a már korábban megfigyelt bontásból származó rétegeket figyeltük meg. Az átégett földpadlóra a kápolna ÉK-i fala mentén másodlagosan lerakott szarkofágtöredékeket helyeztek el padka formában. A falak zömében több lófej formájú téglakoncol került

elő. Ezek a sírkápolna második építési szakaszában kialakított faszerkezetű galéria tartozékai voltak. A kápolna D-i oldala előtti peristylos téglapilléreit is kibontottuk. Ezek is a második építési fázishoz tartoznak.

A római sírkápolnára rátelepülő középkori kápolna rendkívül rossz (földbe rakott tört kő) falazatát a feltárás során a dokumentálás után el kell bontani, bemutatója nem lehetséges.

KÁRPÁTI GÁBOR

212. Pécs, Széchenyi tér 15., Mária utca 2.

(Baranya megye) Ró, Kk, Ű

A Nádor Szálloda és a Janus Pannonius Gimnázium területén a régészeti feltárást a szálloda felújítása indokolta. A szálloda gazdasági bejáratát és egyben a létesítendő parkoló lejárátát a Janus Pannonius Gimnázium felől alakították ki.

Ennek során a meglévő épület É-i falát áttörték és egy rámpával a pinceszintre jutottak. A Megyei Bíróság épületének alapfala mentén húzott 4. számú kutatóárokban sekély (50 cm mély) téglalap alakú gödörben 19. századi edénytöredékek és hamu volt. Ugyanezt tapasztaltuk a pince és a hozzá csatlakozó udvari részben mélyített többi kutatóárokban és gödrökben. A 2. számú kutatóárokban a Bíróság épülete mentén a falszövet alatt középkori falazatban a kutat (átm. 105 cm) 150 cm mélységig feltártuk. A leletek, késő középkori, 15–16. századi cserepek. A Janus Pannonius Gimnázium területén régészeti jelenség tehát csak a 2. számú kutatóárokban levő kút volt, aminek feltárása statikai okok miatt lehetetlen volt.

A Nádor Szálloda éttermeinek és környezetének területén nyolc szelvényt bontottunk ki, amelyekben az alábbi jelenségek mutatkoztak. Megsemmisített római téglasír (VI. szelvény 1. gödör). Lelet nem került elő.

A gödörlakás (hossza 380 cm, szélessége 192 cm, magassága 180 cm) padkás szerkezetű. Szelemenalapokat és kihajló peremű, csillámos agyagból készült fésűs, hullámvonalas díszítéssel fazéktöredékeket tártunk fel.

A középkori kőépület, ÉK–DNy irányú, kétszintes. Pincéje szabálytalan téglalap alakú, 6,5 cm belső átmérővel. A fala szépen vakolt tört kő. Mélysége 3,80 cm. A pince D-i falában ajtónyílás töredéke került elő lépcsőkkel. Az épület többi része a középkori járósínt (30 cm) felett szépen rakott, meszes habarcsba rakott tört kő.

Az épület K-i oldalán egy É–D irányú törtkővel lerakott út húzódik (szélessége 3 m). Az útra K–Ny irányú hódoltság kori falak települnek. Az épület D-i fala mellett középkori kutat (átm. 120 cm) találtunk, amelyet 5 m mélységig feltártunk. A leletek tipikus 15–16. századi cseréptöredékek. Az épület pincéjében, a 18. század végén egy kővel falazott, fordított kúp alakú derítőt mélyítették.

KÁRPÁTI GÁBOR

213. Pilis, Bicskei köz

(Pest megye) Á

2001. május 14-én bejelentés érkezett a pilisi polgármestertől, hogy építkezés közben régészeti leleteket, Árpád-kori oldaltöredékeket találtak. Május 16-án jártunk a lelőhelyen, a település K-i szélén a Bicskei közben.

A 228/1. hrsz. ingatlanon családi házat építettek, a háztól K-re kb. 6 m-re ástak egy 2,5×3,5 m-es emésztő-gödört. Ennek alján kb. 70 cm magasságban már betontégla falazatot találtunk, így nem tudtuk megvizsgálni a leletek előkerülésének helyét. A gödör K-i sarkában kb. 1,5–1,7 m mélyről kerültek elő a leletek, cseréptöredék és állatcsont. Kb. 1 m mélységben kb. 50 cm vastag, szürke agyagréteg figyelhető meg, a találók szerint ez alól jöttek elő a tárgyak. Az ÉK-i szomszédtelek szántóföld, a felszín engedné a terepjárást, de drótkerítéssel körbe van kerítve, s a tulajdonos nem itt lakik, nem lehet bejutni.

Ettől a helytől ÉK-re kb. 150–200 m-re egy igen magas kiemelkedő domb, rajta szőlővel és gyümölcsösrel, talán itt lehet az Árpád-kori telep magja.

Munkatárs: Szrnka Attila régésztechnikus.

TARI EDIT

214. Pilisszántó, Kálvária-dűlő

(Pest megye) Ró, Kő

A Pilisszántó déli határrészében levő Kálvária-dűlő déli végében a korábbi évek terepkutatásait követve, 2000-ben próbaásatást végeztünk (019/166 és a 019/167 hrsz.). A kutatóárkokban azonosított római épület falaira 2001-ben É-D tájolású raszter hálót tűztünk ki, és három 5×5 m-es szelvényben feltártuk a római kori épület négy helységének részeit. A téglalap alakú, jelenleg 28×7,5 m méretű helységcsoport dél felé, egy a Határréti patak táplálta mocsaras tavacszkára nézett.

Az épület terrazzo padozata és falai nagyon közel a jelenlegi felszínhez, 10–15 cm mélyen a kelet nyugati irányú szántási barázdában jelentkeztek. A földművelés során szét-szántott épület köveit, tetőfedő cserepeit a földterület határára, a mezsgye vonalában rakták össze a korábbi évek során.

A napvilágra került helyiségcsoport falai öntöttthabarcos, illetve sárba rakott, alig alapozott falrészei két építési fázist jelölnek. Központi részén egy 6×6,4 m méretű udvar helyezkedik el, amitől keletre egy erősen rongálódott terrazzo padlós és az udvarról üzemeltetett fűtőcsatornás központi fűtés maradványait rejtő 7,6×6,4 m kiterjedésű helyiséget találtunk. A 20 cm magasságban megmaradt felmenő fal tövében a terrazzo padlóra omolva összeégett növényi mintás falfestmény-maradványokat tártunk fel. Az épületnek ezen keleti traktusa sárba rakott falazattal készült és a padlófűtés praefurniumának szájnnyílását egy másodlagosan felhasznált hypocaustum oszlop képezi. Az udvar nyugati oldalán már öntöttthabarcos technikával mélyen alapozott 8,2×6,3 m kiterjedésű helyiség helyezkedik el. E helyiség északnyugati sarkában egy olyan falsarok került elő, ami az épület északi irányú kiterjedésére enged következtetni.

Az előkerült szegényes leletanyag alapján az épület használati ideje a 3. és 4. század második fele közé tehető.

Az ásatás a Göteborgi Egyetem Classica archaeológia és ókortörténeti tanszéke; a Magyar Nemzeti Múzeum, valamint a pilisszántói önkormányzat anyagi hozzájárulásával zajlott.

Munkatársak: Pásztókai Szeöke Judit asszisztens, Otto Prohászka fényképész, valamint a göteborgi egyetem 16 diákja.

KOC SIS LÁSZLÓ – MARIANNE PROHÁSZKA

215. Polgár, Csőszhalom-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) U, Sza

2001 augusztusában folytattuk az 1995-ben elkezdett késő neolitikus telep feltárását (M3 6. lh.). Ez évben egy 20×20 m területű szelvényt, azaz 400 m²-t tártunk fel. A felületen néhány szarmata kori méhkas alakú tárológödör mellett nagyméretű, késő neolitikus agyaggyerő gödröket, sírokat és egy kutatást tártunk fel. Ez évi ásatásunk jelentős eredménye, hogy sikerült teljesen feltárnunk és dokumentálnunk egy újabb, az 1995-ben előkerülthöz hasonlóan kútba ásott áldozógödört.

Az előkerült leletanyag a debreceni Déri Múzeum és az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének közös gondozásában lévő Polgári Régészeti Bázisra került.

Az ásatáson részt vettek Anders Alexandra (MTA-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport, Budapest), Kriveczy Béla (ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest), Nagy Emese Gyöngyvér (Déri Múzeum, Debrecen) régészek, Bényei Zsolt technikus (Déri Múzeum, Debrecen), valamint az ELTE BTK Régészettudományi Intézet hallgatói.

RACZKY PÁL

216. Polgár, Ferenci-hát 2

(Hajdú-Bihar megye) I

2001. június 16-án, az alföldi újkőkori tellek légi régészeti kutatása során, a Ferenci-hát néven ismert újkőkori település és a Városföldje-dűlőben lévő szarmata lelőhely között, a légi fényképezés alapján a fenti két lelőhelytől különálló légi régészeti jelenségeket azonosítottunk. A tavaszi vetésű gabonában pozitív és negatív növényzeti elszíneződések egyaránt jelentkeztek; a kb. 500×200 m-es területen jelentkező foltok őskori vagy népvándorlás kori, esetleg középkori településre utalnak.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

217. Polgár, Varga-Halmi-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) V, Sza

2001. május 7. és július 16. között végeztünk leletmentést az M3-as autópálya nyomvonalát 172,020 km-nél

keresztvező földút 0,440 km és 0,540 km közé eső szakaszán.

A lelőhely, mely a Hajdú-Bihar megyében folytatott autópálya feltárások sorában a 30-as számot kapta, a Dante utca vége után lévő Varga-Halmi-dűlő és Homok-dűlő határában helyezkedik el részben egy homokdombon, részben a tőle K-re lévő kötött talajú részen. DK felől egy hosszan elnyúló vályogvető gödör határolja. A lelőhelyet 2001 áprilisában az M3-as autópálya építéséhez kapcsolódó humuszolási munkák során találtuk meg a helyszíni szemle során.

A leletmentés során kb. 4000 m² területet, 344 objektumot tártunk fel, amihez 417 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A szelvény D-i részén 4–5 kora vaskori (Kr. e. 9–8. század) gödröt tártunk fel. A feltárt objektumok zöme, 98%-a egy késő szarmata (hun kori) településhez tartozott, melyet az előkerült leletek alapján a Kr. u. 4–5. század fordulójára keltezhetünk.

A késő szarmata telep nyolc félig földbe mélyített, téglalap alakú házát, három szabadtéri kemencéjét, egy ácsolt faszerkezettel kibélelt kútját, valamint tároló-, agyaggyerő-, hulladék-, és munkagödöreit bontottuk ki. Az egyik kemence fölél az eső ellen védő kis cölöpszerkezeti építményt emeltek. Néhány objektumban eltemetett állatok, elsősorban kutyák vázát tártuk fel. A lelőhelyen mindössze egyetlen sírként értelmezhető, erősen bolygatott, É–D-i tájolású kislány váza került elő. Három hulladék-gödörben emberi koponya töredéke került elő.

A leletmentés költségeit a Nemzeti Autópálya Rt. fedezte.

Munkatársak: Bénye Zsolt informatikus, ásatási technikus, Sebők Katalin régész, Tóth György rajzoló.

DANI JÁNOS

218. Pomáz, Kovácsi
(MRT 13/1. k. 23/26. lh.)
(Pest megye) B, V, N, Á

A lelőhely a pomázi országút nyugati oldalán, a Kovácsi patak feletti enyhe lankán található 400×600 m nagyságú területen, és a középkori Kovácsi faluval azonosítható. 2001. július 31. és augusztus 6. között végzett szondázó próbaásatásunkkal elsősorban az előkerülő salakok vasművességre utaló objektumokhoz kötése volt a célunk.

A sűrű növényzet miatt nem sikerült olyan helyeket találni, ahol a felszíni leletkoncentráció, talajszíneződés alapján el lehetett volna kezdeni az ásatást, ezért geofizikai méréssel próbálkoztunk. Pattantyús Á. Miklós a földradar módszert alkalmazta a terület nagy mérete miatt. Ez alapján kezdtük el a munkát három kutatóárokkal. A komoly eróziós folyamatoknak és a szántásnak köszönhetően régészeti objektumokat nem találtunk. Ezt követően a teljes lelőhely különböző pontjain – 21 helyen – gépi erővel szondáztunk, de az

általában 2×3 m méretű szondák tanúfalai is hasonló eredménytelenséget mutattak.

A salakok mellett – három vasszőget, két vastöredéket, egy vaskés részét, egy riolit fenőkövet és néhány szórványállatcsontdarabot leszámítva – a leletanyag főleg a szántásnak és az erózióknak köszönhetően kizárólag apróra tört kerámia volt. Ezek nagy része a késő bronzkori urnasíros kultúrába tartozik (síkozott edényperemek, durva kidolgozású edénytöredékek), előkerült néhány kora vaskori cserép (turbántekercses töredékek), egy-két népvándorlás kori oldaltöredék és igen kevés Árpád-kori jellegű fehér színű oldaltöredék. A lelőhelyen nem találtunk vasércdarabokat, fúvókatöredékeket, nem észleltünk nagyobb faszenes foltokat, viszont a salakok sima felületűek, kerekdedes formájúak, sok esetben alul konvexek, felül konkávok és legtöbbször valamennyire lapos. Mindezek a tulajdonságok a kovácsműhelyben létrejött salakok jellegzetességei. Két lyukacsos, szilikátos salaktöredék elképzeléseink szerint talán a közeli Pusztatemplom (MRT 23/12) üveghutájából kerülhetett ide. A lelőhely nagy része feltehetőleg elpusztult, nem találtunk intenzív Árpád-kori települési nyomokat.

Konzulens: Benkő Elek. Munkatársak: Ottományi Katalin régész, Mali Antal restaurátor, Kalácska Róbert egyetemi hallgató, Pongrácz Zsuzsa rajzoló és Túri Miklós.

REPISZKY TAMÁS

219. Pornóapáti, Ómajor
(Vas megye) Rő, N, Á, Kő

Nagyon nehéz körülmények között végeztük kutatásunkat, közvetlenül az épületek közelében ásatást nem is folytathattunk. Viszont a 3,5 ha-nyi terület rendkívül sok régészeti objektumra utalt.

Megtaláltuk a középkori kolostor alapfalát (M40. mező), a kolostor kútját a kútház negatív alapfalával (Q36–37.). A kolostor negatív falai az LY36–42. szelvényekben mutatkoztak. A török idők alatt várrá átépített kolostor várárka, a várudvar az Ö45–47. szelvényekben került elő. A várárok farkasverme az Ö55. szelvényben mutatkozott. A középkori vár fala az Ö55–56. és Ó55. szelvényben. A várudvar szilárd járósíntje az Ö45–47., az épületek pusztulási rétege az Ö48–61. szelvényben volt, csakúgy, mint a vizesárok, melyet a Pinka vizével töltöttek meg. Az Ö61-ben Árpád-kori szemétdög utal Árpád-kori épület közelségére. A középkori temető az Ó37 szelvényre esett. 10 m²-en 26 váz vált ismertté, vélhetőleg jóval nagyobb számú temetkezésre kell gondolnunk. A temető kiterjedése egy ponton ismertté vált, M40-ig terjedt. A Í40–42-ben a LY36–42-ig már szintén nem voltak sírok. A K42-ben lévő földbe mélyített házban(?) népvándorlás kori cserepek mutatkoztak. A vázak már 15 cm-es mélységben jelentkeztek. A 18–19. századi épületek már a mai járósíntzen állnak. Így mélyen a középkori szint alatt van a mai járósínt. A talaj

elhordása összefügghetett az erődítési munkával is, s folytatható a termőtalaj elhordása is. A falak kiszedése a legutóbbi időig zajlott. Foltszerűen, azaz nehezen, illetve jól beazonosíthatóan maradtak meg, ami arra utal, hogy humusz eltávolításával az egész felületet aprólékosan kell feltárni. A N30–27., K27–29. szelvényekben 60 cm-es mélységben a humusz ismétlődött, ami a közelmúltban lezajlott teljes markolós talajforgatásra utal. A felszínen római zöld márványmozaikok, fehér márványtöredék, római cserép utalt arra, hogy római villa is állhatott ezen a területen.

Az egész major területén lévő épületek, de különösen a 18. század végén épült templom falának megfigyelése őrizheti a középkori templom köveit, mivel az új, barokk templomot a kolostor templom elbontásakor építették meg. Felújításkori megfigyelése feltétlenül indokolt.

HAJMÁSI ERIKA

220. Püspökhatvan, Sinkár feletti földek (Pest megye) B, Kú

Az MRT aszói és gödöllői járásra vonatkozó, sajtó alatt lévő kötete szerint a 20/9. lelőhellyel azonosítható területen, vagyis a község ÉNy-i szélétől kb. 200 m-re északra, a Sinkár patakka párhuzamosan futó dűlőút Ny-i oldalán, az ártérből kiemelkedő domb lejtőjén halastónak való medencét ástak. A géppel kiásott négyzet alakú gödör méretei kb. 60×60 m, mélysége 80–100 cm az eredeti felszíntől. A gépi ásás során késő bronzkori kerámia, egy mellékletek nélküli csontváz és egy újkori föld alatti vízvezető csatorna került elő. A gépi munkával éppen az objektumok jelentkezési szintjéig jutottak el, a halastó vízzel feltöltése előtt leletmentést láttam szükségesnek, melyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága finanszírozott.

Az ásás 2001. március 13. és április 3. között folyt. Miután az objektumok egy része már a felszín megtisztítása (nyesése) után világosan kirajzolódott, a másik részéhez pedig csak kisebb földmennyiséget kellett eltávolítani, a munkát kizárólag kézi erővel végeztük. A lelőhely egy nádas, vizenyős domboldalon helyezkedik el. Az objektumok teljes feltárását sok esetben a jelentkezési szinttől 80–100 cm mélyen feltörő talajvíz nehezítette vagy tette lehetetlenné.

Mivel lakóépületre utaló nyomot nem találtunk, s figyelembe véve, hogy a terület a Sinkár-patak vizes, mocsaras árterébe esik, feltételezhető, hogy a település központja feljebb, a dombtetőn lehetett.

A háromhetes leletmentés során 58 késő bronzkori, nagy részben a Kyjatice kultúrához tartozó telepobjektumot sikerült feltárnunk. Ezek nagy része tároló- illetve hulladékverem, kis részben cölöplyuk, továbbá számos árok. A gödrökben több alkalommal találtunk ép edényeket, agyagnehezékeket és számos bronztárgyat (tű, fibula, spiráltekercs, ruhadísz stb.). A telep kétrétegűnek tűnik. A korábbi rétegéhez főként amorfi, értel-

mezhetetlen alakú és rendeltetésű árkok és gödrök tartoznak. Ezek rendszerint szürke, iszapos betöltésűek. Erre a szintre rakódott rá egy fekete, átégett vörös agyagszemcsés réteg, amelybe a későbbi periódus objektumait ásták bele. Mindkét periódus objektumainak többségében nagy mennyiségű követ (főként helyi: püspökhatvani andezit, illetve csővári homokkő és mészkő) találtunk, amelyek rendeltetése nem világos.

Nem világos az sem, hogy milyen kronológiai helyet foglal el a lelőhely a telepobjektumok között és fölött talált 5 ugyancsak bronzkori, de közelebből egyelőre (a restaurálás előtt) nem meghatározott sír (3 ÉNy–DK tájolású csontváz, 1 kőpakolásos hamvasztás, 1 szórt hamvas). Ennek eldöntése a folyamatban lévő restaurálás és dokumentáció teljes elkészítése és értelmezése után válik lehetővé.

A halastó gödrének DNy-i sarkában előkerült földalatti csatornáról a következő volt megállapítható. Kb. 120–150 cm széles, földbeásott árokról van szó, amelynek a falait faragott homokkövekkel, illetve kisebb téglákkal bélelték ki. A homokkőlapok a csatorna mindkét oldalán lefektetett, irányával párhuzamos, mintegy 20 cm széles fagerendákra támaszkodnak. A homokkő falon téglából rakott, szépen megépített boltív látható. A téglák nagysága 31×15×5,5 cm, bélyeget nem láttam egyikén sem. A csatornából folyamatosan csordogál a feltűnően tiszta forrás(?) víz, s valószínűleg további víz bevezetését szolgálják az oldalfalakon látható, a homokkőbe vágott ovális nyílások. A föld alatti csatorna az előkerülés helyén K–Ny-i irányban halad, majd innen 8–10 m-re Ny-ra iránya megtörik és ÉK felé fut tovább felfelé. A csatorna funkciójáról, koráról a faluban a legrégibb családok sem tudnak, de több legenda is fűződik az alagúthoz, amely a közeli csővári várba vezet.⁵ A csatornára már többször is rábukkantak (adatokkal igazolhatóan az 1930-as években). A helybeliek szerint hóolvadáskor a csatorna feletti hó hamarabb elolvad, ezért a megfelelő időben végzett légi felderítés további információt szolgáltathatna a csatorna irányáról és funkciójáról. A téglák alapján a középkornál későbbinek tűnik, az alapján pedig, hogy már az 1930-as években, sőt emberemlékezet óta sem tudtak, s tudnak valódi funkciójáról, a 19. század közepe előtt építhették ki.

Dr. Asztalos István helytörténésszel, dr. Patay Pál régésszel és dr. Balázs György molinológus néprajzkutatóval történt konzultációim során a következő véleményt alakítottuk ki. Logikai érvek alapján a műtárgy legvalószínűbb kora a 18. század. Feltehetőleg vízgyűjtő- és elvezető szerepet játszott azokban a periódusokban, amikor a falu vízimalmát hajtó patakok (Sinkár, Mocsolya) kiszáradtak. Ez nyaranta rendszeresen előfordul.

KULCSÁR VALÉRIA

5 LAMI ISTVÁN: Fejezetek Püspökhatvan múltjából. Püspökhatvan 1997, 97.

221. Rábacsanak, Vasút sor 3.

(Győr-Moson-Sopron megye) B, A

2001. június 23-án helyszíni szemlét tartottunk a telken, ahol földmunkával lelőhelyet bolygattak meg. Lefényképeztük az előkerült avar kori edényt és a félbetörött kőbaltát. További részleteket tudtunk meg a bejelentésről, a helyszínen átvizsgáltuk a bányagödröket, régebbi leletekről szereztünk tudomást a lelőhely közepén álló ház (Vasút sor 3.) lakójától, majd pontosítani tudtuk az avar kori edény lelőhelyét, illetve megkaptuk az ugyanonnan előkerült kengyelt és zablaleletet.

Az egykor jóval nagyobb kiterjedésű homokdombot a Tsz régóta műveli. Szinte csak a Vasút sor 3. számú ház és udvara őrizte meg az eredeti szintet, tőle Ny-ra meredeken szakad le a felhagyott bánya növényzetrel sűrűn benőtt profilja. A ház mögött K felé, még a gazdasági udvar területén két nyitott silógödör található, ezektől K (a vasút) felé ugyancsak meredek profilú, kibányászott rész található. DK-i irányban helyezkedik el a vasút és az országút felé enyhén lejtő legelő, amelynek É-i részén egy kisebb és egy nagyobb bányagödör éktelenkedik.

A homokbányászás során korábban is kerültek elő edények, egy helyi magángyűjtőhöz került, aki azonban már meghalt. Edényt találtak a ház területén fűrt kútnál és az emésztögödör ásásakor is. A bejelentést indikáló kézzel formált avar edény az egyik silógödör oldalából bukkant elő, ugyan itt találták a fél zablát és a talpaló nélküli kengyelt. A legelőn lévő homokgödrök területéről korai bronzkori (Makó kultúra, Figler András meghatározása) edénytöredékeket és tapasztásdarabokat gyűjtöttünk.

A szemlén részt vett Szőnyi Eszter.

TOMKA PÉTER

222. Rábaszentmihály, Csomor

(Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kö(?), Ú

2001. március 10-én helyszíni szemlét tartottunk Rábaszentmihály határában, ahol a 2000. év folyamán a szántásban nagyobb területen szétszóródva embercsontokat észleltek és erről leletbejelentést tettek. A domboldalon, különösen a K-i és a Mérgecs felé eső É-i részen Árpád-kori és újkori edénytöredékeket találtunk. A dombtetőtől K-re, ahhoz közel az enyhe hajlatban embercsontokat is észleltünk a felszínen.

A lelőhely azonos Mithay Sándor 1957. évi jelentésében szereplő „Tófaszer” nevű hellyel, talán a „Kujcsár” nevével is (Xantus János Múzeum Régészeti Adattár 476–29, 475–69), részben azonos a Mérgecs határába eső úgynevezett Csepregi-domb folytatásával (Mithay 1957, Xantus János Múzeum Régészeti Adattár 405–68, Lechner 1964, Xantus János Múzeum Régészeti Adattár 114–83), ahol cserépbogrács töredékeket és embercsontokat találtak. A temető kora ismeretlen ugyan, de sekély volta inkább a középkorra jellemző.

TOMKA PÉTER

223. Rábaszentmihály, Körtefa-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő(?), Kö

Leletbejelentést kaptunk, hogy 2000-ben Rábaszentmihály határában római kori edénytöredékeket találtak a felszínen. Az 1:10000-es térképen beazonosítottuk a helyet: Körtefa-dűlő néven szerepel. 2001. március 10-én helyszíni szemlét tartottunk a területen. Sajnos a tömör őszi vetésben alig találtunk valamit; néhány újkori mázas cserépen kívül egyetlen, nagy valószínűséggel római korinak tartható és két, talán középkori edénytöredék fordult elő.

TOMKA PÉTER

224. Regéc, Vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

Folytattuk a vár É-i, a 17. századi forrásokban Felsővárnak nevezett részének feltárását, valamint megkezdjük az ehhez a területhez D-ről közvetlenül csatlakozó szakaszok vizsgálatát is.

A Felsővár udvarának ÉNy-i részén részben másodlagos reneszánsz nyíláskeret-elemekből összeállított, a Ny-i épületszárny É-i egységéhez vezető rámpát tártunk fel.

Az udvar DK-i sarkában sziklalépcsőt találtunk, mely egy, a Felsővár szintjétől jóval mélyebben talált, részben falazott oldalú ciszternához vezet. A ciszterna feltárását elkezdtük.

A sziklalépcső környezetében, a K-i épületszárny D-i helyiségében, valamint az É-i torony DK-i sarkánál egy, a Felsővár utolsó alaprajzi elrendezésétől független, ívesen DNy-i irányba tartó várfalat határoztunk meg. A várfal a torony alsó, a 16. századi átépítés által nem érintett szakaszával kötésben áll, s a terület relatíve legkorábbi falazatát alkotja. A falhoz csatlakozó kutatóárkok leletanyaga megengedi annak feltevését, hogy ez a várfal a toronnyal együtt a 14. század elején épült. A várfal a toronytól D-re eső terület, tehát a jelenlegi Felsővárat nagyjából D alakban övezhette, bár a Ny-i szakasz egyelőre nem ismert. A körülkerített területen egyéb építmények nyomai egyelőre nem kerültek elő, de itt még további kutatásra van szükség. Hogy ez a relatíve legkorábbi épületrész azonos-e az első régécs várral, az csak a D-i sziklacsúcs vizsgálata után dönthető majd el.

A K-i külső várfal vizsgálata során arra a megállapításra jutottunk, hogy a várfal legalább négy építési periódusban keletkezett. Ezzel egybevágnak az írott források adatai is, melyek tanúsága szerint még a 17. század végén is problémák voltak a K-i várfal É-i szakaszával. A problémák ostromokból eredtek, de alighanem eredendő statikai gondok is fennálltak.

A Felsővárhoz D-ről közvetlenül kapcsolódó területeken egyelőre csak az igen vastag omladék felső részét távolítottuk el, anélkül, hogy elérjük volna a vár pusztulás előtti utolsó járósíntjét.

Befejeztük az ÉNy-i bástya feltárását. Itt teljesen kistisztítottuk a bástya szűk, boltozott kazamatafolyosóját,

illetve az annak ajtajához vezető lejáratot. Letisztítottuk az É-i fal tetején megmaradt gyilokjáró járósíntjét is. A bástya – ahogy azt már korábban megállapítottuk – csak a 17. században épült.

Nagyobb területen letisztítottuk a hegyoldalt a bástya É-i előterében.

A leletanyag a korábbiakhoz képest szerénynek mondható, ennek oka az, hogy idén döntően az omladék felső részén dolgoztunk. Az előkerült leletek döntően a 17. századból származnak, legnagyobb részük kályhacsempe, dísz- és használati kerámia. Továbbra is kerülnek elő bokálytöredékek.

SIMON ZOLTÁN

225. Répceszentgyörgy, Cigányháza-dűlő

(Vas megye) Ró

2001. szeptember 22-én a Cigányháza-dűlőben szántás közben került elő egy nagyméretű szarkofág, amelyet helyi lakos talált és jelentett a Savaria Múzeumnak. A leletmentés során további szarkofág is előkerült.

A két NyDNY–KÉK tájolású szarkofágot egyazon sírgödörbe helyezték. A szarkofágok fedőlapja az egykori járósínt felett helyezkedett el. A sírgödör DK-i sarkából kerültek elő egy szürke házikerámia (kancsó) töredékei. Mivel Savariából házikerámia-tipokronológia még nem áll rendelkezésre, a kancsó kora meglehetősen bizonytalan. Az eddig ismert leletek alapján formája inkább a késői (Kr. u. 3. vagy esetleg 4. századi) típusokhoz áll közelebb.

Az I. szarkofág sírládája egyik (tájolás szerint D-i) hosszanti oldalán szépen megmunkált 150 cm hosszú feliratos mezőt alakítottak ki, amelyre azonban nem véstek feliratot. A háztető formájú fedőlap négy sarkát akroterionok díszítik, egyik oldalára pedig cserépmintázatot faragtak. A szarkofágba három halottat temettek, egy 53–57 éves férfit, egy 21–25 éves nőt és 10–14 éves gyermeket. A csontokon megfigyelt égésnyomkból valószínűsíthető, hogy mindhárman tűzvészben haltak meg. A szarkofágban három üvegtárgyat találtunk, egy hasáb alakú, széles szájú üvegpalackot (Isings Form. 62), egy alacsony, keskeny, hengeres testű üvegkorsót (Isings Form. 51/a) és egy kisméretű üvegurnát (Isings Form. 67).

A II. szarkofág egyszerű, díszítetlen sírládából és enyhén domború fedőlapból áll. Egy 21–25 éves férfit temettek a szarkofágba, mellékletet nem találtunk.

A temetkezéseken számos jel utalt arra, hogy a sírt egykor kirabolták. Mindkét szarkofágban a csontok szétszórtan helyezkedtek el, az I. szarkofág mellékletei összetörtek és szétszóródtak, a II. szarkofágban nem hagytak mellékletet. Az I. szarkofág fedele teljesen ép volt, ezért a rablás csak annak megemlése által történhetett. A II. szarkofág kifosztása klasszikus módon, a fedőlap sarkának bezúzásával történt.

A sírrablás egy időben történt, amit az is bizonyít, hogy a II. sírládából került elő az I. szarkofág női csont-

vázának jobb tibiája és ulnájának töredéke, valamint a gyermek ulnájának töredéke. A rablás minden bizonnyal még a római korban történt, amikor a szarkofágok a felszínen láthatóak voltak. A temetkezés és a rablás között el kellett telnie legalább néhány évtizednek, hiszen a csontok a rablás során teljesen szétszóródtak, nem lévén már tartása a vázának.

A temetkezések feltárása után további sírok előkerülését remélve a szarkofágok környékét kutatóárokokkal vizsgáltuk meg, de eredménytelenül. A két szarkofágot ez alapján családi temetkezésként határoztuk meg, amely a közelben fekvő villagazdasághoz tartozhatott.

A Répceszentgyörgyön feltárt szarkofágok halottai jómódúak lehetnek; ezt bizonyítja maga a temetkezés módja, és a mellékletek feltételezhető gazdagsága. Az I. szarkofágban talált üvegmellékletek alapján a temetkezés legkorábbi időpontjaként a Kr.u. 2. század jöhet számításba. Figyelembe véve a sírgödörben talált házikerámiát valamint a szarkofágok formáját, díszítését (díszítettségét) és a temetkezés rítusát, azok inkább későbbi, Kr. u. 3–4. századi datálást sejtetnek. Ez természetesen azt feltételeznél, hogy az üvegtárgyak hosszabb időn keresztül használatban voltak.

A feltárás során megőrzésre érdemes épületmaradvány, jelenség nem került elő. A feltárt területet visszatemettük. A leletek restaurálása, leltározása megtörtént, a feltárás eredményeit publikáltuk.⁶

Munkatársak: Kiss Gábor és Szilasi Attila Botond régésztechnikusok.

KISS PÉTER

226. Ricse, Vízmű

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

2001. március 12-én terepbejárást végeztünk a Sárospatak és Ricse között tervezett távközlési kábel nyomvonal mentén. A kábel közvetlenül a két települést összekötő út mentén halad, részben az út menti árok szélén, részben szántóföldön.

A Vízmű területén kis leletsűrűséggel és őskori leletekkel jelzett lelőhelyet regisztráltunk, amely 127 m hosszan nyúlt el a nyomvonalon.

Munkatársak: Hellebrandt Magdolna, S. Koós Judit, Lovász Emese, Patay Róbert, Bánfalvy Ferenc, Kozmáné Bányi Judit, Tóth Edina, Nagy S. József.

PUSZTAI TAMÁS

227. Rigyác, Csikény-dűlő

(Zala megye) R, Ró

A dűlő Ny-i szélében, a 75. számú lelőhelyen az M7 autópálya nyomvonalán 2001. október 1. és október

⁶ KISS PÉTER – SZILASI ATTILA BOTOND: Római szarkofágok Répceszentgyörgyről. *Römische Sarkophage aus Répceszentgyörgy. Savaria* 25/3 (2000–2001) 87–89.

20. között került sor a szondázó ásatásra. A lelőhely hossz tengelyében és azzal párhuzamosan, illetve arra merőlegesen húzott kutatóárkokkal a feltárási terület egészét átkutattuk. Mindössze két objektumot találtunk, benne néhány apró, kopott, római kori edénytöredékkel.

A dűlő K-i felében a 76. számú lelőhely az épülő M7-es autópálya nyomvonalába esik. A feltárást 2001. október 1. és november 19. között végeztük el.

A teljes feltárássra kijelölt területen a terepbejáráson rögzített korszakok telepjelenségei kerültek felszínre. A térképen jelölt ásatási területből az idén 2100 m²-t tártunk fel.

A lelőhely egy lankás domboldalon van. A feltárást a domb tetejéről lefelé haladó 1,6 m széles kutatóárok-
kal kezdtük, ebben kerültek elő az első objektumok. Erre a dombtetőn merőlegesen is húztunk egy árkot, itt került elő az a rézkori gödör, amelyben Furchenstich kerámia volt. Miután a két kutatóárokba eső objektumrészletek bizonyították, hogy az egész domboldalon várhatóak telepjelenségek, úgy döntöttem, hogy ebben az ásatási szezonban a domb alján nyitok nagyobb, összefüggő felületet. Ezen a területen eddig kizárólag a római kor objektumai és leletei kerültek elő. Jellegüket tekintve: árok, gödör, cölöplyuk, tűzhely, kemence. A relatíve kis nyitott felület alapján településszerkezeti összefüggésekről még nem tudunk számot adni, mindösszesen annyi bizonyos, hogy egy falusias jellegű római kor település nyomára bukkantunk. A kerámiaanyag alapján (sok a seprű díszes fazék oldal- és peremtöredék) a 2. században éltek itt. Előkerült egy kisebbrostélyos edényegető kemence, ugyan szörványként, két római üvegpohár peremtöredéke is. A leletanyag a nagykanizsai Thúry György Múzeum Régészeti Gyűjteményébe került.

KVASSAY JUDIT – SZÁRAZ CSILLA

228. Sajógalgóc, Homok-rétek

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

2001. április 28-án és május 8-án végeztünk régészeti terepbejárást a Sajó északi partján, Sajógalgóc és Sajókaza között, a Sajó és a hegyek lába közötti síkon tervezett bányatelkeken. A vizsgált területet a kutatás időpontjában alig sarjadó búza fedte. A bányatelkek középpontjában, a Sajó síkjából alig kiemelkedő területen közepes felszíni leletsűrűséget mutató Árpád-kori felszíni leletekkel jelzett lelőhelyre bukkantunk. Kiterjedése 300×100 m, tengelyének iránya ÉNy-DK. A vizsgált terület keleti határát kavicsbányató jelzi. A régészeti lelőhely feltehetően ide is áthúzódott, mutatják ezt a tó nyugati partfalában talált régészeti leletek.

A terepbejáráson részt vett Hellebrandt Magdolna, Lovász Emese régész, Bánfalvy Ferenc, Kozmáné Bányi Judit, Tóth Edina restaurátor.

PUSZTAI TAMÁS

229. Sajókaza, Református templom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

A felújítás előtt álló műemléktemplom külső homlokzatainak falkutatását végeztük el. Ennek során két román kori, egy késő gótikus és egy késő barokk építési periódust különíthetünk el.

A templom legkorábbi periódusa a 12. század végén épült. E periódusból a jelenlegi hajó É-i és D-i falának K-i kétharmadát elfoglaló, téglából épült hajófalak maradtak meg, csaknem teljes magasságban. A három, félköríves záradéku, tölcselesen szűkülő hajóablak közül kettő teljes épségben került elő, míg a harmadikat később átalakították, így annak csak Ny-i kávéja maradt meg. Az első periódusú hajófalak Ny-i szakaszán, mind az É-i, mind pedig a D-i oldalon előkerült egy-egy félköríves záradéku, tölcselesen szűkülő karzatablak is. A D-i hajófal felső részén olyan fűrészfogas téglapárkány került elő a homlokzat teljes hosszán, mely felett hármas fogrovatsor húzódott valaha. A hármas fogrovatsornak csupán a K-i vége maradt meg. Az É-i hajófal K-i szakaszán ugyancsak megmaradt egy fűrészfogas párkány rövid szakasza. Kuriózumszámba megy, hogy találtunk egy-egy fogrovatsort az É-i és a D-i hajófal alsó részén is, a járószint közvetlen közelében. A csak vékony, sárgásfehér vakolattal fedett templom nagy valószínűséggel a tatárjárás során sérült meg. Újjáépítésekor párkányait nem újították meg.

A templom második építési periódusa a 13. század második feléhez köthető. Ekkor a hajót Ny felé meghosszabbították, és a Ny-i homlokzat elé egy alul eredetileg nyitott tornyot emeltek. Ez az építkezés is téglával történt. A Ny-i bővítmény karzat céljaira szolgált. A déli homlokzaton előkerült három, félköríves záradéku, tölcselesen szűkülő ablak, alattuk pedig két, az egykori karzat alatti teret megvilágító, ugyancsak tölcselesen szűkülő körablak. (A Ny-i bővítmény É-i oldalán egy, a Ny-i homlokzaton pedig két félköríves záradéku ablak már korábban előkerült.)

E periódus homlokzatzsívító elemei hiánytalanul napvilágra kerültek. A D-i homlokzat felső részén két fogrovatsor között egy fűrészfogas húzódik, míg az É-i oldalon ugyanebben a magasságban kettős fogrovatsort találtunk. A járószint közelében húzódó fogrovatsor ebben a periódusban is megtalálható.

A templom harmadik építési periódusában, mely a 16. század elejére tehető, új, polygonális záradéku, támpillérekkel erősített, bordás boltozattal fedett szentély épült. A szentély D-i és DK-i oldalán nagy, késő gótikus ablakok nyíltak, ezek körvonalai most előkerültek. Ugyanekkor a hajó D-i oldalára is két gótikus ablakot vágtak (ezek közül az egyik már ismert volt, a másik most került elő). Ebből a korból származik a már korábban megtalált reneszánsz sekrestyeajtó is.

Két kutatóárok-
kal meghatároztuk a szentély É-i oldalához csatlakozó, a 18. század közepén lebontott, egykor dongaboltozattal fedett sekrestye kiterjedését is. A sekrestyéhez Ny felől ossarium csatlakozott.

A templom mai formáját a 18. század végén nyerte el. Ekkor épült a D-i oldal előcsarnoka, a tornyot meg emelték, továbbá ekkor alakult ki a jelenlegi nyílásrendszer is.

SIMON ZOLTÁN

230. Sajókaza határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, Sza, Á

2001. április 28-án és május 8-án végeztünk régészeti terepbejárást a Sajó északi partján, Sajógalgóc és Sajókaza között, a Sajó és a hegyek lába közötti síkon tervezett bányatelteken.

A település *Rét-föld* nevű határrészén a fedetlen szántóföldön a Sajóval párhuzamosan futó, K-Ny irányú csatorna északi partján, egy K-Ny-tengelyű, markáns kiemelkedésen 300×150 méteres nagyságú területen igen sűrű felszíni leletek által jelzett császárkori, Árpád-kori, valamint őskori településnyomok kerültek elő.

A *Gyalog-rét* nyugati szélén, a Sajó által folyamatosan elöntött, egykor szántott, növényzettel alig fedett területen, a tervezett bányatelek nyugati sarkában, mintegy 25 méter átmérőjű területen Árpád-kori lelőhelyet találtunk.

A *Felső-rét* nevű határrészen a teljesen fedett területen egyetlen Árpád-kori kerámiatöredék került elő.

A terepbejáráson részt vett Hellebrandt Magdolna, Lovász Emese régész, Bánfalvy Ferenc, Kozmáné Bányi Judit, Tóth Edina restaurátor.

PUSZTAI TAMÁS

231. Sajószentpéter, Kövecses-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Szk, N

2001. június 12-én régészeti terepbejárást végeztünk a tervezett Kazincbarcika és Sajóbáony közötti gázvezeték nyomvonalának módosítása kapcsán Sajószentpéter határában.

A nyomvonal módosítása a gázvezetéknek a Sajó egykori árterét Ny-ról határoló Sajó-terasz Sajószentpéter és Sajóecseg közötti részét elmetsző szakaszát érintette. Az új nyomvonal a Sajóecseg-Kövecses-dűlőben futó régi nyomvonalhoz képest mintegy 1000 m-rel nyugatabbra került az egykori Sajó-teraszra.

Ennek az új nyomvonalnak a Kövecses-dűlő Sajószentpéterhez tartozó részébe eső szakaszát jártuk be. A bejárt terület a nyomvonal mentén 400 m hosszúságú, és (annak két oldalán) kb. 50-50 m szélességű volt.

A vizsgálat időpontjában a terület szántóval fedett volt, derékig érő sarjadó búza borította, így terepbejáráshoz kevésbé volt alkalmas. A terület bejárása emiatt random-módszerrel történt.

A munka során egy régészeti lelőhelyet sikerült meghatározni. A bejárt terület teljes hosszában, kisebb lelet-sűrűsödésekkel neolitikus településre utaló szórványleleteket (nagy méretű csiszolt baltát, obszidián pattintékokat, neolitikus és jellegtelen cseréptöredékeket) találtunk.

2001. július 30-tól augusztus 22-ig megelőző feltárást folytattunk a lelőhelyen. A tervezett 500 m hosszú szakaszból a D-i végponttól 304 m hosszú szakaszon sikerült a felületet megnyitnunk. Ebből a D-i végponttól számított 151 m hosszúságú szakaszon nem mutatkoztak régészeti jelenségek, a következő 93 m hosszúságú részen a feltárást nem sikerült teljes egészében befejeznünk, az ezt követő 60 m hosszú szakaszt teljesen feltártuk.

Összesen 37 régészeti objektumot találtunk, amelyek a domb legmagasabban fekvő részein mutatkoztak.

A szkíta korból néhány gödröt, egy földbe ásott ház maradványait(?), továbbá egy igen különleges leletanyagot – sütőalkalmatosságok(?) töredékeit, hengeres agyagcső töredékeket, nehezekeket, egyéb edények töredékeit – tartalmazó objektumot tártunk fel.

A népvándorlás korából (2–3. század(?)), illetve 8. század(?) néhány gödör és két négyszögletes, földbe mélyített ház maradványa került elő.

Természettudományos vizsgálatokhoz több helyről talajmintát, illetve faszenet gyűjtöttünk.

A leletek a Miskolci Herman Ottó Múzeumba kerültek. A terepbejáráson B. Hellebrandt Magdolna, Lovász Emese, Pusztai Tamás régészek vettek részt.

A neolitikus telepről szóló jelentést lásd a 31. oldalon.

S. KOÓS JUDIT – CSENGERI PIROSKA

232. Salgótarján, Salgóvár

(Nógrád megye) Kö

A Salgóvár 1981–1984 közötti első ásatási kampánya után 2000-ben folytatódott az erődítmény feltárása, azaz az alsó vár kutatása. Miután annak első lépéseként kutatóárkokkal tájékozódhattunk az alsó várrész teljes területén, ebben az évben megkezdtük a módszeres feltárást. Szervezési okokból munkánk időben és topográfiailag is két részre tagolódt.

Először az alsó vár övezőfalának legdélibb, a külső kapuhoz csatlakozó részét kutattuk. Itt egyrészt a várkaput magába foglaló D-i várfalnak az elmúlt évben feltárt K-i része után az 5 m hosszú Ny-i szakaszát tártuk fel. Ez utóbbi itt azonban már csak sziklabefaragásként és minimális habarcsnyomként került elő, helye, mérete azonban megbízhatóan dokumentálható volt. Lényegében DNy-on csak magát a sziklafelszínt találtuk meg a minimális humusz alatt, s ennek megfelelően a D-i falhoz kissé hegyes szögben kapcsolódó Ny-i fal D-i részéből sem sok maradt meg. Ezt a falat kb. 30 m-es hosszúságban bontottuk ki úgy, hogy az enyhén ívelő fal belső síkja mögött egy 50–100 cm széles „szelvényt” nyitottunk az udvar feltöltési rétegeiben, míg a külső síkjánál – már a hegyoldalban – egy vízszintes padkát alakítottunk. Az így kibontakozó fal D-ről É felé egyre jobb állapotban maradt meg, néhol a 80 cm-es (kibontott) magasságot is elérte, de mindenhol mélyebben került elő a falkorona, mint a feltehető középkori udvarsínt.

E fal lényegében egy vastagabb, 120–130 cm-es D-i és egy keskenyebb, 100 cm-es É-i részre tagolódt. De en a néhol már pontosan nem tisztázható külső falsíkot nagyméretű, lekerekített támpillérek támasztották, míg É-on három, jóval karcsúbb támaszt bonthattunk ki a már sokkal jobban megmaradt Ny-i, külső síkon. Úgy véljük, hogy a támpillérek, mind a fal méreteltérése – s így a belső falsíknál megfigyelhető váltás is – terepviszonyokhoz való alkalmazkodásból adódott, s nem kell ezekből további, esetleges építési periódusokra való következtetéseket levonni. Délen a várfal alapozását magába foglaló természetes bazaltmáladék felett csak egy fokozatosan vastagodó köves feltöltést figyelhettünk meg a várudvar területén – az utóbbi bizonyára az építési szintre került, s a néhol ugyan nem egyértelmű felület egy, a mai alatt kb. 50 cm-re húzódó középkori szintet bizonyít. Északon a feltárt terület határa mellett már paticsal kitöltött cölöplyukak és égésrétegek utaltak olyan belső(?) objektumokra, amelyek értelmezése csak további, a fal belső oldalán nyitandó szelvényekkel lehetséges.

A második kutatási szakasz fő feladata az alsó vár még ismeretlen ÉK-i részének – a várfalhoz mintegy kifliszerűen csatlakozó épületszárny K-i végződésének – alaprajzi tisztázása volt. Itt azonban hiába helyeztük át a felső várba vezető utat néhány méterrel délebbre a hegyoldalban, az így a várfal előtt rendelkezésünkre állt sávban az udvari (D-i) fal nem került elő. Feltevéseink szerint 6 m-es távolságban futott a várfallal párhuzamosan, K-i zárófala is a kutatott terület és a nagy ciszterna közötti, még ismeretlen, 5 m széles területsávon kereshető. Emiatt a XIII. szelvényben csak a korábban feltárt szintig jutottunk, illetve csak a felső, átlag 100 cm-es omlásréteget bontottuk le a vastag paticsos pusztulási rétegből. Ez utóbbiba nem bontottunk bele, hiszen így megsemmisítettük volna az értékeléséhez nélkülözhetetlen kapcsolatát a keresett fallal.

További kisebb kutatási eredmények közül jelentős, hogy kiderítettük, miszerint egy közel 3 m széles folyosó húzódnak a Ny-i palotaszárny előtt, továbbá fontos új adatokat nyerhettünk az úgynevezett őrségépületben az előző évben megtalált agyagkemencéről is. Végül megkezdtük a K-i ötszögű ágyútorony belső falsíkjainak kibontását és falkoronáinak letisztítását.

VELD ISTVÁN

233. Sárospatak, volt Trinitárius kolostor

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

Az épület műemléki helyreállítását megelőző, 2001. január 3–február 28. között végzett kutatás elsődleges célja a kiviteli tervek számára adatok szolgáltatása, a szintviszonyok, térszerkezetek, nyílások meghatározásával.

A régészeti feltárás és régészeti kutatás így a volt templom, előtér, sekrestye és karzat, továbbá kolostorszárny két földszinti K-i terére, a külső szintviszony meghatározására, s az épületszárny alatt húzódó középkori

pince kibontására korlátozódott. A régészeti feltárás és falkutatás csak részben fejeződött be.

A templom tengelyében húzott kutatóárokka a barokk szintjét meghatároztuk, ez a Makovecz-étterem műburkolata alatt 65 cm mélyen kőlap burkolatban jelentkezett, összefüggő felületen főként a D-i oldalon. A templom főoltárának kőalapozása, és a D-i mellékolthár kőlapja előkerült.

Az eredeti járósíntig kitermeltük a feltöltést. A pillérek lábazata eredetileg kő volt, ezt a feltárt É-i pillér lábazata mutatja. (Egyébként ezek a Makovecz-helyreállítással a járósínt alatt voltak!) A templom bejárat küszöbsíntje mintegy 20 cm-rel volt mélyebben. S a faragott kőkeret is eredetileg lefutott, a müközlábazat Makovecz-kori helyreállítás.

A templombelsőben előkerült egy középkori ház, Ny-i falát 4 m hosszan, É-it 9 m hosszan tártuk fel. A 70 cm törtkő falazat gerendafészkei és a Ny-i fal szelemen-gerendafészkek alapján, a pincében kibontott élszedett kőkeretes, gádorfalas bejárata alapján a gerendafödém alsó szintje rekonstruálható. Ez a korai épület Patak középkori utcáinak háza, bejárata az utcáról nyílt, pincegádoros. Felmenő fala a barokk szintig megmaradt, különösen az ÉNy-i épületsaroknál.

Tulajdonképpen később ebbe temetkeztek, a feltárt 1., 2. és a bolygatott 4. számú sír alapján. Még a templomtérben, de már szorosan az É-i külső falsíknál tártuk fel a 3. számú sírt. A sírok keleteltek, koporsóban (2. számú festett) temették el a halottakat, szegényes melléklettel: a 2. számú sírban függesztőfüles érem textílfoszlánnyal, a 3. számú sírből pénz és kettős kereszt került elő, míg a 4. számú bolygatott sírből papi ornátus foszlányai. Feltehetően a 17. század végétől a 18. század második feléig temetkeztek.

Tisztáztuk a karzat méretét is, mely az előtér felett volt, s nem nyúlt be a templomtérbe és a D-i ablakba! Az emeleten előkerült a visszafaragott boltváll, falbekötés. A falkutatás feltárta a karzat és a kolostor elfalazott ajtónyílását is.

A rend feloszlatása után kirabolták a templomot és a sírokat; a század végétől magtárnak alakították át. Ehhez tartozik a feltárt két kőpillér és törmelékes kő-tégla vegyes alapozása, mely a földem alátámasztására szolgált. A templom terét így kettéosztották, s a D-i, É-i homlokzat két nyílásán lehetett a szintre jutni.

JÓSVAINÉ DANKÓ KATALIN

234. Sárszentlőrinc, Csetény

(Tolna megye) B, Kk

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Őcsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A falutól É-ra, a Sió árteréből erősen kiemelkedő dombot nevezik Csetényi sáncnak. A domb teteje je-

lenleg szántás, oldala füves, meredek. A szántás nyilván nagyon mély volt, mivel több házat is szétszántottak. A dombtető nem egyenletes, hanem erősen tagolt. A házfoltokban sok a téglatöredék, cserép, és feltűnően sok az állatcsont, elsősorban marhacsont. A cserépek zöme késő középkori, kevés őskori (bronzkori) töredék a lelőhely K-i szélén gyűjthető. A legtöbb cserép a dombtető déli szélén található. Itt egy vaslakatot, egy ajtózárat és néhány egyéb vastárgyat is találtam.

A település temploma a dombtető legmagasabb pontján, a domb K-i peremén lehetett. Itt a téglatöredékeken kívül embercsont-töredékek is találhatóak. A lelőhely többi részén előforduló téglatöredékeket valószínűleg innen húzták el földművelés közben. A terepbejárás alapján itt lehetett a középkori Csetény falu. Erődítésre utaló nyomot a felszínen nem találtam, és légi fotózásnál sem mutatkozott sáncnyom.

Légi felderítést végeztem Sárszentlőrinc egyéb településrészein is.

Birkajárás (Homokos): Lombmentes időben eléggé áttekinthető volt a lelőhely, viszonylag jól látszott a késő középkori sánc és árok.

Tóth-tanya: A szántásban egész jól látszott egy íves sötét csík, amely elválasztja a domb végét a folytatástól.

Úzd (Ellető): A falu déli szélén nagyméretű négy-szögletes, világos csík mutatkozott.

MIKLÓS ZSUSZA

235. Sárszentlőrinc, Úzd, Sió-part

(Tolna megye) U, B, Ró, Á

2001 augusztusában lakossági bejelentés alapján dr. Miklós Zsuzsával Úzd határában helyszíni szemlét tartottunk, mert a Sió partján fakitermelést folytattak, és a bejelentés szerint régészeti leletek voltak láthatók a felszínen. A helyszíni szemle során kiderült, hogy nemcsak fakitermelésről van szó, hanem a Sió mederszabályozásával együtt partszakaszok rézsűzésére is sor fogkerülni. A terepbejárás során őskori és római kerámialeleteket találtunk. A munkálatokat leállítottuk és sor került a Közép-Dunántúli Vízügyi Igazgatósággal való kapcsolatfelvételre. A Wosinsky Mór Megyei Múzeum kérésére a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal ideiglenesen régészetiileg védetté nyilvánította a lelőhelyet. Ezt követően a múzeum és a vízügyi igazgatóság szerződést kötött az előzetes régészeti feltárások elvégzésére.

Az érintett kb. 0,5 ha-nyi területen leletmentést végeztünk két ütemben, 2001. szeptember 26. és október 10., valamint 2002. április 17. és június 10. között.

A leletmentés során 135 objektumot tártunk fel. Főként település objektumokat (gödrök, kemencék, házak, árkok) bontottunk ki. A feltárt objektumok korszakbeli besorolása a következő: Lengyeli kultúra, Mészbetétes kultúra, római kor, Árpád-kor.

VIZI MÁRTA – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

236. Serényfalva, Zsidóvár

(Borsod Abaúj Zemplén megye) B(?)

A Zsidóvárat Dobosy László említette először. 1967-ben egy 80 éves keleméri lakostól hallotta, hogy árok látszik a hegyen, az 1940-es években pedig egy „sziklalapot” találtak, amelyen állítólag valamilyen írás volt, de ezt a mélybe gurították, továbbá a haraszt alatt falnyomokat is találtak. Dobosy 1967-ben kereste a várat, de tévedésből (feltehetően rosszul tájékoztatták) a Nagykovács-hegyet járta be, eredménytelenül.⁷

Rácz Győző, a putnoki erdészet korábbi vezetője azonban megtalálta a Zsidóvárat, a Nagykovács-szomszédságában és erről értesítette Dobosy Lászlót. Dobosy 1993-ban az „Ózdi Vasas” című hetilapban cikksorozatban ismertette ismét a környékbeli várakat és ebben már a Zsidóvár is szerepelt.⁸

1999-ben Sárközy Sebestyénnel ismertettük a magyarországi Gömör várait. Dobosy legutolsó közleményét sajnos félreértettük és néhány éve tévedésből én is a Nagykovács-hegyen kerestem a vár nyomait, természetesen eredménytelenül és ezt említettük a közleményünkben is.⁹

A vár helyét Szmorád Ferenc, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságának erdészeti szakfelügyelője tisztázta véglegesen és erről értesítette Pusztai Tamást, a Herman Ottó Múzeum régészét. Pusztai 2000. november 28-án helyszíni szemléje során megállapította, hogy a hegyen őskori (késő bronzkor(?)) földvár van, árokkal-sánccal védve és őskori cserépeket is talált. Az 1:10000-es térképen vázlatosan bejelölte a vár pontos helyét.¹⁰

Ezzel nagyjából egy időben Czajlik Zoltán és Holl Balázs is megtekintette a várat és erre felhívták a figyelmemet. 2000. december 18-án én is felkerestem a várat, majd ezután Czajlik Zoltánnal és Holl Balázssal a felmérés lehetőségeiről tárgyaltunk.

A felmérésre 2001. április 3-án került sor, amit Czajlik Zoltán és Holl Balázs segítségével, a Sándorfi György által kidolgozott módszerrel végeztem el és szerkesztettem meg.

A Zsidóvár nevű hegy Kelemér községtől DK-re kb. 3 km-re, de Serényfalva község határában belülesik, a községtől ÉK-re kb. 5 km-re. A Putnok és Kelemér közötti Szörnyű-völgy közepe táján, a K-i oldala felett, a közismert Palma-forrással szemben DK-re emelkedik. D-i irányba kinyúló hegy, lapos hegytetővel, É felé sekély hegynyereggel függ össze az ÉK felé lassan emelkedő hosszú hegyháttal.

7 Dobosy László: Várak, várhelyek és őrhelyek Ózd környékén, Miskolc 1975, 54–55.

8 Dobosy László: Várak, várhelyek Ózd környékén, Ózdi Vasas 26 (1993) szeptember 10.

9 Nováki Gyula – Sárközy Sebestyén: Várak a magyarországi Gömörben, Herman Ottó Múzeum Évkönyve 37 (1999) 329–347.

10 Herman Ottó Múzeum Adattár 3049–00.

Az 1:10000-es térkép szerint a nyereg tszfm. 345,9 m. Az innen fejlesztett szintvonalak szerint a hegytető legmagasabb része 350 m magasban van.

Mesterséges erődítés csak a hegy É-i részén van, a nyereg feletti részen. A legkülső védelmi vonal egy sáncból áll, belső árokkal, a külső oldalon nincs árok. A sánc a Ny-i oldalon lassan megszűnik, de az árok közel 30 m hosszan tovább folytatódik. Ennek a védelmi vonalnak a teljes hossza 75 m.

Az ároktól 25 m-rel hátrébb, D felé a hegytető szélen határozott, mesterséges perem látszik, a K-i végében rövid szakaszon alig észrevehető sánc is kíséri. Ez a perem átnyúlik a valamivel kevésbé meredek Ny-i oldalra, teljes hossza ennek is 75 m.

Az említett árok és a hátsó perem között még egy, erősen elmosódott perem is húzódik. Ez a K-i oldalon határozottan látszik, de a Ny-i oldalon annyira elmosódott, hogy külön peremjellel nem ábrázoltam, csak a bemért pontok segítségével megszerkesztett szintvonalak sejtetik ennek vonalát.

A hegy többi, D felé eső részén mesterséges földmunkának, sáncnak, ároknak, vagy teraszoknak nincs nyoma a felszínen. A hegytető természetes platója perem nélkül hajlik át a hegyoldalba.

A telep hossza, a legbelső peremtől számítva, kb. 100 m, szélessége bizonytalanabb, 40–50 m körüli, területe kb. 1/2 ha. A felszínen kevés jellegtelen őskori cserép található.

Az eddig talált leletek csak őskoriak. D. Matuz Edit régész megvizsgálta, véleménye szerint nem lehet pontosan korhoz, vagy kultúrához kötni, a neolitikum és a bronzkor (késő bronzkor?) is lehetséges. Mivel a neolitikumból a Zsidóvár tágabb környékén még nem ismerünk erődítést, leginkább a bronzkorba, feltehetően a késő bronzkorba helyezhető a telep.

Dobosy László a helybeliek bemondása alapján falat és állítólagos feliratos követ említ. Ezek ellenőrizhetetlen adatok. Meg kell azonban említenem, hogy a külső sánc mellett nem a külső oldalon van az árok, mint ahogyan az őskori földváraknál általános, hanem a belső oldalon, ami viszont a középkori váraknál gyakori. A kettős védelmi vonal ugyan előfordul, de ritka a bronz-, késő bronzkoriaknál, a középkoriaknál viszont gyakori. A középkoriaknál általános, hogy a hegytetőt teljesen körbeveszi az árok és a sánc, ennek hiánya viszont ismét az őskoriakra jellemző.

A Zsidóvár mindenképpen őskori (feltehetően leginkább késő bronzkori) erődített telep volt, de az erődítés közelebbi korát, és esetleges középkori felhasználását csak ásattal lehetne tisztázni.

NOVÁKI GYULA

nek előzetes leletmentését 1998-ban függőben hagyták. Most a II. ütemben 6 telek, kb. 4500 m² kutatására került sor. Korábban az 50-es évek végén P. Buocz Terézia végzett kutatásokat római kori vízvezetékekkel kapcsolatban a területen (RégFüz I/14, 1960. 35.). 1998-ban Sosztarits Ottó és Ilon Gábor, valamint Kiss Gábor Árpád-kori, kelta, rézkori objektumokat, kora középkori és vaskori sírokat, valamint római kori vízvezeték maradványait tárták fel.¹¹ Az objektumok és szelvények számozásánál az előző ásattások rendszerét vettük figyelembe.

A lelőhely az Aranyos-patak jobb partján, egy dombos terület lejtőjén helyezkedik el, Sé községtől délre. A 2001. évi ásattás célja a korábbi eredményekre támaszkodva a régeltani viszonyok pontosabb megfigyelése volt.

A terület középső részén egy mesterséges vízlevezető csatornát építettek, amellyel több régészeti jelenséget is megbolygattak. A terület Ny-i része a feltöltési rétegek alapján mély fekvésű, vízjárta terület. Vastag újkori és agyagos folyóvízi feltöltés van rajta. Csak néhány objektum kerül elő. Ezen a területen követtük a római kori vízvezeték, amelynek iránya nem esik egybe a korábban megfigyelttel. Dél felé a csatorna folytatása nem figyelhető meg: vagy teljesen megsemmisítették, vagy a mesterséges mederhez igazították, vagy a föld felett vitték tovább, s a későbbiek folyamán elpusztult, vagy meg sem építették.

A terület K-i része gazdagabb volt régészeti jelenségekben. Az itt nyitott szelvényben egy melléklet nélküli, Ny–K tájolású, valószínűleg kora középkori gyermekvázat találtunk. Ehhez a korszakhoz tartozhatott egy ház (151. objektum), melynek északi oldalán egy faszerkezet, vagy építmény elszenesedett nyomait figyeltük meg, sok hullámvonaldíszes, és kavicsos soványítású kerámia került elő belőle.

A területen több nagyméretű, igen mély méhkas alakú tárolóvermet is feltártunk, csakúgy, mint a 8. szelvényben, ahol a járósíntet is sikerült rekonstruálnunk. Valószínűleg a vaskori telephez tartoztak. A 7. szelvényt a korábban megtalált kelta kemencék (30., 31. sz. objektum) tisztázására nyitottuk. Itt egy nagyméretű, paticsfalú ház alapjaira bukkantunk, sok kerámiával. Feltehető, hogy a vaskori telep legalább kétrétegű, de ezt csak a 7. szelvényben sikerült megtalálni.

Talajkutató árok ásása során egy eltemetett humuszréteget figyeltünk meg a 7., 9., 10. szelvényekben. Egy korábban elpusztult települési réteg lehetett, kevés kerámiát találtunk benne. A 11. szelvényben római tegulák, csontfésű és kelta kerámia is előkerült.

Szakmai tanácsokkal és az előző ásattás tapasztalataival Ilon Gábor és Sosztarits Ottó voltak segítségemre. Az ásattáson részt vett Molnár Attila, Gál Krisztián

237. Sé, Doberdó

(Vas megye) Szk, LT, Rő, A, Kö?

Az előzetes feltárássra 2001. március 26. és május 25. között került sor. A területre lakóparkot terveztek, mely-

¹¹ ILON GÁBOR – SOSZTARITS OTTÓ – OROSS KRISZTIÁN – MOLNÁR ATTILA: Előzetes jelentés a Sé-Doberdón végzett 1998. évi leletmentésről. Régészeti kutatások Magyarországon 1998. 2001, 63–75.

régészhallgatók, Vámos Gábor régésztechnikus, Derdák Ferenc geodéta.

FARKAS CSILLA

238. Solymár, Vár

(Pest megye) Kö

A solymári Mátyás-dombon Valkó Arisztid által a két világháború között megkezdett (vö. *Studia Comitatus* 9. (1980) 267–313.) feltárási munkák Kozák Károly és e sorok írója vezetésével 1972 és 1977 között folytatód-
tak (eredményeire lásd *Studia Comitatus* 17. (1985) 451–463.). A falu vezetésének azt a célkitűzését, hogy a romok konzerválásra is kerüljenek, ekkor még nem sikerült elérni, ugyanakkor nagyrészt sor kerülhetett a terep rendezésére. 1999-ben azonban a helyi önkormányzat elnyerte a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatását, és ennek alapján a 2000. év folyamán megkezdődött a falmaradványok konzerválása és kiegészítése. Sajnos, ezt megelőzően elmaradt a terület szakszerű előkészítése, elsősorban az úgynevezett palotaépület csupán alapfalaiiban fennmaradt Ny-i részének kitisztítása, sőt felvonulás címén jelentősebb kultúrrétegeket is elhordtak a palotától É-ra eső területen. Így nem meglepő, hogy a kivitelezési munkák során számos hibát is elkövettek, melyek közül a legdurvább a palota É-i falának téves felfalazása átlag 50 cm-re északabbra az eredeti helyénél, mint ahogy az is, hogy végül is nem tudták megfelelő módon lezárni a „konzerválási” munkát a vár ezen részén.

Mindezen előzmények után kaptam meghívást a Solymári Helytörténeti Alapítványtól az 1977-ben megszakadt feltárási munkák folytatására. A kutatás célkitűzése hármas volt: 1. A palotaépület Ny-i végződésének tisztázása a falazási munkák szakszerű befejezése érdekében. 2. Az ettől Ny-ra eső úgynevezett „falazott árok” kutatása. 3. A vár DK-i sarokrészén mutatkozó alaprajzi bizonytalanságok tisztázása.

1. A kéthetes munka során sikerült tisztázni a K-en NyK-i, Ny-on viszont DNY-ÉK-i irányú külső várfal találkozási pontját. Kiderült, hogy azok eredetileg egy közel 200 cm hosszú, a Ny-i várfalszakaszra merőleges, s így a K-i fallal hegyes szöveget bezáró falszakasz közbeiktatásával találkoztak, mely utóbbi 110 cm körüli szélességű ajtónyílást foglalhatott egykor magába. Ez a külső terepszinthez képest mélyebben helyezkedett el, hozzá Ny felől a várfal síkján párhuzamos „árok” vezetett. Ezen ajtónyílástól magában a várfalban kialakított faszerkezetű lépcsőn lehetett bejutni a vár területére. A lépcső mögött egy közel 300 cm vastagságú, kétrétegű fal helyezkedett el, közülük a vékonyabb K-i zárta le Ny felé a palota pincéjét, míg a vastagabb Ny-i magát a feljárt foglalhatta magába – ezen keresztül juthattak a palota DNY-i, keskeny alépítményén keresztül, annak emeleti, azaz lakószintjére. Azt, hogy ez a bejárat – amelynek feltehető keretköveit, hasonlóan a várfal sarkköveihez, később építőanyagként teljesen kitermel-

ték – a vár egyetlen (fő)bejárata volt-e, vagy inkább egy „rejték” ajtóról van-e szó, ma még nem dönthetjük el egyértelműen.

2. Nem sikerült tisztáznunk annak – a palotapince szintjéhez jóval mélyebben elhelyezkedő – falazott térnek az eredeti funkcióját, amelynek K-i zárófala foglalhatta magába az említett feljártot. A kitermelt jelentős mennyiségű betöltés még teljes egészében bolygatottnak bizonyult, azaz sem az eredeti kultúrrétegeket, sem az építmény belső szintjét nem sikerült elérnünk. Meghatározhattuk ugyanakkor az ÉK-i és ÉNy-i belső sarkokat, s elegendő támpontot kaptunk az É-i hosszfal lepusztult belső síkja felfalazásához is. Végül korábbi feltevéseinkkel szemben kiderült, hogy az utóbbi fal nem kétperiódusú, sőt az is, hogy maga a tisztázatlan építmény (pince, felette egykor faszerkezettel?) az előző pontban leírt bejárattal együtt a vár legelső, 14. század végi periódusából származik.

3. Végül a K-i torony mellett nyitott két szelvényvel megállapíthattuk, hogy az itt korábban nyitott kutatóárkok felmérési pontatlanságaiból adódott, hogy DK-en egy íves, kiugró „védőműre” következtettünk. A várfal ugyanis folyamatosan fut É-ról D-felé, bár kétségtelen, hogy ezután igen erős ívben, szinte már hegyesszögben fordul Ny-ra.

Mindezek alapján munkánk jelentős mértékben járult hozzá a vár alaprajzi rendszerének tisztázásához, s lehetővé tette a falkonzerválási munkák szakszerű folytatását is.

FELD ISTVÁN

239. Somogyámson, Marótpuszta

(Somogy megye) Tő

2001. március–augusztus között folytattuk a marótpusztai agyagbányában talált török kori földvár és benne lévő templom, és a templom körüli temető maradványainak feltárását.

A Wienerberger Téglaiipari Rt. által finanszírozott feltárás során elsősorban a bányaművelés ütemének, valamint a Pécsi Bányakapitányság által előírt részűzési követelményeknek megfelelően feltártuk a templom körüli temető Ny-i oldalát, valamint a templomtól D-re eső temetkezések kb. felét, összesen mintegy 700 objektumot.

Sikerült tisztázni a templom szerkezetét. Négyoszlopes szentélyzáródású, a szentély zárófala előtt három cölöplyukkal (talán az oltárképhez tartozhatott?). A mensa alapozása egyelőre nem került elő. A szentély és a hajó É-i csatlakozásánál téglával kirakott, későbbi betemetkezések, és téгла kitermelése által bolygatott sírt találtunk. A koporsóba temetett halott sarkantyús csizmát viselt, a csontváz koponyája hiányzott. Valószínűleg ehhez a sírhoz tartozhatott a magasabb szinten a betöltésben megtalált 5 db aranyozott ezüst fülesgomb. A hajóhoz É-ról csatlakozó kőalapozású, valószínűleg sekrestyének használt épületrész cölöpsor veszi körül.

Megtaláltuk a sáncrendszer, és az ÉK-i bástya cölöpszerkezetét, behatároltuk a földvár É-i és K-i kiterjedését, a település É-i határát.

Továbbra is jellemzőek a temetőben a spirálokkal, csepp alakú csüngőkkel díszített párták, bronzlemezből préselt, szív alakú mintával díszített testű csatok. Egy préselt lemezes övet (493. számú sír) in situ kiemeltünk, restaurálása, rekonstruálása megkezdődött. A templom belsejében, a törmelékben freskótöredékek kerültek elő. A templom belsejének betöltésében és több sírban is találtunk ezüst pénzérmeket, főként az 1520-as, 1530-as évekből. Köztük egy hamisított Ferdinánd-dénárt is.

Jelentősebb lelet még néhány könyvtáblaveret, egy csontsíp.

Az említetteken kívül a vártól É-ra került elő egy szórvány, török feliratos női pecsétgyűrű, valamint a bánya területrendezése során, valószínűleg a Ny-i sáncárok betöltéséből származó, szakállaspuska darabja.

A feltárt területek Ny-i részét a bánya a templom Ny-i alapfaláig elbontotta.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

240. Sopron, Templom utca 1.

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Kö

Közművezeték fektetése során először 2000. november 8-9-én, majd 2001. február 14-16. között nyílt lehetőségünk egy árokban, illetve egy szondában megfigyelni a rétegeket.

A ferences-bencés kolostor előtti, Ny-K irányú árokban római kori téglapítmény részletét találtuk, ami a kolostor pincéjében feltárt épületmaradványokhoz tartozhat. A templom DNy-i pillére mellett ásott szondában feltártuk a pillér alapozását, egy középkori építési szintet (kőporos réteg), majd a szokásos római kultúrérteg alján egy római kori, kb. É-D irányú falmaradványt és az ehhez keletről csatlakozó falsonkot, ami a templom alatt folytatódhat. Megvizsgálhattuk a kolostor bejárata mellett a templomlabazatot: a profilált lábázati kiülés itt véget ér, ami azt jelentheti, hogy a templomhoz dél felől eredetileg is épület, vagy egyéb építmény (kapu?) csatlakozott.

2001. október 2. és november 8. között a kolostor területén a quadraturában volt lehetőségünk dolgozni. Munkaterületünk az udvar DNy-i negyedére terjedt ki. A jelenlegi járószint alatt 20-30 cm-rel emberi csontok mutatkoztak nagy mennyiségben. Másodlagos helyzetben kerültek elő egy csontházként szolgáló, nagyméretű gödörben, aminek teljes kiterjedését nem is tudtuk meghatározni. A csontokat viszonylag gondosan helyezték el, több helyen megfigyelhető volt, hogy koponyák vagy hosszúcsontok kerültek egy helyre, de ez nem volt teljesen szisztematikus. A csontok között igen nagy mennyiségű 15. századi ivópohár-töredéket találtunk, zömmel vörös színűt, de néhány fekete, bepecsételt darab is előkerült. Gömöri János 1975-ben már rátalált a csontokra és szintén nagy mennyiségű késő góti-

kus ivópohár-töredéket szállított a múzeumba. (RA 501.) Az antropológiai anyagnak 2003 elején találtunk méltó elhelyezést: a quadratúra északi folyosójának ásatása során egy kriptát tártunk föl, ebben helyeztük el a csontokat.

A másodlagos helyzetű csontanyag felszedése után a gödör alatt 15 középkori sírt tártunk fel, amelyek három apró bronztöredéktől eltekintve melléklet nélküliek, Ny-K tájolásúak voltak. Két rétegben helyezkedtek el; két sírt vágott a kolostor nyugati, barokk szárnyának keleti fala. Ennek alapján feltételezzük, hogy az új szárny építéskor megbolygatták a temetőt, és az így előkerült csontokat helyezték el az általunk feltárt gödörben.

GABRIELI GABRIELLA

241. Sümeg, Püspöki palota

(Veszprém megye) Kk

2001 júniusától a tervezett kutatás elmaradt, a kiviteli munkák során végezhetünk csak néhány építészettörténeti megfigyelést. A palota teljes tetőszerkezetének cseréje történt meg az év elején, illetve restaurátori kutatást végzett Lángi József restaurátor (ÁMRK).

A tetőszerkezet bontásakor néhány épületrészlet – párkányok, oromfalak, a volt nagyterem díszpárkányzata – hozzáférhetővé vált, azok fotódokumentálása megtörtént. A láthatóvá váló részletek csak a még hiányzó felkutatásokkal együtt lennének értékelhetők.

A palota D-i szárnyának kapualj feletti térkiosztása egy korábbi nagytermet szabdal fel több szobára. A nagyterem belső barokk díszpárkányának maradványa már korábban is ismert volt, a tető leszedésével azonban fotózhatóvá vált.

Az épületegyüttes DK-i sarkán harangtorony áll, ennek barokk tetőszerkezete is elbontásra került, ennek során fotón dokumentáltuk a faszervezet elemeit és a tetőszerkezet kialakításának részleteit.

FÜLÖP ANDRÁS – KOPPÁNY ANDRÁS

242. Szabadbattyán, Péterbánkút-dűlő

(Fejér megye) Ó, Ró, Kö

2001-ben is folytatódott a Sárvíz-Malomcsatorna bal partján fekvő késő római kori épület feltárása. A megközelítőleg 13 000 m² alapterületű épületből a kutatás 2800 m²-t érintett.

Az északi traktusban elhelyezkedő termektől, csarnoktól nyugatra egy nyitott tér mellett, egy nagyméretű, eddig 35 m hosszú, 17 m széles, még feltárás alatt álló épületrész került elő, viszonylag jó állapotban megmaradt, igen erősen átégett terrazzo padlóval, kettős sorban elhelyezkedő oszloplábazatokkal. A padlót 30-50 cm vastagságban köves, tegulás, habarcsos, terrazzo padló töredékekkel kevert, faszenes, égett, érintetlen omladék borította. Az omladék alatt, a padlóra zuhant terrazzo padló töredéken egy égett csontváz megmaradt

részlete feküdt, mellette egy 80 cm hosszú, markolatánál és végénél díszített ezüstlemezzel borított kard, díszített ezüstcsat, vas-, és bronzcsat, díszített ezüstlemez-ből készült törhüvely darabja, arany Gratianus érem és egy nyílhegy. Az omladék alatt bizonyos helyeken (úgy tűnik, hogy eredetileg egy-egy helyre lerakott) nagy mennyiségű átizzott növényi magot találtunk. Az, hogy ez az épületrész kapcsolódott-e közvetlenül a nagy épületünkhöz, vagy egy különálló épület (horreum), a következő évi feltárás során dőlhet el.

Az udvar déli oldalán is tovább haladtunk a feltárással. Ezt a szakaszt már annyira elszántották, hogy a 4. századi járósínt sem maradt meg. Egy-egy szakaszon kőomlások utalnak kisebb épületmaradványokra, koruk azonban nem azonosítható. Egy ló-, és két kutyacsontváz, valamint a nyugati oldalon, a már korábban feltárt kora császárkori épület újabb szakasza (rajta egy késő római tömegsírral) került elő.

A nyugati traktusban ismét kinyitottuk az épületrész egy 2000-ben feltárt szakaszát, hogy kiemeljük a peristylumban visszatakart falfestményeket. Körülbelül 80 négyzetméternyi, kisebb-nagyobb felületekben lezuhant, több rétegben fekvő, geometrikus és növényi díszítésű freskót emeltünk ki. A padló itt is, úgy, ahogy a peristylum többi részén agyag, vékony terrazzo réteggel, melyre valószínűleg márvány-, vagy kőlapot helyeztek. A nyugati homlokzat pillérsorából újabb pillérek kerültek elő, több helyiség, néhol a megmaradt terrazzo padlóval. A padlószint ezen a szakaszon a talajfelszíntől alig 10 cm-re volt. Itt, ahogy az épület többi részén is, padlófelújítást, épületbővítést, átépítést figyelhettünk meg. A padlószintről előkerült érmek alátámasztják korábbi megállapításunkat, hogy a 4. sz. utolsó negyedében, vagy végén az épület tűz által pusztult el.

Az északi traktusban több őskori, az udvaron két középkori gödröt tártunk fel.

Munkatárs: ifj. Bóna István. Az ásatáson részt vett Prander Péter régész, Boruzs Katalin, Csirke Orsolya, Lantos Balázs, Sebők Bernadett egyetemi hallgató.

NÁDORFI GABRIELLA

243. Szabadhidvég, Pustavár (Fejér megye) Ő

2000. november és december hónapban a Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság megbízása alapján öt napi munkával felmértem az őskori földvárat. A sáncon belüli terület teljes egészében szántóföld. A mérés idején az egész terület már magasra nőtt, őszi vetésű repce borította, ezért a belső területet akkor nem lehetett mérni. A mérés ekkor magára a sáncre, a domb külső oldalára és a külső terepre korlátozódott. A megszerkesztett térképen a belső területen az 1:10000 méretarányú topográfiai térképről vettem át két szintvonalat, hogy valami utalás legyen a belső terület domborzati viszonyaira. Ezeket az átvett szintvonalakat azonban nem lehetett összekötni az általunk megszerkesztett szintvonalakkal.

2001. július 28-án végeztem el a földvár belső területének a felmérését, az előző évi főpontokból kiindulva. A szerkesztésnél a mostani szintvonalakat összekötöttem a tavaly felmért szintvonalakkal. A belső terület kissé kidomborodik, két kiemelkedő részre oszlik, ezek közül a DK-re eső, nagyobbik rész alig 1 m-rel magasabb.

Miklós Zsuzsa révén közben egy légi felvételt kaptam a Pustavárról, amely 1953–54 körül készült (MTA Régészeti Intézete R.75.349.). Ezen egy árok és egy sánc határozott vonala látszik, amely az ÉK-i oldalon erdővel borított árkából indul, erősen görbülő ívben halad át a belső területen és a Ny-i peremig tart. Ez a sánc a belső terület ÉNy-i részét választja le, amely az egész területnek kb. egyharmada. A légi felvétel szerint az árok a belső sánc D-i, DK-i oldalán volt, tehát DK-re eső, nagyobbik belső terület felőli védekezést jelentette.

Ebből az árokból és sáncból ma már semmi sem látszik, teljesen összeszántották. Az ÉK-i oldal erdővel borított árka és annak Ny-i oldalán lévő emelkedés (sánc?) még mutatja a védővonal elejét. Csak legalább 50–70 m hosszú kutatóárokkal lehetne az egykori sánc és árok metszetét megállapítani. A két elkülönülő rész időbeli kapcsolatára csak ásatással lehetne adatokat kapni.

Munkatárs: Terei György.

NOVÁKI GYULA

244. Szabadszentkirály határa (Baranya megye) Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A vízjárta mocsaras árok K-i oldalán, az árok és a Horváth-tanyához vezető út közötti magaslaton római kori telepnyomot találtunk (48. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

245. Szárazd, Gerenyás (Tolna megye) Ő, Kö

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Őcsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A falutól É-ra, a Kapos déli partján, az ártérből kiemelkedő dombon található a középkori földvár. A már több alkalommal légi fotózott lelőhelyet 2001-ben

bejártam. A vár területe legelő volt. A vakondtúrásokban és a rókalyukak kikotort földjéből őskori és középkori cserepeket, néhány téglatöredéket és habarcsdarabokat gyűjtöttem. A peremeken, elsősorban a Ny-i, ÉK-i és DK-i oldalon, sok a paticstöredék.

MIKLÓS ZSUZSA

246. Százhalombatta, Földvár

(MRT 7. k. 27/2. sz. lh.)

(Pest megye) B

2001. július 31. és szeptember 10. között folytattuk az 1998-ban megkezdett mintegy 6 m vastag rétegsorral rendelkező bronzkori tell telep további feltárását a 20×20 m-es szelvényünkben.

Módszertanilag az objektumokból továbbra is rostálunk minden kihordott földmennyiséget: feltöltésből illetve objektumok közötti felületből mintavételszerűen csupán egy talicskányit (50 l). Az iszapolásra szánt földmintákat szisztematikusan, minden négyzetből valamint minden objektumból meghatározott mennyiségben vetünk fel és iszapoltunk ki.

A szelvény É-i oldalán a tavalyi urnamezős házrészlet alatt, részben tőle K-re, egy jól átégett objektum omladékát találtuk meg. Az omladék helyenként 25–35 cm vastag volt. Elbontása közben többszörös lesározást és rengeteg kisebb cölöplyukat találtunk, melyek közül néhány egy kisebb osztófalhoz tartozott. A többi valószínűleg belső szerkezeti elem, amelyekben a cölöp- illetve karólyukakok kívül más nem volt megfogható. Az objektumnak csupán D-i oldala (2 m szélességben) esik a szelvénybe.

A szelvény K-i oldalán tovább mélyítettük a szelvényt és több összeomlott, átégett építménymaradvány omladéktöredékét sikerült megfogni. A szelvényfal DK-i részében egy kitapasztott, de át nem égett kemence szerkezetét találtuk meg. Tőle D-re egy nagy, kevert anyagú gödröt bontottunk ki, amelyből egy agancsból faragott díszített lószerszámogomb került elő. A szelvény középső részén, az egykori „központi” letapasztott lejtős munkafelület alatt, vastag feltöltést bontottunk, amelyben néha kisebb területű letaposott munkafelületeket tudtunk megfogni. Némely esetben ezekhez a felületekhez kisebb tüzelési helyek is tartoztak.

Szelvényünk Ny-i felében egy valószínűleg késő bronzkori áldozógödört találtunk. A gödör nagyon sekély volt, teteje vastagon (15–20 cm) tömve volt átégett omladékkal, alatta számos teljes edényt tudtunk kibontani. A gödör legalján néhány igazán kivételes csontszerszám került elő.

Munkatárs: Vicze Magdolna. Konzulens: Szabó Miklós.

Az ásatáson részt vettek Berzsényi Brigitta, Kreiter Attila, Judith Rasson, Joanna Sofaer Derevenski, Guba Szilvia régészek, Fűköh Dániel, Knipp István, Horváth Antónia szegedi, Nyíri Borbála, Jeney Rita, Mészáros Krisztina budapesti, Orbán Mihály, Ráduly Zoltán miskolci, Kovács Gabriella gödöllői, valamint 8 Southamp-

ton-i, 2 Durham-i és 6 svéd régészhallgató. Az ásatást meglátogatta: Kristian Kristiansen (Göteborg Univ.), Marie-Louise Sørensen (Cambridge), Gilian Wallace (Durham Univ.).

POROSZLAI ILDIKÓ

247. Százhalombatta, Szőlőskert

(Pest megye) B

A 2001. évi terepbejárás szorosan kapcsolódott az 1999-ben megkezdett terepbejárási kutatáshoz. A célkitűzés az volt, hogy részletesen megismerjük a százhalombattai bronzkori földvárral egyidős különböző típusú lelőhelyeket egy kisebb, geográfiaailag összefüggő területen, a Benta-völgyben.

Az 1999-es szélesebb körű vizsgálódás után idén egy koncentráltabb vizsgálódást végeztünk. Az október 27-től november 3-ig tartó munkánk során megkerestük a százhalombattai Földvárhoz térben legközelebb fekvő település nyomait. Ezt a Földvártól kb. 1 km-re Ny-ra egy horhos és egy kis liget-erdő mellett találtuk meg. Mint kiderült, a lelőhely még nem ismeretes, és az MRT-ben sem szerepel. Miután mikro-regionális kutatásaink egyik fő kérdése a bronzkori telepek mérete, szerkezete és ezeknek az egymáshoz való viszonya, úgy döntöttünk, hogy ezt az új lelőhelyet részletes felszíni kutatással vizsgáljuk meg. A település kiterjedésének és méretének meghatározása után 3 db 10 m széles tengelyt jelöltünk ki, melyek közül az egyik hosszában szeli keresztül a lelőhelyet, a másik kettő erre merőlegesen keresztben helyezkedik el. Ezekben a sávokban összesen 27 db 10×10 m-es négyzetet tíztünk ki, melyek területéről minden egyes leletet bemértünk és mm-papíron feltüntettünk. A felszíni leletanyag szóródásának struktúráját dokumentáltuk, amit a későbbiekben összehasonlítottunk egyrésztől más lelőhelyek hasonló felmérésével, valamint az itt tervezett ásatás eredményeivel.

Kijelöltünk továbbá a 27 db 10×10 m-ben 10 db 1×1 m-es kisebb négyzetet, amiket a felszíni szóródás variációinak figyelembe vételével választottunk ki. Ezekben az 1×1-esekben átrostáltuk a felső humusz réteget. Két kérdésre keressük a választ. 1. Milyen vastag a kultúrreteg és milyen mélységben jelentkezik az altalaj? 2. Van-e összefüggés a felszíni és a felszín alatti régészeti anyag mennyisége között? Ez a kérdéssor természetesen a későbbi ásatás során tovább fejleszthető.

A terepbejárásnak tehát három jelentős eredménye volt. Első: találtunk egy eddig ismeretlen lelőhelyet, amit Százhalombatta-Szőlőskert néven dokumentáltunk. Második: megtaláltuk a bronzkori tell-hez legközelebb eső első „szatelit-telepet”. Harmadik: őskori lelőhelyek szempontjából új módszert alkalmaztunk a felszíni és felszín közeli régészeti anyag dokumentálásában.

Résztvevők: Nyíri Borbála, Jeney Rita, Kovács Gabriella, Fűköh Dániel, Knipp István, Berzsényi Brigitta, Tétényi Csaba, Ondrejó Mihály egyetemi hallgatók.

VICZE MAGDOLNA

248. Szebény határa

(Baranya megye) LT, Ró, A, Kö

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

A település *Émentető* nevű határrészében három középkori telepnyomot (7–9. lh.), a *Sík-dűlőben* ismeretlen korú lelőhelyet (57. lh.), a *Mogyorós* nevű határrészben római kori villagazdaság épületeit (10. lh.) találtuk. A *Bozsér-malomnál*, mindkét oldalon mocsaras laposba hajló dombháton nagy kiterjedésű római kori telep szelét, valamint kelta és avar temetőt regisztráltunk.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

249. Szeged, Várkert

(Csongrád megye) Sza, Á, Kk, Kú

1999–2001 folyamán a szegedi vármaradvány felújításával párhuzamosan leletmentő feltárást végeztünk a 18. században épült úgynevezett „Mária Terézia kapu” Ny-i előterében és attól É-ra, ahová a létesítendő közútvek nyomvonalát tervezték.

A kétévi munka során előkerült a 18. század közepén lebontott középkori Vártemplom főhajójának É-i és D-i alapfala, pontosabban azoknak egy-egy középső részlete.

2001. évi feltárással a templom Ny-i irányú folytatását szándékoztunk tisztázni. Erre a területre azért esett a választás, mert a barokk kori építkezések során a templom apszisa feltehetően teljesen elpusztult, a Ny-i végződés feltárással azonban elméletileg kisserkeszthető a gótikus templom alaprajza. Ugyancsak fontos lenne a gótikus Ny-i portál feltárása, hiszen a vár bontása során előkerült faragványok tanúsága szerint itt egyrangos, valószínűleg budai kőfaragóműhely által készített Ny-i bejárással kell számolnunk.

A július 18-án megindult feltárást elvégeztük a 19., majd a 18. századi várudvar szintjét, az utóbbit mintegy 2 m mélységben. Itt egy, a vártemplom hossz-tengelyére pontosan merőleges téglalap alakú épület alapfalai, illetve felmenő falainak alsó téglasorai jelentek. A falak közül a Ny-i és a D-i a többitől eltérő téglá és kő vegyes felhasználásával készült.

A 18. századi felmérések szerint a lebontott templom Ny-i végződését akkor az osztrák katonai parancsnokság a „főőrség” (Hauptwacht) épületévé alakította át egy K-Ny-i irányú téglalap alakú épület hozzátoldásával. Ennek alapfalait értük most el. Ez alatt közvetlenül jelentkezett az 1712-ben lebontott templom malteros bontási rétege. A vastag, helyenként 50–60 cm vastag

rétegből és a „főőrség” épületének egyik helyiségébe mélyedő gödörből gótikus mérműves ablak faragott töredékei és a kapubéllet faragott tagozatos kövei kerültek elő. Az E szelvényben, a D-i templom fala mellett pedig boltozati bordasorok in situ leszakadt részleteit tártuk fel, amelyek folytatódnak a szelvényfalon túl is, K-i irányban. Az előkerült faragványok közül még említésre méltó egy boltozati zárókő és egy pillérlábazat töredéke.

A templom D-i falának folytatását 12 m hosszúságban tártuk fel ebben az évben, így a korábbi feltárásokkal együtt a D-i fal mintegy 22 m-es szakaszát ismertük meg. A sírok száma 380-ra emelkedett. Kiemelkedő közülük egy vörösmész-kő-lappal borított kripta. Az alkos, vésett síremlék a hazai gyakorlatban meglehetősen ritka, az Alföld területéről egyetlen ilyen lelet (14–15. század). A sírok gazdag leletanyaga a 14. század közepe és a 16. század közepe közötti időszakból való.

A templom falai alatt Árpád-kori és szarmata kori objektumok jelentkeztek. Az altalajt mintegy 3–3,5 m körüli mélységben értük el ezen a területen (E-F szelvény), a feltárást október 12-én fejeződött be.

HORVÁTH FERENC

250. Szeghalom, Cigányéri-dűlő

(Békés megye) R?

2001. június 16-án az alföldi újkőkori telkek légi régészeti kutatása során a Cigányéri-dűlőben az ismert tell-településen és a tőle É-ra lévő kurgánon (MRT 6. k. 11/71 lh.) kívül egy eddig ismeretlen lelőhely nyomára bukkantunk. A fényképezéskor legelőként használt területen negatív növényzeti elszíneződésként a tell déli oldalán egy korábban fel nem ismert kurgán nyomát (kb. 50–60 m átmérőjű, 5–10 m széles gyűrű) lehetett azonosítani.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

251. Szeghalom, Korda-tanya

(Békés megye) B

2001. május 7-én Kele Józseffel, a szeghalmi múzeum munkatársával helyszíni szemlét tartottunk a községtől délre, a véstői úttól nyugatra mintegy 750 méterre fekvő, ma már nem álló Korda-tanya helyétől DDNy-ra kb. 400 méterre fekvő területen. A lelőhely egy egykori folyómedret D felől kísérő hátra támaszkodó két kisebb kiemelkedés, ahol a felszínen nagy mennyiségben találtunk kora bronzkori edénytöredékeket.

GYUCHA ATTILA

252. Szemely határa

(Baranya megye) Pa?, Ó, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–

május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100–100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyepp miatt járhatatlan volt.

A falu közigazgatási határában egy szórványos cserépekkel jelzett őskori telep, falusias jellegű római település nyomát (55. lh.); egy szórvány leletekkel jelzett őskori telepet (59. lh.); valamint egy kiemelkedő földnyelven nagy kiterjedésű (200×300 m) felső paleolit (?), őskori és római kori telepet (60. lh.) találtunk.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

253. Szendrő, Várhegy

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2001. július 16. és augusztus 12. között folytattuk a felsővár 1997-ben megkezdett feltárását. Az ásatást a Magyar Nemzeti Múzeum valamint Szendrő Város Önkormányzata finanszírozta.

Rendeztük a 2000-es feltárások területét. Rábontásokkal befejeztük a K-i udvaron nyitott szelvényekbe eső gödrök feltárását. A télen történt sajnálatos bolygatás miatt tisztáznunk kellett a megbolygatott Új-bástya K-i szárnyfalának, valamint a D-i és DK-i bástyákat összekötő várfal irányát. A D-i bástya K-i fala és a D-i kötgát kötésben vannak, de a kötgát alsó részének kissé eltérő iránya eltérő építési fázist sejtet. A bástya erősen kiugrott a hegy platójából, ezért falai mögé erős feltöltést halmoztak. A különféle (részben habarcsos, bontásból származó) feltöltési rétegek a megbolygatott területen jól megfigyelhetők. A vár pusztulása után a bástya K-i falát D-i irányban egyre mélyebben kiszédték. A D-i sarkon (kissé kimozdult helyzetben) megmaradt az armírozás legalsó faragott köve. A D-i fal K-i vége teljesen elpusztult. A fal további vonala a bolygatás miatt ráhalmozott több méter vastag feltöltés miatt nem kutatható. A bolygatás során a D-i bástya Ny-i oldalán is előkerültek falcsonkok, amelyek közül az egyik az Új-bástya átépítésénél igazolhatóan korábbi. E falak értelmezése további feltárások hiányában egyelőre nem megnyugtató. A D-i bástya K-i oldalán vastag, a 17. század utolsó harmadára keltezhető szemétréteget tártunk fel. A leletek között pecsétnyomó, gyűrű, üvegpohár-töredékek és az asztali- és főzőedények emléthetőek.

Az ásatáson részt vettek Ferenczi László, Halász Ágoston, Hajnal Zsuzsa, Mérei Dóra egyetemi hallgatók.

TOMKA GÁBOR

254. Szentendre, Kossuth Lajos utca 16.

(Pest megye) B, I, T, Rő, Ű

2001. június 18-án jelentették a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának, hogy tervezett épület földmunkái so-

rán római kori épület hypocaustum-oszlopai kerültek elő, amit a helyszíni szemlén megerősítettünk.

A boltíves pince K–Ny irányú, hosszanti fala D felől egy jól megépített, 60 cm széles római kori kőfalra támaszkodik, aminek metszete a lejáró K-i és Ny-i metszetalában jól látszott. A fal egyértelműen római kori, mert D-i részén a metszetben hypocaustum szervesen csatlakozik hozzá. A faltól É-ra a 18–19. századi(?) pince építésekor megsemmisítették a római kori épület egy részét. Valószínű azonban, hogy a Kossuth Lajos u. 14. számú épület alatt folytatódik a római fürdő, mert Soproni Sándor 1949-ben és 1962-ben, úttest alatti csatornázáskor itt is észlelte a hypocaustum maradványait. A tervezett pincelejáró K-i metszetében római kori terrazzo-rétegek és egy hypocaustum-oszlop volt, a 60 cm széles falhoz csatlakozóan pedig egy sötét színű beásás metszete látszott, amelyből kelta cserepek kerültek elő. A beásás alját sajnos nem sikerült tisztáznunk, mert a pincelejáró alja a lelet előkerülésekor már le volt betonozva. A Ny-i metszetben több hypocaustum-oszlop mellett még egy boltíves fűtőcsatorna metszete is látszott, az oszlopok felett és alatt terrazzo-réteggel.

Az elbontott épület homlokfalának lebontása után tudtuk megkezdeni a feltárást. A felső, kemény réteg elbontása után egy kevert réteg következett sok állati csonttal és főleg néprajzi jellegű kerámiaanyaggal. A kevert réteg a terrazzo-padlóig tartott: a padlón fűtőtégla- és tegulatöredékeket, a fal felső részéről származó, díszes stukkópárkány-darabokat és lécdíszes, lábazatról származó stukkórétegeket találtunk. A padlón, a 60 cm-es, K–Ny irányú római faltól D-re, egy nagyobb törmelékupac stukkókból és feketére kormozódott (eredetileg fehér), színével felfelé lévő faldarabokból állt. E mellett egy kis, fehér alapon zölddel díszített freskötöredékek kerültek elő. A faltól D-re lévő terrazzo-padló szervesen csatlakozik a falhoz.

A feltárási területen két újabb, szintén 60 cm-es, római kori fal került elő, ezek derékszögben csatlakoznak egymáshoz: az egyik ÉNy–DK irányú, a másik ÉK–DNy. Ez utóbbiba van beépítve a boltozatos fűtőcsatorna. Sajnos, a K–Ny irányú falhoz való csatlakozást a pincelejáró építése során megsemmisítették. A terrazzo-padló ép részei a falak mentén találhatóak: ahol nem volt meg a terrazzo, ott lejjebb megtaláltuk a hypocaustum kőoszlopait. Az ÉNy–DK irányú fal az épület külső fala, attól D-re megtaláltuk a sárga földet, amelyben egy fekete, őskori beásás volt – ebből késő bronzkori, urnamezős kultúrába sorolható kerámia került elő. Itt a fal külső oldalához egy kötőanyag nélküli, kövekből rakott, ismeretlen korú(?) fal csatlakozik – itt a különféle csatornák, vezetékek és a ma is működő közmvíakna miatt nem tudtunk tovább kutatni. Ez a fal folytatódik a Kossuth L. utca 18. számú ház alatt is, tehát a fürdő azon a telken is folytatódik! Ugyanennek a falnak az épületen belüli oldalán, a hypocaustum égett rétegéből valószínűleg 3. századi római bronzpénz került elő.

Miután a lebontott épület homlokzati falának alapozását is elbontották, kiderült, hogy ezt a római kori terrazzora építették rá. Ezt dokumentáltuk, majd hozzájárultunk ahhoz, hogy kellő védelem (30 cm finom sóder, tömörítve) elhelyezés után ide az új épület alapját betonozzák.

A járda alól laza, kevert föld erősen omlásveszélyes volt; az innen kikerült földben 3 db, díszítetlen terra sigillata töredéket és egy – valószínűleg nem római kori – bronzpénzt találtunk.

A harmadik számú munkahelyen sávalapra helyezett pilléreket akartak elhelyezni, ezért itt is kutatást végeztünk. Sajnos, a régebbi betonlépcsőt és betonfelületet nem bontották el, ezért csak a sávalap árkában áshattunk. Itt egészen a római falak jelentkezésének szintjéig vas-tag, újkori anyaggal kevert törmelékréteget találtunk – itt már nem volt ép a terrazzo-padló és a fűtőrendszer. Az itt létesült falszakaszok párhuzamosak az 1. számú munkahelyen találtakkal, azokkal egy rendszert képeznek. A falak dokumentálása, bemérése, a védőréteg elhelyezése után itt is elkészült a beton sávalap.

Mivel az 1. és a 3. számú munkahelyen előkerült falak rendszerbe tartoznak, ezért biztos, hogy a két terület közötti, az építés által most nem érintett részen is a fürdő maradványai rejtőznek.

MARÓTI ÉVA

255. Szentendre, Római tábor

(MRT 7. k. 28/1. lh.)

(Pest megye) Ró

A szentendrei Ferenczy Múzeum irodáinak, műtárgyraktárainak egy része és a restaurátorműhely az úgynevezett Castrumban, Ulcisia Castra római táborának területén helyezkedik el. 2001 nyarán vízcsőtörés gyanúja miatt több kisebb szondát kellett ásni az udvaron, a restaurátorműhely és a raktár épülete között. A szondák a római tábor nyugati falához közel, részben azon kívül, részben belül voltak, és általában bolygatott rétegeket érintettek. A restaurátorműhely épületéhez közeli szondában két, in situ helyzetű hypocaustum-oszlopot találtunk. Ezek valószínűleg a táborfal porta decumana és a délnyugati saroktorony közti szakaszának belső részéhez közvetlenül csatlakozó épülethez tartoztak. A többi szondából előkerült leletek (római kori házikeramia, állatcsontok és újkori töredékek) közül kiemelendő egy kétrészes formában készült, belül üreges, lecsúszó ruháját tartó istennőt ábrázoló agyagszobor alsó része, egy bélyeges terra sigillata tál alsó része és a legio XIII Gemina bélyeges téglájának töredéke. A szondákat dokumentálás után betemetjük.

MARÓTI ÉVA

256. Szentés, Kaján, Temetőhalom

(Csongrád megye) Á

A Temetőhalmon a lelőhely módszeres feltárását 2000 augusztusában kezdte meg a Csongrád Megyei Múzeu-

mok Igazgatósága a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma NÖP 2000. pályázatán nyert támogatásból. A múlt évi ásatáson egy Árpád-kori templom és templom körüli temető feltárását kezdtük meg. A munka folytatására a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma NÖP 2001. évi pályázatán 800 000 Ft támogatást nyertünk, illetve a templom feltárásának befejező munkálataira további 100 000 Ft-ot.

A 2001. évi ásatás elsődlegesen kitűzött célja a templom alapjainak feltárása volt, amit teljes egészében sikerült megvalósítanunk. A 2001. évi feltárás második felében bizonyossá vált, hogy a templom D-i és Ny-i hajófalának alapjai eredeti állapotukban megmaradtak.

A feltárás 2001. augusztus 21. és október 5. között folyt. Összesen 340 m²-t tártunk fel az altalajig. Hat tavaly megkezdett szelvényt teljesen, négyet félig kitakarunk és befejeztük a feltárásukat, illetve hét új szelvényben dolgoztunk. A templomra nyitott 16 szelvény nagysága 4×4 m, a szentély külső ívére és a szentély körüli sírokra nyitott szelvény nagysága 5×12 m volt. A templom alapjaira és a belsejére irányuló beásások, objektumok száma 8, a feltárt sírok száma 37.

A feltárás utolsó hetében részletes geodéziai felmérés történt valamennyi jelenségről, amelyről közvetlen digitális alaprajzot szerkesztettek 1:100 méretarányban.

A templomot teljes egészében feltártuk. Alapja faragott, fehér színű mészkökvaderekből, köpenyfalazásos technikával készült. A nagyolva megmunkált kvadereket az árok falánál, mindkét oldalon habarcsba, kötésben rakták. A kövek belső, a gödör közepe felé eső oldala több esetben nem volt megmunkálva. A két fal közé kevésbé meszes habarccsal, különböző méretű, amorf kötőanyagokat tettek, úgynevezett úsztatott technikával bedolgozva.

A templom hajójának és szentélyének É-i alapjait teljes egészében kitermelték, itt az alapozási árkot bontottuk ki. A D-i és Ny-i oldalon 1–4 kősor (25–100 cm) magasságban megmaradt az eredeti alapozás, amelynek szélessége 1,2 m. A templom hajója négyzetes, a szentély félkör alakú, a feltárt alapfalak és alapozási árkok egy építési periódushoz tartoznak. A templom alapjaira és belsejére 8 beásás gödrét bontottuk ki a két év alatt, amelyekből harangtöredék és kerámiatöredékek kerültek elő. Jelentős bolygatás érte a templom É-i vállát a 8. objektum területén. Itt az eredeti alapozási árok oldalait is megsemmisítették, míg a további bolygatott részeken ez megfigyelhető volt. Az alapozás döngölt agyag nélkül készült, közvetlenül az altalajra, az árok metszete téglalap alakú. A templom területéről kiemelkedő lelet egy limoges-i corpus és 3 faragott márványtöredék, amelyek a D-i hajófalalap belső oldalán kibontott 5. objektum betöltéséből kerültek elő.

A templom körüli temetőt a templom D-i, Ny-i és É-i oldalán 2 m, a keletin 5 m szélességben az altalajig feltártuk. A templom alapjai temetkezést nem vágtak, a sírok a templom körül szorosan és sűrűn, többnyire ren-

dezett sorokban helyezkedtek el, ezért a két jelenséget – előzetesen – egykorúnak tekinthetjük. A sírok felső rétegében a mezőgazdasági művelés miatt nagyarányú a bolygatás.

A sírok között az idén 3 épített téglakeretes temetkezést tártunk fel, az egyikben vállhoz visszahajtott kéz rítusát figyeltük meg. A téglakeretet mindhárom esetben másodlagos felhasznált töredék téglákból építették oly módon, hogy a téglák rövidebbik ép vége mutatott a váz irányába a belső oldalon. A téglakeretek építésre jellemző még az is, hogy a lábak felé szűkülnek, így enyhén trapéz alakúak. A vázak fektetésének esetében jelentősebb eltérés csak a karok elhelyezésében volt, illetve két esetben enyhén felhúzott lábakat dokumentáltunk. Koporsó kisebb-nagyobb maradványát a feltárt sírok 40%-ánál találtunk. Két fajta koporsószerkezetet tudtunk megfigyelni. Az egyik a már tavaly is leírt úgynevezett ládakoporsó, amely esetében csak oldalai és teteje van a deszkaszerkezetnek. A másik típust a szentély külső oldalán, az altalajba mélyedő, ezáltal legkorábban meghatározott sírok esetében tapasztaltuk, itt volt alsó deszka is. A sírokból előkerült ékszerek – ezüst S-végű karikák, fonott ezüstgyűrű, II. Béla érem, csiholó – a 11–12. századra keltezhetők.

Az embercsontanyagot tisztítás után a szentesi Vármegeháza csontraktárában helyeztük el. A leletanyag a Koszta József Múzeum régészeti gyűjteményébe került, nyilvántartásba vételük megtörtént.

TÜRK ATTILA

257. Szentistván, Halom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, N

2001. októberének első napjaiban bejelentés érkezett a Herman Ottó Múzeumba, hogy a falu Mezőkövesd felőli végén, a sportpálya mögötti elhagyott homokbányában embercsontokat találtak.

A helyszínre érve láttuk, hogy az erdősáv és a már kibányászott rész közötti kb. 5 m-es sávban kézi erővel megbontották a közel 2 m magas partfalat, ekkor bukkanak a csontokra. Kibontottuk az 1. számúnak elnevezett sírt, amely bolygatott, melléklet nélküli férfisírnak bizonyult.

A partfal és az erdősáv közötti részt kézi és gépi erővel megnyestük, átlag 75 cm-es réteg eltávolítása után újabb négy sírfoltra bukkanunk. A 2. és 3. számú sír egyaránt bolygatott volt, a 2. számú női sír egyetlen mellékleteként egy kerek borostyángyöngyöt találtunk. A 4. sír 285 cm-es mélységgel, az 5. sír 275 cm mélyen egyaránt üresnek bizonyult.

Az 1. objektum a megnyesett terület K-i szélén mutatkozott, szabályos, kerek, vöröses színű, égett foltként. Leletanyagot nem tartalmazott.

A 2. objektumra az 1. sírtől 5 m-re leltünk rá. A kerek, fekete betöltésű gödörben két, egymással szemben fektetett kutya csontvázát találtuk, valamint bronzkori cseréptöredékeket. A feltárt öt sír minden bizonnyal

annak az elpusztult 5. századi temetőnek a része, melynek leleteiről elmondás alapján már évekkel ezelőtt értesültünk, sőt 1986-ban a helybéli nyugdíjas tanítónál láttam is egy bepecsételt díszítésű, kiöntőcsöves, szürke korszót, melyet még fotózás céljából sem volt hajlandó átadni.

A lelőhelyen két terepbejárást is végeztünk. Ekkor fedeztük föl a Szentistvánt Mezőkövesddel összekötő országút másik oldalán, a magasfeszültségű vezetéktől a falu felé lévő kb. 50 m-es sávban a késő avar településre utaló cseréptöredékeket.

A leletek (pl. hullámvonalas, csillámos fazék darabjai) közepes intenzitással, helyenként csomókban heverve kerültek elő.

LOVÁSZ EMESE

258. Szentlőrinc, Alsó-mező

(Baranya megye) R, B, V

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A település Alsó-mező nevű határrészében egy sík dombtetőn több korszak településére utaló, kopott, apró kerámiatöredékekkel jelzett, nagy kiterjedésű (300×200 m) őskori (Baden, késő bronzkor, kora vas- kor) telepet találtunk (61. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

259. Szécsény, Kenderföld

(Nógrád megye) B, Kk

2001. március 12–14. között szennyvízberuházást megelőző terepbejárást végeztünk. A tervezett nyomvonalat bejárva a szennyvíztisztító teleppel szemben, a Szentlélek patak partján emelkedő domb oldalában a szántásból néhány bronzkori és valamivel több középkori (16–17. sz.) kerámiát gyűjtöttünk.

TANKÓ KÁROLY

260. Szécsény, Rákóczi út 99.

(Nógrád megye) Kk

A régészeti védettségű telken (hrsz.: 116) tervezett építkezés miatt került sor szondázó ásatásra 2001. augusztus 27. és 30. között. Az árkot 1 m szélességben 12 m hosszban a melléképület tervezett helyén, a két megszüntetett derítókna között, elvileg bolygatatlan területen jelöltem ki a főépület irányába. A kutatóárok a tervezett melléképület hátsó falától indult. E területen

egy nagyobb, keresztirányban futó árok (városárok) külső partját sikerült megfognunk 2,8 m hosszban. A kutatást 2 méter mélységnél hagytuk abba. Az árok partja 130 cm mélyen jelentkezett. A feltöltés a 17. századtól a 20. századig folyamatosan történt. A használati járósínt egyenesre planírozott. Az árok szélétől 2 méterre ugyancsak keresztben futó sekély cölöplyuksort találtunk. Sekély beásási mélységük kis magasságú, de sűrű palánkot jelez. A kutatóárok középső szakaszán egy teknő alakú, 80 cm relatív mélységű árkot (vagy gödröt) tártunk fel. A betöltési anyaga 13–15. századi. Legkésőbb a 16. században szüntették meg.

Kutatóárkunk másik szakaszán újabb árkot találtunk, amelybe 2,5 méterig hatoltunk le. Az árok V alakú, közel egyidős a másikkal, betöltése azonban egyszerű, gyors, kevés leletanyagot tartalmazó homokos agyag. Az árokhoz, annak belső oldalán, tartozott egy szögletesre bárdolt oszlop is. Mivel a kutatási területbe több cölöp nem esett, nem lehet a funkcióra következtetni. Beásása 60 cm-nél mélyebb.

A vizsgált területen az egykori mezőváros, illetve végvár belterületi határát, illetve külső védműveit találtuk meg. Feltűnő, hogy a 16–17. századi árkoknál és szinteknél korábbi objektum, leletanyag a 2. árok kivételével nem volt. A másik két árok valószínűleg a végvár két külső védműve. Az egyik gyors megszűnésű, míg a nagy árok lassú, napjainkig tartó feltöltést mutat. Az objektumok, rétegsorok egy hosszú ideig statikus, kevésbé használt területet jeleznek.

MAJCHER TAMÁS

261. Szécsényfelfalu, Hosszak

(Nógrád megye) Ó, Kö

2001. március 12–14. között szennyvízberuházást megelőző terepbejárást végeztünk. A tervezett nyomvonalat bejárva a Felfalvi-patak fölötti, hosszan elnyúló dombháton, a TSZ teleppel szemben, az Endrefalváról bejövő út jobb oldalán szórványosan őskori kőeszközöket, kerámiát és középkori leleteket gyűjtöttünk.

TANKÓ KÁROLY

262. Szigetszentmiklós, Alsó Bán-dűlő

(Pest megye) Ó, Kö

2001. március és április hónapokban a Nemzeti Autópálya Rt. Megbízásából terepbejárást végeztünk az M0 autópálya M5–M1 autópályák közti, 31 km hosszúságú szakaszán. A terepbejárásra a meglévő autópálya nyomvonalának bővítése, illetve az 51-es út és az M5 autópálya közötti új nyomvonal szakasz tervezése miatt volt szükség.

A területen két, részben bolygatott, 400×200 m kiterjedésű, őskori és középkori település nyomaira bukkantunk (M0 PM 008 és 009 sz. lh.).

Munkatársak: Terei György, Endródi Anna, Horváth M. Attila, Szilas Gábor, Reményi László, Horváth L. And-

rás, Kovács Eszter, Magyar Károly, Lassányi Gábor, Kárpáti Zoltán, Busi György, Zsidi Paula.

BENCZE ZOLTÁN

263. Szigliget, Vár

(Veszprém megye) Kö

A szigligeti vár feltárását a 2001. ásatási évben az alsóvárban kellett folytatni. Korábbi terveinkkel szemben a felsővár feltárása és helyreállítása csak egy nagyobb teherbírású kötélpálya kiépítése után lesz lehetséges a vár speciális adottságai miatt.

Az ideai ásatás helyét ennek megfelelően úgy jelöltük ki, hogy a feltáráshoz kerülő terület alkalmas legyen egy kötélpálya fogadóállomásának. Ezért az alsóvár Ny-i felében folytattunk feltárást, ahol 1996-ban már nyitottam kutatóárkokat. Az akkori megfigyelések alapján tudtuk, hogy a fent említett célra megfelelő lesz a terület, ha feltárjuk a területen található kaputoronyot.

A kaputorony külső falsíkját már a korábbi – a várfal előtti – feltárások során meghatároztuk. A torony feltárását az É–D-i tengelyében húzott árokkal kezdtük meg. Első lépésként a torony D-i falát és az azon átfutó rétegeket akartuk meghatározni. Az árokban nemcsak a torony D-i falát – a boltindítással – találtuk meg, hanem sikerült meghatározni a kaputorony és a felsővár ÉNy-i tornya közötti összekötőfal maradványait is.

A torony feltárását a továbbiakban két K–Ny-i árokkal folytattuk, feltártuk a torony járósíntjét, illetve az azokhoz tartozó utakat. A 6×6 m belméretű torony D-i falán megmaradt a boltváll és a boltozatindításának egy jelentősebb részlete. A 2 m vastag É-i – külső – fal közepén egy nagyméretű lőrés alsó részét tártuk fel.

A K-i és Ny-i kapu feltárása során eredeti helyükön találtuk meg a kerékvetőket, és a szárkövek alsó rétegekőveit. A Ny-i – külső – kapunál a keretkő lábazata alatt sértetlenül került elő a felvonóhid perselyköve. A kapu előtt feltártuk az úgynevezett farkasvermet is. A szárazárok feltöltése szinte teljes egészében csak kötőreléket tartalmazott.

A belső – K-i – kapu minden bizonnyal a torony belseje felé nyíló kétszárnyas kapu lehetett. A D-i szárkő mellett fennmaradt a kapuszárny függőleges tengelyének perselyköve is. A D-i falon a kapu szárkövétől a torony sarkáig kb. 1,5–2 m²-es falfelületen megmaradt a fekete kváderezésű vakolat.

A feltárt maradványok a torony földszinti részének hiteles kiegészítését teszik lehetővé.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatán nyert összeggel a fentiek alapján a szigligeti alsóvár jelentős részét sikerült feltárni. A torony feltárásával az alsóvár legszebb építészeti része került elő.

GERE LÁSZLÓ

264. Szihalom, Pamlényi-tábla

(Heves megye) R, B, LT, Sza

Az M3-as autópálya nyomvonalának 120,9–121,4 km szelvény közé eső szakaszán 2001. október 24. és november 28. között folytattuk az 1995–1997. évben végzett leletmentést.

A lelőhelyet átszelő mezőgazdasági földút és a Mezőszemeréről Szihalomba vezető műút alatt – a kivitelezővel történt előzetes egyeztetés alapján – csak az autópálya építése során, a kivitelezéssel párhuzamosan végezhetünk megelőző feltárást. A földút korrekciójának kezdetére ősszel került sor, ezért szükséges volt a mentőásás megkezdése, bár a munkálatokat csak 2002-ben tudjuk befejezni.

A régészetiileg megkutatott terület nagysága: 1500 m². Az idén kibontott 43 objektummal 1543-ra emelkedett a lelőhelyen a telepjelenségek száma.

A telepobjektumok zöme a késő bronzkori Pilinyi-kultúrába sorolható. Szórványosan előfordultak kelta telepnyomok. A szarmata faluból két ház (az egyik kerek!), több gödör és egy füstölőkemence került napvilágra, korhatározó leletanyaguk rendkívül csekély. A kerek háznak meghatározható nagyméretű, szabályos kör alaprajzú gödörben tüzelőberendezés nyomát nem találtuk, azonban az oldalfal mentén rendkívül mély cölöphelyek egyértelműen bizonyítják lakóhely mivoltát. E korszakból említésre méltó még két, gödörbe dobott kutya csontváza. Az objektumok betöltésében szórványként találtunk bodrogkeresztúri és badeni cserepeket.

Az eddig említett korszakok és telepjelenségek közül – a kerek ház kivételével – mindegyik ismert volt már az itt végzett korábbi leletmentés alapján. Újdonság még a két késő bronzkori urnasír, amelyek tovább színezik a lelőhely eddig megismert történetét.

Az ásatáson részt vett Tanyi Sándor ásatási technikus.

VÁRADI ADÉL

265. Szikszó határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Kö, Kk

2001 őszén szisztematikus terepbejárást kezdtünk a Vadász-patak völgyében, amelynek célja a patak völgyében található régészeti lelőhelyek feltérképezése, különös tekintettel a paleolitikum és neolitikum időszakára. Ez évben a Vadász-patak Hernádba ömlésétől Alsóvadász község É-i határáig jutottunk. A terepbejárás során a regisztrált régészeti lelőhelyeken felül 9, eddig nem ismert lelőhelyet találtunk a patak völgyében, további kettőt pedig a Hernád jobb partja közelében.

Szikszó *Sziget-pást* nevű határrészében középkori (13–15. századi) település(ek) intenzív felszíni nyomait találtuk a Vadász- és Bársonyos-patak találkozásában.

A *Bercel* nevű határrészen bronzkori és 17. századi településre utaló intenzív felszíni nyomokat találtunk.

LENGYEL GYÖRGY – CSENGERI PIROSKA

266. Szolnok, I. homok bányatelek

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) H, Á

Rákóczi-falvi lakosok 2001. április 17-én két töredékes bronzlemez-korongot és egy S-végű hajkarikát hoztak be a Damjanich Múzeumba. A megtalálók elmondása szerint a leletek a Szanda Kft. homokbányájából kerültek elő. A helyszínre (hrsz. 0784/11) Hegedűs Gabriella gyűjteménykezelővel szálltunk ki, ahol öt, többé-kevésbé kibontott csontvázat találtunk, az egyik megtaláló megmutatta a két korong származási helyét. A korongok egy gyermekváz mellrészén voltak, a váz alsó állkapcsán és a mellkasi részen erős zöld elszíneződést figyeltünk meg. Megállapítottam, hogy a bányában honfoglalás- és Árpád-kori temetőt bolygattak meg. Ígéretet kaptam a temetőrészletet veszélyeztető munkálatok azonnali abbahagyására.

POLGÁR ZOLTÁN

267. Szombathely, Agip-benzinkút

(Vas megye) R, Ró, Kö

2001. augusztus 3. és 29. között végeztünk megelőző régészeti kutatást a 3650 m² nagyságú területen (hrsz.: 1695/11, 1695/15, 1695/16, 1695/18, 1695/19). A lengyeli kultúrának a Metro áruház területéről már ismert településének folytatását találtuk meg (2 objektum), egy kora római kori objektumot, továbbá középkori szórvány leletanyagot. Ezzel egyúttal sikerült lehatárolni egy a vízenyős területen lévő és lakott szigetecskét, ami fontos adat a szűkebb környék hajdani vízrajzához, településtopoграфияjához.

ILON GÁBOR

268. Szombathely, Iseum

(Vas megye) Ró

2001. július 16. és szeptember 4. között dr. Szentléleky Tihamér, az Iseum egykori kutatója és Mráv Zsolt (MNM) munkatársak közreműködésével elvégeztük a savariai Isis szentély hitelesítő ásatásának első ütemét. A kutatás – kitűzött céljának megfelelően – Pannonia ma ismert legfontosabb és legrégebben fennmaradt szentélyének új, az építmény jelentőségének megfelelő rekonstrukciójához szolgáltatott lényeges adatokat. Az ásatás során 11 szelvényben, összesen mintegy 160 m² felületen végeztünk feltárást. Valamennyi munkahelyen lehetőség szerint törekedtünk a teljes régészeti vertikum, tehát a teljes sztratigráfiai sor kutatására, hiszen a korábbi (1955–61 között) feltárások problémái gyakran abból adódtak, hogy a korai rétegek kutatása nem, vagy nem megfelelő szakmai színvonalon történt meg.

A korábbi publikációkban tapasztalt méret- és alaprajzi anomáliák kiküszöbölése végett Derdák Ferenc geodéta elkészítette a szentkerület derékszögű- és poláris koordináták szerinti újbóli geodéziai felmérését, illetve megrajzolta a jelenlegi állapot építészeti keresztelvé-

nyét és hosszmetsetét, melyek az egzakt rekonstrukció elkészítéséhez nélkülözhetetlenek.

A központi szentély kutatása (32 m²) a rendkívül feldúlt és roncsolt állapotú pódiumbelső újbóli feltárással, kitakarásával kezdődött. A harántfalak között megtaláltuk a pódiumtemplom kőből rakott alépítményét. A kikövezés ugyanis nem egyszerűen a pódium „pince-szintjének” burkolata volt, mivel a közel fél méter vastag(!) egybefüggő „lemezalap” a kerítőfalak alapozásával volt egybeépítve. A lemezalap, és a kerítőfalak mélyalapozása a pódiumtemplom ÉK-i sarkában feltárt toldaléknál nem volt megfigyelhető, azt másodlagosan építették az előbbihez. Folytatását D felé nem találtuk meg, ami előkerült, az csak betonhabarcsba rakott műemléki rekonstrukció. Az eltérő szerkezetű, mélységű, és építési színvonalú alapozás miatt a pódium K-i nyúlványa a pódiumtemplom oszlopainak alapozásául szinte biztosan nem szolgálhatott: az oszlopok minden bizonnyal a pódium vastagabb, a harántfalak közeit teljes egészében kitöltő, azzal egységes egészet alkotó lemezalappal megerősített falnégyzögön nyugodtak.

A szentély előterében nyitott szelvényben kőperiódus megelőző faszerkezetes épület talpgerendáinak részleteit bontottuk ki. Feltártuk a központi oltár alapozását, meghatároztuk az udvar szintjeit, illetve az oltár É-i oldalán értékes kőfaragványokat hoztunk felszínre: egy mészkőpárkány töredékei, és a főfelirathoz tartozó betűtöredékek kerültek elő. A betűtöredékek a főfelirat újraértelmezését indukálják, s így igazolják Mráv Zsolt eddigi feltételezéseinek helyességét.

Az előcsarnok és a „felső udvarok”: A monumentális oszlopcsarnok, illetve a két oldalsó cellasor viszonyának tisztázására 5 további szelvényt nyitottunk. Ezekben a jelenleg problematikusnak tűnő lépcsős-részűs kialakítást igazoló nyomot nem találtunk. Újabb felületek megnyitása szükséges, mivel az erős újkori bolygatás, illetve az 1955–61 közötti feltárás kutatóárkai miatt a megnyitott felületek (30 m² felület) a fenti kérdés eldöntéséhez elégtelennek bizonyultak. Bár építéstörténeti szempontból az itteni kutatás nem hozott érdemi új eredményt, az itt előkerült kőfaragványok: párkány, oszlopfő- és pilaszterfejezet-töredékek a szentély külső képének rekonstrukcióját teszik árnyaltabbá. Alaprajzi szempontból rendkívül fontos, hogy a 8. szelvényben előkerült a korábban a pódiumtemplom D-i pofalának tartott támfal folytatása, ezzel szinte biztosan kizárjuk a korábbi értelmezés lehetőségét.

Az előcsarnok funkciójának, időrendjének és előtörténetének megállapítására nyitott szondázások eredményesnek bizonyultak. Az előcsarnok tengelyében álló tám- és térosztó pillérsor jellege felveti az utólagos hozzáépítés lehetőségét. Ebben az esetben az előcsarnok önmaga is több építési periódust képviselne. Kutatásunk megerősítette, hogy a rekonstruált előcsarnok utólag, valószínűleg a 3. század elején a központi szentély díszítéseivel egy időben bővült e monumentális építménnyel. A D-i és É-i határoló falak mellett sikerült

a geológiai altalajig mélyülnünk. Megállapítottuk, hogy egy korábbi nagyméretű kőfalas épület állt a csarnok helyén, melynek K-i homlokzati fala a későbbi csarnok-épület faszádjához képest némileg nyugatabbra helyezkedett el. A központi szentélyhez való időbeli és funkcionális viszonya megválaszolására a csekélyke kutató felület miatt nem volt lehetőség. A kőfalas épületet megelőző időszak beépítettségére mintegy fél méteres vakolat- és vályogréteg utalt. Ezt megelőzően ipari tevékenység nyomait találtuk: az ÉK-i sarokban Kr. u. 1. századi kemence került elő, de az 5. szelvényben előkerült bronzrögök, salakdarabok szintén a terület legkorábbi, ipari funkciójára utalnak.

A feltárt szelvényeket 2001. november 15-én gépi és kézi földmunkával visszatemettük.

Az ásatás legfontosabb tárgyi leletei a felirattöredékek és a kőfaragványok. A már három évszázada, illetve 1955 óta ismert, valamint a most napvilágra került feliratos- és kőplasztikai emlékek Pannonia példa nélküli gazdag kőplasztikai leletegyüttesét alkotják, amelyet egységes egészként kezelünk, és megóvásukra külső szakemberekkel, kőrestaurátor-specialistákkal komplex restaurálási tervet készítettünk. Valamennyi kőfaragvány tisztított, az új leletek mindegyike restaurált. Az ásatás érmeinek (21 db) restaurálása megtörtént, melyeket dr. Torbágyi Melinda (MNM) határoz meg. A mintegy 25 lánányi kerámiatöredék 80%-át már a feltárások során megtisztítottuk.

Építész konzulens: dr. Mezős Tamás (BME Építéstörténeti Tanszék).

Munkatársak: Balogh Beáta régésztechnikus, Kiss Ernő Csaba tárgyrestaurátor, rajzoló, Baghy László és Kőfalvi Viktor kőrestaurátor (MNM), Dabasi András fotós, valamint Saskia Loughran és Szanyi Brigitta régész-hallgató.

SOSZTARITS OTTÓ

269. Szombathely, Kőszegi utca 27–31.

(Vas megye) Ró

2001. március 19. és december 15. között zajlott le a nagy felületű feltárás a fenti telken (hrsz.: 6122). A beruházást megelőző ásatáson mintegy 1200 m²-en feltártuk az ókori Savaria É-i városrészének két insula-részletét. A feltárt terület a Savaria É-i városfalától D-re számított második insulasorban, a Borostyánkő úttól K felé eső első és második insula területére esik.

Az ásatási terület közepén húzódik a Borostyánkő úttal párhuzamos, attól K-re eső első É-D-i irányú utca. A 6 m széles utca középvezetékében újkori beásás húzódott, amelynek célja a római csatorna építőanyagának megszerzése volt. A csatorna Ny-i falát és tetőzetét teljesen, K-i falát részben megsemmisítette. Csatári kőből készült alapozása mészhabarccsal volt egybekötve, majd a teteje lesimítva. Az út sóderalapozása több helyen egymástól jól elkülöníthető rétegekből állt, amelyek javítás vagy felújítás nyomai lehetnek. Az utcát mindkét olda-

lon pillérekkel tagolt korlátfal határolta (alapozásig kitermelve); a pillérek a mindkét oldalon meglévő, mészhabarccsal borított járda felületi árkádját tartották.

Az utca Ny-i oldalán feltártuk egy épület árkádós homlokzati falát, valamint az első, második és harmadik helyiségsor részeit. A homlokzati fal – csakúgy, mint az utcától Ny-ra eső insula falainak túlnyomó többsége – az alapozásig ki volt termelve. Az első helyiségsorban mészhabarcs borítású nagyméretű helyiséget tártunk fel, melyben egy kutat találtunk. A kútból számos keltező lelet került elő, köztük darabokra tört, de teljesen összeállítható edények is. A tőle D-re eső helyiségben kisméretű kemence került elő. Az első helyiségsortól Ny-ra számos, többféle padlózatú (terrazzo, döngölt agyag, kavics, mészhabarcs) helyiség került elő, amelyek között különböző falazási technikákat (kőalapozású, Fachwerk, Flechtwerk, pillérek) figyeltünk meg. Az épület helyiségei több korszakon keresztül használatban voltak, alaprajzuk azonban csak kevéssé változott. A beépítés már feltehetően a Kr. u. 1. század végén megtörtént, de még a 4. században is számolhatunk építési tevékenységgel – ezt az egyes falak alapozásában talált késő római besimított díszű és mázas kerámialeletek bizonyítják. A legkésőbbi periódusból egy nagyméretű, apszisos záródású, fűtőcsatornával ellátott terrazzopadlós helyiséget is feltártunk. Az insula területéről származó tárgyi leletek közül kiemelhetők a levélfogós mécsesek, lúdformájú mécses, terrakotta Iuppiter-(vagy Genius?) maszk, feliratos amphorák, gyorsmérleg.

Az ásatás második szakaszában az utcától K-re eső insula területén, a harmadik helyiségsorban savariai viszonylatban is igen jó minőségű, gondosan megépített falak kerültek elő, amelyek egy nagyméretű késő római épületkomplexum kövezt átriumához tartoztak. Az átrium több periódusban is használatban volt. Az átrium közepén helyezkedett el az egykor kővel bélelt kút kitermelése által létrejött beásás, amelynek betöltésében egy sztaurogramot formázó bronz lámpafüggesztőt találtunk. A monogramforma és a tárgytípus alapján a lelet a Kr. u. 370 és 420 közé datálható.¹²

A lelet előkerülési helyéből is nagyon fontos keltező adatokkal rendelkezünk. Feltárásra került a kút kőépítménye és gerendaalapozása, amelynek famaradványait dendrokronológiai vizsgálatnak vetettük alá. A dr. Grynaeus András által elvégzett vizsgálat a fák legkorábbi kivágási időpontjaként a Kr. u. 322. évet határozta meg, amely nemcsak a sztaurogram datálását erősíti meg, hanem megadja egy nagyszabású építési periódus korát is.

További érdekességet nyer azáltal, hogy az előkerülés helyétől mintegy 35 m-re K-re került elő 1996-ban egy további ókeresztény lelet, egy krisztogrammal ellátott ruhakapcsoló tű, amely feltehetően papi viselethez

tartozott. Szombathelyen ez a két ókeresztény tárgy származik hiteles ásatásból, ráadásul egy szűk topográfiai körön belül kerültek elő. Ez a kör pedig Savaria É-i városkapuja közelében van, ahová a Quirinus-passioban említett basilica ad Scarabetensem portam lokalizálható.

A Krisztus-monogrammos lámpafüggesztő a keresztény szertartásban játszott szerepet. Jelentősége abban rejlik, hogy használata közvetlenül ókeresztény kultushelyhez – templomkápolnához – vagy közösségi templomhoz köthető. Mivel a városfalon belüli temetkezés elképzelhetetlen a római korban, a lelet egy, a közelben fekvő ókeresztény gyülekezési hely létét bizonyítja. Savaria esetében ennek a ténynek az ad különlegességet, hogy Szent Quirinius e városban lejátszódó szenvedéstörténete pontosan erre a helyszínre – a scrabantiai kapu környékére – lokalizálja a mártír ereklyéit őrző ókeresztény bazilikát. A sztaurogram a második ókeresztény tárgyi lelet, amely az É-i városrészben került elő, ezért kétségtelenné teszi azt, hogy a passioban említett bazilika helye az újonnan előkerült leletek, illetve az É-i városkapu közelében keresendő.

Maga a feltárt épület nem lehetett a bazilika, bár nem zárhattuk ki a közvetlen kapcsolatot sem, hiszen egy átriumos udvar kapcsolódhatott a templomtérhez. Ezért az összehívott szakértők (Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság, Ásatási Bizottság, Magyar Nemzeti Múzeum, MTA Régészeti Intézete, Országos Műemlékvédelmi Hivatal) javaslata alapján, Szombathely Megyei Jogú Város Közgyűlése és a beruházó anyagi támogatásával tovább folytattuk az ásatást. Ennek keretében feltártuk az átriumtól Ny-ra és D-re eső területet. További ókeresztény leletet nem találtunk a feltárás folyamán, de lehetővé vált az átrium és az É-D-i utca közötti kapcsolat tisztázása. A homlokzati fal után nagyméretű, döngölt agyagpadlós (meglehetősen hevenyészettnek tűnő) helyiség került felszínre, több tűzhely maradványaival. Az ezt megelőző periódus viszont jó minőségű terrazzopadlóval és kőalapozású vakolt agyagfalakkal rendelkezett, ráadásul egy kisméretű négyzet alakú fürdőmedence is tartozott hozzá. Az átriumot szegélyező fal vágja a korábbi terrazzopadlót, és a szintadatok is különböznek, kapcsolatot már emiatt sem feltételezhetünk közöttük. A korábbi periódus falait festményekkel díszítették: nagy mennyiségben kerültek elő a periódus pusztulási (planírozási) rétegéből, valamint egy kb. 1 m² falfelületen, eredeti helyén maradt fenn egy lábazati rész. Az átriumtól D-re eső területen egy további terrazzopadlós, fűtőcsatornával fűtött helyiség került elő. Az É-D-i utcától K-re eső insula leletei között találtunk bronzfésűt, feliratos márványtáblát, madárszobrocskát, csontfaragványokat.

Konzulensek: dr. Tóth Endre és Sosztarics Ottó. Munkatársak: Anderkó Krisztián, Szabó Adrienn, Balogh Beáta régésztechnikusok, Kiss Krisztina dokumentátor, Jóna Éva grafikus, Balázs Péter ásatási technikus, Fülöp Endre Norbert régészhallgató.

12 KISS PÉTER: Urchristliches Lampenhängerglied aus Savaria. *Spemina Nova XVI* (2002) 199–206.

270. Szombathely, Kőszegi utca 42.

(Vas megye) Rő, Kő

A beépítéssel érintett kb. 115 m²-nyi terület (hrsz. 6199) kutatását 2001. szeptember 19. és november 10. között végeztük el, melynek során Savaria fallal körbevett belvárosának É-i, a város sűrűn beépített részén késő római, Kr. u. 4. századi bronzolvasztó műhely került napvilágra. A műhely a szelvényünk Ny-i szélén haladó, É-D irányú városi utca K-i szélén helyezkedett el. A műhelyépület félig nyitott volt, tetőszerkezetét másodlagosan felhasznált téglából és kövekből falazott pillérek tartották. A kiásott műhely a telek D-i szomszédságában, a Kőszegi u. 36–40. telken az ásatásvezető által 1997 őszén feltárt műhelykomplexum (vö: Specimina Nova XII. (1998) 311–317.) folytatása. A késő római objektumok alatt kora római (Kr. u. 1. század) gerendavázas faszerkezetű, illetve fonott és vályoggal tapasztott szerkezetű egyszerű épületek részletei, illetve hozzájuk tartozó deszkabélésű, lekerekített sarkú négyzetes tárolóvermek kerültek elő. A római településrészletek mellett fontos középkori emlékek is napvilágra kerültek. Az egykori római boltozott szennyvízcsatorna kőanyagát a 13. század folyamán kitermelték, a gödörbe egy leégett fa-vályog ház paticstörmelékét töltötték. A törmelékben 8 darab 13. századi ezüstpénzt találtunk. Említést érdemelnek még azok a római törmelékrétegbe vágott középkori gödrök, melyekből gazdag 14–15. századi edénylelet (pecsételt pohár, korsók, fazekak) töredékeit emeltük ki.

Munkatársak: Pap Ildikó régész, Balogh Beáta ásatási technikus és Derdák Ferenc geodéta.

SOSZTARITS OTTÓ

271. Szombathely, Kőszegi út mellett,

Peugeot szalon

(Vas megye) R

A 2001 októberében zajló kutatások alapja az, a Metro áruház területén talált kora rézkori telep, amelynek folytatása volt várható ezen a területen.

Egy 52×23 m nagyságú területen folytattuk a feltárást, ami É felé enyhén emelkedik, a humusz vastagsága viszont csökken. Az átlag 30–40 cm közötti humusz leszedése után változatos talajviszonyokat találtunk. A terület déli részén egy ÉNy–DK irányban húzódó, kb. 6 m széles kavicsos sávot figyeltünk meg, ami egy sötétszürke, agyagos mocsári jellegű területhez kapcsolódott. Ennek a mocsári jellegű rétegnek a vastagsága átlag 17–20 cm, alatta sárga agyagos altalajt figyeltünk meg. Ettől a süllyedéktől keletre egy kettős oszlopsor nyomai kerültek elő, amelynek feltételezhető funkciója a rézkori telepkerítése, vagy egyéb lineáris jellegű építmény. Sajnos, a terület annyira megkopott, hogy csak az altalajba alig mélyedő nagyobb oszlopok helyei kerültek elő. Az építmény K, illetve D felé feltehetőleg tovább folytatódott. Kevés leletanyag került elő, de egyértelműen a kora rézkori telep anyagához tartozik.

FARKAS CSILLA

272. Szombathely, Petőfi-telep, Sorok-major

(Vas megye) B

A Petőfi-telepi díszfaiskola helyén a terepbejárások alkalmával kora bronzkori kerámiát találtunk. A lelőhely az országút és a Perint mai medre között található, egy laposabb dombháton. 2001. novemberében egy kisebb területen nyitottunk kutatószelvényt. Egyeltemetett humuszos rétegben sikerült megfognunk néhány objektumot. Viszonylag kevés leletanyag került elő belőle.

Valószínűleg a korábban itt levő, de már betemetett öntözőcsatorna bolygatta meg a területet, és elképzelhető, hogy a lelőhely a Perint-patak felé húzódik tovább, ezt a terepbejárások is bizonyítani látszanak.

FARKAS CSILLA

273. Szombathely, Szent Márton utca 53.

(Vas megye) Rő

A szóban forgó területen Savaria római város keleti temetője húzódik, ahol korábban is voltak kutatások, illetve leletmentések (Medgyes Magdolna, Kiss Gábor). A jelenlegi kutatás a Kisfaludy utcához közelebb eső, 6583/1 helyrajzi számú területen folyt 2001. július 24. és szeptember 21. között.

A területen 33 római kori sír helyét találtunk meg, amelyek négy sorban helyezkedtek el, igen sűrűn egymás mellett. A terület keleti felében korábban álló épületek az újkorban bolygatták, illetve pusztították el a sírokat. Nagy részük ki volt rabolva, csupán néhány sér tetlen sírt, és igen kevés mellékletet sikerült feltárni.

A sírépítmények, a temetkezési helyek kialakítása igen változatos képet mutat. Az egyszerű földsírtól kezdve a kőpakolásos, és épített sírig, a földre kent habarcszórástól a tegulával kirakott sírokgig. A tájolás nagyrészt Ny–K, kisebb eltérésekkel, amely csak kivételesen haladja meg a 30 fokot. Egyetlen sír (192.) volt É–D tájolású, melléklet nélküli, Az egymásra temetkezések (179., 200.), valamint egy esetben az egymásra ázott sírgödör mutatja, hogy a temetőrészben megmaradt temetkezések között több periódust is el lehet különíteni.

A sírokból előkerült leletanyag: üvegkorsó, üveg poharak, illatszerez üvegek, üveg karperec, bronz nyakperek, bronz és vas karperecek, bronz nyaklánc, bronz fülbevaló, üveggyöngyökből összeállított nyaklánc. A sírokban másodlagosan felhasznált kövek között két feliratos darabot, valamint egy kézi malomkővet is találtunk. A téglák, illetve tegulák közül néhányon egyszerű motívum is látható.

FARKAS CSILLA

274. Szombathely, Szily J. utca 26.

(Vas megye) Rő, Kk

A 2001. május 4. és június 21. között a terület (hrsz.: 6139/2) beépítését megelőző régészeti feltárás során Savaria fallal kerített belvárosának ÉNy-i részén, a római

város sűrűn beépített, zárt utcás szerkezetű területének 90 m² összfelületű részét tártuk fel.

Az egyetlen (12×7,5 m alapterületű), nagyjából K-Ny tájolású szelvény meghatározó régészeti jelensége a kitakart terület DK-ÉNy irányú átlójában húzódó római utca. Az újkori bolygatások az egykori úttest bazalt burkolatát teljes egészében megsemmisítették. A burkolatból alig néhány bazalt burkolókövet találtunk meg az út alatt húzódó római szennyvízcsatorna alapig kitermelt alépítményének árkában. A csatorna építőanyagának kitermelését az alapárokba visszazórt törmelékből előkerült 15-16. századi kerámiatöredékek keltezik. A csatornaárók két oldalán Kr.u. 1. századi kerek, egykor kavicssal kitöltött (fabélésű?) kutat tártunk fel jelentős kerámialelettel. Mivel az útalapozás sóderretege a kutakat letakarta, azokat mindenképpen a feltételeken 2. század első harmadára-felére keltezhető út létesítése előtt ásták. Az út két oldalán futó járdák felszínéből alig-alig maradt meg valami, inkább csak néhány, az útépités előtti, feltehetően a kutakkal egykorú réteg maradt meg. A járda funkcionális használatát követő időszak (Kr. u. 4. század?) markáns jelensége a járdát lefedő rétegekbe vágódó műhelykomplexum. Az egymás fölé épített, illetve egymást vágó rézhévívők(?) betöltéséből csekély kerámia, sok salak illetve öntőtégely-töredék látott napvilágot. Az egyik rézhévívő alatt további kora római kútra bukkantunk. Feltárással azonban csak a felső kb. 2 m-nyi része került, mivel az omlásveszély, illetve részben a kút fölött álló tűzfal miatt további bontása életveszélyes lett volna. A feltárást során megőrzésre érdemes épületmaradvány, jelenség nem került elő. A terület jelenleg részben visszatemetett.

Munkatársak: Balogh Beáta régésztechnikus és Derdák Ferenc geodéta.

SOSZTARITS OTTÓ

275. Szögliget, Hosszú-tető, Julcsa-barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

A 2001. augusztus 1-22. között zajló régészeti feltárást tényleges célja ebben az időben elsősorban a folyosó kevert rétegeinek felszámolása volt, hogy megteremtjük ezzel a lehetőséget a földkitermelésre a belső teremből a következő években. Ennek során a felső kb. 60 cm-es kevert rétegek bontása történt meg. A kikerülő földet teljes mennyiségben átszitáltuk. A bontás során 2 objektum került elő, feltételezhetően tüzelőhelyek maradványai.

Hét újabb darabja került elő a már a múlt évben megismert késő bronzkori kincsleletnek, számuk ezzel 12-re emelkedett. Az aranyleletek koncentráltan a folyosó baloldali kis beszögelléséből kerülnek elő, ahol az eddig megtalált darabok alatt egy falszerű kőomlás-pakolás maradványa került elő. Az eddig itt megtalált aranyak a fal felett helyezkedtek el.

A teljes régészeti leletanyag előzetes elemzése azt mutatja, hogy az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájá-

nak időszaka óta biztosan ismert és használt objektum a barlang, amelyet – talán a rézkor kivételével – gyakorlatilag napjainkig felhasznált a terület népessége.

REZI KATÓ GÁBOR

276. Szűr határa

(Baranya megye) Ő, B, Ró, Kö

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A falu közigazgatási határán belül 6 lelőhelyet találtunk (11-16. lh.), melyek őskori, bronzkori, római kori és középkori településekre utalnak.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

277. Tar határa

(Nógrád megye) B, Kú

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

Tar határában a 37. kilométerkő vonalában, a 21. főút és a Zagyva közötti területen, egy kisebb kiemelkedésen, a gázos, boronált felületen kevés bronzkori és kora újkori edénytöredék került elő, felületi szóródás nélkül (2. sz. lh.).

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

278. Tarnaörs határa

(Heves megye) Pa, Me, U, N

2001. júniusban lakossági bejelentést kapott a Dobó István Vármúzeum két epipaleolit és négy mezolitik lelőhelyről, és egy szántás által megbolygatott, veszélyeztetett állapotú gyermeksírról. Ez utóbbit augusztus 14-én feltártuk.

2001. novemberben a leletbejelentés nyomán terepbejárást végeztünk Tarnaörs környékén. Néhány napos munkánk eredményeképpen 19 lelőhelyen jártunk, közülük haton őskori, tizenegyen középső kőkori, négyen újkőkori (AVK) és kettőn pedig népvándorlás kori szórvány leleteket gyűjtöttünk. Munkánk elsődleges eredménye volt, hogy hitelesítettük a bejelentő által felfedezett lelőhelyeket; Heves megyéből eddig ismeret-

len mezolitikus lelőhelyeket lokalizáltunk; átvettük a leletbejelentő által gyűjtött leleteket és mi magunk is értékes leletanyagot gyűjtöttünk.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

279. Tata, Porhanyóbánya

(Komárom-Esztergom megye) Pa

2001. szeptember 15. és szeptember 28. között végeztük el a középső paleolitikus telep feltárását, amelynek anyagi fedezetét pályázatok útján sikerült kiegészíteni (Nemzeti Kulturális Alapprogram). Elsődleges célunk a telep feltárásának befejezése, a tanúfal biztonságos védelmének kialakítása volt.

Ennek megfelelően az É-i in situ tanúfalat megtisztítottuk, a betöltődés védelmét s ezáltal a barlang lezárását védőráccsal oldottuk meg. A jelenlegi barlangkörnyékét a gimnázium kerítésének építésekor visszamaradt kövektől teljesen megtisztítottuk, így a D-i in situ lelőhely előterének a feltárását is sikerült befejeznünk. A felszín bontása során csonttöredékek mellett nagy mennyiségű szépen megmunkált kőeszköz és gyártási hulladék is előkerült. A felszín dokumentálása után a leletanyagot felszedtük, majd az így jóval nagyobb D-i in situ külső területén is egy függőleges metszetfalat alakítottunk ki.

A D-i in situ belső területén is folytattuk, illetve be is fejeztük a bontást. Terveinknek megfelelően itt átszakadtunk, s egy É-i irányú nyílást hagyva ezt a részt is vasráccsal lezártuk.

Az ásati engedélyben foglaltaknak megfelelően a külső terület egészét (a lelőhely előterében az alapkövetig) és a lelőhely teljes szélességében a bányafal egészét is megtisztítottuk (alpinotechnika).

A munka eredményeképpen a már eddig is komoly szakmai figyelemmel kísért lelőhely a szakemberek mellett a nagyközönség részére is látogathatóvá vált, a tájékozódást kihelyezett információs tábla könnyíti meg.

T. DOBOSI VIOLA – CSEH JULIANNA

280. Tác, Gorsium

(Fejér megye) Ró

A 2001. évi munkálatok során a LXX. épület (templom) feltárását befejeztük. A templom K-i zárófala a korábban feltételezett vonalnál valamivel keletebbre került elő. A K-i zárófal alapozása részben megmaradt. A templom építkezésében két periódus jól elhatárolható. A két periódus falai tájolás tekintetében elválnak egymástól, ami arra enged következtetni, hogy a marcomann háború után nem részleges helyreállítás történt, hanem a templom teljes újjáépítése volt szükséges. Tájolásbeli eltérés a homlokzat pillérein is megfigyelhető. Ez magyarázatot ad a szokatlanul magas pillérekre: az eredeti pillérek a korai periódus járószintjéből a szokásnak megfelelő arányban emelkedtek ki. Az újjáépítés jelentős szintkülönbsége az oszlopalakzat megemelé-

sében érzékelhető. Ugyanez a szintkülönbség mutatkozik a korai és a késői pódiumfal magasságánál is.

A korai periódushoz tartozó terrazzo padló az ásati utolsó szakaszában került elő. Ennek teljes kibontása a következő évre marad.

A templom belső elosztása is módosult az átépítés során. Amíg a korai cellát három részre osztották, ez a tagolás a későbbi építménynél nem követhető nyomon.

A LXX. épület előtt lévő nagy tér (forum) értelmezésére a teljes feltárás után kerülhet sor, amikor a különböző szintek és beásások egyértelműen értelmezhetőek lesznek. A feltárás jelentős eredménye a K-i nymphaeummal szemben előkerült lépcsőmaradvány tisztázása. A feltárás eddigi eredményei alapján a díszkútól K-re korábban feltárt íves lépcső további részletei kerültek elő, amelyek ugyancsak ívesen hajlanak. Úgy látszik, hogy a nymphaeum előtt teljes félkört alkotó lépcső volt, amely a díszkút előterét félkörívben zárta le. Lehetséges, hogy a lépcsők a díszkút előtti áldozatbemutató, vagy egyéb programok esetén ülőhelyül is szolgálhattak.

A LXX. épület és a IX. épület tengelyeinek metszéspontjában, ahol a provincia főoltára várható, falmaradványok kerültek elő. A jelenség teljes feltárása után állapítható meg, hogy valóban szó lehet-e a főoltarról.

A LXX. épület D-i oldalán előkerült kút feltárását folytattuk. A kút a templom kiszedett D-i fala alatt került elő. Feltételezhető volt, hogy a templom építését megelőző periódusban, azaz a katonai tábor fennállása alatt épített kút lehetett. A feltárás nem igazolta ezt a feltevést: a kút aljában a falakat faragott kövekkel építették. E kövek 2. századi bennszülött sírkövek voltak. Ennek alapján a kút kétségtelenül 4. századi, és a templom fölött emelt közfürdőhöz tartozott.

FITZ JENŐ

281. Tiszaalpár határa

(Bács-Kiskun megye) R?, B, Sza, N, Ge, A, Á, Kú

A *Czinege-föld* nevű határrészen 2001. április 5-én határszemle során az Alpár–Nyárlőrinci csatornától É-ra, az Alsó-Alpári iskola déli oldalán húzódó dűlőút Ny-i oldalán, az iskolától 1200 méterre nyugatra egy illegális homokbányát találtunk. Megközelítően 40 m hosszú, 1,5–2,5 m széles, 80–110 cm vastagságban kitermelték a felszínt. A visszamaradt partfalban jól láthatók a rétegek, a homok elhordásakor házak, vermek sérülhettek meg. Bronzkori házi- és díszkerámia-töredékeket, sok állatcsontot találtunk. A lelőhely Ny-i irányban folytatódik az út menti partfalban (8. sz. lh.).

Április 10. és 19. között végzett terepbejárásunk célja az volt, hogy a Kiskunfélegyháza–Tiszakécske műúttól NyÉNy-ra lévő, mintegy 2800 ha nagyságú határrész bejárjuk, amiből azonban csak 1125 ha bejárása valósult meg. A *Szólok* nevű határrészben bolygatott, részben elpusztult szarmata telepnyomokat figyeltünk meg (9. lh.). A *Szabó-tanyán* felszíni szarmata telepnyomo-

kat, Árpád-kori szórvány leleteket és kora újkori (17. sz.) tanyahelyet regisztráltunk (10. lh.). A *Homokos-dűlőben* bronzkori, szarmata, Árpád-kori és kora újkori felszíni telepnyomokra utaló leleteket gyűjtöttünk (11–13., 18. lh.). A *Botos-tanyán* szórvány újkori cseréppipát találtunk (14. lh.). Az *Árpád-telepen* őskori (rézkori?), népvándorlás kori és újkori felszíni telepnyomokat figyeltünk meg (15–17., 21–22. lh.). A *Búzakalász TSZ* földjén újkori (18–19. sz.) felszíni telepnyomokat regisztráltunk (19–20. lh.). A *Patilka-dűlőben* egy 300×250 m kiterjedésű, Ny–K irányú dombon szarmata (4–5. sz.), gepida, avar és késő Árpád-kori telep felszíni nyomait találtuk (23. lh.). A *Kőrösi-dűlőben* bizonytalan (őskori vagy népvándorlás) korú és szarmata telep felszíni nyomait regisztráltuk. A leletek gyér intenzitással kerültek elő (24–25. lh.).

Munkatársak: Bujdosó Anikó, Jenei Anita, Lajkó Orsolya, Sultis László.

BÉRES MÁRIA

282. Tiszakeszi, Rigós

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) I

2001. június 16-án az alföldi újkőkori telek légi régészeti kutatása során, Tiszakeszi községtől kb. 500 m-re északra, a Rigós-patak déli partján, különböző vetési idejű és állapotú gabonaterületekben pozitív növény-elszíneződéseket figyeltünk meg. A 10–15 m széles, gyűrű alakú jelenséget egy 130–150 m átmérőjű körárok (földvár?) okozhatja, amelynek kora ismeretlen.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

283. Tornyiszentmiklós, Nagyszegi-dűlő

(Zala megye) R, B, Kk

A részletes jelentést lásd a 47. oldalon.

P. BARNA JUDIT

284. Törökbálint, Tópark

(MRT 7. k. 36/1. lh.)

(Pest megye) B, V

A régóta ismert lelőhelyen 1995 óta végeznek régészeti feltárásokat a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai, 2001-ben három cég építkezett a területen. A nagy kiterjedésű lelőhelyen az idején feltárási helyszínek között több száz méter a távolság, a két legtávolabbi terület között 6–700 méter.

Az ASTRA cég először 1996-ban építkezett a lelőhely északnyugati részén, most a meglévő épületektől északnyugatra, a 3301/1. hrsz. területen egy újabb épületet és parkolót építettek. Az építési területen öt régészeti objektum került elő, ezek közül az 1. sz. és a 4. sz. újkori beásásnak bizonyult.

A 2. sz. objektum tüzelőhely volt, benne paticcsal, hamus folttal, kerámia-, szarvasagancs és állatcsont leletekkel, többek között egy égett állatfoggal. A 3. sz. objektum, egy kisméretű gödör betöltéséből előkerült leletek közül egy díszített urna hastöredéke, és egy tál peremtöredéke említendő. Az 5. sz. objektum mély, nagyméretű, mintegy 7×7 méteres gödör, melyben volt egy paticsos tűzhely, körülötte sok kerámiával, pl. behúzott peremű tál, ujjbenyomásos lécdíszes edény, függőleges oldalú edény és felhúzott, gombbal díszített fülű (szkíta jellegű) korsók töredékei. A kerámián kívül egy vas fibulatú (?) és állati bordából készített, két végén irdalt munkaeszköz is előkerült, melyhez hasonlóak a lelőhely több objektumából már nagy számban ismeretek. A gödörből több egyedhez tartozó szarvasmarha koponya- és egyéb vázrészek is előkerültek.

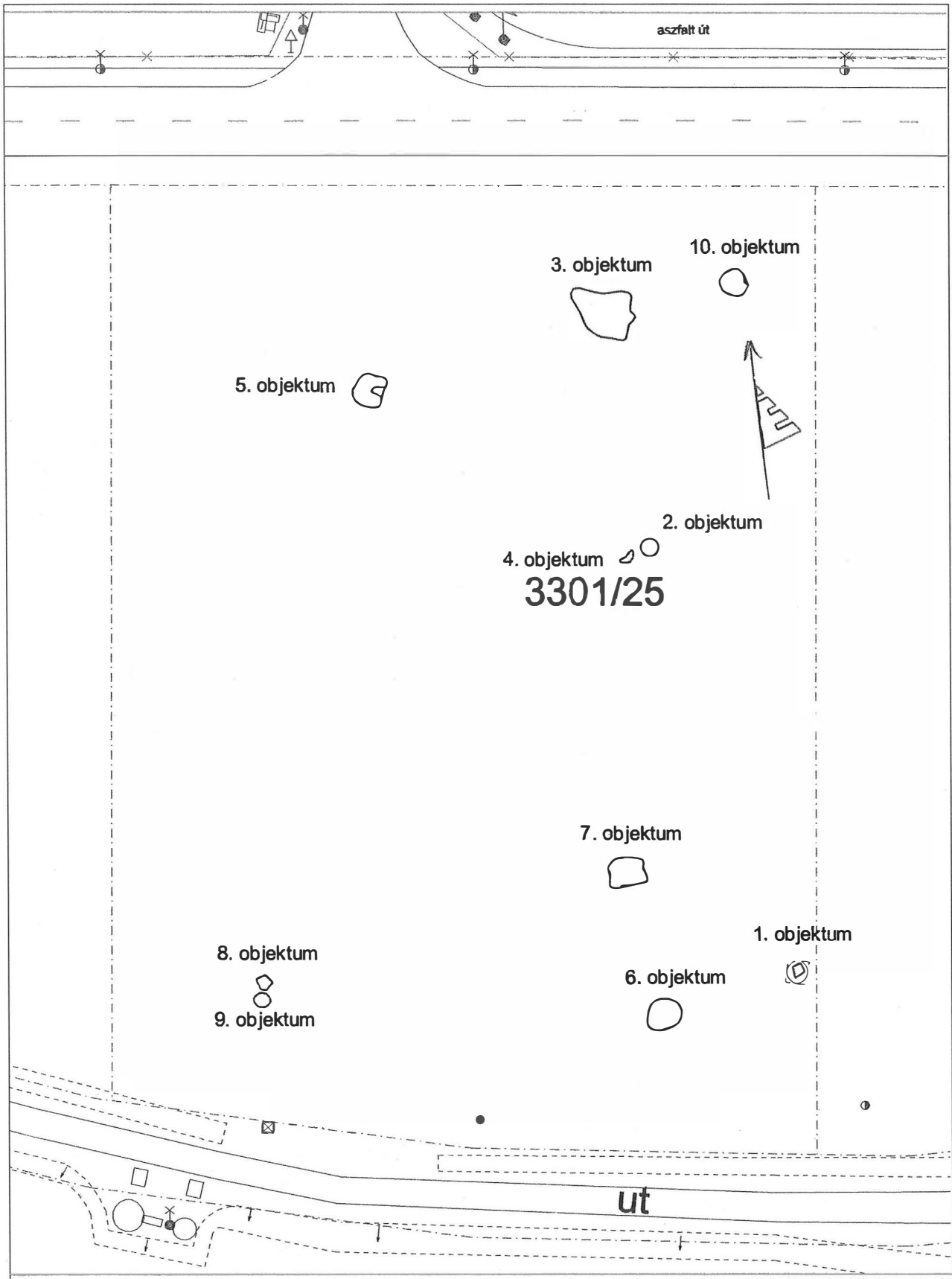
A 6. sz. objektumból, mely kb. 2×3 méteres, kétrészes gödör volt, patics, salak, állatcsontok és kerámialeletek kerültek elő, többek között behúzott, síkozott peremű tál peremtöredéke, ferde bevagdosásokkal díszített, lécdíszes edény oldaltöredéke. A leletek közül megemlítendő még egy ép és egy töredékes, átfúrt, lapos „agyagpogácsa”.

A SCHAKO cég építési területe (hrsz. 3301/25) a lelőhely közepén helyezkedik el, ezért sok objektumra számítottunk. Ezzel ellentétben a telek közepén nem voltak objektumok, csak az északi, keleti és déli részen. Ennek oka az lehetett, hogy mint a nyugatról szomszédos telken is, az eredeti felszín a terület közepén magasabb lehetett, azt a SASAD itt működő kertészeti részlegének tevékenysége miatt eldőzerolták, így az itt esetleg meglévő, sekélyebb régészeti objektumok megsemmisülhettek. A területen elhelyezkedő régészeti objektumok házak, gödrök voltak, valamint egy kút és egy csontvázas sír. A kút a lehumuszolt nyeresési szinttől mintegy 4 méter mélységig tudtuk feltárni. Ebben a mélységben már alig volt leletanyag, nem voltunk messze a kút aljától, de a magas talajvíz miatt a kút vízszintje állandó utánpótlást nyert, fel kellett adnunk a feltárást. A kút a nyeresési szinten amorf foltként jelentkezett, később metszete kerek, majd négyszögletes lett. Belseje sem fával, sem kővel nem volt kirakva. A bontás biztonsága miatt készítettünk egy fa zsaluzatot, melyet fokozatosan csúszattunk lefelé a munka folyamán. Leletei, a kerámia-töredékek és állatcsontok mellett orsógombok, pattintott kőeszköz, fenőkő, vassarló és egy kisméretű, kerek agyagpecsétlő voltak.

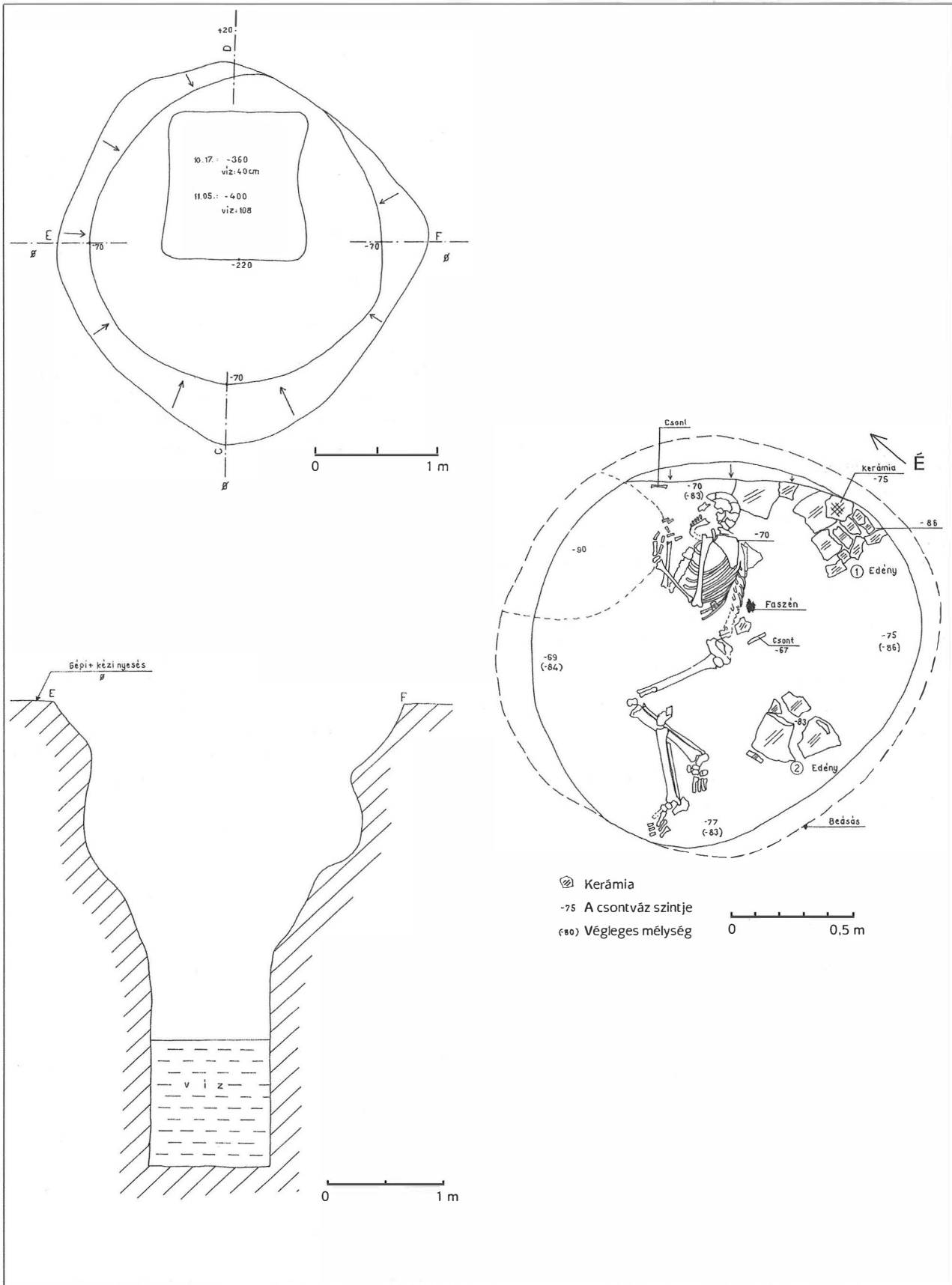
A 2. sz. objektum sír, a kerek sírgödörben a zsugorított váz mellett nagyméretű edényeket helyeztek el.

A 3. sz. objektumot, egy házat egy, az újkorban beleásott gödörrel megrongálták. Leletei között a sok durva és díszkerámián, valamint az állatcsontokon kívül több orsógombot, egy-egy fenőkövet, lapos bordaeszközt és agancsból faragott, félkész zablaláncát(?) is találtunk.

A 4–10. objektumokból, a különféle rendeltetésű gödrökből kerámia (durva és dísz), állatcsont és több orsógomb került még elő.

Törökbálint, Tópark, Schako. Régészeti objektumok helyszínrajza. M = 1:500. 2001. 10. 18.

Törökbálint, Tópark, Schako. 1. Az 1. objektum felülnézete és metszete. 2. A 2. objektum – vaskori? sír–

Az IMMORENT ALPHA (ELIN) területe (hrsz. 3301/28) a lelőhely nyugati részén található. Az építkezés és a vele párhuzamosan zajló feltárás 2001 januárjától júniusáig tartott. Az ásatás során 13 régészeti objektum került elő, a terület északi és középső részén. A déli részen nem voltak objektumok, a középső részen pedig kisebbek, jelentéktelenebbek voltak. Az északi részen – méreténél és leletanyagánál fogva – a 4. és 5. sz. gödör említendő meg, melyeket az irodaépület géppel ásott pillérialapjai részben tönkretettek.

2001-ben a lelőhely három pontján végzett feltárások újabb adatokkal szolgáltak a késő bronzkor-kora vaszkor idején itt virágzó település életéről. Az ez évben feltárt objektumok közül kiemelendő a kút és a zsugorított temetkezés, valamint a nagyméretű ház az állatcsontokkal.

MARÓTI ÉVA

285. Törökbálint határa

(Pest megye) U, Ró?, Kö?

2001. március és április hónapokban a Nemzeti Autópálya Rt. megbízásából terepbejárást végeztünk az M0 autópályán M5–M1 autópályák közötti, 31 km hosszúságú szakaszán. A terepbejárásra a meglévő autópályán nyomvonalának bővítése, illetve az 51-es út és az M5 autópálya közötti új nyomvonal szakasz tervezése miatt volt szükség.

A Törökbálinti Állami Gazdaság területén részben bolygatott, neolitik és valószínűleg római kori település nyomait (M0 PM 012 sz. lh.), valamint egy talán középkori település és út (M0 PM 011) nyomait találtuk meg.

Munkatársak: Terei György, Endrődi Anna, Horváth M. Attila, Szilas Gábor, Reményi László, Horváth L. András, Kovács Eszter, Magyar Károly, Lassányi Gábor, Kárpáti Zoltán, Busi György, Zsidi Paula.

BENCZE ZOLTÁN

286. Üllő, 5. sz. lelőhely

(Pest megye) Sza, N

Az M0-as autópályán Pest megyei szakaszának építését megelőző régészeti feltárás során a leendő M0 és 4-es számú, Vecsést és Üllőt elkerülő főút csomópontjának feltárását kezdtük meg. 2001. augusztus 13. és november 15. között kb. 70 000 m²-t tártunk fel.

A területen közel 2200 objektumot tártunk fel teljesen. Egy késő szarmata-hun kori telep és egy, a telepénél valamivel korábbi szarmata temető részletét tártunk fel. A telepen talált fazekaskemencék és a rendkívül nagy mennyiségű, kevés típusba osztható kerámia (korongolt, szemcsés fazekak) fazekastelep meglétére utalnak. A telep É-i szélén három fazekaskemencét tártunk fel. Az egyik (100. obj.) szokatlanul nagy méreteivel (átmérője: 190 cm, mélysége 230 cm), és rendkívül nagy és mély két munkagödörrel tűnt ki. A bontás során nyilvánvalóvá vált, hogy a kemencét többször megújították (ol-

dalát és tüzelőnyílását háromszor tapasztották ki), és két munkagödört két egymást követő periódusban használták. A rostély az utolsó fázisban a vastagon kitapasztott falra támaszkodott, tartószerkezetet (oszlopot vagy osztófalat) nem találtunk. A kemence betöltésében előkerült egy agyaggal körbetapasztott kődarab, amely eredetileg, a szerkezet korai fázisában része lehetett a tartóoszlopnak. Egy másik fazekaskemence (103. obj.) négy-szögletes volt, rostélyra és a rostélyt tartó oszlop (amely egy agyaggal betapasztott kőre támaszkodott) tökéletesen megőrződött. Egy téglalap alakú munkagödör csatlakozott hozzá.

Hat-hét további esetben került elő sütőkemence, általában nagyobb gödörbe beleépítve. Változatos építési technikákat figyeltünk meg. A kemencék hőszigetelő rétegében cserepek, de sok esetben agyagsalak (elsalakosodott agyagdarabkákk?) kerültek elő. A feltárt telepobjektumok döntő többsége azonban gödör: főleg méhkas, vagy tölcser alakú, trapéz, trapéz metszetű hulladék-gödörök és tárolóvermek. A gödörök közül kiemelhető a 907. és a 920. számú, mindkettőnek hengeres oldalát 20–25 cm vastag agyagtapasztás borította. De előkerült több nagyméretű, eredetileg nyilván anyagnyerő helyként szolgáló gödörkomplexum is, amelyekben rengeteg kerámia, vörösre átégett paticsos omladék, sok állatcsont volt.

28 félig földbe mélyített ház és egy felszíni épület került elő. Az épületeknek csak kisebb részében volt tűzhely, illetve kemence. A felszíni (vagy alig lemélyített) építmény többrétegű padlószintjének csak egy részletét tártuk fel cölöp- és karólyukakkal. A házak rendszerint téglalap, illetve közel négyzet alakúak, a hossztengetyénél található oszlopgödörök alapján szelemenés nyeregteretűek volt, egyéb szerkezeti elemre pedig helyenként számos karólyuk utal. Aljuk rendszerint tapasztott vagy lejárt. Egy esetben találtunk a házhoz tartozó kemencét. Néhány esetben még tisztázásra vár, hogy az épület emberi hajlék vagy gazdasági építmény volt-e.

Közel 40 árkot találtunk, köztük a települést kerítő vagy tagoló, sőt valószínűleg vízelvezető árkot is. Vanak négyszögletes formába rendeződő, de nyílegyenes, több száz méter hosszan végigfutó árokformák is. Némelyik funkciója egyelőre ismeretlen.

Négy esetben találtunk a településen emberi vázat. A 693. trapéz metszetű gödör fenekén fiatal nő DK-i tájolású, háton nyújtott végtagokkal fekvő váza, néhány üveg- és korallgyöngyökből álló nyaklánc. A szintén aláhajló oldalú 959. számú gödörben, 25–30 cm-rel a fenék fölött felnőtt férfi K-DK-i tájolású, félig jobb oldalán fekvő váza feküdt melléklet nélkül. A 782. objektumban, szabályos sírgödörben férfi nyújtott váza került elő, oldalán vaskéssel, vállán vastárggyal, derekán pénzzel. A 2200. objektumban, egy csaknem szabályos, enyhén trapezoid sírgödörben, a telep gödrei között egy DK-ÉNy-i tájolású férfi(?) sír került elő. Vállánál vasfibula, lábánál szemcsés, korongolt kis fazék.

A 649. gödörben két kutyavázat (egyik hiányos) bontottunk ki.

A teleptől több száz méternyire D-re került elő 5 kirabolt szarmata sír, amelyek közül hármat körárok kerítet. A sírok tájolása DK-ÉNy. Leleteik (gyöngyök, fibula, fülbevaló stb.) és néhány római érem alapján nem lehetnek korábbiak a 3. század végénél. Valamennyit azonos módszerrel rabolták ki. Egyelőre kérdéses, hogy a temető a teleppel egykorú-e.

A bőséges leletanyag zöme a késő szarmata korra jellemző szemcsés, apró kavicsos, esetenként homokos anyagú kerámia, amely a leletanyag túlnyomó részét jelenti. Több gödörből került elő selejtes, deformálódott, rosszul égetett szemcsés kerámia. Ehhez képest sokkal kisebb mennyiségben találtunk finoman iszapolt anyagú, szürke és téglaszínű kerámiát. A kézzel formált cserepek száma elenyésző. A murgai típusú korsótöredékek, a római importtárgyak viszonylagos ritkasága, valamint egyéb leletek (íves hátú fésű, hun kori vaszabla stb.) a telepet a 4-5. századra keltezik. A római provinciális kerámiát néhány terra sigillata töredék és késő római mázas töredék képviseli. A kerámiatípusokat a fazéktöredékek, kisebb számban tál- és fedőtöredékek alkotják. Több orsókarika, orsógomb és egy grafitbevonatos, díszített kvád orsógomb is előkerült. A teleprészlet fém tárgyai bronz- és vasfibulák, bronzkarperecek, vas kések, vascsatok, vaszabla stb. A 638. ház betöltésében körselet fogójú csontfésűt találtunk, és további objektumokban is volt csontfésűtöredék, továbbá számos csontkorcsolya. Három gödörből került elő egy-egy pénz, 320-330-as évekbeli bronz aprópénzek (Gloria exercitus típus kettő és egy hadijelvényvel, Constantinopolis). Viszonylag kevés volt az állatsont. Sok esetben patics (áglenyomatos darabok is), őrlőkövek és töredékek, salakdarabok kerültek elő. Több gödörben embercsontok is voltak.

Munkatársak: Almássy Katalin, Istvánovits Eszter, K. Németh András, Orosz Krisztina, Rácz Tibor régészek, Gál Krisztián, Gergely Balázs, György László, Jakab Attila, Mérai Dóra, Mersdorf Zsuzsa, Rácz Miklós, Szöllősi Géza, Sztáncsúj Sándor József (ELTE), Benedek András, Lakos Katalin, Nagy Márta, Pintye Gábor, Scholtz Róbert, Sósokúti Kornél, Zsoldos Attila (JATE) régészhallgatók; Gyöngyössy Adrienn, Kapitány Róbert, Skenderovics Lídia (Iparművészeti Egyetem), Borsos Hedvig, Hostyinszky Attila, Lukács Katalin, Pintér Erzsébet restaurátorok, Szánthó Dániel geodéta. Koordinátor: Tari Edit.

BATIZI ZOLTÁN – DINNYÉS ISTVÁN – KÓVÁRI KLÁRA –
KULCSÁR VALÉRIA – SIMON LÁSZLÓ – TARI EDIT

287. Üllő határa

(Pest megye) Ő, Sza, A, Á, Kk, Kú

Régészeti terepbejárást végeztünk az M0 autópálya nyomvonalán Gyál közigazgatási határától a 31. sz. főúttól; 4-500 méter (lelőhely-lehatárolásoknál néha 7-800 m) szélességben. Az M0 autópálya délről kerüli meg Vecsés nagyközséget, majd Vecsés és Üllő között fordul

É felé, ahol Ecser és Maglód között halad tovább a 31. sz. főúttól. Területünkön 14,1 km hosszú az M0 autópálya bejárat nyomvonala. Ehhez kapcsolódóan a Vecsés és Üllőt ÉK-ről és K-ről elkerülő 4. sz. főút nyomvonalát is bejártuk, 12,5 km hosszúságban. A teljes nyomvonalhosszon 2,84 km-t erdő borított, és 1,12 km-t gázos elvadult növényzet fedett.

Üllő határában 22 lelőhelyet találtunk, melyek közül kilencnek teljes régészeti feltárását tartom indokoltnak. (Lásd fent, Üllő 5. sz. lh.). Öt lelőhely esetében elegendő a szondázó kutatás, nyolcnak a területén pedig régészeti szakfelügyeletet javaslok. Ezek között több olyan is van, ahol mindössze 1-2 darab cserép utal régészeti lelőhelyre. A regisztrált 22 lelőhelyen őskori, szarmata, avar, Árpád-kori, késő középkori és kora újkori felszíni telepnyomokat illetve szórványleleteket találtunk.

A leletek a ceglédi Kossuth Múzeumba kerültek.

TARI EDIT

288. Vaskút, Várhely

(Bács-Kiskun megye) Sza

2001. november 24-én végeztem terepbejárást a lelőhelyen, ahol két különböző halomcsoport található. A Kőhegyi Mihály által feltételezett földvár az úttól (Vaskút és Gara közti út) kb. 200 m-re K-re található. A földvár állapota jónak mondható, a környéke és a teljes terület frissen volt szántva, a terepbejáráshoz kiválóan alkalmas volt.

A másik halomcsoport, amely az előzőtől ÉNy-ra található, kb. 250 m-re, az út közvetlen közelében van, attól csak kb. 30-40 m-re. Ez a halomcsoport három halomból áll, amelyek állapota ugyancsak jónak mondható. A földvár és a halmok környékéről igen kevés anyag került elő (római házi kerámia).

A két halomcsoport közti területen az úttól kb. 150 m-re, K-re, a két halom között félúton, egy igen kis területen, igen nagy sűrűségben kerültek elő különböző korú kerámiatöredékek. A lelőhely nem emelkedik ki környezetéből. A lelőhely kiterjedése kb. 20×30 m. Ettől a területtől eltávolodva már nem is mutatkozik leletanyag. Leletanyag: szarmata korongolt és kézzel formált cserepek.

VADAY ANDREA – HAJDÚ ÁDÁM

289. Vasszilvágy, Római katolikus templom

(Vas megye) Kk

A ma álló épület szentélye a 14. század harmadik harmadában Nagy Lajos király uralkodása alatt épült Ny-i karzatos íves záródású apszisú, bélétes kapujú, egyhajós templom, melynek K-i falán a 15. században kisméretű négyzetes ablakot nyitottak. É felől a halottak kapujánál sekrestyét építettek.

A középkori templomhoz 1732-1734 között a középkori hajó Ny-i falának és tornyának elbontása után új hajót építettek toronnyal. Az egész hajó alá kriptát építet-

tek, melynek nagy részét a temetkezések függvényében lcfalazták. A középkori ablakokat befalazták. Ekkor a már szentélyként szolgáló hajón új ablakot alakítottak ki.

A 18. századi bővítéskor elbontották az É-i sekrestyét, a középkori szentélyt megtartva az szolgált sekrestyeként.

A 18. század végén D-ről oratóriumot építettek, kaput törtek a középkori falba. A középkori hajóban, azaz barokk szentélyben új ablakot vágtak É-ről új sekrestyét építettek. A szentély és az oratórium kehlheimi mészkőborítást kapott, a sekrestye téglapadozatot.

A csehsüveg boltozatú sekrestyét 1909-ben lebontották, álltukatúrt kapott. Felépült a mai oratórium, új, nagyméretű nyílást alakítottak ki. Ekkor bontották le a középkori szentélyt. A diadalívet egy futó téglasorral berakták alap nélkül.

A jelenlegi oratórium mai képe 1962-ben alakult ki. Kátrányba halszálka parkettát raktak. A négyzetes nyílást ívessé alakították, üvegezett, hegesztett vasajtóval látták el. A D-i, mai sekrestye 18. század végén lerakott kehlheimi mészkőlapjaira kátrányt kentek, majd mozaikparkettát utánzó műanyag padló került rá. Ugyancsak kátrányt kentek a hajó É-i falára, majd arra került a vakolat belülről, kívül pedig körben, nagy szilárdságú cementes lábazat.

HAJMÁSI ERIKA

290. Vác, Vár

(Pest megye) Á, Tő

Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal építési engedélyével és műemléki művezetésével, Vác Város Önkormányzata megbízásából és költségére, Mladek Ferenc váci építész helyi irányításával, a nagymarosi HÓD Kft. kivitelezésében tovább folytatódott a váci vár Dunára néző várfalának helyreállítása. E terv keretében 2001-ben műemléki kivitelezést kísérő feltárást végeztünk a vár udvarának D-i részén. A cél a D-i várfal nyomvonalának rögzítése volt. Az ásatás során feltártunk húsz 11. századi temetkezést, hasonló korú telepjelenségeket, 13. századi kemencét, fal- és épületmaradványokat. Megtáltuk a D-i hosszanti várfalat, sajnos nagyon kitermelt állapotban, s az őt kísérő, igen szabálytalanul lerakott cölöpsort, valamint a várakok kezdetét. Az egész területet rendkívül nagy mértékben bolygatták, mind a török korban, mind a 18–19. században. Ásatási eredményeink alapján azonban mégis ki lehet szerkeszteni, és helyre lehet állítani a vár D-i sarkának, valószínűleg török kori megépítését.

TETTAMANTI SAROLTA

291. Vászoly, Imre utca

(Veszprém megye) U

Vászoly község területén 2001. június 12. és július 24. között zajlott a szennyvízvezeték kiépítését megelőző régészeti feltárást. A falu nyugati területén az Imre ut-

cában, a fővezeték nyomvonalán régészeti leletek kerültek elő.

Az Imre u. 211/1 helyrajzi számú zsákutcájától kezdve, északi irányba őskori objektumokat sikerült megfogni, és azonosítani. A vezeték nyomvonalán 12, a lengyeli kultúrához tartozó telepre utaló objektumot, egy kemencét (?) és egy őskori sírt dokumentáltam. A nagy mennyiségű leletanyag kerámiából, állatcsontból, magkövekből és szilixekből állt. Valószínű, hogy a kultúra korai szakaszában telepedett meg a lakosság. A lelőhelyeket a korábbi közművekkel sajnos már átvágták, és részben megsemmisítették.

Az Imre utca nyugati oldalán található domboldal szintén lakott volt az őskorban, amire az a négy régészeti objektum is utal, amelyekből szintén őskori, lengyeli leletanyag került elő. A dombháton a telkeket már kimérték, az építkezések előtt a megelőző feltárást el kell végezni. A leletek már 10 cm mélyen is jelentkeznek, sőt a humuszréteg is kevert őskori anyaggal. A területen folytatott szántás során kerülhetett a leletanyag a felsőbb rétegekbe. A telektulajdonosok elmondása alapján a felszínről is lehet magköveket, szilixeket és csontokat gyűjteni.

Az András és a Vazul utca mentén szórványosan kerültek elő mázas kerámiatöredékek és állatcsontok a korábbi közművek beásásainak kevert földjéből, régészeti objektumot nem találtam.

KIRCHHOF ANITA

292. Vecsés, Lakópark

(Pest megye) Sza, Á

Az Architect-Bau '98 Kft. rendelte meg a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságától a Vecsésen létesítendő lakópark területének megelőző régészeti feltárást 2001 nyarán. A Budai Nagy Antal és a Dobó Katica utca által közrezárt területen található a Vecsés 10., 89. és 99. régészeti lelőhely. 18 kutatóárkot ástunk ki előzetesen a próbafeltárást során, majd a kutatóárkokat szelvényekké nyitottuk össze. Összesen 16300 m²-t tártunk fel.

Mind a szarmata, mind az Árpád-kori településhez tartoznak a talált és dokumentált telepjelenségek. Ez az egykori település házalapozásaiból, a települést kerítő és egyéb árkokból, tűzhelymaradványokból, tárolóvermekből, gödrökből áll. 14 házát tártunk fel, ebből 2 volt szarmata, a többi Árpád-kori. A szarmataházakban nem volt tűzhely, az Árpád-koriak között 1 kőkemencés ház, 11 agyagkemencés, földbe mélyített épületet találtunk. A kemencék egy részénél a sütőfelület alá hőtartó cserépreteget terítettek. Külön említésre méltó a 123. számú Árpád-kori ház. A téglalap alakú épület hossztengetyében három nagyméretű cölöplyukat, mind a négy sarkában és az oldalfalai mellett, egymástól 40–80 cm távolságra, összesen 20 cölöplyukat bontottunk ki. A házban két kemence volt, mindkettőbe később cölöpöt ástak. Számos objektumban találtunk állatcsontokat, valamint 2 gödörben kutyacsontvázat.

Leletanyag: késő szarmata kavicsos anyagú, és sima, szürke korongolt fazekak töredékei, fibulatöredék, valamint vörös festésű, fehér anyagú Árpád-kori korsó, 12–13. századi kormosra égett fehérkerámia töredékei. A fazekakon zömmel csigavonalas díszítés volt. Néhány objektumban a 12–13. századi kerámiák együtt fordulnak elő 14. századi leletanyaggal. További leletek: kagyló, vastöredékek, fenőkövek, örlőkövek. Számos Árpád-kori objektumban találtunk római tegulát, melynek származási helye ismeretlen.

Munkatársak: Berecz Barbara, Gál Krisztián, Gergely Balázs, Mersdorf Zsuzsa, Sztáncsúj Sándor régész-hallgatók (ELTE), Czigléczi Tibor és Szrnka Attila régésztechnikusok, Mayer Tamás és Pátkai Balázs geodéták.

TARI EDIT

293. Vecsés határa

(Pest megye) Ó, B, Szk, Sza, A, Á, Kk

Régészeti terepbejárást végeztünk az M0 autópálya nyomvonalán Gyál közigazgatási határától a 31. sz. főútig; 4–500 méter (lelőhely-lehatárolásoknál néha 7–800 m) szélességben. Az M0 autópálya délről kerüli meg Vecsés nagyközséget, majd Vecsés és Üllő között fordul É felé, ahol Ecser és Maglód között halad tovább a 31. sz. főútig. Területünkön 14,1 km hosszú az M0 autópálya bejárt nyomvonala. Ehhez kapcsolódóan a Vecsést és Üllőt ÉK-ről és K-ről elkerülő 4. sz. főút nyomvonalát is bejártuk 12,5 km hosszúságban. A teljes nyomvonalhosszon 2,84 km-t erdő borított, és 1,12 km-t gazos elvadult növényzet fedett. Vecsés külterületi határában 1997–98-ban folytattunk már előzetes topográfiai munkákat. Az innen ismert régészeti lelőhelyeknél megtartottuk a régebb óta ismert lelőhelyek számozását.

A Vecsés határában regisztrált 19 lelőhelyen őskori, bronzkori, szkíta, szarmata, avar, Árpád-kori és késő középkori településnyomokat találtunk. Négy lelőhely teljes feltárását, hatnak szondázó próbafeltárását javasolom, kilencnek a területén pedig folyamatos régészeti felügyeletet.

A leletek a ceglédi Kossuth Múzeumba kerültek.

TARI EDIT

294. Veszprém, Óváros tér

(MRT 2. k. 51/33. lh.)

(Veszprém megye) B, Ú

A tér és környezetének rekonstrukciós munkálataihoz kapcsolódóan 2001. április 3-tól július 31-ig végeztem előzetes feltárást.

A munka során az Óváros tér K-i oldalán az 1908–1911 között lebontott 18–19. századi lakóházak alapfalait, az Óváros tér 1. előtt kőboltozatos csatornát (18. század), a Vas Gereben utca–Rákóczi utca találkozásánál kőboltozatos pincét (18. század), a Szabadság tér 15. előtt (újkori) falat, a Szabadság tér 2. előtt kőboltozatos

csatornát (18–19. század), a Horgos utcában, a Naplószékház mögött (újkori) falat, az Óváros tér–Sziklay János utcai feljárónál korábbi útfelületet, az Óváros tér–Vár utca csatlakozásánál (újkori) falat dokumentáltam.

Leletanyag: újkori kerámia-, üveg-, kályhacsempe, állati- és emberi csonttöredékek, néhány szórvány bronzkori kerámiatöredék, 1 db újkori faragott kő.

RAINER PÁL

295. Veszprém, Veszprémvölgyi apácakolostor

(Veszprém megye) Á, Kö, Kk

A 2000-ben feltárt román kori templomtól délre eső – Rhé Gyula által már nagyrészt feltárt – kolostorépületek kutatására került sor. Megállapítottuk, hogy egy sokszoros átépítésen keresztülment épületegyüttesről van szó, melyet délről – a mai modern kerítéssel párhuzamos, tőle északra futó – köpenyezett kerítés határolt le (ennek részleteit először 1998-ban figyeltük meg). A román kori templom nyugati tornyához, melynek bejárata dél felől nyílt, délről hozzáépítettek egy észak-déli irányú házat. Ennek kelet felé nyíló ajtaja egy, a román kori templomhoz délről hozzátoldott épületbe, vagy inkább egy támfalak által határolt kertbe nyílt. Itt több késő középkori sírt tártunk fel, közülük az egyik Luxemburg Zsigmond-éremmel keltezett volt. A fölöttük lévő kevert temetőföldből egy rozmáragyarból faragott, Tau alakú pásztorbot-vég került elő, nyilván egy korábbi sír bolygatásából származik. A díszítőmotívumai alapján skandináv területről származtatható faragvány a 11. század második felében készülhetett. Egyelőre kérdéses, hogy az unikális egyházi jelvény mikor került Veszprémvölgybe, majd végül a földre. A román kori templomtól délre három olyan, kelet felé tartó fal is van, amely nem fordul be, így valószínűleg a Séd felé lejtő terepszintesést áthidaló támfalakról/kerítésfalakról lehet szó. E falakról az előkerült csekély leletanyag alapján annyit tudunk, hogy késő középkoriak.

FÜLÖP ANDRÁS – KOPPÁNY ANDRÁS

296. Véménd határa

(Baranya megye) Kö, Kk

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100–100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

Véménd határában 6, középkori, késő középkori, területhasználatra utaló, illetve falut, telepet jelző lelőhelyet regisztráltunk (1–6. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

297. Vésztő, Bikeri

(Békés megye) R, H

2001. június 18. és augusztus 11. között került sor ásátásra a lelőhelyen, a tavaly megkezdett közös, magyar-amerikai Körös Regionális Régészeti Program keretében. A projekt célja a késő neolitikum-kora rézkor átmeneti időszakának vizsgálata az Alföldön, illetve kora rézkori települések komplex kutatása.

A Vésztő, 20. sz. lelőhelyen a múlt évben ásott 2x2 m-es szondák alapján idén két felületet nyitottunk. A tavalyi 2. tesztszelvényünk körül egy 10x10 m-es, a harmadikhoz kapcsolva egy 6x6 m-es szelvényt jelöltünk ki. Az elmúlt idényben mindkettőben Tiszapolgári kultúrák házak nyomait tártuk fel.

A 2. szelvény területén teljesen kibontottuk a múlt évben felfedezett házat. A paticsfal vastag omladékrétege alatt határozott padlót ugyan nem tudtunk megfigyelni, de a házban talált három, másodlagosan erősen átégett Tiszapolgári típusú edény egyértelműen kijelölte szintjét. Az egykori épület DK-i negyedének falmaradványai közül illetve alatt nagy számban kerültek elő csontnyílhegyek töredékei. A háztól K-re paticst, állatcsontot és Tiszapolgári kerámiatöredékeket tartalmazó gödör részletét bontottuk ki. A szelvény D-i és ÉK-i területén elértük az egykori járósínt. A D-i részen, objektum nélküli környezetben nagy számban találtunk kora rézkori edénytöredékeket valamint állatcsontokat. Közvetlenül a szelvényfal mellett, annak Ny-i vége közelében kisebb paticsfoltokat tártunk fel. A K-i szelvényfalnál, közvetlenül a feltárt háztól K-re újabb, összefüggő, épületre utaló omladékrétegre bukkantunk. Viszonyát a házzal ebben az idényben nem sikerült tisztáznunk. Honfoglalás kori lovassírt bontottunk ki a háztól D-re.

A 3. szelvény É-i kétharmadában, közvetlenül a humusz alatt vastag paticsréteg jelentkezett. Elbontása során nagy számban kerültek elő Tiszapolgári edénytöredékek, valamint felszínre került egy orsógomb, nehezékek és csonteszközök, közöttük nyílhegytöredék is. Padlót nem találtunk. Az objektum D-i részén nagy számban bontottunk ki edények összeálló töredékeit.

Az ásátás költségeit teljes egészében a National Science Foundation pályázatain elnyert összegek biztosították. A kutatási programot előreláthatólag 2004-ig folytatjuk.

Az ideai munkában részt vettek: Horváth Ferenc (Móra Ferenc Múzeum, Szeged), Gyucha Attila, Kékegyi Dorottya (Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba), William A. Parkinson (Florida State University), Richard Yerkes (Ohio State University), Tod Frolking (Dennison College), Kostalena Michelaki (University of Cambridge), Apostolos Sarris (University of Nebraska), Michael Galaty (Millsaps College) valamint amerikai és magyar egyetemisták.

A honfoglalás kori sírról szóló részletes jelentést lásd a 87. oldalon.

GYUCHA ATTILA – HORVÁTH FERENC –
WILLIAM A. PARKINSON

298. Visegrád, Fellegvár

(Pest megye) Kő

A visegrádi fellegvár É-i belső falszorosában folytattunk ásátást a tavalyi folytatásaként. A megelőző években végzett ásátásokon feltárt szelvények a Zsigmond-kori rétegekig hatoltak le, csak két helyen érték el a sziklafelszínt. A két régi szelvény közötti terület É-i felén nyitottuk meg idei szelvényeinket, így K-Ny-i metszetet is kaptunk a falszorosról. A belső falszoros D-i felén lévő szikla, és fölötté lévő várfal átrepedezett, omladékos állapotban van, így a falszoros D-i felében csak ennek megerősítése után dolgozhatunk, amit jövőre fognak elvégezni.

A szelvények egységes betöltésűek és leletanyagúak voltak. Az É-i belső falszorosban a sziklát a késő Anjou, korai Zsigmond-korban visszavésték, és az É-i falat is akkor húzták fel, ehhez alsó zoklinak a sziklát használták fel. Az alsó járósínt fehérhabarcsos mészköcsíkok jelzik. Az e fölötti laza, világosbarna, szemetes, nagyköves betöltésből a korai Zsigmond-korra keltezhető kályhacsempék kerültek elő, például nagyméretű, négyzetes, sötétzöld mázas Szent Györgyöt a Sárkánnyal ábrázoló, illetve háromszlopos, felül rozettás vakműves félcsempé, sárgamázas kályha pártázat. Ezek a csempetípusok csak ebből a rétegből kerültek elő, míg a késői Zsigmond-korra keltezhető kályhacsempék a szelvény teljes mélységéből. A választóvonalat a nagyköves szint fölött megjelenő tömött, sötétbarna járósínt jelentette. A járósínt fölött laza, szemetes, téglás, tetőcserepes, építési törmelékes rétegek húzódtak, melyekből a csak késői Zsigmond-korra keltezhető kályhacsempék, például állatmesés, városkapus, sárkányrendes-címeres, dongáshátú, áttört előlapú, mérműves kályhacsempék kerültek elő, sárga- és zöldmázas hagyma alakú kályhaszemek töredékeivel együtt, feltehetően egy kályhán belül is váltakozó színnel. A kályhaszemek közül a felső palotaszárnyból a falszoros K-i területére kидobott fehér anyagú, vörös festésűek mellett szürke, négyzetes, sarkán fonatos díszűeket tettünk el. A kerámia elsősorban konyhai hulladék, fazekak, fedők, nagyon sok az osztrák áru, fazekak, kancsók is. A felső rétegekben nagyobb arányban fordul elő a konyhai kerámia, mennyisége a későbbiekben lecsökken és elsősorban a kályhaszemek, kályhacsempék teszik ki az anyag nagyobb részét. A legfelsőbb rétegekből bordó engóbbal festett loštítzei edények töredékei kerültek elő. Nagy mennyiségben kerültek elő a harmadik rétegtől lefelé a sárga- és zöldmázas, nagyméretű tárolóedények és töredékei a teljes mélységből.

A legfelső rétegből kerültek csak elő faragott fehér mészkőfaragványok, egy sokszögletű hasáb, és egy keresztörzsa töredéke. A lentebbi rétegekből gótikus ablakosztó, illetve egyéb faragott kötőedények.

Az állatcsontok egy részén látszik a darabolás, teljes átvágás, nagy felületű sérüléscsk formájában. Egycs daraboknál a csont pörkölése is. A csöves csontok egy része rövid darabokra felvágott.

Az É-i belső falszoros ásatása tovább folytatódik, hogy a Zsigmond-kor belső kronológiáját pontosíthassuk.

PÖLÖS ANDREA

299. Visegrád, Ferences kolostor

(Pest megye) Kö

2001. augusztus 13. és szeptember 13. között végeztünk ásatást a visegrádi ferences kolostorban az ELTE Középkori és Kora újkori Régészeti Tanszéke és a Mátyás Király Múzeum együttműködésének keretében.

A ferences kolostor udvarán indított 2000/2 szelvény feltárását fejeztük be. A múlt évben leértünk a 14. századi pusztulási rétegekig. Idén ezeket a rétegeket feltártuk. A felső pusztulási réteg alatt egy faház átégett ÉNy-i sarkát találtuk, belül egy kemencével. Alatta egy korábbi ház paticsos omladékrétege és agyagpadja került elő, amelybe cölöplyuk és egy gabonásverem mélyedt.

A kolostor refektóriumában befejeztük a pince feltárását. A pince közepén álló nyolcszögletű pillér a palota Mátyás-kori formáival azonos lábazati megoldást mutat. A refektórium ÉNy-i sarkában a kályha alatti alapozásról bebizonyosodott, hogy a pince feltöltésével egyidőben emelték. A téglalapozás DK-i sarkát egy nagy, kőből falazott, pillérszerű alaptömb támasztja meg. Ez a felületén meglévő téglalenyomatok alapján, egy kereszt alakú támpillért tartott. Az alapozás ezek szerint a refektórium sarkában álló boltozott építmény számára készült, feltehetően a Jagelló-korban.

A kerengőudvar kútjának fakeretéből Gryneusz András mintát vett dendrokronológiai vizsgálat céljából.

Munkatárs: Kocsis Edit.

SZŐKE MÁTYÁS – LASZLOVSZKY JÓZSEF – BUZÁS GERGELY

300. Visegrád, Királyi palota

(Pest megye) Kö, Kú

A visegrádi királyi palota alsó fogadóudvarán 2001. július 7–26. és szeptember 9–10. között végeztünk feltárást. A kápolnateraszra vezető nagy lépcső előtt, az egykori sírkőkiállítás épülete helyén az újkori feltöltést géppel bontottuk el. A terület Ny-i végén vízvezetékásás közben megtaláltuk az alsó fogadóudvar É-i fele alatt elhelyezkedő Anjou-kori kőház DK-i sarkát. Ezután K-Ny-i irányban 4 db 13 m hosszú és 4 m széles szelvényt nyitottunk egymás mellett, 1 m-es tanúfalakat hagyva közöttük. A szelvényt Ny-i végében a középkor végi szint feletti kora újkori szinten egy színszerű kőépület maradványát találtuk. Falaiból több középkori faragvány került elő. Innen származik egy visszatemetéskor előkerült kötödék, amelyen 1482-es vagy 1485-ös évszám olvasható, és anyaga alapján a kápolna orgonakarzatának címeres konzolából eredhet (Héjj Miklós itt már korábban is számos töredéket talált a konzolokhoz). A terület K-i végén, a középkor végi szinten nagy felüle-

tű, vékony habarccsal kevert téglaréteg feküdt, a téglák között a hatszögletű késő gótikus vörösmárvány kút fiálésisak-indításának töredékével. Ez a réteg valószínűleg a palota Szapolyai-kori renoválásakor keletkezhetett, talán terrazzo készítésekor. A 2001/5 szelvényt a nagy lépcsőtől D-re nyitottuk. Itt is téglatörmelék-réteget találtunk egy lapos gödörben a középkor végi szinten. A téglák között egy vörösmárvány kúttal darabja került elő, feltehetően a Múzsák-kútja töredéke. A 2001/1–4 szelvények É-i szélén a középkor végi szint alá kutatóárokot mélyítettünk, amelyben feltártuk az Anjou-kori épület K-i homlokzata előtt épült kőfaragószin talpgerendáját és kősfira réteget.

SZŐKE MÁTYÁS – BUZÁS GERGELY

301. Visegrád, Szent András monostor

(Pest megye) Kö

A visegrádi Szent András monostor területén, amelynek feltárása 1890–95 között folyt, az 1920-as években felépült a Latinovits család villája, amely a második világháború után a SZOT Park Üdülőjévé alakult, majd az 1980-as években megkezdték a felújítását, de 1989 után privatizálták. Az épület azóta üresen állt. Az idén új tulajdonos vásárolta meg, aki helyre kívánja állítani az épületet. A tervezéssel Mártonffy Gábort bízták meg, a Mátyás Király Múzeumot pedig felkérték a leletmentő ásatás elvégzésére. A munka megkezdésére csak október 1-jén nyílt lehetőség, a munka november 3-ig tartott. Az ősszel egy tájékoztató kutatást végeztünk, amelynek célja, hogy a tervezés érdekében információkat szerezzünk a kolostor pontos helyéről és a maradványok állapotáról.

Az épület felmérése és Szőke Mátyás korábbi megfigyelései és kutatása alapján a templomot feltételezsen a villaépület D-i homlokzata elé lokalizáltuk. Ezt a feltételezést sikerült is bizonyítanunk az épület pincéjében végzett falkutatással, valamint a kertben nyitott öt kutatóárokkal. Kidcrült, hogy az épület ÉNy-i sarka alatt lévő pince Ny-i fele középkori falak felhasználásával épült. Ezek a falak a középkori templom két ÉNy-i mellékkápolnájának a falai. A pince korábbi az 1920-as években épült háznál. Építésével egyidejűleg felette egy egytraktusos, a mainál rövidebb házat emeltek, amelyhez K felé kőkerítés csatlakozott. A kerítésfalba, amely a mai villaépület középső falát alkotja, egy kétszer hornyolt bordát találtunk befalazva (nem bontottuk ki). A kert területén a 2001/2. kutatóárokban a templom hosszának középső részén egy É-D irányú, szintén kiszedett fal árkat találtuk meg, mellette építési réteggel, ami felett két periódusú padlószint húzódott. Az alsó padlószint már ráfedett az 1. sírra, ami viszont már elmetsette az építési réteget. A sírnak csak az ÉK-i sarka esett bele a kutatóárkba.

A kutatóárok alatt egy nagyméretű, köves betörlésű üreget, talán egy kriptát találtunk, amelyet már az első padlószintet áttörve ástak le, de a második padló-

sínt ráta kart a beásásra. Az objektumot a kutatóárok kis mérete miatt nem tudtuk feltárni. A 2001/3. kutatóárokkal a sekrestyekápolna oltárát kerestük, de csak a kiszedett alapozási árkát találtuk meg. A 2001/4. szelvényt a diadalív D-i fele fölött nyitottuk. Megtaláltuk a gótikus diadalív részben kiszedett alapozását és mellette a négyzetes alaprajzú román kori szentély D-i falának egy rövid szakaszát, amelyből csak az alapozás alsó kőszora került elő. A román kori szentélyfal mellett, annak építési rétege alatt tártuk fel a 3. sír lábrészét, és a szentélyfal tetejére ráásva a 2. sír lábrészét. A 2001/5. szelvényben a templom D-i kapujának helyét figyelhetjük meg. A gótikus templomfaltól D-re megtaláltuk a kerengő habarcsos padlószintjét is. A gótikus templomfalat és a templomon belüli területet két újkori árok erősen megbolygatta, de egy foltban épen maradt a gótikus padlószint habarcsrétege.

Ezt átvágta egy a 14. század második felére keltezhető férfisír (4. sír). A rossz megtartású csontvázon megfigyelhető volt a bőróve, amelyet két rézkarika és egy kerek vascsat díszített, valamint a csuklyájának szegései. A sírban egy erős fakoporsó nagyméretű szegéit is megtaláltuk. Tőle Ny-ra az 5. sír lábrészét is sikerült megfognunk. Az újkori beásások és a késő középkori sírok által erősen bolygatott területen csak csekély nyomait találtuk meg a román kori templom D-i mellékapuszisának, de ebből is megállapítható volt, hogy az apszis félköríves alaprajzú lehetett, 60 cm-es falvastagsága és a mai szinthez képest 150 cm-es alapozási mélysége a főszentélyével egyezett.

Az ásatás eredményeként megállapíthattuk, hogy a kolostorromot az 1890-es évek feltárásai után súlyos károk érték: a romokat a tulajdonosok házépítésre használták, a falak jelentős részét kitermelték. Ennek ellenére néhol még jelentős falmaradványokkal kell számolnunk, az alapozási árkok pedig máshol is megfoghatóak. A templomban lévő sírok jó része bolygatatlan. Feltehetően a kolostor területén sérülhettek a romok súlyosabban a villa építése során készült tereprendezés miatt.

Az ideai kutatás legjelentősebb eredménye a román kori templomszentély alaprajzának tisztázása: két félköríves mellékszentély között a négyzetes alaprajzú főszentély. A falak csekély alapozási mélysége (kb. 30 cm) és kis vastagsága (60–80 cm) feltűnő. A Ny-i rész alaprajzának biztos értelmezéséhez az ideai kutatási eredmények még nem elegendőek.

A kutatás legfontosabb lelete a 14. század második felére keltezhető 4. sír öv- és csuklyamaradványa.

BUZÁS GERGELY

302. Vokány, Szenttrinitás-pusztá

(Baranya megye) Kő

2001. május 2–11. között leletmentő ásatást végeztünk az egykori Szenttrinitás bencés kolostor területén (hrszt: 0/111.). Előkerült az egykori bencés kolostor templom D-i fala. A templom feltehetően az újkorban téglapad-

lót kapott. A padló alatt összekeveredett középkori sírok maradványait találtuk. Rugós-gyöngyös pártá részei, és bronzcsatok kerültek innen elő. A templomtól D-re sáttortetős középkori, vagy újkori téglasírok voltak, párhuzamosan, K–Ny irányú sorokba rendezve, melléklet nélkül.

A leletmentésen jelen voltak Kárpáti Gábor és Pariahuaman Antonio régészek, Balogh András és Kovaliczky Gergely régészhallgatók, valamint Krasznai Péter rajzoló.

GÁBOR OLIVÉR

303. Vörs, Majori-dűlő

(Somogy megye) B, H

A Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Örökség Pályázat, valamint Vörs Község Önkormányzatának támogatásával folytattuk az 1999-ben vízvezetékárok ásása közben megtalált 10. századi temető megelőző feltárását.

A lakóterületnek kikapcellázott alacsony dombon kb. 5000 m² területet tártunk fel. Összesen 395 objektum (370 db 10. századi csontvázas sír, 22 bronzkori, 3 újkori gödör, illetve jelenség), valamint egy újkori árokrendszer került elő.

Az igen száraz, jelentős részben agyagos, löszös, a domb legmagasabb pontján homokos talajban rossz megfigyelési körülmények voltak. A csontvázas jelentős része a felszínhez már közel, igen sekély szántott réteg alatt jelentkezett, többnyire sírfolt nélkül. A szelvények megnyesett felületén észlelhető sírfoltok között árkolási technikával tudtuk felfedezni a homokban szintén részben folt nélküli, részben csak a lemélyített keresztirányú árkokban megfigyelhető foltokkal rendelkező további sírokat.

Az általános tájolás Ny–K, néhány esetben figyelhetünk meg ettől kissé eltérő, DNy–ÉK irányítású sírokat. Koporsó nyomait egyetlen sírban sem sikerült megfigyelni, a holttesteket többnyire valamilyen lepelbe tekerve helyezték sírba. A rítusra jellemző még a különböző szögben a medencére hajlított egyik, vagy mindkét alkar, néhány esetben valamelyik kart a vállhoz hajlították.

Jellemző leletanyag a bronz és az ezüst S-végű fülbevaló-pár, kerek-, és csüngős ingnyakveretek; öntött bronz állatfejes karperecek; vastag bronzdrótból sodrott kar- és nyakperecek. Több sírban találtunk tegezre utaló vasalásokat, a tipikus honfoglalás kori rombusz alakú és villás nyílhegyekkel. Két sírban volt csontos íj, mindkettőt nyugalmi állapotban helyezték sírba. Az egyik íjász (385. sír) esetében trepanációt, és a combcsont gyógyult törését figyelhetjük meg. A 357. sírba helyezett tegezben 6 nyílcsúcsot találtunk, a tegezméretei rekonstruálhatóak, valamint megfigyelhető volt a tegez oldalának záró szerkezete is. A 228. sírban két pár 9. századi típusú ezüst fülbevalót találtunk. Az időrendi besorolás szempontjából fontos lelet a 213. sírban talált, a ru-

hátra felvarrt két verdefényes ezüst érem. Az egyik II. Lothar (945–950) milánói verete (CNI V. 1. 39.1.), a másik egy, a 10. század első negyedére keltezhető, veronai városi dénár (CNI. VI. XXIII. 6.). A 208. sírban stilizált lovat és életfát ábrázoló, ónozott bronz hajfonatkorong volt. (Lásd a hátsó borítón!)

Igen fontos technikai megfigyelés, hogy a más területeken általános ezüstözés helyett a bronztárgyak felületén általában önbevonatot alkalmaztak.

A temető teljes feltárását a rossz időjárási viszonyok, valamint a pénzügyi keret elfogyása miatt nem tudtuk teljesen befejezni, a középső terület Ny-i részén (5., 12., 13., 17. szelvény) a következő évben még rövid kutatásra lesz szükség.

A csontanyag 90%-ban tisztított (mosott), antropológiai vizsgálata a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárában megkezdődött.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

304. Zalaegerszeg, Vár (Zala megye) Kk

A 16. században a püspöki kúria körül kialakult egerszegi vár helyének és a régi vármegyeház tömbjének nagyjából azonosságához nem fért kétség. Az egykori vár itteni létezése annak elbontása után is rögzült Várkör néven. A középkori vár területén mindaddig csak Sági Károly 1956. augusztus 21–26. között folytatott feltárásából, és az 1972 októberében a Göcseji Múzeum új épületének Várkör utcai csatornázása során előkerült cölöpök révén vannak hiteles adataink. Ekkor a várárokbakba verve, egymás mögött mintegy 1 m-re két, négyzet alakúra bárdolt facölöp teteje bukkant elő.

Az egykori vár feltételezett helyén társasház, illetve irodaház építését engedélyezték. Múzeumunk az ismert tények tükrében ragaszkodott a szondázó-megelőző régészeti feltáráshoz. A kutatások mindkét építési telken meghozták a várt eredményt. Az ásatások során fény derült a várfal és a városfal szerkezetére.

A vár ásatása két telken folyt, az egyik a Batthyány utca 3–17. számok alatt 2001. február 9. és 16. között. A Batthyány és Kölcsey utca között a városfal kazettás szerkezetét tártuk fel. Ezen az építési telken a városfal 15×5 m-es szakasza került napvilágra. Ezen a 15 m-es szakaszon három kazettát figyeltünk meg. A két szélső elem 5×5 m-es, míg a középső 4×4 m-es volt. Ehhez kapcsolódott még a K-i oldalon egy kis téglalap alakú bástya (méretei: 5×4 m). Ez a rész mindösszesen 163 cölöpből állt. A kazettákat minden esetben dupla cölöpsor alkotta. A két, egymással párhuzamos sor egymástól megközelítőleg egyforma távolságra, átlagosan mintegy 20 cm-re volt. Az egész telken összesen 7 kutatóárkot húztunk mintegy 300 m²-t kutattunk át, dokumentáltunk. A 3–7. kutatóárkokban már csak elszórtan találtunk cölöpöket, több összefüggő cölöpsor nem mutatkozott. Meg kell még említeni, hogy az egykori altalaj a 20. századi feltöltés és építkezés előtt (a mostani építkezések meg-

kezdése előtt régi házakat bontottak le), vizenyős volt itt is és a másik telken is, így az egykori talajmagasságban elfűrészték cölöpeinket, és erre alapozták a 20. századi felépítményt.

A Batthyány utca és a Budai Nagy Antal utca által határolt telken 2001. március 6. és április 18. között folyt a munka. Itt is újabb cölöpökre bukkantunk, amelyek az egykori palánkvár rondelláját, és magának a várfal folytatódásának irányát jelölték ki. A várfalon belül pedig talán egy ágyúállást illetve egy átépítési periódust figyelhettünk meg. Összesen mintegy 600 m²-t kutattunk át. A megtalált rondella és várfal, hasonlóan a várfal szerkezetéhez, dupla cölöpsorból állt. A várat azonban szemmel láthatólag vastkosabb fatörzsekből állították. Ezen a részen a fatörzseket nem ácsolták formára, mint a városfalnál, kivétel nélkül kerek átmetszetű bárdolatlan darabok voltak. A megtalált építészeti egységekből jól bizonyítható, hogy a vár falai a fő égtájaknak megfelelően épültek. A vár É-i falából 5 m-t tártunk fel (14 cölöp), a bástyatorok 10 m széles volt (magát a rondellát 59 cölöp alkotta), a Ny-i falból pedig 10 m-t találtunk meg (25 darab cölöp). Egyéb kutatóárkainkban több cölöpöt is találtunk ezen kívül, de ebben rendszert már nehezebb felfedezni.

Dokumentációnk során készült metszetrajz jól adja a 19. századi egerszegi tűzvészt is. A cölöpök felett vastag (60 cm), fekete, kerámiatöredékekkel és éremmel is datált réteg is hiteles bizonyítéka ennek. A feltárás, és annak tudományos feldolgozása a későbbiekben elengedhetetlen része lesz a régi térképeken is ábrázolt és csak körülbelül sejtett 16. század végi–17. század eleji egerszegi Várkör valós elrendezésének.

A cölöpök egy részét kihúztuk. Ezek konzerválása és dendrokronológiai vizsgálata már folyamatban van. A cövek és cölöpök egy része a Göcseji Múzeumba került.

Munkatársak: Havasi Bálint és Száraz Csilla régészek, Büki Ágnes és Horváth Anita régésztechnikusok, a Göcseji Múzeum munkatársai.

VÁNDOR LÁSZLÓ

305. Zalaegerszeg, Zalabesnyő, Csörge-mező II. (Zala megye) Ő

1995 áprilisában dr. Horváth László András és dr. H. Simon Katalin a Göcseji Múzeum munkatársai terepbejárásuk során a Zalabesnyőhöz tartozó Csörge-mezőn az itt található nevelőintézettől K-re és É-ra – egy domb tetején illetve oldalában – szántott felületen őskori és római kori illetve középkori leletekre bukkantak. A domb D-i (alsó) felén őskori és középkori, míg a domb tetején és ettől É-ra a római kori leletek kerültek túlsúlyba. A terepjelenségeket a kutatók 500 m hosszan tudták követni.

2001. június 29. és július 4. között – egy építkezés megkezdése előtt – szondázó ásatást folytattunk a területen, melynek célja a terepbejárás során lokalizált

lelőhely intenzitásának és kiterjedésének megállapítása volt.

A kutatóárokkal feltárt 300 m²-nyi területen öt objektum került elő: 4 gödör és 1 cölöplyuk. A feltárt objektumok mindegyike a nevelőotthontól K-re, a domb K-i oldalán elhelyezkedő építési telek É-i felén húzott kutatóárokban került elő. Az építési telek D-i és belső részein húzott kutatóárokból sem leletanyag, sem objektum nem került felszínre. A feltárás során 3 objektumból jött elő kevés leletanyag (kerámiatöredékek); az ásás során az őskori telep D-i, DK-i szélét sikerült megtalálni.

HAVASI BÁLINT

306. Zalalövő, Kossuth utca 8.

(Zala megye) Ró

2001-ben a megelőző ásás olyan területen folyt, ahol a korábbi években már többször volt feltárás, kisebb-nagyobb területeken. A jelenlegi feltárásnak a legnagyobb értéke abban állt, hogy segítette értelmezni a korábbi feltárások eredményeit is, és így viszonylag nagyobb területről nyertünk pontosabb képet az eddigénél. Az érintett területeken 1974-ben, 1983-ban, 1984-ben, 1987-ben, majd pedig 2001-ben folytattak kutatásokat. (Lásd az illusztrációt a 241. oldalon!)

Az S és H munkahely területén egy ÉNy-DK irányú sóderes felszínű út van, amelynek DNy-i felén az úttól párhuzamos épületek húzódtak szinte minden római kori rétegben. Az eddigi tapasztalatok alapján ezt a területet már a Kr. u. első évtizedektől kezdve használták a rómaiak. Nem világos, hogy a H4 szelvényben talált sütőkemence, illetve a környezetében lévő cölöplyukak a táborperiódus első fázisához tartoznak-e, vagy esetleg még korábbi időből, és a vízparti kelta falucska objektumai voltak. Helyzetük a korai táborfázisra, irreguláris megjelenésük a bennszülött telepre utal. Lelet alig volt itt, és ami volt is, még kiértékeletlen. Bizonyos viszont, hogy a H4, és H5 szelvényben ÉNy-DK irányban húzódó legkorábbi falnyomok a táborperiódus 2. fázisához tartoznak, tehát Claudius és Domitianus közötti időből valók. Fontos megemlíteni, a H4-ben lévő falnyomról, hogy annak ÉK-i oldalán ugyanolyan támpillér-alapozás nyomát találtuk, mint amilyeneket a szomszédos S munkahelyen 1984-ben. A két fal nem esik egy egyenesbe egymással, de párhuzamosak és a támpillérek mindkettőnek az ÉK-i oldalán vannak. Nem valószínű, hogy ugyanahhoz a magtárhoz tartoznak, az viszont lehetséges, hogy kettő, vagy esetleg több horreum is volt ezen a területen. A H5 szelvényben talált falnyom alapján néhány követ is megtaláltunk az alapozás legelső sorából. Ezek nem a későbbi századok gypvaskövei, és csak a 1. századi épületeket jellemzik a lelőhelyen.

A tábor követő polgári településnek is vannak nyomai a H4 és H5 szelvényben. Ekkor létesült a fentebb említett ÉNy-DK irányú út, és attól DNy-ra egy nagyobb

szabású épület, melynek egy az úttal párhuzamos helyiségsora került elő az S munkahelyen 1984-ben. Ennek folytatását találtuk meg a H5 szelvényben. A helyiségsortól DNy felé esetleg nagyobb udvar következhetett. A H5 szelvény DK-i sarkában lévő, sekély alapozású, ellenben igen széles fal ennek az épületnek a bejáratához tartozhatott.

A következő periódus, amelyet az ideai ásásokkal megfigyelhettünk, a település 4. századi újjáéledéséhez tartozik, és a 4. század első felére, 320–360 közé keltezhető. Nagy kavicsalapozású, de már kitermelt falak tartoznak ehhez a korszakhoz, amelyek azonos irányban futnak a korábbi periódusok falaival. A falak kiszélesedése még a római korban megtörtént, ezért valószínű, hogy az a 4. századi periódus 2. fázisában volt, akkor, amikor a villa publicát átépítették és megnövelték. Valószínű, hogy ezeket a villa publica környéki épületeket éppen ezért termelték ki, hogy annak építőanyagot biztosítsanak belőle.

Összefoglalásként érdemes megemlíteni, hogy a falak tájolása a legelsőtől a legutolsó periódusig azonos, a településszerkezet tehát stabil a rómaiak itt tartózkodásának 3 és fél évszázada alatt.

Összesen 126 m² felületen ástunk egy átlagosan 250 cm vastag rétegsort. A leletek a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának zalalövői raktárába kerültek.

REDŐ FERENC

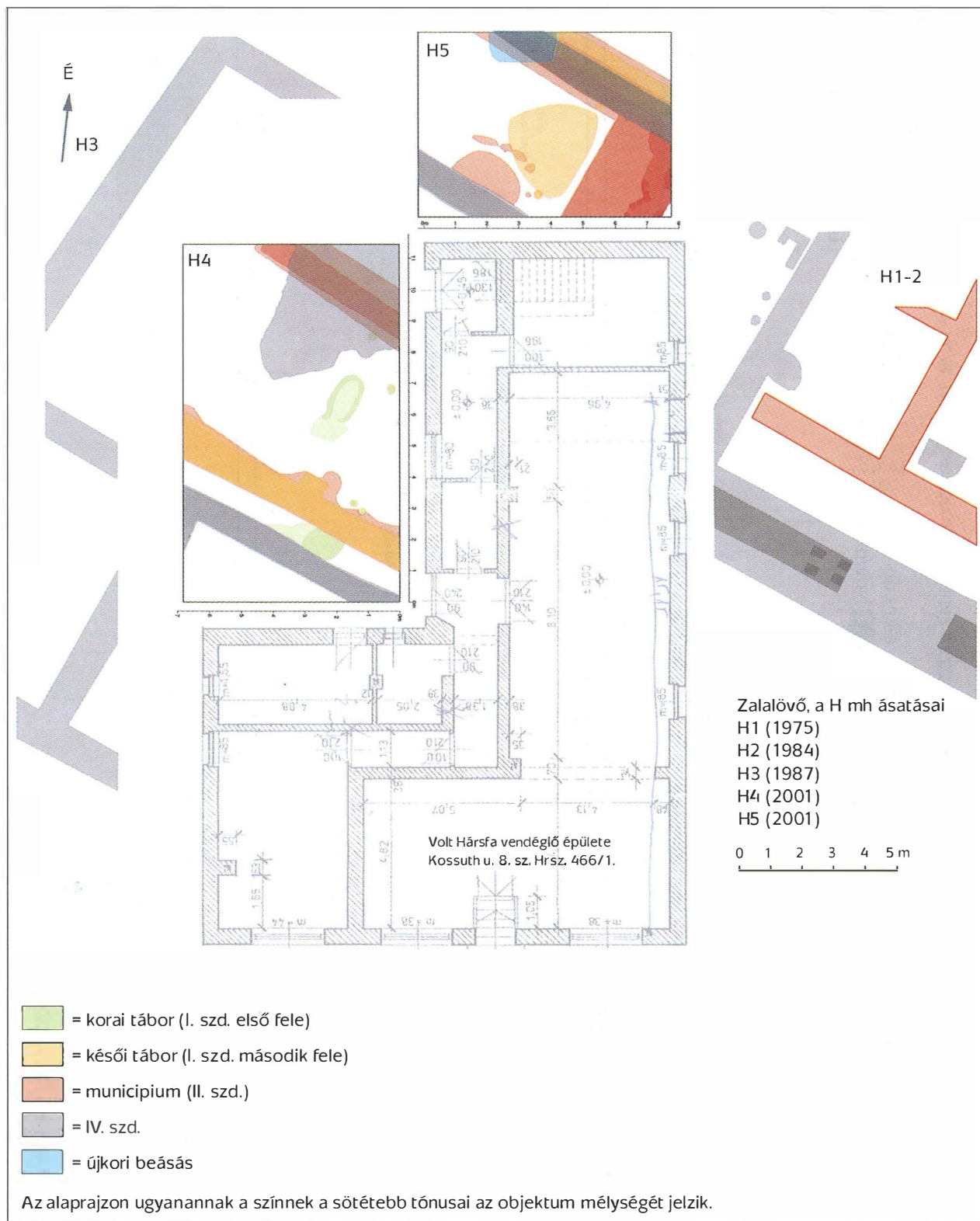
307. Zalalövő, magyar-szlovén vasút nyomvonala

(Zala megye) Ró

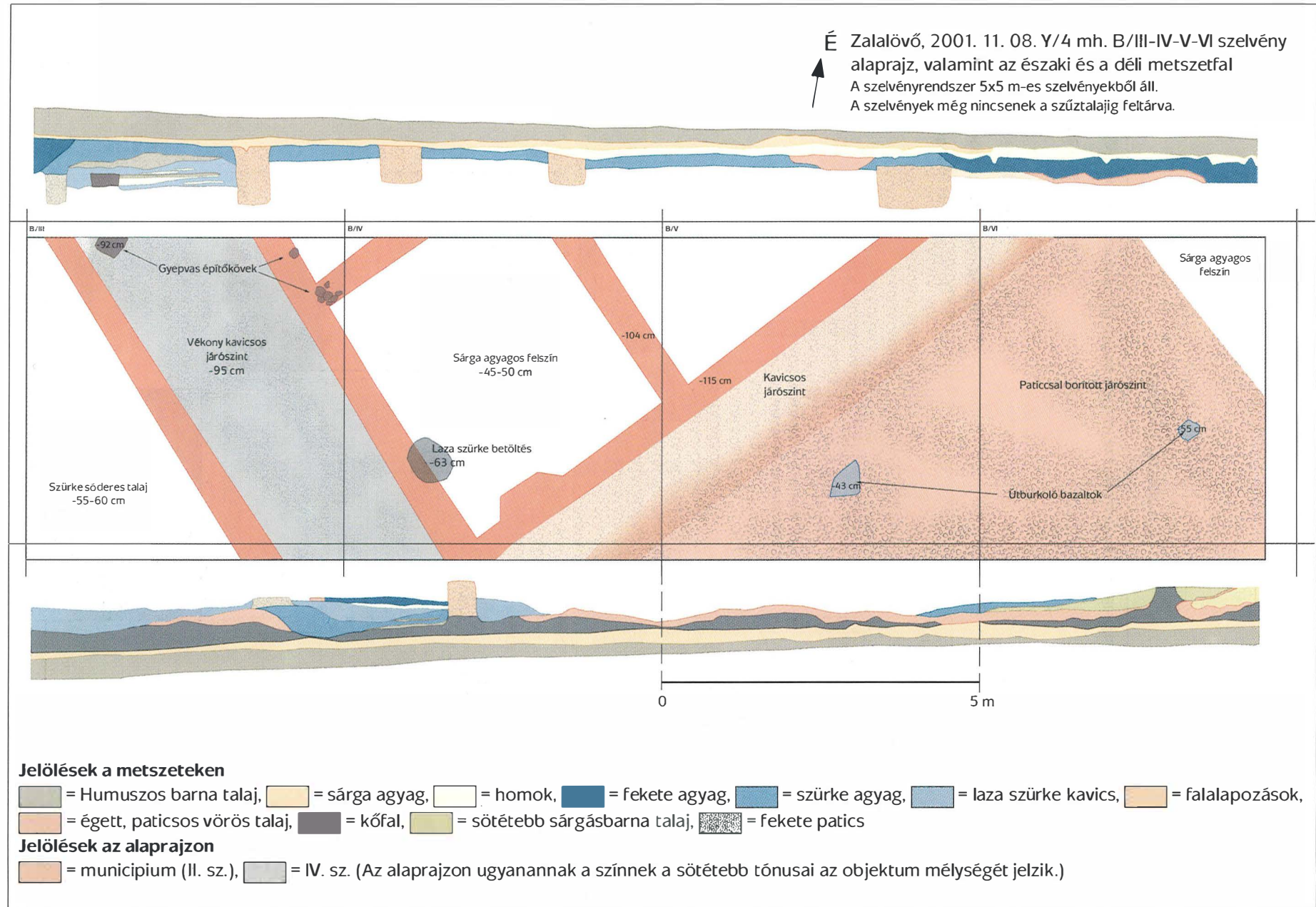
A vasúti feltárás az idén a római kori település K-i szélén folyt, az Y3 és az Y4 munkahelyen.

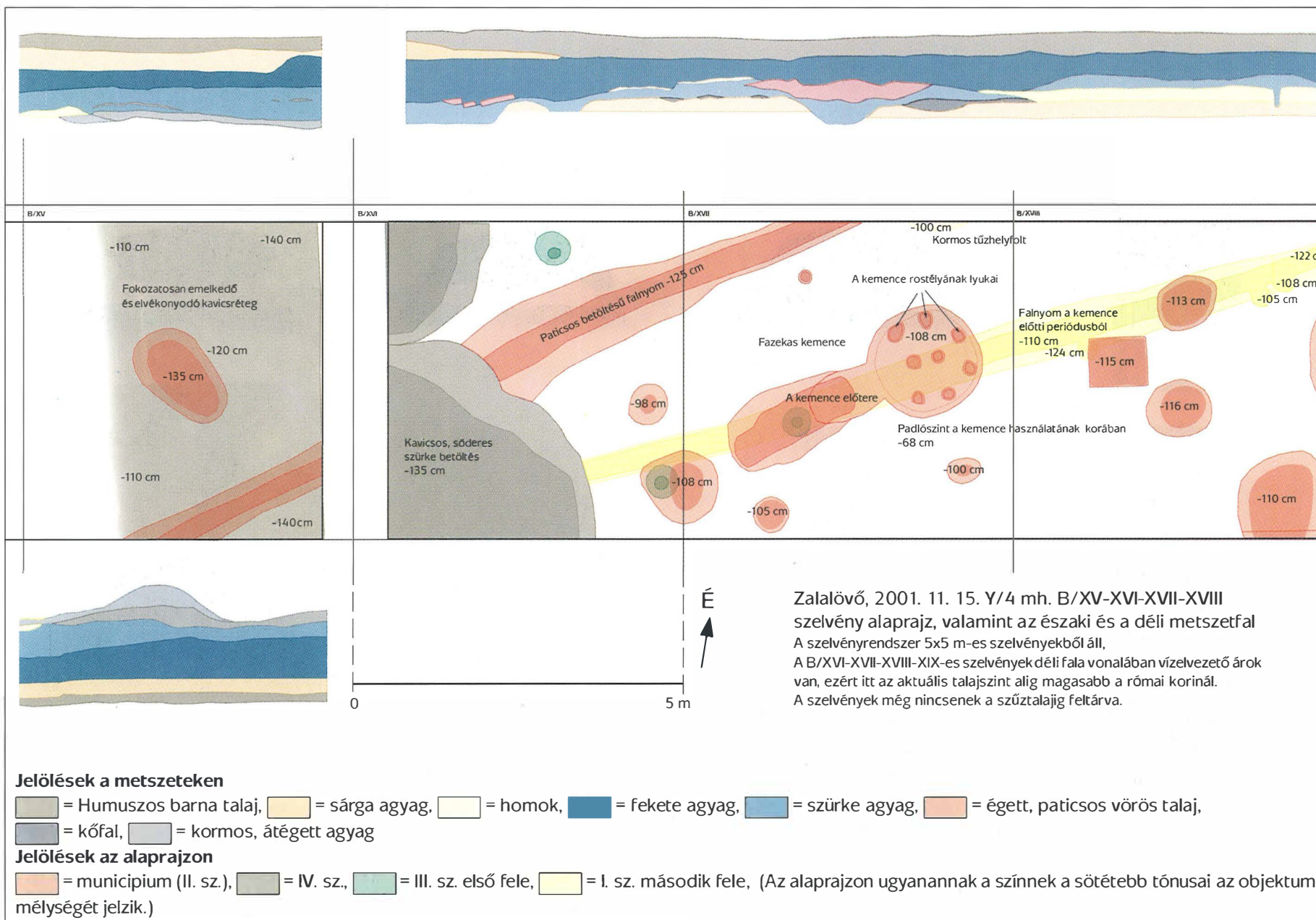
Az Y3 munkahely a falu felől jövő patak Ny-i oldalán volt a vasúttól D-re. 30 m hosszú és 4 m széles felületet tudtunk így megbontani. Az É-D-i irányú kutatóárokból több nagy, egymásba is belevágott gödör volt, amelyek tele voltak anyaggal általában Domitianustól a 2. század végéig. Egy kisebb szakaszon épületnyomot is találtunk. Valószínűleg gazdasági épület lehetett. A terület É-i széle nagyon közel volt egy sóderes alapozású kőépülethez, mert az itt használatos rozsdavörös sóder apró szemcséit a kisebb erekben betörő patakvíz több helyen is bemosta a szelvénybe. A római rétegeket nagyon vastag újkori agyagos üledékréteg fedte. Ez a Zala hordaléka, mellyel fokozatosan tölti fel a völgyet. (Lásd az illusztrációt a 242–243. oldalon!)

Az Y4 munkahelyen a szelvényeket úgy jelöltük ki, hogy azok a vasúti pálya középvonalához legyenek tájolva. A pálya terpesztése a töltés aljában ezen a területen eléri a 20 m-t, ezért négy 5×5-ös szelvényes É-i határa a pálya középvonala. Ami azt jelenti, hogy 190 m hosszban kutattuk meg a pályaszakaszt. Intenzív településnyomokat az első 140 m-en találtunk. Ettől kezdve a településnyomok intenzitása gyengült, de még tart a 165 m-ig. Ezen a határon túl nem találtunk érdemleges településnyomot. A megfigyelés először jelöli ki a római település K-i hatá-

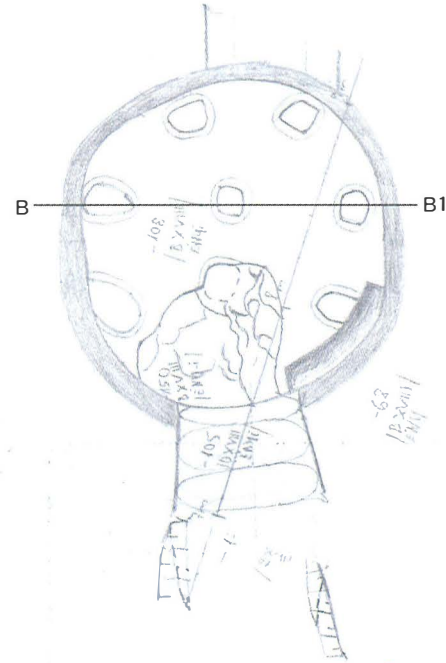

Zalaölvő, Kossuth u. 8.

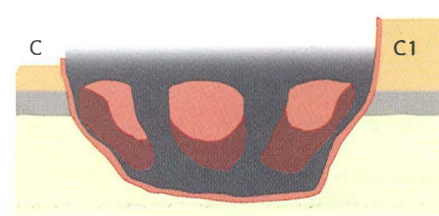
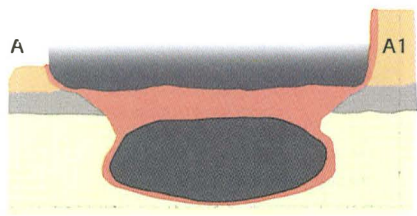
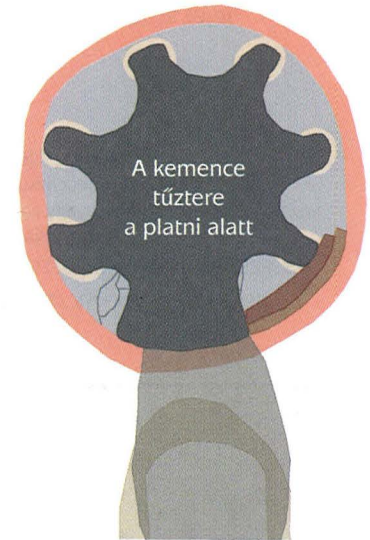
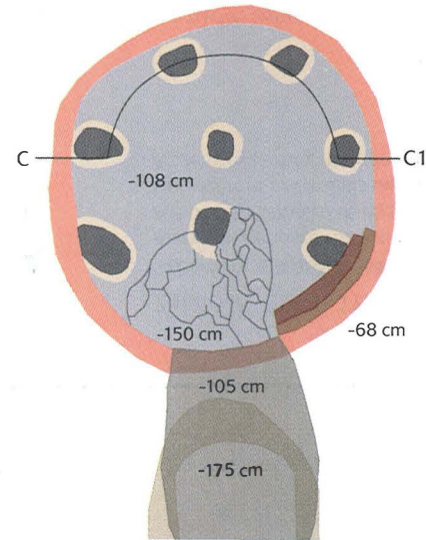

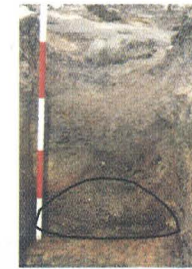
Zalalövő, 2001. 11. 21. Y/4 mh. B/XVII szelvény
 Fazekas-kemence felülnézeti fotója, rajza és színes ábrája, valamint három metszete.

0 1 2 m

A világosabb piros a metszettel elvágott felületeket jelenti, a sötétpiros a rostély-járatok ép felületeit mutatja, a fekete a tűztér, ill. az égető tér jelzése a metszetben.

A kemence szája a metszetben

rát, egyszersmind arra is adat, hogy Sallát nem vette körül semmiféle fal, vagy erődítés. Az intenzív településnyomok a vasútvonalban 660 m hosszan észlelhetők. Ez tehát a város kiterjedése K-Ny-i irányban.

A 140 m hosszú intenzív szakasz legfontosabb objektuma egy út, ami hozzávetőlegesen É-D irányban fut, a települést belseje felől a Zala irányába. Az út valószínűleg K felé az utolsó É-D-i út volt a településen. Mellette mindkét oldalon házhelyek vannak. A Ny-i oldalon fazekasműhely volt, melyben fazekaskemencét, és egy kutat is feltártunk. A kemence viszonylag jó állapotban volt. Felmenőfalát a legmagasabb ponton 35 cm magasán tudtuk megfigyelni. Platnija majdnem teljesen ép volt. Nyolc rostélylyuk látható, két további kikövetkeztethető volt a kemence állapota alapján. A rostély alatt teljesen ép tűztér volt, szája Ny-ÉNy felől szintén megfigyelhető. Mivel a kemence szája felett a platni szükségszerűen gyengébb volt, ezen a ponton beszakadt. Rengeteg kerámia volt benne. (Lásd a 244. oldalt!)

A kemencétől K felé még egy érdekes objektuma volt a műhelynek, egy hordóbélésű kút. A kút felső szakasza 3 m széles gödör, maga a hordóbélés csak a talajszinttől 270 cm-re kezdődött. 28 dongájából valamennyi megmaradt, csak felső végük töredékes. Alsó végük ellenben teljesen ép, megvan benne a hordó alját eredetileg képező deszka számára kialakított horony is. Egy dongán bizonyosan található beégetett felirat. A kút feltehetően a markomann támadás alatt ment tönkre. Anyagában a mélyebben fekvő, helyenként egész edények felett egy női váz, és egy ló vázának jelentékeny része került elő.

A fazekasműhelytől Ny felé az út menti telek belső, építmény nélküli vége van. Nem valószínű, hogy még ehhez a telekhez tartozik, inkább a következő, innen Ny felé eső telek része lehet a másik kút, amit találtunk. Ennek a bélését deszkából alakíthatták ki, a deszkázatot pedig a négyszögletes kút négy sarkába levert cölöpök tartották. A deszkabélésből semmit sem találtunk az agyag elszíneződött felületén kívül, ellenben a négy 15–20 cm vastag cölöp megőrződött az iszapos agyagban. Anyagából említésre méltó egy élénk narancsszínű millefiori üvegphárka.

A kúttól még nyugatabbra kőépület helyiségei, és egy másik ÉK-DNy irányú utca nyomai észlelhetők. Az úton, amely itt is kavicsburkolatú, két bazaltlap is volt. Az út ÉNy-i oldalán pedig a gypvas felmenőfalú, rozsdaszínű sóderalapú ház két helyisége került elő. Az épület nagyobbik része innen É-ÉNy felé van, a C és D szelvényben. A ház Ny-i oldalán kisebb sikátor, és egy újabb ház legnyugatibb fala következik. A település jól érzékelhetően válik egyre többrétegűvé, és egyre sűrűbbé, ahogy Ny felé haladunk.

A lelőhelyen a tervezettől eltérően hirtelen szakadt meg a munka 2001. július 1-jén. Egy szelvényt sem tudtam mindenhol a szűztalajig megvizsgálni.

Világossá vált viszont, hogy a kijelölt területen 165 m hosszan tart a település, hogy a rétegsor átlagosan

150 cm vastag, és minimálisan 4 periódus rétegei találhatóak meg benne. Novemberig nem kaptam lehetőséget a folytatásra, akkor is csak annyit tudtunk végezni, hogy a felfrissített metszeteket dokumentáljuk, mielőtt a tél beáll, illetve néhány, nyáron félbehagyott objektumot (kemence, kút) befejeztünk.

A munkába vett területen a feltártság kb. 70%-os. A leletek a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának zala-lövői raktárába kerültek.

REDŐ FERENC

308. Zalaszántó, Tátika-vár (Zala megye) Kk

Az ásás 2001. július 11. és augusztus 19. között folyt, célja a várban folyó rekonstrukciós munkálatok elősegítése. A feltárást és a rekonstrukciós munkálatokat a Magyar Államkincstár anyagi támogatása tette lehetővé.

Tátika vára közigazgatásilag ma Zalaszántó településhez tartozik. A vár K-Ny-i irányban fekvő, szabálytalan alaprajzú, belső tornyos. A ma álló falazat legépebb része a (már felújított) É-i fal. A várban jól kivehető a boltozatos pincék maradványai.

A vár első építési periódusát az okleveles adatok szerint a Kaplony-nembeli Zeland (Zelandus) püspök idejére, 1248–1257 közé tehetjük. Tátika vára később királyi vár, majd különböző családoké. 1598-ban a várat a török kifosztotta, ezután birtokosai elhagyták. Később a vár romjai a Festetics-család tulajdonába kerültek.

A feltárás során a Ny-i oldalon fekvő boltozatos pincét tisztítottuk meg a helyiségbe zúdult omladéktól, valamint feltártuk a pince Ny-i és D-i falazatának külső falsíkját.

A pincétől D-re eső területen megkerestük a vár K-Ny-i irányban futó D-i falazatát.

A pincehelyiség betöltésében jól elkülönült az egykori oldalfalazat és boltozat kőzetanyaga. Az előbbi kemény andezit alkotja, míg az utóbbit könnyű, lyukacsos szerkezetű tufa jellemzi. A betöltésben világosan elvált a beomló boltozat, illetve az alatta és fölötte elhelyezkedő oldalfalazat maradványainak kőzetanyaga.

A pince betöltéséből elsősorban késő középkori (14–15. század) kerámiaedények maradványai és kevés fémelet (elsősorban kések töredékei) kerültek elő. A betöltésben talált faragott kövek a pince ajtajának és ablakainak részei.

A pince Ny-i és É-i részén jól kivehető az egykori boltív indítása. A pincehelyiség D-i falánál két ablaknyílás, a D-i és K-i fal találkozásánál pedig az ajtónyílás nyomai kerültek felszínre. A pince kiterjedése K-Ny-i irányban 8,4 m, É-D-i irányban 5,4 m. A vár K-Ny-i irányban futó D-i falazata mintegy 2 m vastagságú, környékén 14–15. századi kerámiaanyag került elő. Ez a falszakasz betemetésre került. Az előkerült leletanyag a keszthelyi Balaton Múzeumba került.

Munkatárs: Havasi Bálint.

VÁNDOR LÁSZLÓ

309. Zalavár, Vársziget, Szent Hadrianus (Adorján)
zarándoktemplom
(Zala megye) Ka, Kk

2001-ben folytattuk a *Conversio* alapján a Hadrianus zarándoktemplommal azonosítható, Liupram, salzburgi érsek által építtetett templom körüli temető feltárását. Részben a templomtól délre ástunk, feltárva a Priwina-munimenjét határoló erődítési ároktól közvetlenül északra, illetve részben már a betöltött árok földjébe temetett sírokat (köztük az Árpád-kori bencés apátság temploma mellé telepített temető sírjait is). Másrészt a templomtól északra, az úgynevezett Kis-Balaton ház és a templom között feltáratlanul maradt 15–20 méteres sávban, ahol néhány síron kívül főleg települési objektumokat találtunk – nemcsak a Karoling-, hanem az Árpád-korból is.

Az ez évi ásatással teljesen lehatároltuk a Karoling-kori Hadrianus zarándoktemplom körül létesített temető északi és keleti szélét, s déli irányban is sejteni lehet már a temető határát. A Karoling-kori sírokban ezüstékszerek, lemez- és üveggombok, apró üvegyöngyök, övdísz, vaskés, vascsat, két sírban pedig vassarkantyúgarnitúra volt a jellemző lelet. Az Árpád-kori sírokban, amelyek a zarándoktemplomtól délre a bencés apátság temetőjéhez tartoznak, ezüst S-végű karikák, gyöngy-nyakláncok, gyűrűk, karperec voltak a fontosabb leletek, egy sírban pedig pénzt is találtunk (Géza dux). Összesen 231 sírt tártunk fel.

A Hadrianus zarándoktemplomtól északra, részben a sírok alatt, nagyméretű, többszörösen is egymásba ázott Karoling-kori munkagödrök, vermek, árkok kerültek elő. Több kutat is találtunk, melyek deszkabélések voltak (közülük az egyik a betöltése alapján biztosan Árpád-kori), továbbá egy kváderkövekkel körberakott, és deszkával is kibélelt nagyméretű kutat. A templomtól ÉÉNy-ra egy Karoling-kor végi, nagyméretű, széles, nagy erődítési (?) árok keleti végét tártuk fel, végében egy négyszögletes alaprajzú fatorony oszlopgödreivel. A települési objektumok kisebb része Árpád-kori volt, köztük több szabadban álló kemence, verem, és annak a palánkfalnak egy újabb, hosszú részlete, ami a

zarándoktemplom nyugati előterén is keresztülvágott. A palánkfal alapárka ezzel már három oldalról határol körbe egy területet, ahol egykor a kora Árpád-korban udvarház állhatott.

Végül több nagyméretű gödör és egy széles, sekély árok a bennük talált kályhaszem-, korsó-, pohár és fazéktöredékek, különféle vastárgyak, számszerij-nyílhegyek alapján a késő középkor-kora újkor időszakára keltezhető. Ezek egy, a végvár védelmében, annak ellátására létrejött kisebb gazdasági udvar maradványai lehetnek.

A Hadrianus zarándoktemplomtól délre a sírok alatt egy homokkő-lapokkal körberakott kút (benne viszonylag sok vastárgy és egy polírozott felületű palack darabjai), néhány nagyméretű verem és több földfelszíni épület oszlopgödre kerültek elő. Ezek mérete, rendletetése csak a további ásatásokkal lesz tisztázható, fontos azonban, hogy sztratigráfiai helyzetük alapján a Karoling-kor korai időszakának emlékeit szaporítják.

A feltárásokat a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázati támogatásával végeztük.

SZŐKE BÉLA MIKLÓS – RITOÓK ÁGNES

310. Zók, Gát-dűlő
(Baranya megye) Rő

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100–100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

A Pécsi-víz felé hajló magaslaton 200×200 m kiterjedésű, falusias jellegű római település nyomait találtuk (50. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR